קהילת צעירים וחכמיה

ספר זכרון

קהלת צעהלים וחכמיה

ספר זכרון
לקהלה קדושה 'צעהלים'

נערך על ידי

משה אלכסנדר זושא קינסטליכער

שלמה יהודה הכהן שפיצר

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2022

בהוצאת

מכון 'זכרון' - מפעל להנצחת יהדות הונגריה

בני ברק תש"ס

©
כל הזכויות שמורות
ALL RIGHTS RESERVED

זכרון - מפעל להנצחת יהדות הונגריה
מכון לחקר כתבי יד - קורות אישים וקהלות
הונגריה, סלובקיה, בורגנלאנד, קרפטרוס
טרנסילבניה, מרמרוש ובאטשקה
בית יחוג חתם סופרי שכון ה' - רחי בית יוסף 11
ת.ד. 703 בני ברק טלי 03-6189194 פקס 03-5783514

PRINTED IN ISRAEL

התוכן:

פרקים לתולדות קהלת צעהלים 50 - 9

א. תקופת הבראשית תל״ב־תקכ״ב 14

ב. תקופת הצמיחה וההתרחבות תקכ״ב־תרכ״ז 24

ג. תקופת המונרכיה האוסטרו־הונגרית תרכ״ז־תרע״ח 36

ד. תקופת הרפובליקה האוסטרית הראשונה תרע״ח־תרצ״ח 40

רב המדינה 66 - 51

חכמי צעהלים 226 - 67

א. רבני הקהלה בין השנים תל״ח־תק״ח - רבי מרדכי ליפשיץ / רבי בנימין ב״ר ארי׳ ליב / רבי דוד טעבל גינצבורג / רבי חיים ב״ר יעקב אשכנזי מפרוסטיץ 71

ב. האב״ד רבי אהרן ליב המבורגר־חלפן 77

ג. האב״ד רבי לוי פאלאק 86

ד. האב״ד רבי יואב ב״ר ירמיהו 92

ה. הדיין רבי מאיר קיצע 102

ו. האב״ד רבי משה סג״ל גלוגא 104

ז. הדיין רבי ישראל ליפשיץ 120

ח. המגיד רבי מיכל הלוי 124

ט. הדיין רבי נתן פריידר 125

י. האב״ד רבי מנחם כ״ץ פרוסטיץ 133

יא. הדיין רבי יוסף דוב לאק 147

יב. הדיין רבי שמעון סג״ל שפיצר 154

יג. הדיין רבי שמעון חיים פעלנער 156

יד. האב״ד רבי דוד פרידמן 159

טו. הדיין רבי מרדכי רוטנברג 168

טז. הדיין רבי משה קליין 172

יז. האב״ד רבי אליעזר דוד גרינוולד 175

יח. האב״ד רבי יעקב יחזקי׳ גרינוולד 183

יט. האב״ד רבי יוסף אלימלך כהנא 194

כ. הדיין רבי יו״ט ליפמן גולדמן 201
כא. האב״ד רבי לוי יצחק גרינוולד 206
כב. אנשי שם ילידי הקהלה - רבי ראובן ליב אנהלצר אב״ד רענדעק / רבי אליקים געץ באדאנצקי אב״ד קארמענד / רבי יהודה ליב קעניגסבערג אב״ד שטיינמאנגער / רבי אברהם פריידר אב״ד רענדעק / רבי אלעזר הלוי הורוויץ אב״ד וויען / רבי נתן נטע קולמן אב״ד טשארנא / רבי צבי הרש גינסבורג אב״ד אראניאש־מעדיעש / רבי מרדכי דאנציג אב״ד וואג־וועטש / רבי מרדכי צבי הכהן מארטון אב״ד ד״ס־מארטון / רבי בנימין ברגר ר״מ בבעלעד / רבי משה בונם קרויס אב״ד באדען / רבי אברהם צבי הלוי גליק דומ״צ צעלדאמעלעק / רבי רפאל אהרן קנפפלר רב בטיניע / רבי אברהם צבי אונגר רב״ד קאפאוואר / רבי מאיר חיים אונגר אב״ד לאקענבאך / רבי אברהם פייגלשטוק דיין במונטווידאו / רבי יהושע וייס בבאנפי־ הוניאד / רבי כלב האקער בירושלים 215

מגנזי הקהלה - מסמכים ותעודות 320-227

א. פס״ד בענין מסי הקהל ועוד, תע״ו לערך 229
ב. פס״ד מבעל פנים מאירות ובית דינו, תצ״ד 232
ג. כתב הרבנות להאב״ד רא״ל המבורגר־חלפן, תקי״א 237
ד. תקנות בעניני שחיטה, תקמא 242
ה. החלטות בנוגע לאורחים העניים, תקסד־תקעז 243
ו. החלטות אודות 'חברה להשכמה', תק״ע 246
ז. תקנות הקהלה, תקע״ז 249
ח. החלטות לטובת בנין בית הכנסת, תקצ״ה 268
ט. החלטות הקהלה, תקצ״ט 270
י. תקנות בית הכנסת 272
יא. החלטות 'חברה בחורים' 278
יב. תקנות 'חברה בחורים', תרנ״ד 280
יג. מת מצוה, מפנקס ח״ק 285
יד. רשימת שוחטים בארץ הגר [עם מפתח אישים] 289

בית העלמין - מצבות מספרות 332-321

משפחות הקהלה ערב השואה 360-333

בס״ד

בפתח השער

ברוך המקום שהגיענו לעת כזאת להוציא לאור את ספרנו העוסק בתולדות קהלת צעהלים וחכמיה, אחת מ״שבע קהלות״ המפורסמות, במערבה של מדינת הונגריה (היום במחוז בורגלנד שבאוסטריה), אשר קבעו ברכה מיוחדת לעצמו בקרב יהדות הונגריה.

״שבע הקהלות״ בכלל וקהלת צעהלים בפרט, הם מאבני היסוד של התארגנות קהלתית חרדית, אשר שורשה מימי הבניים, ואשר נמשכה עד לדור השואה. רבני הקהלה ודייניה שרתו בקודש במשך מאות בשנים, והביאו את שמה של הקהלה עם מוסדות התורה שבה לידי תודעה בקרב הציבור הרחב עד היום הזה.

אכן בצעהלים היום אין יותר יהודים, אך יהודי צעהלים וצאצאיהם ממשיכים לשאת את מסורת קהלתם בגאווה ברחבי העולם מברוקלין ועד ירושלים. כך גם בקשר למטרסדורף, אייזנשטט ושאר הקהלות הללו. השמות כמו קויברסדורף, לאקנבך, פרוינקירכן וקיצע מביעים רתת עדיין בקרב יוצאי הקהלות הללו, צאצאיהם ומקורביהם. יצירות הרוח של רבני וראשי הישיבות של דורות עברו נהפכו לנכסי צאן ברזל של כל עולם התורה.

עבודתנו הנוכחית מתבססת - מלבד חומר הנמצא בחבורי חכמי הדורות, וכן בספרי חקר וביוגרפיות - על מקורות ארכיוניים של הקהלה. מן השמים סייעו שמקורות אלו נשתמרו גם לאחר שיהודי המקום גורשו ממנה בשנת תרצ״ח. הם נמצאים עד היום באוסטריה בעיר אייזנשטט בירת מחוז בורגנלנד, ביחד עם החומר משאר קהלות האיזור כולו. החומר כולו צולם ע״י ממשלת אוסטריה ונשלח לירושלים אל הארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי.

התמקדנו בראש וראשונה בפנקס הקהל, שהרישום האחרון שבו היא משנת ת״ר לערך. פנקס קהל נוסף, מאוחר יותר, אשר היה משלים אולי את הראשון לא נמצא בארכיון הנ״ל. נדגיש גם שפנקס חברא־קדישא עליו הסתמכנו בעבודתנו, הוא למעשה רק רישום כרונולוגי של פטירות משנת תר״ט ואילך, וכן רישום של מקומות נפטרים בבית העלמין. פנקס החברא עצמו לא הגיע

לידנו וגם לא נמצא זכרו עד היום. אין ספק שהיה קיים, כי בשאר הקהלות הוא אכן נמצא.

מלבד זה השתמשנו ברישום ה"מאטריקל", ז.א. רישומי לידות, נישואין ופטירות של בני הקהלה משנת תקצ"ג עד תרנ"ה, שנוהל עפ"י פקודת הממשל ע"י הרב, ומקורם נמצא בעיר שופרון (אודנבורג) שבהונגריה. רישום זה קיים בצילומי מיקרופילם בארכיון הממלכתי בבודאפעסט הבירה. משנת תרנ"ה ואילך, עפ"י חוק חדש, הועבר ניהול המאטריקל לידי השלטון המקומי. ע"י הר"ר שלום פריד קבלנו העתק הרישום. תודתנו נתונה לו עבור סיוע זה, וכן גם בנושאים נוספים.

עמל רב הושקע באיסוף המקורות הרבים והמגוונים הנ"ל ובפענוחם. לא פסחנו גם על בדיקת מאות אגרות ותעודות מתוך ארכיון הקהלתי (ראה מדור מיוחד שהוקדש לגנזך הקהלה).

ברכה מיוחדת מגיעה לגב' מילכה צלמון, שכתבה את הפרק על תולדות הקהלה מראשית הווסדה ועד לחורבנה. סקירתה מבוססת הן על מקורות יהודיים והן על מקורות חיצוניים, ובצורה כזאת היא הצליחה לתת תאור ממצה ומקיף על הנושא הזה.

תודתנו נתונה בזה לגופים ומוסדות שהיו בעזרתנו. בראש ובראשונה לגב' הדסה אסולין, מנהלת הארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי בירושלים. כמו כן להנהלת ארכיון מחוז בורגנלנד אשר באייזנשטט ולארכיון הממלכתי ההונגרי אשר בבודאפעסט. - כן נביע תודתינו להרב שבתי שמואל וייס, על קשריו עם יוצאי וצאצאי בני הקהלה.

תקותנו ותפלתנו שנזכה אי"ה לראות בהופעת הספרים על שאר 'שבע הקהלות' בפרט, וקהלות נוספות בארץ הגר בכלל, ובזה להוציא אל הפועל את אחת ממטרות המכון, להנציח את קהלות הקודש שברחבי ארץ הגר, כאשר הדגש יושם על החיים הרוחניים בהנהגת רבותיהם, ולימוד התורה בהם, בישיבות בהן הרביצו תורה לתלמידים רבים, ולתת להם שם ושארית לדורות הבאים.

בני ברק. מכון 'זכרון'. אלול תשנ"ט

שלמה יהודה הכהן שפיצר **משה אלכסנדר זושא קינסטליכער**

לזכרון עולם

ולעילוי נשמת

הרבני המופלג רודף צדקה וחסד

מגזע תרשישים

מוהר״ר **שלום קנפפלר** ז״ל

יליד צעהלים

בן הרה״ג רפאל אהרן הי״ד - רב בטיניע

נלב״ע ה׳ דחנוכה, כ״ט כסלו תש״ס

ומנו״כ בהר המנוחות - ירושלים

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע״י בנו יבדלח״ט

מוהר״ר **רפאל אהרן קנפפלר** - בארא פארק

"שבע הקהלות"
WIEN
קיצע
פראונקירכן
אייזנשטאט
מטרסדורף
צעהלים
קוברסדורף
לקנבך
Sopron
(Ödenburg)
U N G A R N

פרקים לתולדות
קהילת צעהלים

תולדות קהלת צעהלים מראשיתה ועד לחיסולה בעת השואה, נכתבה ע"י הגב' **מילכה צלמון**. עבודתה זו מהווה תמצית מתוך מחקר מקיף על ההסטוריה של הקהלה אשר היא שוקדת על כתיבתה.

לתולדות קהילת צעהלים*

באיזור הנקרא כיום בשם בורגנלנד באוסטריה חיו ופעלו קהלות יהודיות, שראשית התהוותן בימי־הביניים. פריחתן בעת החדשה וחייהן הקהלתיים נפסקו עקב גזירת הגירוש הנאצית בשנת תרצ"ח (1938). היתה זו אוכלוסיה חרדית שומרת מצוות ומקיימת מסורת ומנהגי אבות מתוך יראת שמים תמימה. השמרנות הרוחנית והחברתית שהתחזקה ע"י חיי רווחה כלכלית ותחושת יציבות בטחונית, שלא עוררה על־ידי גילויי השנאה ליהודים אלא במעט, הייתה אופיינית ליהדות בורגנלנד, במשך כמאתיים וחמישים שנות ישיבה רצופה. תודעה זו נשענה גם על מוסדות קהילתיים מסודרים, דפוסי חברה וחינוך יציבים ועל מנהיגות רוחנית של גדולי תורה ותלמידי חכמים.

בין הקהלות היהודיות בבורגנלנד נודעו בייחודן "שבע הקהלות": אייזנשטאט, מטרסדורף, לקנבך, צעהלים, קוברסדורף, פראונקירכן וקיצע, אשר שכנו תחת חסותה של משפחת אסטרהאזי[1].

בצפון מזרחה של בורגנלנד, בין שלוחותיה המזרחיות של הרי האלפים המסמנים מעין גבול טבעי בין בורגנלנד והשפלה ההונגרית, שוכנת העיירה

* בגרמנית דויטשקרויץ (Deutschkreutz) ובהונגרית נעמעטקערעסטור (Nemetkeresztur). יש לציין שלפני כן נקראה גם בשם שופרון קערעסטור (Sopronkeresztur) ובגרמנית קרויץ (Kreutz). למעשה נמצא מקור לכינוי צעהלים בפי היהודים עוד לפני שישבו בה יהודים" ראה תעודה משנת קס"ד (1404) ב־Monumenta Hungariae Judaica (להלן: M.H.J. כרך 8 עמ' 38.

1. במאה ה־ט"ו למנינם נוסדו קהלות אייזנשטאט (Eisenstadt), מטרסדורף (Mattersdorf), קוברסדורף (Kobersdorf) ולקנבך (Lackenbach). במאה ה־י"ז נוסדו נויפלד (Neufeld), צעהלים (Deutschkreutz), רכניץ (Rechnitz), שליינינג (Schlaining), קיצע (Kittsee) ופראונקירכן (Frauenkirchen). במאה ה־י"ח נוסדו גטנדורף (Gattendorf) וגיסינג (Guessing) ופסק קיומה של נויפלד. במאה ה־כ' גטנדורף סופחה לקיצע, ויהודי שליינינג עברו לאוברוורט (Oberwart). שתי קהלות, גרוספטרסדורף (Grosspetersdorf) ובאד טאטצמנסדורף (Bad Tatzmannsdorf) הוכרו כקהלות עם זכות לקיים בתי־קברות. Prickler, Harald, Beitraege zur Geschichte der burgenlaendischen Judensiedlungen, p. 24,25 (להלן: פריקלר).

העיירה צעהלים - מראה כללי
בית הכנסת (מסומן בחץ)

צעהלים, קהיליה כפרית טיפוסית המתפרנסת מעבודת האדמה ומבציר כרמי היין.

מאז הווסדה עברה צעהלים תהפוכות רבות, עקב המלחמות התכופות בין שליטי אוסטריה ומלכי הונגריה על השליטה באיזור. במאה ה־ט״ו למנינם שלט בה האציל ההונגרי תומס נאדאשדי, שנבחר למשנה למלך הונגריה בזכות כשרונותיו הצבאיים והכלכליים. בנו, פרנץ נאדאשדי, נטל בשנת תל״א (1671) חלק במרד נגד קיסר ממלכת האבסבורג האוסטרית, ליאופולד הראשון. על כך הוצא להורג, וכל נחלותיו הועברו לאציל ההונגרי פאול אסטרהאזי, שהיה נאמנו של הקיסר.

כך עברה צעהלים החל משנת תל״ו (1676) ועד שנת תר״ח (1848) לחסות בית אסטרהאזי, שהיה שליט רב עצמה באיזור כולו. בשנת תקצ״ה (1835) נערכה חלוקת שטחי הונגריה למחוזות לצורך גביית מסים, וצעהלים נכללה במחוז (קומיטאט) שופרון־אדנבורג. במסגרת ההסדר בין אוסטריה להונגריה בשנת תרכ״ז (1867) נכללה בשטח השיפוט ההונגרי. אולם לאחר מלחמת עולם הראשוניה שבה צעהלים לממשל אוסטרי, לאחר שהוקמה מדינת בורגנלנד במסגרת הרפובליקה האוסטרית. עקב משאל עם, עליו הוסכם בין ממשלות אוסטריה והונגריה, עברה העיר שופרון לשלטון הונגרי, ואייזנשטאט הוכרזה כבירת בורגנלנד. עצמאותו המנהלית של חבל זה בטלה בשנת תרצ״ח (1938), לאחר ה״אנשלוס״ — השתלטותה של גרמניה הנאצית על אוסטריה. אך לאחר שחרורה מן הכיבוש, ועד לימינו, הושב חבל זה למעמדו הקודם במסגרת המדינה האוסטרית[2].

הקהלה היהודית דויטשקרויץ, שקורותיה יתוארו להלן, כונתה צלם - ״צעהלים״ בפי היהודים, בשל העובדה ששם העיירה כלל את המושג ״קרויץ״ (צלב), מושג שלא רצו לבטאו ולשמרו בדיבורם. תיאור התולדות יתחלק לארבע תקופות על פי תמורות העתים והשפעתם על גורלה.

2. Putz, Adalbert, Der Werdegang von Deutschkreutz im Spiegel der Geschichte, p. 121-7 (להלן: פוץ).

א. תקופת הבראשית

תל״ב - תקכ״ב (1672-1762)

קטנה ומזערה היתה ראשיתה של הקהלה היהודית בצעהלים. המידע הראשוני המורה על ישיבתם של שני יהודים בעלי מלאכה הוא משנת רל״ח (1478)[3]; בשנת רפ״ו (1526), כאשר גורשו יהודי שופרון, נקלטו רובם בקהלה. עם זאת נמנו בשנת ש״כ (1560) ארבע משפחות בלבד[4]. אולם במהלך המאה ה־י״ח וה־י״ט למנינם גדלה והיתה לאחת הקהלות הגדולות שבבורגנלנד בכלל, וב״שבע הקהלות״ בפרט. בשנת תרי״ז (1857), שהיתה שנת השיא מבחינת מספר האוכלוסיה היהודית בבורגנלנד, מנתה הקהלה היהודית כ־1230 נפש, שלשים ושמונה אחוז מכלל תושביה של צעהלים[5].

את ההסבר לגידולה ולשגשוגה של קהלה זו במאה ה־י״ח וה־י״ט למנינם ניתן למצוא בתנאים הפוליטיים, החברתיים והכלכליים, כמו גם בתפקיד ההיסטורי המיוחד של ממלכת בית האבסבורג האוסטרי בכלל ואזור בורגנלנד בפרט. במאה ה־ט״ו וה־י״ז למנינם הוותה הממלכה ההאבסבורגית חוד החנית של מדינות אירופה במאבקן נגד האימפריה העותמאנית, שאיימה לכבשן[6]. במאבק זה נעזרה הממלכה ההאבסבורגית במשפחות האצולה ההונגרית אסטרהאזי, באטיאני ופאלפי. משפחות אלו (ובמיוחד משפחת אסטרהאזי) היו פעילות ביותר בשעת המלחמה ויחד עם זאת גילו נאמנות עקבית לבית האבסבורג[7]. הלה גמל להם בהענקת נחלות נרחבות

3. Gergely, Sardor, Nemet Keresztur, in: Uj Elet 14 dec. 15 1969.

4. M.H.J. V/1 nr. 408. ניתן לקבוע בבטחה, כי היו אלה ארבע משפחות יהודיות, שהרי בתעודה M.H.J. nr. 136, p. 123 מוזכרות 28 משפחות יהודיות ובתוכן 4 שישבו שם בעבר.

5. Zimmermann, Fritz, Zahlen die erzaehlen, in: Gedenkbuch der untergegangenen Judengemeinden des Burgenlandes, Tel Aviv 1970, p. 34 (להלן: צימרמן־גולד).

6. בשנים קפ״ט (1429) ו־תמ״ו (1686). Zoellner, Erich, Geschichte Oesterreichs, Wien 1979, p. 199-205 (להלן: צולנר).

7. Haeusler, Wolfgang, Probleme der Geschichte des westungarischen Judentums in der Neuzeit, in: Burgenlaendische Heimatblaetter, 42. Jahrgang, Heft 2, p. 70. (להלן: הייזלר).

בשטח שלאחר מלחמת העולם הראשונה כונה בשם בורגנלנד[8]. בנחלות אלו היתה תלותם של תושבי האזור בכלל והיהודים בפרט באדוניהם כמעט מוחלטת. הקיסרים ההאבסבורגים חתרו אמנם לחזק את שלטונם ע"י כירסום במעמדם של האצילים והרחבת סמכויותיו של המנהל המרכזי, אך האצולה ההונגרית השכילה להגן ולשמור על רוב זכויותיה המיוחדות עד לראשית המאה ה־י"ט למנינם. בית אסטרהאזי היה אחד מעמודי התווך של האצולה ההונגרית, ומאידך גיסא גילה נאמנות מופלגת לבית האבסבורג. כך הצליח לגבש עוצמה פוליטית מיוחדת במינה ולהפעילה כלפי נתיניה היהודיים[9]. ביהודים ראה בני־ברית בתהליך שיקומו של חבל ארץ זה מאותות ההרס שהותירו בו המלחמות נגד התורכים. את המלחמות נגד התורכים מימן הקיסר בעזרת "יהודי החצר" רבי שמשון ורטהיימר (תי"ח־תפ"ד), שזכה לכתר תורה וגדולה גם יחד.

ר"ש ורטהיימר נתמנה לרב ראשי לכלל ארצות הקיסרות. לא היה זה תואר כבוד בלבד: ממרום שבתו בוינה נשלחו רבנים לקהלות רבות ברחבי הממלכה, כדי ליישב בשם הרב הראשי בעיות שבין הקהלות השונות ובין היחיד לקהלתו[10]. עסקיו של הרב, שהשתרעו על־פני ממלכת בית האבסבורג כולה, וקשריו האמיצים עם פאול אסטרהאזי סייעו בהטיית לבו של פאול לתמיכה בהתיישבות היהודים, שגורשו בשנת ת"ל (1670) מוינה, אוסטריה התחתית ואזורי הספר ההונגרי, בנחלותיו. כך חזרו והשתקמו קהלות אייזנשטאט ומטרסדורף[11], ובמסגרת זו הונח היסוד להקמתה של הקהלה היהודית בצעהלים.

בתשרי תל"ב (ספטמבר 1671), סמוך לפרסום הפקודה הקיסרית מ־י"ג אב תל"א (1671), שהתירה את שובם של היהודים לקהלותיהם, התיישבו

8. Berczeller, Richard, Mit Oesterreich verbunden, Burgenlands Schicksal 1918-1945, Wien-Muenchen, p. 370-371.

9. Langeder, Gertrud, Die Beziehungen zwischen Juden und Grundherrschaft in Burgenland, Wien 1946, p. 23-24 (להלן: לנגדר).

10. ראה Kaufmann, David, Samson Wertheimer, Wien 1888.

11. פקודת הגירוש של ליאופולד הראשון: M.H.J. II nr. 131, p. 119. בשנת תל"ה הסכים פאול אסטרהאזי לקלוט באייזנשטאט חמישים ממגורשי וינה שעברו קודם לכן לקהלת ניקלשבורג Gold p. 19. הפקודה הקיסרית השניה שהתירה את שובם, M.H.J. V/1 nr. 806, p. 444-445.

בצעהלים עשרים ושמונה משפחות יהודיות. עקב הצטרפותו של פרנץ נאדאשדי אל המורדים בקיסר עברה צעהלים בשנת תל"ו (1676) לחסותו של פאול אסטרהאזי, ובכך הצטרפה לקהלות אייזנשטאט, מטרסדורף, קוברסדורף, לקנבך ונויפלד, שחסו כבר מאז תל"א (1671) בחסותו של בית זה[12].

בשלב זה הוסדרה ישיבתם בחוזה שנחתם ב־י"ט אדר תנ"ט (1699) עם הקהילייה הנוצרית, על־פיה תשלם הקהילה היהודית 118 פלורין. אמנם, כבר בשנת תס"א (1701) נחתם חוזה עם בית אסטרהאזי, המאשר את קניית הבתים מן הקהילייה הנוצרית ואת התשלומים, שעליהם לשלם לה[13], אך עדיין לא יכלו יהודי צעהלים לשבת בבטחה. המדיניות האנטי־הונגרית של ההאבסבורגים קוממה את האצולה ההונגרית הלאומית, וזו מרדה בהנהגתו של פרנץ ראקוצ'י בין השנים תס"ג־תע"א (1703־1711). מאחר ומשפחת אסטרהאזי היתה נאמנה לקיסר אוסטריה כיוונו הקורוצים את התקפותיהם נגד בית אסטרהאזי והיהודים החוסים בצלו. אי־לכך נאלצו היהודים להמלט ומצאו מקלט בטירת פורכטנשטיין, שהיתה בבעלותה של משפחת אסטרהאזי. רק לאחר החזרת היציבות לאזור ועידוד ההגירה אליו על־ידי חוק מיוחד החלה התפתחות שלווה והדרגתית של קהלות האזור ובכללן צעהלים[14].

מקור תמיכה ועידוד להתפתחות זו נמצא באישיותו של מיכאל, שירש בשנת תע"ג (1713) את כסא אביו פאול. ללא עיכוב אישר ב־י"ד טבת תע"ד (1714) את כל כתבי הזכויות שאביו העניק[15]. יחסו התומך ביהודים בא לידי ביטוי גם בכתב־החסות שהעניק ב־ט"ז אדר שני ת"פ (1720) ליהודי צעהלים[16]. כתב־חסות זה קצר יותר מזה שניתן ע"י פאול אסטרהאזי ליהודי

12. פריקלר, עמ' 19.

13. Zistler, Alfred, Geschichte der Juden in Deutschkreutz, in: Gold p. 57 (להלן: ציסטלר־גולד).

14. Hodik, Fritz, Beitraege zur Geschichte der Mattersdorfer Judengemeinde, Eisenstadt 1975, p. 16 (להלן: הודיק). Hacker, Ivan, Judengesetze im Burgenland von Stefan dem Heiligen bis Maria Theresia (1001-1786), in: Studia Judaica Austriaca III, Wien 1976, p. 13.

15. M.H.J. V/1 nr. 825, p. 401.

16. Landesarchiv Eisenstadt, AI 1-8.

אייזנשטאט, מטרסדורף וקיצע, ומשמעות הדבר, כי מיעט בסעיפים מגבילים ואוסרים. בראש ובראשונה קבע כתב־החסות את זכות הישיבה במקום ואת מעמד בני הקהלה כבני־חסות, שפירושו הגנה על בטחון החיים והרכוש בפני כל איום אפשרי. צמודה להבטחה בסיסית זו הוענקו לבני הקהלה זכויות במישור הכלכלי־תעסוקתי, לנהל מסחר בכל שטחי האחוזה ולעסוק במלאכה ללא הגבלה, בעוד כתב־החסות של קהלת מטרסדורף מגביל את מספר העוסקים במלאכות שונות[17]. כך אושרה זכותם של יהודי צעהלים לפתוח אטליז ולהקים מבשלת בירה ושיכר. חשיבותם הכלכלית של היהודים ניכרת בסעיף המחייב עוזב הקהלה בתשלום מס (סעיף 8); לעומת זאת אין כל סעיף, המגביל את כניסתם של יהודים נוספים לתחומי הקהלה, ואף הותר להם לקיים נישואין ללא הגבלה כל־שהיא. בשטח הרוחני ויתר הנסיך על כל התערבות, התיר לבני הקהלה בחירת רב וחזן המשוחררים מדמי־חסות ובניית בית־כנסת ובית־קברות. בצד אוטונומיה דתית הובטחה גם אוטונומיה מנהלית. הותר להיהודים לבחור ראש קהל, חברי ועד הקהלה על־פי מנהגיהם והקמת משטרה יהודית (סעיף 11), סעיף רב־חשיבות בביצור זכויותיה של הקהלה.

רוח חסד זו שורה על כתב־החסות ליהודי צעהלים ומייחדת אותו מכתבי־החסות של שאר הקהלות. ואמנם, כבר במפקד האוכלוסין של שנת תפ"ה (1725)[18] ניתן להיווכח בקיומם של מוסדות קהילתיים סדירים. בראש המפקד נכתב שמו של ר' יעקב שי כראש הקהל, אחריו ז' טובי העיר, מיד אחריהם נזכר שמו של הרב ר' דוד שמעון[19], ר' שמעון השמש - ה"שולקלופפר", וחותם את הרשימה חזן הקהלה, ר' שלמה לייב.

סמכות הקהלה הקיפה לא רק פעילות בתחום הדת, החינוך והצדקה, אלא גם זכות מנהלית כללית. בראש הקהלה עמד אדם המכונה במסמכים הרשמיים "יודען ריכטער" (שופט היהודים), שנבחר ע"י אנשי הקהלה ואושר ע"י הנסיך לבית אסטרהאזי. בסמכותה היה להעניק שירותים עירוניים מלאים, לטפל בשטפונות, מגפות, ואף להקים גדודי כבאים ושוטרים

17. סעיף 7 בכתב־החסות משנת תנ"ד (1694), M.H.J. V/1 nr. 837, p. 472.
18. M.H.J. VII nr. 9 .
19. כנראה רבי דוד טעבל גינצבורג, ראה להלן בתולדות הרבנים, פרק ראשון.

יהודיים[20]. הנהלת הקהלה ייצגה את העדה בפני השלטונות, הן כלפי הרשות הממלכתית ובמיוחד כלפי נסיך האחוזה. כמו־כן היתה ממונה על גביית המסים והעברתם המרוכזת לפקידי הרשויות, ניהלה את רישום האוכלוסיה ורישום נישואין ופטירות, דאגה לחינוך הנוער, יישבה מחלוקות בקרב בני הקהלה בבית־הדין, טיפלה בחוליה וקברה את מתיה. כן פיקחה על בניני הקהלה, בית־הכנסת, בית־הקהלה והאטליזים[21], ועל חברות הצדקה והחסד, כגון "חברה קדישא".

בד־בבד עם התגבשותה של הקהלה המקומית, החלה להתארגן יוזמה להקמת ארגון בין־קהלתי. תחושת הגורל המשותף, האחריות ההדדית והחובות המשותפים, שנבעו מן החסות והצורך בפעולה משותפת בעתות מצוקה, עמדו ביסוד יוזמתה של קהלת אייזנשטאט להקים ארגון כולל של "שבע הקהלות". ראשיתו של שיתוף־הפעולה בין הקהלות היתה, כנראה, בתחום הכלכלי. הסכם קולקטיבי ראשון עם עירית שופרון (אדנבורג) נחתם כבר בשנת תס"ה (1705)[22]. לפי הסכם זה קיבלה מועצת שופרון תשלומים שנתיים בעבור כניסתם של בני הקהלות לעיר לשם מסחר, כולל בני צעהלים, הסמוכה גיאוגרפית לשופרון, שניהלו עסקי מסחר עמה. החוזים שנחתמו בשנים הבאות הנם חוזים קיבוציים בין "שבע הקהלות" לעירית שופרון. כך היווה הנושא הכלכלי מסד לשיתוף־פעולה בין "שבע הקהלות".

כבר בסוף המאה ה־י"ז למנינם גיבשו מנהיגי קהלת אייזנשטאט נוהלים של הענקת מתנות לרגל חינגאות הנוצרים, שנועדו לשחר פני הנסיך ופקידיו. זה היה נוהג מקובל באזור, שנועד לרצות את הנהלת האחוזה ופקידיה. נסיונה של אייזנשטאט לשתף את הקהלות במתנות נתקל בהתנגדותן. הענין נדון בפני רבי שמשון ורטהיימר, ובפשרה שהושגה בשנת תפ"ג (1723)[23] נקבע חלקן של כל הקהלות - באותה עת שמונה במספר - במתנות השנה החדשה הנוצרית. צעהלים השתתפה בשנת תק"ט (1749)

20. טורי, יעקב, ערים יהודיות בקיסרות אוסטריה, בתוך: "זמנים" II, חורף 1980, ת"א, עמ' 4.

21. על מספר בניני הקהלה ראה: ציסטלר־גולד, עמ' 58.

22. M.H.J. II nr, 180, p. 110.

23. Wachstein, Bernhard, Urkunden und Akten zur Geschichte der Juden in Eisenstadt und Siebengemeinden, Wien-Leipzig 1926, nr. 345, p. 559 (להלן: וכשטיין).

בסך 40 פלורין. בכך דורגה במקום השלישי אחרי אייזנשטאט (123 פלורין) ומטרסדורף (61 פלורין).

צעהלים גם נטלה יוזמה ופדתה שבויים יהודיים, באירוע שאירע בשנת תפ"ח (1728), ואשר טיבו לא נודע ממקורות אחרים. לאחר מעשה דרשה את השתתפות יתר הקהלות בהוצאותיה[24]. ניכר, כי עדיין לא גובשו נוהלים קבועים להתכנסות ראשי הקהלות.

ואמנם, כל עוד נהנו הקהלות מיחסם האבהי של פאול אסטרהאזי ובנו מיכאל, שהקנו להם בטחון ויציבות, לא חשו בחיוניותו של מוסד בין־קהלתי חזק. אולם, עם עלייתו של פאול אנטון, בשנת תצ"א (1731), התעוררו בעיות קשות, שפתרונן הצריך גיבושו של ארגון בין־קהלתי.

שלא כקודמו מיכאל, סרב פאול אנטון לאשר את כתבי־החסות של הקהלות בציינו, שהיהודים רשאים לעזוב את אדמת הנסיך, אם תנאיו לא ישרו בעיניהם[25]. כאן החלה פעילות נמרצת של נציגי הקהלות, במגמה להשיג במשותף אישור ל"כתבי־החסות". פעילות זו גיבשה את הארגון לגוף חוקי ומוכר. כאיגוד, פנו אל יהודי החצר בווינה, על מנת להניע את הקיסר קארל השישי להפעיל את השפעתו על פאול אנטון. פנייתו של קארל השישי לא נענתה. חמש עשרה שנה היו היהודים בדאגה מתמדת, שמא לא יאושרו זכויותיהם. לבסוף, ורק תמורת תשלום של מאה דוקטים של זהב, בשנת תק"ט (1749), אושרו כתבי־החסות[26]. אוירה עוינת זו של פאול אנטון השפיעה גם על פקידיו, והללו עינו את ראש קהלת צעהלים ואסרוהו במרתף חשוך. זאת למדים אנו מפנייתו של איגוד "שבע הקהלות", באמצעות יהודי וינה, אל קארל השישי, בניסן ת"ק. קארל השישי נענה לבקשה והזהיר את מנהלת אחוזת הנסיך לא לנהוג ביהודים בשרירות, ולקיים את כתבי־החסות כלשונם וככתבם[27]. בשנת תק"י (1750) מונה פאול

24. שם, a 347, עמ' 564.

25. Gates, Rebecca, Eighteenth Century Schutzherren; Esterhazy Patronage of the Jews, in: Jewish Social Studies, 1985 N3-4, p. 559 (להלן: גיטס).

26. הודיק, עמ' 256.

27. M.H.J. III nr. 497-51, p. 807-813.

אנטון כשגריר הממלכה בניאפולי ועזב את האחוזה. בכך, כנראה, נסתיימה גם מערכת יחסיו העכורה עם בני הקהלות[28].

הפעולות המשותפות לביטול גזירותיו של פאול אנטון ופקידיו הכינו את הקרקע להנהגת נוהלי קבע בארגון "שבע הקהלות". עוד בהיות נציגי "שבע הקהלות" בוינה, לאחר הצלחתם לאשר את כתבי־החסות, קבעו את חלוקת נטל ההוצאות לאישור כתבי־החסות והמתנות בין הקהלות, בהתאם ליכולתן הכלכלית וגודל אוכלוסייתן, ועוצבו נוהלי התכנסות בעתיד[29].

בשנת תק"ט (1749) הוקם איגוד נפרד של "חמש קהלות", בעיקר לצורך גבייה מסודרת של מס הסובלנות. מס זה הוטל על ידי הקיסרית מריה תרזיה על כל יהודי הממלכה. המס, בסך שני פלורין לנפש, נתחלק בסכום הכולל לכל מחוז. בכל מחוז הוא נתחלק לפי הקהלות, וכל קהלה היתה אחראית לתשלום עבור חבריה. משום כך היה צורך באיגוד של קהלות על פי החלוקה המחוזית. כך הוקם איגוד "חמש הקהלות" - אייזנשטאט, מטרסדורף, לקנבך, צעהלים וקוברסדורף - המשתייכים למחוז שופרון־אדנבורג. איגוד זה בא במגע עם הרשות הממלכתית, אך בו־זמנית לא פסקו התכנסויותיו של ארגון "שבע הקהלות", שדן וטיפל בבעיות הנוגעות לרשות הממלכתית, שהרי החסות המשותפת חייבה טיפול משותף[30].

ביטוי נוסף לקשריה של קהלת צעהלים עם שאר הקהלות היה בקבלת מרותו של "רב המדינה", שמינויו אושר ע"י נסיכי בית אסטרהאזי בכתב־חסות. היתה זאת יוזמתה של קהלת אייזנשטאט, שבחרה ברבי שמשון ורטהיימר כרבה, ביום ג' תשרי תנ"ד. היא השיגה את הסכמתן של שאר הקהלות לקבל את מרות הרב שייבחר ע"י מנהיגי אייזנשטאט. המינוי אושר ב־י"ד כסלו תנ"ד (1693) ע"י הנסיך פאול אסטרהאזי, המדגיש במינוי, שהקהלות בחרו בו מרצונן החופשי. לרבי שמשון ורטהיימר הוענקו סמכויות

28. פאול אנטון גירש את יהודי נויפלד בשנת תצ"ט (1739) והפך את בית־הכנסת לקפילה קתולית. ראה בהרחבה: צלמון מילכה, חיי הרוח והחברה ב"שבע הקהלות" אשר בבורגנלנד (אוסטריה) מסוף המאה ה־י"ז ועד אמצע המאה ה־י"ט, רמת־גן 1989, [עבודת גמר], עמ' 85־86; 88 (להלן: צלמון).

29. צלמון, עמ' 68.

30. וכשטיין, עמ' 30.

רבות, ביניהן היתה למנות רבנים בקהלות. בכך הפך לרבן של הקהלות בחסות בית אסטרהאזי.

עקב שירותיו החשובים לממלכה ועסקיו המסועפים, לא היה יכול רבי שמשון ורטהיימר למלא בפועל את תפקידו כרב המדינה. מביתו שבוינה ניהל את עניני הקהלות באמצעות רבנים־שליחים. החל משנת תע״ג (1717), החליטו שליחי ר״ש ורטהיימר לחייב את כל הקהלות לסור למשמעתם של דייני קהלת אייזנשטאט. כנראה, שבית־דין זה מילא מקום הרבנים־השליחים. בסופה של אותה השנה, התחיל המהר״ם א״ש בעל ה״פנים מאירות״ לכהן כרבה של אייזנשטאט וכ״רב המדינה״.

ר״ש ורטהיימר, שכבר לא היה צעיר לימים, וכנראה גם בריאותו לא היתה תקינה, הורה לרבני הקהלות לקבל את מרותו של מהר״ם א״ש, וחייבם להשתתף בתשלום שכרו, ואמנם, קבלוהו הקהלות כרבם, והכירו בבית־דינו[31]. המהר״ם א״ש ביקר בקהלת צעהלים וחתם שם על שתי הכרעות בעניני הקהל, כאשר יחידים תבעו את הקהל לפניו לדין תורה[32]. מינויו של המהר״ם א״ש לא הוכר מעולם רשמית ע״י בית אסטרהאזי, ומשום כך, לאחר פטירתו של ר״ש ורטהיימר, ב־י״ז אב תפ״ד (1724), מינה הנסיך ערדעדי את רבי יששכר בער אשקלס לרבן של ״שבע הקהלות״, על־פי ״כתב־זכות״ דומה לכתב שניתן לר״ש ורטהיימר[33]. כקודמו, נשא גם ריי״ב אשקלס בתואר רבה של אייזנשטאט ורב המדינה.

בו־זמנית המשיך המהר״ם א״ש לכהן כרבה של אייזנשטאט, וגם ביתר הקהלות כיהנו כבר רבנים במקום. גם ריי״ב אשקלס הורה לקהלות להשמע למהר״ם א״ש במישור הדתי והמשפטי כאחד. מרות זו התבטאה גם בהשתתפותן של הקהלות בתשלום שכרו של מהר״ם א״ש. עם זאת, הכריע ריי״ב אשקלס אישית במקרי מחלוקת בין הקהלות, הגם שמושבו הקבוע היה בוינה. לדוגמה, פס״ד במחלוקת שפרצה בין צעהלים לאייזנשטאט בר״ח אדר תפ״ח[34]. כן ביקר בצעהלים ב־ו׳ שבט תפ״ו ודן בענינים הנוגעים בסכסוכים

31. צלמון, עמ׳ 60־63.
32. ב־י׳ וב־י״א טבת שנת תע״ט, ראה להלן בפרק ״רב המדינה״.
33. צלמון, עמ׳ 64.
34. וכשטיין, מס׳ 374 a.

בין היחידים ובין הקהל[35]. אחר פטירתם של המהר"ם א"ש בשנת תק"ד ושל רי"ב אשקלס בשנת תקי"ג, לא נשא אף אחד מרבני "שבע הקהלות" בתואר רב המדינה, וכנראה בטלה המשרה. ההנהגה רוכזה ב"איגוד שבע הקהלות" ובמסגרות הארגוניות שיצר[36].

* *

בתקופת בראשית זו של הקהלה, עלתה אוכלוסיתה וגדלה מעשרים ושמונה משפחות בשנת תל"ב (1672) לכלל ארבעים ושבע משפחות בשנת תפ"ה (1725), חמישים וארבע בשנת תצ"א (1735) ושבעים בשנת תק"ט (1749)[37]. שנות המצוקה של פלישת התורכים, בשנות השמונים של המאה ה־י"ז למנינם, ומלחמות הקורוצים של ראשית המאה ה־י"ח, נתנו אותותיהם בגידול איטי של האוכלוסיה בפרק־זמן זה. לעומת־זאת גדלה האוכלוסיה בקצב מהיר יותר בשנים תצ"ה ותק"ט, כנראה בשל גזירת הנישואין שהוטלה על יהדות בוהמיה ומורביה, והגירתם של הבנים הצעירים שלא הורשו לשאת נשים בקהלותיהם. ראשוני המתיישבים בלטו במעמדם הכלכלי הרם, חכרו בתי־מטבחיים ומבשלת יי"ש בשנת תע"ח (1718)[38]. עסקי החכירה למיניהם - הגם שלא העניקו לחוכרים הכנסה גבוהה - הקנו להם מעמד חשוב, כי חייבו אותם בקשרים מתמידים עם אדוני המחוזות. לשכבה העליונה של הסוחרים השתייכו גם סוחרי הבהמות. עיסוק זה בא מתוך התגוררותם בסביבה הכפרית. כתוצאה ממגעם עם סוחרי הבהמות והקצבים, החלו לעסוק גם במסחר בעורות. במסחר היין עסקו, למרות שהוא נאסר ע"י הלאנדטאג ההונגרי משנת תק"ב (1742). במסחר זה נהגו בשיטת ההקפה, כשהיו נותנים לבעלי הכרמים מראש הלוואה בריבית על־חשבון הבציר הקרוב. לשכבה זו השתייכו גם היבואנים והיצואנים: ממורביה הסמוכה ייבאו אריגים וגם מיני סדקית, וייצאו לבוהמיה צמר, עורות, פרוות ונחושת. גם אספקת הנוצות מן המחוזות הצפון־מערביים של הממלכה לעבר אוסטריה היתה בידי סוחרים אלו.

35. ראה להלן בפרק "רב המדינה".
36. צלמון, עמ' 65.
37. שם, נספח מס' ו ב'; שם עמ' 275.
38. M.H.J. III nr. 136, p. 126.

למעמד הבינוני של הסוחרים השתייכו בעלי החנויות, מוכרי הבדים והאריגים. פחותים מהם ברמת אמידותם היו החנוונים מוכרי הסדקית, טאבק ושאר מיני סחורות[39]. המרכז המסחרי של צעהלים התחזק לאחר ששופרון איבדה את זכותה לקיים יריד בתחומה. זה אבד לה עקב אי תשלום חוב של שני מיליון זהובים. מאז (לאחר מהומות הקורוצים - ראשית המאה ה־י״ח למנינם) ועד למלחמת עולם השניה התקיים בצעהלים פעמיים בשבוע יריד ירקות ופירות. בשוק זה היתה פעילותם של היהודים רבה, משום כך קטן מספר העוסקים ברוכלות[40].

למרות העוינות שגילו תושבי הערים וינה, ווינר־נוישטאט, פרשבורג ושופרון כלפי היהודים עקב החשש מפני תחרותם הכלכלית, הצליחו יהודי צעהלים לנהל עסקי מסחר בווינה, בווינר־נוישטאט ובמיוחד בשופרון, שקרבתם אליה גדולה. כאן פעלה השפעתו של פאול אסטרהאזי, אשר הודות לה התירה שופרון כניסתם אליה, לשם מסחר, תמורת תשלום מס קבוע. הסדר זה החל בשנת תס״ה (1705) והופסק רק עקב פרוץ מגיפת דבר בשנת תצ״ח (1738). אז הותנתה כניסת היהודים בהצגת תעודת בריאות וכתב חסות אישי. יהודי החצר בווינה סייעו לנציג הקהלות לבטל איסור זה, וכבר בשנת תק״א (1741) חידשו את החוזה של שופרון תמורת תשלומים שנתיים קולקטיביים[41].

מספר העוסקים במלאכה בצעהלים לא הוגבל, ואמנם, מצוי בקרבם גיוון רב של מקצועות הנלוים למסחר בכבשים: בורסקאים, קצבים, שוחטי כבשים ופרוונים.

שכבה נפרדת היו כלי־הקדש של הקהלה - הרב, החזן, השוחט והשמש - בתחומי הקהלה. פעלו גם מורים פרטיים ומורי תלמוד תורה, סופרים, כלי־זמרים, פרקליטים ורופאים[42].

רמת־חייהם של בני קהלת צעהלים מתוארת על־ידם כירודה, בציינם:

39. M.H.J. VII, p. 542.
40. פוץ, עמ׳ 15.
41. צלמון, עמ׳ 33־36.
42. שם, עמ׳ 38־39.

"בקהלתנו הרבה עניים, רבים נתמכים על־ידי הקהלה"[43]. יש להכיר שביטוי זה מוגזם, מאחר ונועד לבקש הקלה במס הסובלנות. מפקד משנת תצ"ה (1735) מציין את מספר המשרתים בצעהלים, עשרים משרתים לחמישים וארבע משפחות, לעומת תשעים ותשע משרתים למאה ושתים עשרה משפחות אייזנשטאט[44].

מנתונים אלו ניתן ללמוד, כי אנשי צעהלים היו אמידים פחות מיהודי אייזנשטאט, אך מחציתם נהנו בוודאי מרמת אמידות נאותה, שאפשרה להם להחזיק משרתים ומשרתות. גם החזקת סוסים נחשבת לסימן אמידות, משום שהללו שימשו למסעות הסוחרים.

מצבה הכלכלי של הקהלה הושפע גם מעול מסים כבד שרבץ עליה. מטעם בית אסטרהאזי הוטלו עליהם מסי חסות, תשלום עבור מבני־הציבור כבית־הכנסת ובית־קברות, מתנות השנה החדשה לנסיך, בני משפחתו ופקידיו, להנהלת המחוז ולרשות המקומית. תשלומים אלו הוטלו על הקהלה ככלל והיא הטילה אותן על־פי שיטות שונות על חברי הקהלה. בתקופת שלטונה של הקיסרית מריה תרזיה בשנת תק"ט (1749) נוסף "מס סובלנות" על כל יהודי הממלכה. מס זה העיק על חברי הקהלה ועצם הטלתו נחשבה לא צודקת ומשפילה[45]. אולם, בהשוואה לנורמות החשיבה וההתיחסות אל היהודים בתקופת הקיסרית מריה תרזיה, ראו עצמם יהודי צעהלים, כשאר היהודים בחסות בית אסטרהאזי, כברי מזל על כי זכו בהגנה על חייהם ובאפשרות לשמירת דתם ואורח־חייהם.

ב. תקופת הצמיחה וההתרחבות

תקכ"ב - תרכ"ז (1762־1867)

עם עלייתו של ניקולאוס לבית אסטרהאזי בשנת תקכ"ב (1762) חל שינוי בולט לטובה ביחסו של בית זה כלפי היהודים. הוא אישר מיד את תקיפותם של כתבי־החסות, בהבהירו לפקידיו, כי יש לנהוג ביהודים ביחס הומני

43. בפנייתם אל הקיסרית מריה תרזיה, בבקשה להתחשב בעוניים ולהקל במס הסובלנות הנדרש מהם: M.H.J. XIII, p. 239.

44. המפקד בצעהלים מצוי בתוך: M.H.J. VII, p. 542. המפקד באייזנשטאט מצוי בתוך: M.H.J. III, p. 720-727.

45. צלמון, עמ' 45.

ואדיב, "בל יסבול יהודי מיחס לא הוגן"[46]. נראה, כי ניקולאוס העריך את יעילותם הכלכלית של נתיניו היהודים והפקיד בידי שני יהודים בצעהלים אספקת מדים וסוסים לצבא בווארייה, ב"מלחמת תפוחי־האדמה" בשנת תקל"ח (1778)[47]. בתקופתו הכפילה אוכלוסית הקהלה את מספרה מ־268 נפש בשנת תקכ"ח (1768) לכלל 535 נפש בשנת תקמ"ה (1785)[48]. במפקד השנים הללו צוינו וינה, אוסטריה התחתית, מורביה, ערי גרמניה השונות כארצות־המוצא של המהגרים. הללו הגיעו למטרות נישואין, מסחר, לימוד והוראה.

התפתחות שלווה זו נפגמה בשל שורת אסונות, שפקדו את הקהלה. בשב"ק כ"ד ניסן תקכ"ב (1762) פרצה אש, שכילתה ארבעים מבתי היהודים. ערך הנזק נאמד ב־7000 גולדן. חמש עשרה שנה אח"כ, בשנת תקל"ז (1777), שבה האש וכילתה את בית־הכנסת, שנבנה ב־תק"ז (1747), בנין הקהלה וששים ושנים בתים נוספים. רק שני בתים נשארו על תלם, וגם הללו סבלו מנזקי הדליקה והבוזזים שבאו בעקבותיה[49]. כך הושמדו מסמכי הקהלה הנוגעים לתקופת הבראשית של הקהלה. הקהלה התאוששה משריפה זו בכוחות עצמה. בית־הכנסת נבנה מחדש בסיועו הנדיב של הנסיך ניקולאוס[50], ובתחומי הקהלה שבו להתגורר כמאה משפחות, אך שוב פקדה את הקהלה שריפה, ב־ט"ז ניסן תקנ"ח (1798). הפעם נשרף בית־החולים ושלושים ושנים מבתי היהודים.

רב העיר, הנזכר בשם מאיר יעקב - כנראה רבי מאיר קיצע[51], ראש הקהל - ר' יצחק זינגר ור' לבל ארנשטיין - חבר ועד הקהלה, פנו אל יהודי וינה ובקשו את עזרתם בשיקום הקהלה. מעניין, כי יהודי וינה נזקקו באותה עת לקבל אישור רשמי לאיסוף כספים. הממשלה האוסטרית הפנתה אותם אל שלטונות מחוז שופרון, ורק לאחר שהאישור הושג, הותר ב־ב' אלול תקנ"ח (1798) לנציגי יהדות וינה, יואכים ואהרן ליידסדורף, לאסוף את

46. גיטס, עמ' 159.
47. שם, עמ' 203, הערה 19.
48. צלמון, נספח 1ב'.
49. ציסטלר־גולד, עמ' 58.
50. גולדשטיין, משה, מאמר שבע קהילות, ת"א תשט"ו, עמ' 10.
51. ראה להלן בתולדות הרבנים, פרק חמישי.

הכספים[52]. התאוששותה של הקהלה היתה מהירה, ובשנת תקצ"ו (1836) היא מונה אלף נפש, ובכך הופכת לקהלה השניה בגודלה, לאחר מטרסדורף, המונה 1452 (קהלת אייזנשטאט מנתה בשנים אלו רק 780 נפש)[53].

אנטון, בנו של ניקולאוס, המשיך במסורת אביו ואישר את כתב־החסות מיד עם התמנותו לראש הבית בשנת תק"נ (1790). יורשו, ניקולאוס השני, משנת תק"ס (1800), העניק לקהלה בשנת תקע"ג כתב־חסות חדש, ובו נדרשו יהודי צעהלים לשלם סך של 1500 פלורין לשש שנים הבאות. הקהלה הוזהרה גם לבל תסכים לקליטתו של שום מהגר לקהלה בלי ידיעה מוקדמת של הנהלת האחוזה. לשם כך נקבע החיוב של אזרח קהלה להצטייד בכתב־חסות אישי, אותו ניתן יהיה לקבל תמורת פלורין אחד במשרדי האחוזה.

בשנת תקע"ח (1818) אושר כתב־החסות לשש שנים נוספות והסכום, אותו נדרשו היהודים לשלם, הועלה ל־2211 פלורין, בנוסף להלוואה שהיה על הקהלה להעמיד בסך 1500 פלורין[54]. בשנה זו הוטלה על היהודים גזירת נישואין. הגזירה קבעה כתנאי בל־יעבור לרישום נישואין ליהודים, שעל הזוג הצעיר להוכיח, שיש לו דירה משלו, קנין כספי או דירה שכורה לכל ימי חייו[55]. ארגון "שבע הקהלות" הפעיל את קשריו בוינה, אך לשוא.

מאחר ואין בידינו הוראת ביטול, נוכל רק להניח, שמהפכת תר"ח (1848) ביטלה גזרה זו לגבי יהודי וינה בכלל ויהודי שבע הקהלות בפרט. לאישור כתבי־הזכויות של שנת תקצ"ה (1835) לא נדרשה כל השתדלות מיוחדת. אישור זה הינו גם האחרון שניתן. הענקת שוויון הזכויות ליהודים והתרופפות מעמדם של הנסיכים בממלכה אחר מהפכת תר"ח פטרום מצורך זה.

* *

52. Moses, Leopold, Inschriften und Urkunden aus den Siebengemeinden, in: Jahrbuch der Juedisch-Literarischen Gesellschaft XIX, p. 210-214.

53. צלמון, נספח ב'.

54. לנגדר, עמ' 57.

55. וכשטיין מס' 165 a, עמ' 195.

תקופת הביניים, בין מהפכת תר"ח שנכשלה וה"פשרה" בשנת תרכ"ז (1867), לוותה בהרפיית ההגבלות החוקיות, בטלה תלותה של הקהלה בבית אסטרהאזי ועמה גם האוטונומיה המנהלית לה זכתה. תחת זאת נדרשה לשלוח שני נציגים למנהלת העיריה[56]. הקהלה שמרה את זכויותיה האוטונומיות בתחום הדת כ"קולטוסגעמיינדע", ורבניה המשיכו לנהל את מרשם בני הקהלה. עם זאת נתבקשו להעביר דיווח לנוטריון העירוני. מספרם הלך וגדל בפרק זמן זה והגיע לשיא. בשנת תרי"ז (1857) נמנו בקהלה 1244 נפש. בכך היתה לקהלה הגדולה בין שבע הקהלות. במטרסדורף התגוררו באותה עת 954 נפש ובאייזנשטאט 701[57].

אולם לשגשוג זה הושם קץ. משעה שנפתחו בשנה תר"כ (1860) שערי הערים להתיישבות יהודית. החלה להסתמן נסיגה דמוגרפית וירידה בריבוי הטבעי[58]. בשנת תר"מ (1880) מנתה הקהלה 476 נפש. בשנים אלו התיישבו יוצאי הקהלה - בין השאר - בווינה, שם הניחו, יחד עם שאר יוצאי שבע קהלות והסביבה, את היסודות לארגונה של הקהלה האורתודוכסית במסגרת "עדת־ישראל" וסביב בית־הכנסת "שיף־שול"[59].

תקופת הצמיחה והתרחבותה מצאה ביטוי גם במישור המוסדי. השריפות התכופות כילו את מסמכי הקהלה, ואולי אבדו כך גם תקנותיה. על כן החליטו מנהיגי הקהלה לחפשם ולחדשם. ואמנם עלה בידם למצאם בקהלת טשאבא־רענדיג כתובים בכתב ידו של נאמן הקהלה. הנהגת הקהלה קראה לאסיפת כל בני הקהלה "...למען ישקיפו ויראו בהתקנות הנ"ל להניף הטובים ולתקן תוספת כפי הראוי לדורותינו. והנה המה ראו כן עשו כלם הטו שכם אחד לקבץ כל התקנות הראשונים לפעמי' קיימו וקבלו עליהם התקנה מבלי שנוי ותמורה לפעמי' הוסיפו קצת ב... וגם הוסיפו כמה תקנות אשר ראוי' לפי הזמן והשעה"[60].

56. ציסטלר־גולד.
57. צימרמן־גולד, עמ' 133־134.
58. ציסטלר־גולד, עמ' 58.
59. פלמון, אברהם, הקהילה היהודית בווינה בין שתי מלחמות העולם 1918־1938, ירושלים 1985, עמ' 15 (להלן: פלמון).
60. תקנות צעהלים משנת תקע"ז: ראה להלן במדור "מגנזי הקהלה". הדברים המובאים כאן הם עפ"י התקנות.

בראש הנהגת הקהלה עמד "ראש הקהל". בידו היתה הזכות לכנס את הפרנסים שכונו "אלופי הקהל" או "טובים". מעמדם של "אלופי הקהל" היה כה נכבד, עד כי חויבו לעמוד לימינו של הרב כדי "ליתן קיום ותוקף על הפסק או הפשר שלו".

בהליך ההכרעה וקבלת ההחלטות בעניני הקהלה נוצרו הרכבים שונים. לרוב התכנס גוף מצומצם של ראש הקהל ועוזריו, ט' או י"א ועד ח"י איש, שנבחרו באופן קבוע כנציגי הקהלה. לעתים כונסה אסיפת כל בני הקהלה, שאישרו בחתימת ידם את החלטות אלופי הקהל. כך למשל היתה זאת אסיפת כל בני הקהלה שאישרה את התקנות הנ"ל בשנת תקע"ז. לעתים קרובות הוזמן רב הקהלה להתייעצות, כמו בשנת תקפ"א. אך במרכז כל ההחלטות עמד אותו גוף של חמשה אנשים, "ראש הקהל" והפרנסים, אשר ניהל את עניני הקהלה כלפי פנים וחוץ. "ראש הקהל" הוא יושב הראש.

מקום הישיבה היה ב"בית הקהל", ורק במקרים יוצאי דופן של מחלה או זקנה, הותר לקיים את הישיבה בבית "ראש הקהל" או אחד מ"טובי העיר". משנבחר "ראש קהל" חדש, היה נוהג "ראש הקהל" היוצא יחד עם עוד חמשה נבחרים חדשים ללוותו אל הדוכס (נסיך) לקבל את הסכמתו למינוי.

נושאי המשרות נתמנו גם על פי המפתח הכלכלי. לצורך זה חולקו בני הקהלה לשלשה מעמדות: "עושר" - העליון, מי ששילם מס סובלנות מסך 10 זהובים ומעלה, "בינוני" - מי ששילם 4 עד 10 זהובים, וה"תחתון" - ששילם מזהוב אחד ומעלה. מי ששילם פחות מזהוב אחד לא נחשב לצורך הליך הבחירות לא כבוחר ולא כנבחר. התקנות מיחסות חשיבות רבה לנוהל בחירות תקין. 14 מתוך 47 התקנות הראשונות מוקדשות לנושא זה, כולל תקנות רבות האוסרות בחירת קרובי משפחה.

הממלכה ההאבסבורגית הגבילה את מספר יהודי הממלכה: גם משפחת אסטרהאזי עמדה על המשמר לבל יכנסו יהודים "זרים" לתחום הקהלה. על הקהלה היה להתגונן מפני חדירה בלתי חוקית של יהודים "זרים", הן בשל תלותה בהסכמתן של רשויות השלטון, והן בשל אחריותה לתשלום מסי חבריה ופחדה מכל תחרות אפשרית. על כן היתה "חזקת הישוב" - הזכות

להתגורר בתחומי הקהלה - זכות יקרת המציאות, ושלילתה היוותה אחד הענשים החמורים ביותר שהוטלו על בן קהלה.

תפקידי השיפוט שהוטלו על פרנסי הקהלה היו במיוחד בדיני ממונות. טובי הקהל היו דנים, אך פסק הדין חייב את אישורו של "ראש הקהל". רב העיר ובית דינו דנו כשנקראו ל"דין תורה". בדרך כלל הוטלו ענשים כספיים ושלילת זכות הבחירה הפעילה והסבילה. בעלי תפקידים הודחו ממשרותיהם או הוטל איסור על מנויים למשך זמן מוגדר. העונש החמור ביותר היה כאמור שלילת "חזקת הישוב".

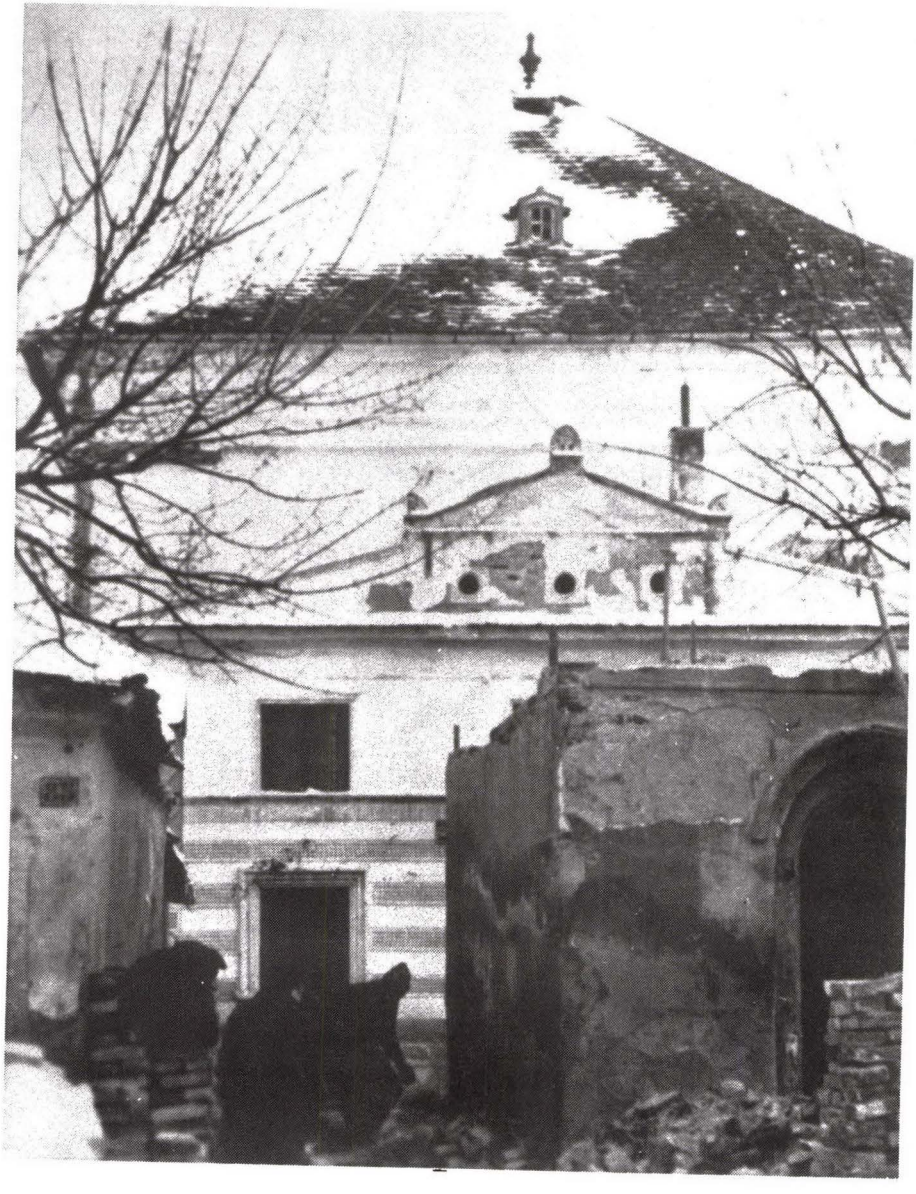
כבוד רב חולקים למנהיגי הקהלה. אין מתחילים תפילת ערבית בליל שבת לפני בוא ראש הקהל, וסדר העליה לתורה בשבתות ובחגים נקבע על פי הוראות מדויקות של חלוקת כבוד לראש הקהל, לגבאים וגובים.

מעניינת במיוחד גישתם של בעלי התקנות להחלטות הקהל. וזו לשון ההחלטה: "...מב"ב קושר קשרים... לבטל דברי הקהל, ואפילו אם שהוא בעצמו מנהיג העיר, ורוצה לעמוד... ולבטל... עפ"י רוב מוסכם... ג"כ ענוש יענש...". וכך, בצד הדרישה לכיבוד בעלי התפקידים בקהלה, ניכרת כאן גישה המכבדת החלטת אסיפה כללית של בני הקהלה ומזהירה בענשים אף את נכבדי הקהלה.

בית הכנסת התנוסס לתפארת במרכז בתי הקהלה. מיקומו במרכז הקהלה וגודלו נתן ביטוי נאמן למרכזיותו בחייה. תקנות רבות דנות בדאגה לתפארת התפילה ויופיה; מקומות קבועים נקבעו לחברי הקהלה ושמש הקהלה קרא לבעלי הבתים לשחרית, מנחה וערבית. שיעורי תורה נלמדו בימי החול והשבת ע"י הרב ובעלי הבתים. בית הכנסת ליוה את היחיד בשעותיו היפות: טכסי הנישואין נערכו בחצר, בנוכחות כל חברי הקהלה, ובריתות המילה נערכו בחדריו.

* *

בשנים אלו התגבשו גם נוהלי איגוד "חמש הקהלות", שקהלתנו היתה אחת מחברותיה. בוועידה שנערכה בשופרון ב־א' דר"ח טבת תקנ"ח (1797) נקבעו נוהלים וסדרי התכנסות סדירים. הוחלט לכנס בשופרון אסיפה פעמיים בשנה, תוך הודעה מראש של ארבע עשר יום. האיגוד שקד להבטיח

בית הכנסת בצעהלים

את מרותה של הקהלה על חבריה בקבעו שהממרה "יענש כפי ראות עיני הקהל הרב אב"ד העיר". גם מחלוקת בין בני הקהלה, שלא תמצא פתרונה בקהלה, ניתן יהיה להביאה בפני "המדינה", כלומר ראשי האסיפה. מי שאינו רוצה לציית לפסק הדין של אלופי הקהל באסיפת המדינה, יוכל לערער בפני בית דין גבוה לערעורים המורכב משלשה רבנים מחמש הקהלות. לאיגוד חותמת מיוחדת "אשר ימצא בק' מ"ד (=מטרסדורף) מאסיפה לאסיפה" - ושליחיה יביאוה בבואם לאסיפות. ההחלטות נרשמו בפנקס שהיה באייזנשטאט, רושם ההחלטות היה נציג קהלה לפי סדר זה: "ראשון דק"ק א"ש אח"כ לק"ק מ"ד אח"כ לק"ק לק"ב אח"כ לק"ק צעלים אח"כ לק"ק ק"ד וכה יהיה חוזר חלילה"[61].

האיגוד נשען על הסכמתן של הקהלות לקבל על עצמן את מרות החלטותיו, על כן נדרשו חתימותיהם של נציגי חמש הקהלות בסופו של כל החלטה. לאחר קבלת ההחלטה היה צורך בקבלת אישורו של בית אסטרהאזי, אולם אישור זה נראה רשמי בלבד; אין בידינו מידע על התנגדות פקידי הנסיך להחלטה או מינוי כלשהו. לאחר אישור זה קיבלה ההחלטה תוקף מחייב בעל כח כפיה וזכות הענשה, אף על קהלה שלא שלחה את נציגיה לכנס.

בו זמנית התכנסו גם נציגי "שבע הקהלות" לחלוקת נטל המתנות לנסיך, למשפחתו ולפקידיו: אוזים מפוטמים שהוכנו במיוחד, עשרה תפוחי־זהב ועשרה לימונים, שבודאי היו באותם הימים יקרי המציאות. חידוש כתב־החסות היה מענינה של כל קהלה, אך כשהתעוררו בעיות בשעת חידושו, פעל הארגון להסרת התקלות. במסגרת פעולותיו נערכה גם השתדלות ממושכת לביטול גזירת הנישואין, שמגמתה היתה לצמצם את מספר היהודים בקהלות. מפעל משותף בתחום החברתי היה חלוקת "קמחא דפסחא" והקצבת סכומי כסף קבועים לעניי הקהלות פעמיים בשנה, לפני ראש השנה ופורים[62].

* *

61. וכשטיין מס' 359, עמ' 616־617.
62. צלמון, עמ' 69־73.

גם בתחום מוסדות החינוך היתה התפתחות רבה בפרק זמן זה.

כבשאר קהלות בורגנלנד, נתונה היתה דאגתם של פרנסי הקהלה לחינוך הדור הצעיר. תקנות הקהלה הורו לגבאים לדאוג להקצבת כספים לצרכי החינוך, כלשון ההחלטה: "באסיפת האלופים ראשים וטובים בצירוף הגובים והגבאים עלה בהסכמה אחת כדי להחזיק קופה של תלמוד־תורה שיעמדו לעולמי־עד וזהו שהאלופים גבאים מחוייבים ליתן מקופת הצדקה לקופה של תלמוד־תורה סך עשרים זהובים, דהיינו בכל חצי שנה סך עשרה זהובים, וכך יהיה לעולמי־עד ואין כח ורשות בידי הדור הבא אחריהן לבטל הנתינה הגבאים הנ"ל, ועל־ידי זה חס וחלילה תהיה הקופת תלמוד־תורה בטל, ועולם עומד על הבל של תינוקות והזהרו על בני עניים שמהם תצא תורה" - החלטה מיום ג', ט' בשבט תקכ"ב (1762). ההחלטה מבטאת את דאגתו של רב הקהלה, רבי אהרן ליב המבורגר־חלפן לחינוך[63]. גם רבי לוי פולק, שכיהן בין השנים תקמ"ג־תקמ"ה פעל רבות למען תלמוד־תורה ועוזד הקמת קרן קיימת לתמיכה בחינוך היהודי[64].

על קיומה של ישיבה כבר בימיו של רבי אהרן המבורגר־חלפן (כיהן בין השנים תקי"א־תקמ"ב) למדים אנו מתשובת רבה של פראג, רבי יחזקאל לנדאו בעל ה"נודע ביהודה", המכנהו בתואר 'ר"מ'[65]. בצעהלים, כמנהג קהלות אשכנז, אוחדו משרת הרב אב"ד וראש הישיבה. איחוד התפקידים הזה יצר סיכוי להתהוות מסגרת חינוכית בעלת השפעה ארוכת טווח. הישיבה היתה מובלעת בחיי הקהלה, שפירנסה אותה. מובנת בקשתו של רבי יואב ב"ר ירמיהו, שכיהן כ'אב"ד וראש מתיבתא' בין השנים תקנ"א־תקנ"ז, מבני קהלתו לתמוך בבני הישיבה בסבר פנים יפות[66]. הישיבה התמידה בקיומה גם בתקופת רבי משה סג"ל גלוגא, שכיהן בקהלה עד שנת תקצ"ה. לשיא גדולתה הגיעה הישיבה כנראה בימי רבי מנחם כ"ץ־פרוסטיץ,

63. פנקס הקהלה קג,א.
64. שם, דף א.
65. ראה להלן בתולדות הרבנים, פרק שני.
66. ראה להלן בתולדות הרבנים, פרק רביעי.

הת״ת בצעהלים

בית הספר היהודי בצעהלים

שכיהן שם בין השנים ת"ר־תרנ"א. לפי מסורת יוצאי הקהלה למדו בישיבתו למעלה ממאה תלמידים[67].

בית־ספר יסודי הוקם בצעהלים על פי פקודה שהטילה על הקהלות היהודיות להקים בית־ספר בשם "דויטשע שולע", ב"פקודת הסובלנות" שפורסמה ב־כ"ז אדר ב' תקמ"ג (1783) על פי הקו המדיני שהפעיל כלפיהם הקיסר יוסף השני[68]. בית־ספר זה זכה להוקרת השלטונות, ובצו מיום ב' אלול תקצ"ד (1834) הורו שלטונות המחוז לקהלות מטרסדורף, קוברסדורף, לקנבך ואייזנשטאט להקים בית־ספר ציבורי לפי דוגמת בית־הספר בצעהלים; על־פי תכנית לימודים מוגדרת, שתכלול גם את הלשון ההונגרית[69].

לאחר כשלון מהפכת תר"ח החל הממשל בוינה לארגן מחדש את בתי־הספר בכלל ובתי־הספר היהודיים בפרט. בצו מיום כ"ד טבת תר"י (1850) נקבע, כי מאחר והאוכלוסיה הגרמנית מהווה רוב באזור, תהיה השפה הגרמנית הרשמית של האזור. במסגרת זו אורגן מחדש בית־הספר בצעהלים. בשנת תרי"ד (1854) מנה כבר 160 תלמידים, שלמדו בשלוש כיתות[70]. מאחר והיה צורך לשפץ את בית־הכנסת שנפגע בשריפה, לא הספיק התקציב להקמת בנין חדש עבור בית־הספר. אי לכך הוחלט לשפץ את ביתו של הרב ולהעמידו לרשות בית־הספר, עד אשר ייבנה בנין חדש, שיכלול אולם גדול וארבע כיתות[71].

מעניין לציין, כי בשנים אלו עלה מספר הילדים הלומדים בבית־הספר היסודי בצעהלים (160 במספר בשלוש כיתות). בכך בא לידי ביטוי הגידול באוכלוסיתה בתקופה שבה החלה כבר נסיגתן הדמוגרפית של אייזנשטאט ומטרסדורף[72].

* *

67. פוקס, אברהם, ישיבות הונגריה בגדולתן וחורבנן, ירושלים תשל"ט, עמ' 579 (להלן: פוקס).

68. צלמון, עמ' 13.

69. הודיק, עמ' 221, מס' 50.

70. Paul, Hans, Die Volksschule im burgenlaendisch- westungarischen Raum 1848-1860, Eisenstadt 1991, p. 35-37

71. שם, עמ' 93, תרשים בית־הספר, עמ' 92.

72. ראה לעיל הערה 57.

פרק זמן זה מסתיים ב"פשרה 1867" (תרכ"ז). ה"פשרה" עם אוסטריה קבעה דגם שלטוני חדש. פשרה זו לא ניתקה את הונגריה כליל מאוסטריה ומבית הבסבורג, הממלכה ההבסבורגית הפכה ל"ממלכה האוסטרו־הונגרית". הקיסר האוסטרי עמד בראשה, אך הוכתר גם ובמיוחד כמלך הונגריה. הוכרה עצמאותה הארגונית של הונגריה, ונהר הלייטה נקבע כגבול המנהלי בין שני חלקי הממלכה. הגבול היה מנהלי בלבד, וחיי הסחר והכלכלה המשיכו להתנהל כבעבר.

בפרק זמן זה חלה תפנית הדרגתית במידת המעורבות של שבע הקהלות ובתוכן צעהלים בחיי יהדות הונגריה. עקב קרבתם לוינה הוסיפו קשריהם הכלכליים והמשפחתיים עמה להתקיים כבעבר, וארגון "שבע הקהלות" (גם בהרכב של "חמש קהלות" במחוז שופרון) הוסיף להתכנס. כל עוד ניהל הארגון מאבק בנושאים המהותיים ל"שבע הקהלות", עשה זאת בכוחותיו הוא, אך גייס למאבק גורמים רבי־השפעה בחצר המלוכה בוינה. אך משעה שעלו על הפרק נושא "מס הסובלנות" והטבת המעמד המשפטי, החל להשתלב בהתארגנות הפוליטית של יהודי הונגריה. לרגל כינוסה של האסיפה הלאומית ההונגרית בפרשבורג ב־כ"א תמוז תקפ"ה (1825), נערכה ההתארגנות הפוליטית הראשונה של יהודי הונגריה.

בראש חודש אלול אותה שנה קיימה קהלת צעהלים בתחומה אסיפה של חמש הקהלות השוכנות במחוז שופרון. אסיפה זו כונסה לרגל פנייתה של קהלת פרשבורג בבקשה לשלוח נציגות לבודפשט, על מנת להשפיע על הממשלה בדרכים פרלמנטריות, לתקן את מעמד היהודים בממלכה. באסיפה זו הוחלט לשלוח שני צירים מאייזנשטאט, ר' יונה אנגל ור' יוסף הרשלר. הקהלות התחלקו בהוצאות הנסיעה[73]. ב־ג' תשרי תקפ"ו (1825) כונסה ועידה של נציגי שלושה עשר מחוזות. מטעם מחוז שופרון, בו שכנו "חמש הקהלות" (ובתוכן צעהלים) נשלחו שני שליחים, הנ"ל, לוועידה. הוועידה בחרה ועד בן שמונה חברים, שינהל את המאבק באסיפה הלאומית[74]. המאבק לביטול ההגבלות החוקיות, שהפלו לרעה את היהודים, נכשל. קהלת פרשבורג, ובראשם ר' אברהם הירש למברגר (לבוב), יזמה מאבק נוסף

73. וכשטיין מס' 371, עמ' 644.

74. Moskovits, Aron, Jewish Education in Hungary (1848-1948), New York 1964, p. 11

לקראת כינוס הפרלמנט ב־תקצ"ב (1832). גם קהלת פעסט חתרה להקמת ארגון ארצי שינהל את המאבק המשותף. איגוד "חמש הקהלות" העדיף את יוזמתה של פרשבורג, עמה הזדהה בהשקפותיו הדתיות. לעומת זאת הסתייג מיוזמותיה של יהדות פעסט, שאליה כבר הדרו מגמות רפורמטוריות.

אולם, בעוד המאבק הציבורי להשגת שוויון־זכויות נכשל, השיגו נציגי הקהלות היהודיות בפעסט, ב־כ"ח סיון תר"ו (1846), את ביטולו הסופי של מס הסובלנות[75]. אולם, שמחתם של יהודי הונגריה היתה מוקדמת. לאחר כשלון מהפכת תר"ח הוטל עליהם קנס על השתתפותם במהפכה. בדיונים, שנערכו בפעסט אודות חלקן של הקהלות במס זה, משתתפים נציגי "חמש הקהלות" בין השנים תר"י - תרי"ב (1850־1852)[76].

ההתכנסות האחרונה של איגוד "חמש הקהלות" היתה בשופרון ב־כ"ה ניסן תרכ"א (1861). היא נועדה לבחור בנציג מטעמה אשר ישתתף במאבק - שיזמה יהדות פעסט - למען השגת אמנציפציה ליהודי הונגריה. לתפקיד זה נבחר רבי עזריאל הילדסהיימר, רבה של אייזנשטאט[77].

וכך, ביטול שלטון הנסיכים במהפכת תר"ח והמאבק לשוויון הזכויות ביטלו את הטעם החיצוני לקיומו של ארגון נפרד ל"שבע" או "חמש הקהלות" ופתחו את הדרך להשתלבות בפעילות הכלל־יהודית, שמרכזה היה בפעסט.

ג. תקופת המונרכיה האוסטרו־הונגרית

תרכ"ז - תרע"ח (1867־1918)

חוקת תרכ"ז (1867) העניקה שוויון ליחיד היהודי, שזכויותיו הושוו מעתה עם אלה של יתר התושבים, אולם אמנציפציה זו נכרכה בדרישת השתלבות גמורה של היהודים בחברה ובמדינה. ביוזמת יוסף אוטוואש, השר לעניני תרבות בממשלה ההונגרית הראשונה, כונסה אסיפת "הקונגרס היהודי", שתפקידה היה להקים מסגרת ארגונית ליהדות הונגריה. רוב

75. Bernstein, Bela, Die Toleranztaxe der Juden in Ungarn. Archivalische Quellen, in: Gedenkbuch zur Erinnerung an David Kaufmann, Breslau 1900, p. 681

76. וכשטיין מס' 384־385, עמ' 690־705.

77. וכשטיין, עמ' 709־711.

משתתפי הקונגרס נטו לרפורמה, או לפחות היו נכונים למידה של הסתגלות תרבותית, אולם מגמות אלו נתקלו בהתנגדות נמרצת מצד מיעוט ניכר של חברי האסיפה. הללו נרתעו מכל מחשבה על שינוי באורח־החיים של העדה, במבנה בית־הכנסת, וכל שכן על תמורות בעלות ערך דתי הלכתי מעשי. רבה של צעהלים, רבי מנחם כ"ץ־פרוסטיץ, היה בין ראשוני המצדדים בפרישה. המיעוט האורתודוכסי פרש מן האסיפה והקים ארגון נפרד לקהלות החרדים.

סדר זה סתר את כוונתה המקורית של הממשלה, אך זכה בסוף לאישורה. הקיטוב הדתי־תרבותי בין שני המחנות קיבל מעין גושפנקא רשמית. הוקמה "הלשכה המרכזית של הקהלה האורתודוכסית האוטונומית", אשר קיבלה אישור ממלכתי לתקנותיה[78]. יהדות "שבע הקהלות" הצטרפה לארגון האורתודוכסי וקיבלה את מרותה של "הלשכה האורתודוכסית". בכל "שבע הקהלות" נתקבלו בשנות ה־70 תקנונים אשר השתיתו את החיים הקהלתיים והפרטיים על עקרונות ה'שלחן ערוך'[79].

תועלת רבה צמחה לרבני הקהלות מן התמורות במעמדה של הדת היהודית בהונגריה[80]. כאמור, העניקה חוקת תרכ"ז (1867) שוויון ליחיד היהודי, שזכויותיו הושוו מעתה לאלה של יתר התושבים, אולם העדה הדתית היהודית בתור שכזו לא הוכרה ולא נהנתה משוויון הזכויות, שהקנתה החוקה ההונגרית לעדות הגדולות שבמדינה. לאחר מאבק ממושך בבית העליון התקבל, על חודו של קול, בשנת תרנ"ה (1895) חוק, אשר לפיו הוכרה היהדות כדת מקובלת - מעמד חוקי זה הבטיח תמיכת המדינה בתשלום משכורת לרבנים, למורי בית־הספר ודאגה לציודו, וכן הכירה במעמדו האוטונומי המנהלי של הקהלות[81]; וכך, בשעות משבר אלו, בשעה שבעלי היכולת מבין חברי הקהלה העדיפו להתיישב בוינה ובשאר ערי הממלכה, ופגעו בכך קשות בתקציבי הקהלות, זכו מוסדות הקהלה לתמיכה

78. קצבורג, נתנאל, פנקס יהודי הונגריה, ירושלים תשל"ו, עמ' 80 ואילך (להלן: קצבורג).

79. התקנון פורסם בנספח למאמר: Gruenwald, Max, Mattersdorf בתוך Jahrbuch fuer Juedische Volkskunde 1924/25, Berlin 1925.

80. Goerlich, Ernst Joseph, Das Burgenland, in: Gold, p. 14

81. הייזלר, חוברת 2, עמ' 94.

בית העלמין - לפני שנת תרח"ץ

וחיזוק ממוסדות הממשל ההונגרי, ובכך הופלו קהלות בורגנלנד לטובה לעומת יהודי וינה[82].

הללו, גם לאחר שהושוו זכויותיהם של יהודי אוסטריה ליתר התושבים בשנת תרכ"ז, הוכרו רק זכויותיהם הדתיות - לניהול חייהם הדתיים ולהקמת קהלת־דת, בלא שהשיגו תמיכה ממשלתית בתקציב החינוך והדת. על כן המשיכו "שבע הקהלות" לספק צרכי דת וחינוך לאלה מבני וינה, שחפצו בקבלת שירותי דת וחינוך בצביון אורתודוכסי. קשריהם עם הבירה הוינאית לא התרופפו בתקופה זו, משום שלגבול לא היה משמעות מעשית בחיי היום־יום של תושבי הממלכה. מה גם, שרבים מתושבי וינה ושאר חלקי הממלכה נרשמו בקהלה כתושבי חוץ[83], שלחו בניהם ללמוד בבתי־הספר ובישיבה, ולאחר פטירתם ביקשו להקבר בה.

בשנים אלו נקברו בבית־הקברות בצעהלים יהודים מוינה, שופרון, נעמעשקער, גיסינג, קאפובר, נוינקירכן, וינר־נוישטאט, פרשבורג וגראץ[84].

נתון סטטיסטי מפתיע מורה אף על גידול־מה במספר תושביה, בשנת תר"מ (1880) נמנו בקהלה 476 נפש, ואילו בשנת תרע"א (1911) נמנו 764 חברים[85]. הגידול המספרי של שנת תרע"א מגלה התאוששות, שטיבה לא הובהר. יתכן ומספר זה כלל את יושבי הכפרים שהוסיפו להרשם כחברי קהלת צעהלים.

מלחמת עולם הראשונה תרע"ד - תרע"ח (1914־1918), שגרמה סבל רב לאוכלוסיה האזרחית בממלכה האוסטרו־הונגרית, פגעה קשות גם במצבה הכלכלי של צעהלים. יהודי צעהלים נדרשו להתגייס לצבא ושמונה עשר מהם נפלו במערכה[86]. משבר המפלה הצבאית והחרפת המצב הכלכלי של הממלכה גרמו להתגברות של האנטישמיות ולהאשמת היהודים על כך, שלא השתתפו בפועל בלחימה בחזית, אלא הסתתרו בעורף. טענות אלו

82. Vielmetti, Nikolaus, Das Schicksal der Juedischen Gemeinden des Burgenlandes, Eisenstadt 1971, p. 196 (להלן: וילמטי).

83. רשימת החברים היושבים ברחבי אוסטריה ומשלמים מס קהלה לצעהלים: Landesarchiv Eisenstadt, A XI 2.

84. על־פי פנקס חברה קדישא משנת 1878/9־1921.

85. ציסטלר־גולד, עמ' 58.

86. שם.

ליבו את השנאה אף באוכלוסית בורגנלנד, וגרמה להתנפלות על בתי היהודים. אולם סבלם של תושבי הקהלות גבר לאחר נפילת המשטר הקומוניסטי של בלה קון בהונגריה ב־תרפ״א (1921). כנופיות ראקציוניות ואנטישמיות הטילו אימה על הרחוב היהודי במעשה רצח ושוד[87]. יוצאי הקהלה מציינים במיוחד, כי בעת הפרעות לא נפגעו יהודי צעהלים[88].

ד. תקופת הרפובליקה האוסטרית הראשונה

תרע״ח - תרצ״ח (1918־1938)

בהסדרי השלום בוורסאי שלאחר מלחמת עולם הראשונה, היווה חבל בורגנלנד סלע מחלוקת בין הונגריה ואוסטריה. אוסטריה תבעה את צירופו אליה בשם עקרון ההגדרה העצמית, אשר כלול היה בקווי היסוד של הסכמי וורסאי. משיושב הסכסוך, בהתערבות בין־לאומית, נכללה בורגנלנד ברפובליקה האוסטרית באופן סופי על פי חוזה טריאנון בשנת תרפ״א (1921)[89].

על־מנת לשמור על הישגיהם מתקופת השלטון ההונגרי, חתרו יהודי בורגנלנד להקמת ארגון אוטונומי - הם ראו בכך חידוש מסורת ״שבע הקהלות״.

הממשלה האוסטרית, ששאפה להשביע את רצון תושבי חבל זה בשל מעמדו הפוליטי המיוחד, נענתה לתביעות ואישרה הקמתו של איגוד, אשר יכלול את כל קהלות בורגנלנד - כך נוספו שלוש ל״שבע הקהלות״ והוקם בתחילת קיץ תרפ״ב (1922) ״איגוד הקהלות האורתודוכסיות האוטונומיות של בורגנלנד״[90]. כנשיא נבחר רבי משה שמעון לוי, רבה של פראונקירכן, וכממלא מקומו נבחר רבי שמואל עהרנפלד, רבה של מטרסדורף[91]. איגוד זה השיג תמיכה ממלכתית בתקציב הרבנות והחינוך ואף פטור מפתיחת בתי־הספר היהודיים בשבת. יש לציין, שבהישגים אלו לא התברכו יהודי

87. קצבורג, עמ׳ 67־70.
88. על־פי ר׳ שמעון ב״ר משה ריינר מצעהלים.
89. (de) Weis, Elizabeth, Dispute for the Burgenland in 1919, in: Journal of Central European Affairs III (1943), p. 147-166
90. וילמטי, עמ׳ 204.
91. שם, עמ׳ 205.

שאר מחוזות אוסטריה, אי־לכך יזמו קהלות הפרובינציה, יחד עם קהלת וינה, פעילות לשם השגת תמיכה ממשלתית בפעילות הקהלתית[92].

קהלת וינה פנתה ב־כ"ד אייר תרפ"ח (1928) אל כל קהלות אוסטריה, ובהן קהלות בורגנלנד, בבקשה לפנות אל הממשלה בעצומה להשתתפות בתקציבי הקהלות למימון צרכי הדת והחינוך היהודי[93].

קהלות בורגנלנד נענו, ובחודש אב תרפ"ח (1928) שלחו עצומה. היא הסתמכה על סעיף 2 בחוקת תרכ"ז (1867), המכיר בשוויונם של כל הדתות בפני החוק; ועל סעיף 68 של הסכם סן־ג'רמן משנת תר"פ (1920), המחייב את המדינה בהקצבת משאבים לנושאי חינוך, דת וצדקה של כל הדתות. בחלקו הראשון זהה תוכנו של התזכיר של כל הקהלות, אך בחלקו האחרון הוא מתייחס לצרכיה המיוחדים של כל קהלה. צעהלים ביקשה הקצאת תקציב לבית־כנסת, בית־ספר יסודי ותשלום משכורותיהם של הרבנים, החזנים, המורים, השוחטים ושמשי בית־הספר ועבור הוראת הדת[94]. פעילות זו לא נשאה פרי. הממשלה האוסטרית גילתה רצון טוב, אך בפועל לא נענתה לדרישות[95].

אך בעוד ובנושא זה נתגלתה סולידריות מלאה בין קהלות בורגנלנד ויהודי הבירה, נתגלעה מחלוקת בפרשת ארגון־הגג ליהודי אוסטריה. הרעיון בדבר ייסוד ארגון־גג מוכר כחוק לקהלות אוסטריה הועלה בהזדמנויות שונות עוד במונרכיה האוסטרו־הונגרית, אך הפעילות העקרית להגשמתו התקיימה בשנים תרפ"א־תר"צ (1921־1930). קהלות בורגנלנד התנגדו לרעיון בצורה נמרצת והסבירו, שלהן ארגון מרכזי מוכר כחוק, והן מסתייגות מרעיון הקמת הגוף החדש מטעמי דת. בכך עלתה השקפתו בקנה אחד עם השקפת החוגים האורתודוכסים בוינה, שחששו מפני השתלטותה של קהלת וינה על החיים הדתיים באמצעות ברית הקהלות. לטענתם, ייצוג קהלת וינה על ידי ששה חברים בהנהלת הגוף החדש מתוך הנהלה של אחד עשר

92. פלמון, עמ' 230־234.
93. תיק 2, A/W 161 ארכיון קהלת וינה ברשות הארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי בירושלים.
94. שם, פנייה של קהלת צעהלים מיום 29 באוגוסט 1928.
95. פלמון, עמ' 235.

חברים אימתה את חששותיהם. עמדתם השפיעה על סיכול היוזמה להקמת ברית הקהלות[96].

* *

בפרק זמן זה מילאו בני הקהלה היהודית תפקיד מרכזי בענפי המסחר. בתי המסחר היוו מרכז מסחרי לסביבה הכפרית וסיפקו לה את כל צרכיה: מצרכי מזון, ביגוד ועסקי ברזל. מאידך קנו הסוחרים היהודים את תוצרתם החקלאית של איכרי הסביבה כגון התבואה[96]. כך למשל חכרה משפחת שלזינגר את אדמות משפחת אסטרהאזי והעסיקה שם פועלים חקלאיים. בתקופות הבציר עבדו אף בחורי הישיבה, שנשארו במקום בתקופת בין־הזמנים[96]. ברשותם של כמה מחברי הקהלה היו שדות וכרמים. חלקם אף עסק בתעשיה קלה כגון בית חרושת לקנבוס של משפחת גולדשמידט ויקבי היין של משפחת שפיגל, שייצרו יין כשר. יין זה נשלח ל"שבע הקהלות", לוינר־נוישטאט, ואף לוינה. הותר להם אף למכור יין לתושבי הסביבה הנכרים. תוצרת הלואי כללה מבשלת שכר וליקרים שונים ומפעל למים מינרליים, שמקורם במעין המים בזאורברון. משפחת ברוקנר עסקה בייצור חומץ ומשקאות חריפים[99]. שלושה רופאים יהודים: ד"ר יואכים כהן, ד"ר אלכסנדר שטיינר וד"ר ישראל וייס העניקו שירותי רפואה לכלל האוכלוסיה. בשנים האחרונות נוספו עליהם ד"ר יעקובוביץ, יליד לקנבך, ד"ר קוהוט מילידי צעהלים וד"ר שטיינר, יליד הונגריה[100].

רמת חייהם היתה צנועה, ובשל העזרה ההדדית גם המשפחות הדלות

96. שם, עמ' 232־234.

97. באשר למספרי היהודים בתקופה זו שלושה מקורות: בשנת 1880 — 476 (צימרמן־גולד, עמ' 134); 1911 — 764 (ציסטלר־גולד, עמ' 58); 1920 — 496 (צימרמן־גולד, שם); 1925 — 435 (ציסטלר־גולד, שם); 1934 — 433 (צימרמן־גולד, שם) — 651 (Juedisches Jahrbuch fuer Oesterreich, Wien 5693-1932, p. 6 להלן: J.J.f.Oe.); 1936 — 433 (ציסטלר־גולד, שם); 1938 — (שם).

98. על־פי J.J.f.Oe. של שנת 1932, עמ' 9.

99. על־פי ר' וולף שפיגל, בנו של ר' אלעזר דוד שפיגל, ראש הקהלה האחרון.

100. ציסטלר־גולד, עמ' 58 ועל־פי ר' וולף שפיגל הנ"ל.

לא סבלו מחסור. חלק מהיהודים הגיע אף לכלל אמידות, שהתבטאה במגורים מרווחים בבתים מוקפים בגינות ובעלות על קרקע מחוץ לעיר[101].

מוסדות הקהלה המסורתיים המשיכו במתכונת העבר, אך הצמצום שחל במספר חבריה מצא ביטויו בהרכבה. בראש הקהלה עמדו הנשיא וסגנו. לוועד נבחרו שלושה חברים. כמזכיר שימש אחד ממורי בית־הספר, החזן שימש גם כשוחט ושמש בית־הכנסת היה אחד מבעלי הבתים. כנהוג ב"שבע הקהלות" נקרא השמש "שול־קלופפר". הוא נהג לדפוק כל בוקר על דלתות הבתים שלוש פעמים, לקראת תפילת שחרית. מנהג זה בא לציין את שלושת השותפים בבריאתו של האדם: הקב"ה, אביו ואמו. כאשר דפק רק פעמיים ידעו הכל, שנפטר אחד מחברי הקהלה. בימי הסליחות העיר את חברי הקהלה בשמותיהם כבר בשעה שתים לאחר חצות[102].

גם חברות החסד והצדקה פעלו כבעבר: "חברה קדישא", שנשיאה היה ראש הקהלה; חברת "מלביש ערומים" ו"משכיל אל דל", שדאגו להלבשת העניים; וגם "ביקור חולים" וארגון נשים לפעולות צדקה. לשם כך מונו גבאי צדקה, גבאי "מלביש ערומים" וגבאי ה"סכום". בתחום החינוך פעלו גבאי "תלמוד־תורה".

כבוד רב חלקו לרב הקהלה. בבוא רב חדש נערכה לו קבלת פנים מלכותית. הרחוב הראשי קושט בפרחים, תזמורת ניגנה לכבודו ושלל ניירות צבעוניות הומטרו על בני הקהלה[103]. הרב שמר על כבודה של הרבנות כדברי רב הקהלה, רבי יוסף אלימלך כהנא: "כשאני יוצא לשוק, נוטל אני מקלי ביד, וגולת כסף בראשו כדי להראות רבנותי".

במרכז חיי הקהלה עמד בית־הכנסת, על שתי קומותיו. בשבת נהוג היה להתפלל שחרית ומוסף, לחזור לבית לסעודת שחרית, ולאחריה לשוב לקריאת התורה. לפני הקריאה ניתנו שיעורי תורה ע"י אחד מבעלי הבתים. בין מנחה ומעריב נתן הרב, ובהיעדרותו הדיין, את שיעורו ב'עזרת הנשים'. בעלי הבתים נהגו לחבוש כובעי 'צילינדר' בשבתות ובחגים.

101. שם, עמ' 60,59.
102. J.J.f.Oe., עמ' 68 ועדותו של ר' וולף שפיגל הנ"ל.
103. על־פי הרבנית מרים רבינוביץ.

בשמחת תורה נהגו שני בעלי בתים להביא את הרב לפני ההקפות. מהקומה העליונה נזרקו אגוזים לשמחת הילדים שאספום.

ב־ז׳ אדר, יום פטירתו של משה רבינו ע״ה, נהגו להתכנס בעזרת הנשים, שם חילקו חלה לילדים. כל ילד נרשם בדף מעוטר בפרח בספר בעל כריכת עור מהודרת, נוסף על ״ספר המוהלים״, בו נרשמו כמובן הבנים בלבד. בעת ההיא עשו שלושה מוהלים את מלאכתם לשם מצוה ללא שכר.

מקום מרכזי בחיי הקהלה נודע לישיבה. משכנה היה בבית־המדרש. לידו עמד בית־הכנסת ׳תפארת בחורים׳, בו נהגו להתפלל הבחורים המקומיים, ובחורי הישיבה נתנו שם שיעורי תורה. לישיבה יצאו מוניטין בשל רמת הלימודים בה, והיא משכה אליה תלמידים מן המדינות הסמוכות. הם התגוררו בבתי הקהלה, אך אכלו ב׳מנזה׳ (=מסעדת הישיבה), שהוקמה במיוחד למענם. נשות הקהלה טרחו בהכנת ארוחותיהם של הבחורים בהתנדבות[104]. הלימודים התנהלו על־פי המתכונת של ישיבות הונגריה וכללו שיעור עיון ושיעור פשוט, יו״ד, או״ח חומש ורש״י[105]. בחורי הישיבה התארגנו ב׳חברת תפארת שבת׳ והעלו על הכתב את חידושיהם באגדה ב׳קובץ אגדה׳. הם אף עיצבו דגל מיוחד, ׳דגל מחנה דאגדתא׳[106]. בתקופתו של רבי יוסף אלימלך כהנא הונהגו בחינות, כדי להבטיח רמה נאותה של הילימודים[107].

בשעות אחר־הצהרים למדו תלמידי בית־הספר היסודי ב׳תלמוד־תורה׳, שהקנה חינוך תורני לבנים[108]. הבנות והבנים למדו בשעות לפני הצהרים בבית־הספר היסודי היהודי, ארבע שנות לימוד ראשונות. עקב מיעוט התלמידים למדו כמה כיתות בחדר לימוד אחד. שני מורים לימדום לסירוגין, מר גירו לבוגרים יותר ומר דוד וינר לפעוטים. בית־הספר עמד תחת פיקוח ממשלתי. המפקח הממשלתי הורה על הכללת נושאים מתחומי התרבות השונים בתכנית הלימודים. בתכנית הלימודים ניכרת גם מעורבותו

104. על־פי ר׳ וולף שפיגל.
105. פוקס, עמ׳ 580־582.
106. על־פי ר׳ אביגדור גולדמן, יליד צעהלים, בן הדיין רבי ליפמן גולדמן.
107. פוקס, עמ׳ 580־582.
108. על־פי גב׳ אסתר גזית, בתו של ר׳ דוד וינר, מורה הקהלה עד לגירוש.

של "הארגון האוטונומי של יהדות בורגנלנד" וקהלת וינה[109]. תלמידי בית־הספר היהודי המשיכו את לימודיהם בבית־הספר הכללי למשך ארבע שנים נוספות.

הווי מיוחד נרקם בקהלה בשמחות המשפחתיות ובחגים. החתונה היתה אירוע קהלתי מרגש. נשות הקהלה ונערותיה ליוו את הכלה מביתה לחצר בית־הכנסת, וכך עשו גם בני הקהלה לחתן. שם, בחצר, נערכה החופה לשמחת לב הקרואים. תזמורת מקומית הנעימה בנעימותיה ו'משוררי' הקהלה הוסיפו לשמחה ב'גראמן', חרוזים מבדחים המספרים בשבחי המחותנים. אף בני העיירה הנכרים צפו בנעשה והתפעלו מיופיה של החתונה היהודית.

בחנוכה ובפורים נערכו מופעים, שאורגנו על ידי חוגי הבנות. נערכה תהלוכת תחפושות ברחוב הראשי, בליווי תזמורת צוענים. שנים, לבושים ב'קיטל' לבן, סבבו בבתי הקהלה עד שהגיעו לבית ראש ה'חברה קדישא', שם נערכה סעודה לכל גבאי ה'חברה'. כמה מופעי 'פורים שפיל' התקיימו בקהלה, הן של בחורי הישיבה, והן של חוג הבנות וחוג הבנים. במופעים אלו צהלה הקהלה להנאתה וגם נאספו כספים לצרכי צדקה[110].

בתחום הבין־קהלתי המשיכה צעהלים את קשריה עם קהלות בורגנלנד. אך הגם שהארגון האוטונומי כלל את כל קהלות בורגנלנד, ניכרים אותות של קשרים אמיצים בין "שבע הקהלות". קשרים, שביסודם אורח־חיים והשקפות־עולם, שעוצבו במשך דורות. קשרים אלו מצאו את ביטויים במפעלי עזרה הדדית ובהחלפת אגרות ברכה וידידות לרגל אירועים מיוחדים[111]. תחושת היחד היהודית ששררה בין הקהלות הוותיקות של בורגנלנד, כמו חגיבוש החברתי של קהלת צעהלים, איפשרה לה לעמוד איתנה מול זרמי הזמן. המסורת הלמדנית, השגשוג התורני, האווירה הרוחנית, אותה הקרין ה'חתם־סופר', שתלמידיו ותלמידי תלמידיו עיצבו

109. Landesarchiv Mi III 31-504

110. על־פי הרבנית מרים רבינוביץ.

111. קשרי מכתבים עם קהלות אייזנשטאט, מטרסדורף, לקנבך וקוברסדורף בנושא "קמחא דפסחא", Landesarchiv Eisenstadt, A III 875-887.

בצעהלים קהלה, שהכריעה ביודעים בכיוון של אורח־החיים והשקפת־העולם האורתודוכסי, ובכך עצרה, ואף מנעה את תהליך החילון.

* *

ניתוח זה של אופיה המיוחד של קהלת צעהלים ילקה בחסר, אם לא נעלה בדיוננו גם את קווי היסוד האופיניים לה כעיירה קטנה. באורח־חייה היום־היומיים באו לידי ביטוי ההזדהות של היחיד עם הערכים המסורתיים של כלל חברי הקהלה; הדאגה להנחלת ערכי החברה לדור הצעיר על־מנת לקיימו ביהדותו; ההתנגדות לנישואי תערובת; ומערכת יחסים מיוחדת עם הסביבה הנכרית, התבדלות דתית בצד שיתוף־פעולה במישור המוניציפאלי־אישי[112]. בגורם אחרון זה חלה תמורה הדרגתית במאתים וחמישים שנות קיומה של הקהלה. במאה ה־י״ח למנינם בלטו גילויי האיבה בקרב תושבי צעהלים ובני הערים, אשר ראו ביהודים מתחרים לא הוגנים.

משפחת אסטרהאזי הגנה בעבר על יהודיה. אולם, משאיבד בית זה את מעמדו עקב מהפכת תר״ח (1848), נפגעו יהודי צעהלים. פנקס 'חברה קדישא' משנת תר״ט (1849) מתאר את המאורעות בלשון זה: ״השנה הזאת שנת תרט״ל , משונה ומסויימה מכל חברותיה אשר כבר עברו על ראשינו, כי בה יסור יסרונו י־ה. השקנו מי רוש והורונו לענה בה עפפו עלינו רעות אין מספר, דבר, וחרב כולם הגיעו עלינו יחד. השתרגו ועלו על צואריגו... דלת העם שונאי ישראל אשר רדפונו...״[113].

בתקופת עלילת־הדם בטיסא אסלר ״נהרג ר' יונה ליב פלנר על קידוש השם הי״ד ביום ה' ר״ח ניסן שנת תרמ״ד בזמן עלילת דם טיסא אסלר״, כפי המסופר בפנקס 'חברה קדישא'. הוא נהרג בן 72 שנה בפערעסטעג ליד צעהלים (מפנקס המאטריקל ברישום הפטירות). מעניין לציין, כי רבה של צעהלים, רבי מנחם כ״ץ פרוסטיץ, היה יושב ראש האסיפה שהתכנסה ב־י״ח תמוז תרמ״ב (1882) בפעסט, לשם דיון על דרכי התגובה על עלילת־הדם.

112. Williams, Robin Murphy, Strangers Next Door, New York 1964, p. 303-304

113. פנקס ״חברא קדישא״ דק״ק צעהלים (תר״ט־תרח״ץ), מהדורת פקסימיליה, תש״ן.

היתה זאת ההתכנסות הפומבית היחידה של אישי ציבור להוקעת העלילה[114].

במאה ה־כ׳ למנינם התרבו גילויי שכנות טובה. מסורת היתה בידם של היהודים לחלק מצות בחול־המועד של פסח למכריהם הנכרים. הללו כבדו את מנהגיהם ואורח־חייהם של שכניהם היהודיים, ואף עצרו את התחבורה מעבור ליד בית־הכנסת בימים הנוראים[115]. יחסי הידידות התבטאו גם בפעילות ציבורית משותפת בשעות משבר וסכנה. יחסים אלו לא הובילו ח״ו לנישואי־תערובת והעדה שמרה על התבדלות דתית בצד חיי היחד השלווים[116].

ה. קץ הקהלה בשנת תרצ״ח

(1938)

עם השתלטותה של גרמניה הנאצית על אוסטריה וסיפוחה ל׳רייך השלישי׳ באדר תרצ״ח (1938), מתחיל הפרק האחרון והקשה בתולדות יהודי בורגנלנד. לאחר סיפוחה לגרמניה פסקה אוסטריה להתקיים כמדינה עצמאית. ב־כ״ב אייר תרצ״ח שונה המבנה המדיני הקודם של הרפובליקה האוסטרית. מדינות הברית בוטלו, והמדינה נחלקה לשבע מחוזות. בורגנלנד חולקה בין מחוז הדנובה התחתית ושטיריה, ובכך בטל קיומה העצמאי[117].

כלפי יהודי בורגנלנד הופעלה מדיניות קיצונית מזו, שהופעלה לגבי שאר מדינות הברית האוסטרית לשעבר. בעוד שמלינץ נדרשו היהודים לעזוב רק ב־ה׳ אלול תרצ״ח[118], הוטלה על יהודי בורגנלנד פקודת גירוש מיידית[119] בטענה, שאין להתיר ישיבת יהודים במרחק 50 ק״מ מן הגבול

114. קצבורג, עמ׳ 129,128.
115. ציסטלר־גולד, עמ׳ 61.
116. על־פי גב׳ חדוה יערי לבית ויטמן.
117. צולנר, עמ׳ 525: אוסטריה כונתה מכאן ואילך בשם Ostmark.
118. Bentwich, Norman, The Destruction of the Jewish Community in Austria 1938-1942, in: Fraenkel, Josef, The Jews of Austria, London 1967, p. 470
119. בידיעה מיום י״ג ניסן תרצ״ח (1938) נאמר: ״כפי שנודע ממקורות מוסמכים בוצעו גירושים של מאות מיהודי המחוז האוסטרי בורגנלנד על־פי פקודה ישירה מברלין״ (להלן: Moser, Johnny, Die Judenverfolgung in Oesterreich 1938-1945, p. 301 nr. 470 — מוזער).

"מטעמים אסטרטגיים". עקירתם של יהודים מעורים ומעוגנים בסביבתם נועדה לשמש אות אזהרה ליהודי אוסטריה כולה, ולאלצם בדרך זו להחיש את הגירתם. היחסים הטובים, ששררו בין היהודים והאוכלוסיה המקומית לא ישרו בעיני ההנהגה הנאצית, ועל כן רצו לעקרם מן היסוד.

מדיניות הגירוש של יהודי בורגנלנד נערכה באופן נמרץ ותקיף. ארבעה ימים לאחר הסיפוח הוקם "הרשות המרכזית להגירת יהודים", שעסקה בגירושם תוך כדי החרמת הרכוש[120].

בשבת כ"ג אדר שני תרצ"ח צוו ראשי המחוזות לתפוס את כל היהודים ולדרוש מהם הצהרות רכוש. בשלב זה הוחרם רכושם, עסקיהם נסגרו ונמסרו לקומיסרים נאציים, חופש התנועה הוגבל ואמצעי המחיה צומצמו. האוספים האומנתיים וההיסטוריים הועברו לארכיון המדינה לשם מחקר עתידי של תולדות היהודים בשטחים דוברי גרמנית[121].

אולם, קצב האירועים בכל אחת מקהלות בורגנלנד היה שונה[122]. כבר בליל שבת - מיד לאחר פלישת צבאות הנאצים לאוסטריה - החלו מעשי איבה כלפי יהודי צעהלים. אבנים נזרקו לעבר בתי היהודים, מיד לאחר מכן החל מאסרם של נכבדי הקהלה. הם נלקחו לבית־הסוהר. ליהודי צעהלים הובהר, כי עליהם לעזוב תוך שבועיים. בפרק זמן זה הוחזרו הנאסרים, לאחר שחתמו כי הם עזבו מרצונם את הקהלה. היהודים ארזו את חפציהם במהירות ונטלו עמם רק את אשר יכלו לשאת על גופם. עד לראשיתו של חודש מאי כבר עזבו כל בני הקהלה את העיר ועברו לווינה. אחרון העוזבים היה המורה ר' דוד וינר, אשר אולץ ע"י הרשויות הנאציות להשאר, עד שיקבל פקודה מן הגסטאפו[123]. בתחילת שנת תרצ"ט (1938)

120. מוזער, עמ' 294־295.

121. וילמטי, עמ' 21.

122. מאמצע חודש אדר ב' עד קרוב למחצית חודש ניסן בוצעו גירושים המוניים של יהודי בורגנלנד אל מעבר לגבול. בפראונקירכן למשל נאסרו היהודים, הובלו לתחנת משטרה, נחקרו ע"י צוותו של הקומיסר קוך והוכרחו לחתום על הצהרות ויתור על רכושם. מפתחות עסקיהם נלקחו מהם והם צוו לעזוב את המדינה תוך שבועיים. יהודי קיצע גורשו בשבת, יום א' דחג הפסח לגבול הצ'כוסלובקי ויהודי רכניץ — לגבול היוגוסלבי: מוזער, עמ' 296.

123. על־פי גב' אסתר גזית.

בית הכנסת - לפני חורבנו

בית הכנסת - בחורבנו

הודיעו מנהיגי הקהלה היהודית בוינה לנאצים, שאין יותר קהלות יהודיות בבורגנלנד[12].

מתוך כ־3632 יהודי בורגנלנד הצליחו להגר כ־1286 איש לארץ ישראל, ארצות הברית, אנגליה, שווייץ והארצות הסמוכות לאוסטריה. כ־1700 איש נשארו בוינה מאין יכולת למצוא מקלט.

בשנת תרצ"ט (1939) ניסתה הגסטאפו בוינה לדאוג ליציאתם של יהודי בורגנלנד לארצות חוץ. עד ת"ש (1940) עדיין ניתן להם לצאת בצורה בלתי־חוקית לארץ ישראל, לשנחאי ולארצות הברית. את הוצאות נסיעתם מימנו בעזרת הגסטאפו. הנותרים, שלא מצאו אפשרות יציאה, נשלחו למזרח פולין לשטח הממשל הכללי. במשלוח הגדול של שנת תש"א (1941) ללודז', ריגה, מינסק ולובלין היו יהודי בורגנלנד ראשוני הנשלחים.

ב'ליל הבדולח' באור ליום חמישי ט"ז מרחשון תרצ"ט (1938) פוצצו והועלו באש כמה מבתי־הכנסת של בורגנלנד[125]. בית־הכנסת בצעהלים נותר על תלו עד לראשית שנת תש"א (1941). ב־י"ט שבט אותה שנה פוצץ בית־הכנסת וכל תכולתו עלתה באש[126].

וכך הקיץ הקץ על קהלת עתיקת־יומין זו, שפרחה ושגשגה. בניה נקשרו אליה בעבותות נאמנות ואהבה. צביון מקומי מיוחד עיצב את דמות היחיד בקהלה מיום הוולדו ועד מותו. בצעהלים נוצרה אווירה ייחודית של החברה היהודים המסורתית, המושתתת ביסודה על לימוד התורה כערך עליון. כאן נוצר מרכז חשוב לתורה, ולישיבתה נהרו תלמידים גם מן הארצות הסמוכות. התקיימה ה'נבואה', אשר נמסרה מדור לדור, כי כשם ש"שבע הקהלות" נוסדו יחדיו, תתקיימנה יחדיו, ואם חלילה תוטל עליהם גזירת חורבן, היא תחול על כולן ביום אחד[127].

124. מוזער, עמ' 297.
125. שם, עמ' 296.
126. ציסטלר־גולד, עמ' 63.
127. דברי רבי דוד לקנבך־נוימן ראב"ד בפרשבורג (תק"פ־תרס"ח) אל רבה של קיצע, רבי צבי הירש פרלס, כשבא להתלונן לפניו כי קהלתו קיצע הולכת ומצטמקת. ראה: רבי מרדכי מאיר פרידמן, מהר"י קערט, עמ' קנ"ט.

'רב המדינה'

הקדמנו לפרק על אודות חכמי הקהילה, כעין מבוא אשר דן במהות התפקיד של רב המדינה ב׳שבע הקהילות׳ בכלל ובצעהלים בפרט. בין בעלי התפקידים הללו תופס מקום מרכזי רבינו מאיר ב״ר יצחק בעל ה׳פנים מאירות׳. יחדנו לו את רוב הפרק ואספנו תעודות שונות על פעילותו כ׳רב המדינה׳ ובמיוחד בצעהלים.

ש. י. שפיצר

'רב המדינה'

תולדות הרבנות בצעהלים קשורה בקשר בל ינתק עם תולדות הרבנות ב-שבע הקהלות אשר בבורגנלנד. ולמעשה כבר מראשיתה היא תלויה במדה רבה עם הרבנות באייזנשטט. בכתב החסות הראשון אשר ניתן לקהלת צעהלים ע"י הנסיך מיכאל אסטרהזי בשנת ת"פ (1720), נמצא סעיף המאפשר לבני הקהלה לבחור להם רב, אשר זקוק לאישור מטעם השלטון. ואכן לפני התאריך הזה לא מצאנו רבנים רשמיים בקהלה. אלה שהיו חתומים על פס"ד וכדומה שמשו כדיינים או כמורי צדק. בעת כהונת רבי מאיר בעל ה'פנים מאירות' באייזנשטט שימש הוא גם כרב המדינה, כלומר כרבם של ה-שבע הקהלות, ואולי זאת היא הסבה שלא מצאנו אז בקהלת צעהלים רב רשמי.

כאן המקום לציין שעוד לפני שהגיע המהר"ם א"ש, שימש כרב רשמי לכל הקהלות הללו הרב המדינה רבי שמשון ורטהיימר. הסבות לכך שהר"ש ורטהיימר זכה לקבל מינוי מלכותי למשרה זו, ולאחר מכן גם כעין רב ראשי לכל מדינות הקיסר, נעוצות ככל הנראה בסבות פוליטיות וכלכליות. כידוע היה עיקר תפקידו של רבי שמשון בחצר המלוכה כספק מלכותי. הוא מימן מכספו סכומי עתק שהיו נחוצים לשליט האוסטרי לצורך ניהול מלחמותיו נגד האויב הטורקי. לעתים מזומנות הוא סידר את האספקה לגדודים שלמים, החל מהמזון דרך המדים ועד לנשק והתחמושת כולל גם סוסי רכיבה עבור הפרשים. בכדי שתהיה לו מעבר חפשי בכל רחבי הקיסרות, בתקופה כאשר ליהודים הדבר היה כרוך בקשיים נכרים, מצא לו מהר"ש ורטהיימר עצה להתגבר על קושי זה בדרך פשוטה. היה ואם יתמנה כרב ראשי לכל יהודי הממלכה, הרי הדרך פתוחה לפניו להגיע לכל אתר ואתר. במיוחד היה חשוב לו להגיע לגבולות הקיסרות במזרח לאיזורי הקרבות. וזאת סבת ההשתדלות מצדו בראשית דרכו לזכות למינוי כרב למדינת הגר, היא הונגריה.

ככל הידוע לנו לא שימש רבי שמשון כרב בפועל בא"ש. כתב הרבנות המפואר שנשלח לידו ע"י בני הקהלה אמנם מפרט את כל הזכויות בהן הוא יזכה וכן גם את התחייבויותיו כלפי בני הקהלה, אך כפי שנמסר ע"י רושמי הדורות מהר"ש לא ישן אף לילה אחת בבית המפואר אשר יוחד לו

רבי שמשון ורטהיימר זצ״ל

ברחוב היהודים באייזנשטט. מקום מושבו היה ונשאר עיר המלוכה וינה. מאידך גיסא השתמש רבי שמשון בסמכויותיו שהוענקו לו ומינה רבנים מטעמו, אשר היו מעין שליחיו אשר פעלו כדיינים בשמו ברחבי המדינה, כולל גם שבע הקהלות. עדות על כך החלטות שונות של שליחיו שהגיעו לשבע הקהלות וחותמים על פסקים הנוגעים בעניני הקהילות. גם בפנקס הקהלה שבצעהלים מוצאים אנו פסקיהם. והנה אחדים מהם:

הדבר יצא מאתנו לתוקף פסד"ג דז הבתים דפה ק' צעלם והמקומות של בה"כ משועבדים לקהל יצ"ו עבור הנתינות מסים שמגיע על הבעלי בתים ובעלי מקומות בה"כ הנ"ל. בכן הקדימה תמיד יהי' לקהל יצ"ו. באם ירצה למכור איזה בעל בית הנחלה שלו דרף קיינר קויפן אונט האט קיין זכיי' דראן ביז ערשטליך להקהל ער ליגין כל הנשאר חייב להם בעל הבית או המקום ההוא. דהיינו על המקומות שבבה"כ זענין הגבאי צדקה מוקדמי' קודם להקהל יצ"ו שיגבו הם תחלה המעות מצות מה שחייב בעל המקום ההוא המוכר, ואח"כ יגבו הקהל הנח' כנ"ל. אכן בשאר נחלאות הקדימה להקהל יצ"ו קודם לכל כנ"ל.

נתנו לכתוב דברינו אלה למשמרת, ובאנו על החתום ועל הגלוי על ספר המקנה, אנחנו מבוררי ומשולחי הגאון האב"ד מוהר"ר שמשון לפקח בעסקי מדינה. יום הששי ו' כסלו לסדר מה נורא המקום הזה תעזיין לפ"ק.

נאם הק' יעקב אליעזר ברונשוויג חק"ק קוניץ ולע"ע פ"ק צעלם

ונאם יעקב קאפיל בא"מ כמוהר"ר נפתלי הירץ סג"ל זצלה"ה קאמן מאייזנשטט

הק' שמעון בלא"א הרב מוהר"ר יהודא ליב זלה"ה יאליש מקראקא

(פנקס צעהלים סו,א)

* *

המקום בבית הכנסת בעזרת אנשים סמוך לאלמעמיר אצל המקום של כ' ארי' שייך לכ' יעקב [בה"י] עם המקום בעזרת הנשים כידוע. גם המקום אצל אלממיר סמוך לכמר יודא קירזנר מה שהי' שייך לכמר אברהם רופא ז"ל שייך לכמר יעקב הנ"ל שקנה במ"מ עם המקום בעזרת הנשים כמבואר וכ(מ)ידוע סמוך לאשה מרת סלאווה אשת כמר צבי בר יהודא. המקום בעזרת אנשים בכותל צפונית מה שהי' מקדם שייך להמנוח כ' זנוויל חתן בעריל מצד א' כמר מרדכי בר יצחק ומצד ב' קרן מזרחית הי' שייך להר"ר זלמן עם המקום בעזרת הנשים בין יטלה אשת מרדכי ובין זלדה אשת ליבל בר"ש שייך לחלוטין ולצמיתות עלמין לכ"ר יעקב הנ"ל, לו ולי"ח עד עולם באשר שקנה מקהל יצ"ו בעד ק"ח זהו', אחר שיצא פס"ד מהאלופי' דייני' מבוררי'.

* *

כ׳ יעקב ב״ה הנ״ל מחויב לעשות על הוצאה שלו שלחן על הבימה לבה״כ לקרות בתורה עליו, בלי שום טענה ובלי שום הנחה כלל. והרשות ביד הגבאים לעשות לו כל הכפיות עד שיוציא ממנו הנ״ל. כ״ד אנחנו משולחי ומבוררי הגאון אב״ד מדינה מוהר״ר שמשון מווינא, לפקח בעסקי מדינה. יום הששי ו׳ כסלו לסדר והאבן הזאת אשר שמתי מצבה תעזיין לפ״ק.

נאם הק׳ יעקב אליעזר ברונשוויג חק״ק קוניץ

ונאם יעקב קאפל סג״ל קאמן מאייזנשטט

הק׳ שמעון בלא״א הרב מוהר״ר יהודא ליב זלה״ה יאליש מקראקא
(פנקס צעהלים לא,א)

* *

היום יום ה׳ כ״ג מנחם נעשה פס״ד על כ׳ יונה [במ״א] על מעשה רשע שעשה והלשין שקר מתוך כעס בכפר עיקשט על כ׳ ליבל שעשה בגרבין שלקח בהמת חולי ושחט הבהמה האחת בגרבין אונ האט מוזין הבהמה איין גראבן, והבהמה השני שלח לעיקשט ומכר לערילים. ועי״ז העט ח״ו קענן קומין ולכלל ישראל הדרים בהמדינה שלא ישחטו בשר שחוטה עוד. אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשרם לו. ע״כ האט ער מקבל דין לפניו גיוועזין וככה ינהגו אתו. שחיטתו הי׳ אסורה ופסול הוא לשחוט באשר שכבר נמצא עליו כמה מכשולות בשחיטה כמבורר לפני ע״פ עדים כשרים. וחתיכה דאיסורא על כמר יונה לעמוד ולירד לפני התיבה על ג׳ שנים מהיום. וחצי שנה מהיו׳ אסור לשום אדם לקרות לו לעלות לתורה. ורביעית שנה מהיום ישב על מקום האבל בבה״כ, והמקום יכפר לו. ואם המצא ימצא שכ׳ יונה יעבור עוד כדרכו לילך ולמסור ולהלשין בין הגוים אפי׳ דיבר קל, הרשות ביד האלופי׳ רו״ט לילך לנגדו כדין מסור עד שיעקרו אותו מתוך הקהלה כדי להראות כי יש אלקים בישראל ושופטים בארץ, וכל העם ישמעו ויראו ולא יזידון עוד. והשומע לדברי תבא עליו ברכה הטוב והא־ל הטוב.

כ״ד היום יום הנ״ל.

הק׳ אברהם הלוי עפשטיין לע״ע מצ״פ בק״ק רעכניץ היוצא ובא לשלום בפקודת אמ״ו הגאון הרב המדינה כמוהר״ר שמשון נרו יאיר

העתקנו אות באות מגוף הכתב מפנקס ישן דכבוד הקהל יצ״ו מה״ר הרב דק׳ רעכניץ.

* *

באשר על הראשונים הנ"ל שאנחנו מצטערים אלא שבא להוסיף חטא על פשע. ווילין זיך הערין לאזט אונט מגזם איז אז וויל מסירות ושקרים אויף כ' לעמלי ... אן געבען שלא ניתן לכתוב הוא ואשתו זיווג שני שלפי מעשיו הרעים הנ"ל בני אחת דתם. באם זיך גיפינדן מעבט און מעבטין על כ' לעמלי הנ"ל ... זיין, האבין זיא חזקת הקהלה פר לארין, כלה גרש יגרש בלי שום חנינה וחמלה לו. והקהל יצ"ו מחויבי' לעשות כל פעולות לעקרו לשרשו לגרשו מהקהלה, ובערת הרע מקרבך. כ"ד אנחנו משולחי מבוררי הגאון האב"ד מדינה"ה מוהר"ר שמשון נר"ו לפקח בעסקי המדינה. יום הששי ו' כסלו לסדר וילך חרנה תעזיין לפ"ק.

נאם הק' יעקב אליעזר ברונשוויג חק"ק קוניץ ולע"ע פ"ק צעלם

ונאם יעקב קאפל סג"ל קאמן מאייזנשטט

הק' שמעון בלא"א הרב מוהר"ר יהודא ליב זלה"ה יאליש מקראקא
(פנקס צעהלים מג,א)

* *

המקומות מה שהוא בעזרת אנשים הראשונה בין כ' יודא קירזנר ובין כ' בעריל ב"א, ואחר ה.... שטאט בין כ' יודא קירזנר ובין המקום שלו בקרן, והשלישית בצד דרום מה שעומד בין כ' נתן ס"ל ובין כ' נח שייך לכ' לעמלי [ט"ה] עם המקומות בעזרת (א)נשים כידוע על הזידל הראשונה.

מחויב לקנות לייכטר לבה"כ כפי הפסק הקדום מק' א"ש. וחוץ מזה יתן - -

כ' לעמלי הנ"ל מחויב ליתן לבנין בה"כ סך עשרה זהו' ריינש בלי שום פתחון פה בעולם ובלי שום הנחה כלל. ורשות ביד הקהל וגבאים דבנין בה"כ לעשות לו כל הכפיות להוציא ממנו סך עשרה זהו' הנ"ל.

כ"ד אנחנו משולחי ומבוררי הגאון האב"ד מדינה מוהר"ר שמשון מווינא לפקח בעסקי מדינה. יום ששי ו' כסלו לסדר כי אם בית אלקים תעזיין לפ"ק.

נאם הק' יעקב אליעזר ברונשוויג חק"ק קוניץ

ונאם יעקב קאפל סג"ל קאמן מאייזנשטט

הק' שמעון בלא"א הרב מוהר"ר יהודא ליב זלה"ה יאליש מקראקא
(פנקס צעהלים מה,א)

* *

חתן כ' איציק ב"ר יעקב נ"י מחויב ליתן ע"פ פשר הנעשה בפנינו לכל שבוע ושבוע שבעה צ"ל בלי שום פ"פ בעולם. חוץ ברדאן באם יתייסד אזי יתן כשאר בני הקהלה, דהיינו עד רביעית שנה אחר החתונה שלו. ואח"כ יהא כשאר כל

בני העיר ליתן סכום כנהוג בהקהלה. ליתר אומץ באנו על החתום אנחנו מבוררי הגאון האב"ד מדינה לפקח בעסקי מדינה יום ג' ג' כסלו תע"ז ל'.

נאם הק' יעקב אליעזר ברונשוויג חק"ק קוניץ

ונאם יעקב קאפל סג"ל קאמן מאייזנשטט

ונאם הק' שמעון יאליש מקראקא

(פנקס צעהלים סד,א)

* *

יצא מאתנו לתוקף פסד"ג ע"ד הפלאץ דיא לעהר שטיאן פה שוק ק"ק צעלם הראוים לבנין אוג ווערין ניט גיבויאט מחמת הבעלים קצת ניט בכאן זענין וקצתם שייך ליתומי' קטני' ושלא בפניהם דמי'. בין כך ובין כך רוצים קצת בעלי בתים לבנות על אותן הפלאץ באמרם צר לנו המקום, אוג קיינע פלאץ מעהר מהעצה ערהלטין קענין רק כנזכר בדף ק' בפנקס זה. בכן מאחר בלאו הכי שורת הדין הוא מאן דיהיב טסקא אכיל ארעא וארעא לטסקא מישעבדי, ווילין הקהל יצ"ו מוזין מכל פלאץ מסים להעצה געבין. הרי זה הוא כאלו הרבית אוכלת בנכסי יתומי' שמותר למוכרם ע"פ ד"ת. ואף גם אם אמנם אנן אבי יתומים אנן, האידנא זיילי ארעא, דז וועז גלייך הכד לטובת היתומי' פרקויפן מעבטין, קומט להיתומי' מעט מזעיר ארויש אוג ניט מגיע לכלל לעשות בהם סגולה. זאת מצאנו, הרשות ביד כל א' מבני הקהלה דער קיין בית האט, מעגין אויף דיא פלאץ בויאן כאות נפשם באין פוצה פה ומצפצף. אכן כשיגדלו היתומי' אוג פרלאנגין מעבטין אחוזת ונחלת אבותם,הברירה בידם, באם ירצו לסלק את בעל הבנין איהם כל הוצאות ורווחי' כנהוג געבין וואש הבנין קאסט האט, הרשות בידם. אוג בעל הבנין מוז להיתומי' הבית צו לאזין בלי שום טענה כלל. ובאם לא ירצו היתומי' לשלם הבית כנ"ל, אזי זאל קהל יצ"ו שאצין וויא פיל אזו איין לעהרר פלאץ שוה איזט, כפי העת והזמן ההוא אז זיך היתומי' אן מעלדין, ומחויב בעל הבנין לשלם להם אז. כל הנ"ל יצא מאתנו לתוקף פסד"ג , וכתבנו דברינו אלה בפנקס דמתא למען יעמדו ימים רבי'.

כ"ד אנחנו משולחי ומבוררי הגאון מוהר"ש האב"ד מדינה לפקח בעסקי מדינה, יום הששי ו' בכסלו לסדר אין כי אם ביתעזיין לפ"ק

נאם הק' יעקב אליעזר ברונשוויג חק"ק קוניץ ולע"ע פ"ק צעלם

ונאם יעקב קאפל בא"א כמוהר"ר נפתלי הירץ סג"ל זצלה"ה קאמן מאייזנשטט

הק' שמעון בלא"א הרב מוהר"ר יהודא ליב זלה"ה יאליש מקראקא

(פנקס צעהלים סה,א)

כמו כן נמצאת בידינו תעודה מעניינת עליה חתום המהר"ם א"ש עשר שנים טרם הגיע לאייזנשטט, כאשר עדיין יושב בבית מדרשו של מהר"ש ורטהיימר בוינה, ומשמש כבורר בסכסוך בו היו מעורבים גם אנשי ק"ק א"ש. (התעודה נדפסה כולה בספרו של B. Wachstein, Urkunden und Akten zur Geschichte der Juden in Eisenstadt und den Siebengemeinden (Wien 1926) nr. 1).

אולי עקב גידול הקהלות בראשית המאה ה-יח למנינם הגיע רבי שמשון ורטהיימר לידי החלטה שעליו למנות רב תושב בא"ש אשר ישמש גם כרב בפועל לכל הקהלות אשר במחוזותיו של הרוזן אסטרהזי. וכך אמנם הגיע רבי מאיר ב"ר יצחק לא"ש בשנת תע"ח בחורף (1717 דצמבר). בניגוד לרבי שמשון שכתב הרבנות שלו לא"ש נמצא כאמור, הרי כתב המינוי של המהר"ם לא הגיע לידינו. אך ברור ללא כל ספק שהיזמה למינוי יצאה ממהר"ש ורטהיימר. יותר מזה, מתוך פנקסי הקהל השונים נראה שמהר"ם שימש, אולי בהאצלת סמכות של מהר"ש, גם כרבם של שאר הקהלות, והוא אף הטריח את עצמו וביקר בהם לעתים מזומנות והכריע בסכסוכים שהיו בקרב בני הקהילה. ואולי העובדה שגם הקהלות הללו השתתפו במשכורתו של הרב יש בה בודאי להעיד על מעמדו בהן. אמנם המהר"ם א"ש לא קיבל מעולם מינוי רשמי מטעם מושלי המחוז לשמש כרב מחוזי, מפני שהמינוי הזה היה בידי רבי שמשון במשך כל ימי חייו. לא זו בלבד אלא גם לאחר פטירת מהר"ש ורטהיימר, בחודש אב תפ"ד (1724) זכה במשרה זו חתנו של רבי שמשון, רבי ישכר בער אשקלס.

הגם שרבי מאיר לא קיבל אולי כתב מינוי רשמי, סביר להניח שתנאי קבלתו לקהילת א"ש תאמו את המצב ברוב קהלות ישראל בתקופתו. ז.א. שבודאי גם הוא דרש מבני קהלתו תנאים מסוימים להחזקת ישיבה במקום עם מספר מוגדר של תלמידים אשר יזכו לתמיכה כלכלית מאנשי המקום. הקמתה של ישיבת א"ש הוותה בודאי תקדים גם לשאר הקהלות, ביניהן צעהלים, לכונן ישיבה בתוכה מאוחר יותר. ואמנם ישיבתו של מהר"ם א"ש נזכרת רבות בחיבוריו. לעתים קרובות הוא מבקש סליחה מאת השואל תשובה ממנו מפני היותו עסוק בישיבה, "הנה כתבו דמר קבלתי ולא היה פנאי להפסיק באמצע הפרק להשיב מפני כבודו באשר שסבבוני והקיפוני ועטרוני טרדות עיונים גדר מזה וגדר מזה לחדש לתלמידי בישיבה, וכעת

בימי חנוכה יומא דפגרי ביה רבנן ופניתי מכל לימודי לעיין בדבריו". וכהנה עוד רבות. את ספרי החידושים שלו לש"ס הוא מגדיר כפרי של הוראת התורה בישיבה, הנה ציטוט אחד מני רבות: "אודה ה' מאוד ובתוך רבים אהללנו הילולא רבא אשר הרים מאשפות אביון כמוני והושיבני בין נדיבים במקומו של שבחים והחזירני לנוי למקומי מקום חשוב ד' אמות של הלכה, היא קהילתינו החשובה ק"ק א"ש ושם מצאתי אהלים נטוים לשבת לומדים חריפי לב, וגם החזיקו לי אלופי הקהל ישיבה תמידין כסדרן תלמידים בחורי חמד המקשיבים לקולי, ולנתי עמהם בעומקא של הלכות ותוספות במס' ב"ק ומהרש"א ומהרש"ל וים של שלמה, היו לי לתמיד לפתוח עינים מאירות ולפנים מסבירות בהלכה. ורשמתי הכל בכתב ולפעמים העליתי מה שחידשתי לתלמידים בדרך פלפול לחדד לתלמידים ע"פ סברות ישרות וברורות". ואמנם חלק ניכר מחידושיו נוצרו תוך כדי לימודיו עם בני ישיבתו. באחדים מחידושיו הוא מציין זאת במפורש, שהדברים נאמרו תוך כדי לימוד עם בני הישיבה או שנאמרו על מנת לחדד את התלמידים.

המהר"ם א"ש ראה את עיקר תפקידו בהקמת הישיבה ואחזקתה. הוא לא ויתר עליה כי הוא זה. זה שחיבב את ההוראה אנו יודעים גם מתולדות חייו שכבר בעת היותו צעיר לימים עזב משרה רבנית בפולין בכדי לנדוד למקום תורה ולהתמסר ללימודים. אגב, בביטוי הוראה או לימוד, הכוונה לחינוך הישיבתי אשר לאו דווקא התחשב ברמתו האינטלקטואלית של הבחור ובכשרונותיו. די היה שהתלמיד ירכוש לו בקיאות מסוימת בש"ס ופוסקים והתמצאות מהירה בחומר הלימודי, בכדי שיוכל להשתתף בשיעוריו של ראש הישיבה ולהבין אותם. מו"מ, שאלות ותירוצים, פלפול ודיבוק חברים הפכו את הלימוד למענין ולתוסס, וע"י השתתפות הפעילה של ראש הישיבה במהלך לימוד זה, בנוסף לשיעורים שהוא העביר ברמות שונות לתלמידים, נוצר הקשר האמיץ בינם לבין רבם. הישיבה הוא לא מוסד אליה הצטרף הרב בתור מורה, אלא הוא מפעל חיים שלו. שמו התפרסם ברבים וצעירים רבים מקרוב ומרחוק התדפקו על דלתות הישיבה בא"ש כדי להתקבל אליה. היתה קיימת גם בעיה כספית, כי לישיבה למעשה לא היה תקציב במובן המודרני של זמננו. חברי הקהילה פרנסו את הבחורים בתורנות, הם אכלו "ימים", כל אחד בתורו ולפי יכלתו. בחורים בני מזל נהנו מהשפע ליד שולחנו של בעל בית אמיד, בעוד שאחרים

הצטרכו להסתפק במועט אצל בני הקהילה העניים או קמצנים שמלאו את תפקידם כמארחים לא תמיד בהתלהבות ובשמחה.

רבי מאיר א"ש זכה לראות הצלחה רבה במפעלו. ובסוף ימיו הביע את תודתו לקהילתו פעם נוספת על אשר אפשרו לו, "ללמוד וללמד עם תלמידים חשובים בעלי תריסין, והרבה למדתי מרבותי ומתלמידי יותר מכולן ולנתי עמהם בעומקא של הלכה ... בישיבה סמיכת חכמים חריפי לב אשר שקדו על דלתותי יום יום ידרשון ומה שעלתה מצודתי לפניהם הרצותי, ודברי במאזני צדק שקלתי מה שראוי לעלות על הספר בדיו רשום בכתב אמת רשמתי". לא ידוע לנו אם בין תלמידיו היו גם בחורים מצעהלים, אך אין ספק כי השפעתו התורנית-חינוכית הורגשה גם שם.

ואמנם בתקופת מהר"ם א"ש שימשו כבר בצעהלים, כמו שגם בקהלות נוספות, אישים ידועי שם כרבנים, דיינים ומורי צדק. אך רב המדינה היה מהר"ם כאשר הקהלות היו כפופות לו והוא שהכריע בשאלותיהם ובסכסוכיהם. למעשה זה היה גם מתוקף היותו גדול בתורה אשר שמו כבר התפרסם דרך ספריו ברחבי העולם היהודי.

זו שהבכורה היתה בידי קהילת א"ש יוצאת גם ממסמך שנתחבר ע"י שליחי מהר"ש ורטהיימר עוד בטרם בואו של המהר"ם א"ש לעיר. מפני חשיבות הענין מן הראוי להעתיק את התעודה במלואה:

"הקהלות אשר תחת ממשלת השררה הדוכס יר"ה מחויבי' לסור למשמעת ק"ק א"ש ולציויית לדון פה על הזמנה מן האלוף הק' הראש הקהל עם הדיינין. וכבר נכתב בתקנות ארבעת קהלות ה"ה ק"ק מ"ד ק"ק ל"ב ק"ק קיצע וק"ק צעלם שמחויבים להטות שכמם לסבול עול הדיינים דק"ק א"ש וכן ק"ק ק"ד. וסתום ילמד מן המפורש כי כן צוה עליהם כבוד אמ"ו הגאון אב"ד מדינה מוהר"ר שמשון נר"ו. גם בידי הק' מנהיגי' ק"ק א"ש לענוש הראוי לעונש בקהלות ממשלת השררה יר"ה ולהשגיח על צאן מרעיתם בדיני ממונות וקנסות. רק מיעוט הוא שלא יוכלו כבוד הקהל יצ"ו לעשות נתינה על קהלות ממשלת השררה יר"ה כי אם באסיפת הקהלות לא זולתו. הדבר יצא מאתנו אנחנו משולחי ומבוררי הגאון האב"ד מדינה לפקח בעסקי מדינה. אור ליום ה' כ"ד טבת תע"ז ל'.

נאו' הק' יעקב אליעזר ברונשוויג חק"ק קוניץ

הק' שמעון בלא"א הרב מוהר"ר יודא ליב זלה"ה יאליש מקראקא

(ע"פ ואכשטיין הנ"ל מס' 344)

כת"י וחתימת המהר"ם א"ש - בפנקס הקהלה צעהלים

ואמנם מיד כאשר המהר"ם א"ש החל את כהונתו כרבה של א"ש ממילא הוא נהפך להיות גם באופן רשמי לכעין רב המדינה לכל הקהלות שהיו באחוזותיהם של הדוכסים מבית אסטרהזי. בכדי לתת לדבר אולי גושפנקא וחיזוק מוצאים אנו את רבה של א"ש בפועל בקהלות האחרות. הדבר ניתן לבדיקה תוך עיון בפנקסי הקהל השונים. אגב, תוך כדי העיון בהם מתברר שהרישומים מקדימים אף את הרישומים הראשונים בעיר אייזנשטט עצמה.

בצעהלים אנו מוצאים את רבינו ב-י' וב-י"א טבת תע"ט וחתום בפנקס הקהל בשתי הכרעות בעניני הקהל כאשר יחידים תבעו את הקהל בפני רבינו לדין תורה. יש לציין שעל הפסקים הוא חתום לבד בלי דיינים נוספים:

האלופי הקהל דק"ק צעלם התפשרו עם הישיש ה' משה בהר"י ומעתה ומעכשיו אין להם זה על זה שום דין ודברים מכל מה שהפה יכול לדבר והלב לחשוב, וכל הכתבי' והזכיות שיש ביד הר"ם בטלי' ומבוטלי' כחרס הנשבר, ושום ב"ד לא יזדקק לדברי הר"ם, חוץ מן הכתב הפשר אשר כתבתי.

להיות לראי', באתי על החתום היום יום א' עשרה בטבת תע"ט לפ"ק.

נאום מאיר בהר"ר יצחק ז"ל חותם פה ק"ק א"ש.

* *

האלופי הקהל הגידו לפני בחרם שאינם תובעים משום ע[ולה] אם נעשה לכ' איסרל קירשנר, ועכ"פ כל מה שלקחו ממנו לצורך פדיון נפש מחמת המורדי' הי' מגיע עליו ושארית ישראל לא יעשו עולה, ומהיום אין לכ' איסרל שום דין ודברי' על הקהל.

להיות לראי' באתי על החתום היום י"א טבת תע"ט לפ"ק.

נאם מאיר חותם פה ק"ק צעלם

(פנקס צעהלים קכז,א)

בפנקס הקהל של א"ש אנו מוצאים את הכרעתו של רבינו על כתב פשרה שנעשה בין הקהלות בדבר חלוקת הסכום ביניהן אותו היו חייבים לשלם כעין מתנה לשררה לרגל השנה החדשה. המסמך נושא את התאריך ז' שבט תפ"ג וכנציג קהל צלם חתום עליו גם רבי דוד טעביל גינצבורג. (ואכשטיין הנ"ל מס' 345)

כאמור לאחר פטירת רבי שמשון ורטהיימר שימש אחריו חתנו רבי ישעכר בער אשקלס. יתכן ושאר הקהלות ניסו בהזדמנות זו לנתק את קשריהם הרשמיים עם א״ש אשר נכפו עליהם אולי לא כל כך מרצונם, אולי ההוצאות הכספיות בשיתוף בשכרו של רב המדינה הכביד עליהם. בכל אופן שלח אליהם רי״ב אשקלס כעין מכתב תביעה שעליהם להשתתף גם מכאן ולהבא בהוצאות שכרו של רבה של א״ש:

ב״ה יום ה׳ ב׳ אדר תפ״ה פה ווינא

לה״ה האלופי׳ קצינים מחסים ומגינים, מנהיגי העדה אשר תחתיהם חונים, ה״ה האלופי׳ ראשי׳ וטובי׳ דק״ק מ״ד יצ״ו, וה״ה רו״ט דק״ק ל״ב, וה״ה רו״ט דק״ק ק״ד, וה״ה ראשי׳ וטובי׳ דק״ק צעלים, וה״ה דק״ק נויפלד, וה״ה רו״ט דק״ק קיצע. והנמשכים אחריהם כלם יעמדו על הברכה יתברך בבואו ובצאתו, כל א׳ לפי מדריגתו.

הנה הציע דבריו לפני ה״ה הרב המופלא מוהר״ר מאיר אב״ד היושב בק״ק א״ש, מאחר שנחתם לו מידי שנה בשנה מכל קהלה וקהלה כפי משאת ידם כפי אשר שלח אלי כתוב הרשימה שנתנו לו כל קהלה וקהלה. מקהל מ״ד שלשים זהו׳ ומקהל ל״ב שלשים זהו׳ מקהל ק״ד עשרים זהו׳ מק׳ נויפלד עשרה זהו׳ מק׳ קיצע עשרים זהו׳ מק״ק צעלים ט״ו זהו׳. ואליו הוא נושא את נפשו. ועכשיו נסוגו אחור מליתן דבר הקצוב. ע״כ לא תשוו נפשייכו הדרנא ויתירו פס יד לצאת לידי חובתו נגד הרב הנ״ל. ועץ חיים היא למחזיק בה.

גם הרב הנ״ל הוא לפניכם לכל צרכיכם צרכי שמים כאשר כבר הראה עליו באצבע אמ״ו חמי הגאון זצ״ל אשר חלק לחכמתו מכבודו. ואף גם אנכי לא נופל ממנו שום דבר וחצי דבר עד בואי לתוך המדינה יע״א תוך ימים לא כביר לתור להם מנוחה למחזי בדקא דארעא לראות מי איכא מידי לתקוני לחזק כל בדק כפי האפשרי אי״ה. ביני וביני מאחר שא״א לכל א׳ לבא פה ווינא ואין עולים אלא המוזמנים כו׳, וכדי שלא יהיה כל א׳ בונה וכו׳ ויעשה מה שלבו חפץ ויאמר לא ארין לי בדבר ועד דאזיל ואתי בין חיית׳ כו׳, בכן לא יטו מעלתכם מן הדרך אשר דרכו בו כבר. והן מוזהרין לעמוד לפני אב״ד דק״ק א״ש בכל עת וזמן אשר הזמין לדון אחד מכם או מקצתם או כלם. אמנם אם אחר מה שיצא מלפניו וא׳ מן הצדדים לא יוכל לעמוד בו באומרו שהפסק אינו הגון בעיניו אז יביאנו אלי כתוב להודיעני הדברים ואראה את אשר אברר.

כ״ד המדבר לכבוד התורה ולומדיה הטרוד מאוד עה״ת.

נאום הק׳ ישעכר בער מקראקא החונה בק״ק נ״ש ומדינת מעהרין ומדינת הגר ומצ״פ על ק״ק ומדינת מגנצא יע״א.

כל הנ״ל העתקתי אות באות מאגרת אמ״ו הגאון המפורסם אב״ד ור״מ מדינה נר״ו. ולראיה באתי על החתום נאם דוד אברהם ש״ץ ונאמן דק״ק מ״ד.

(פנקס מאטערסדארף טו,א)

פס"ד נוסף של מהר"ם א"ש הנוגע לקהלת צעהלים נמצא בפנקס א"ש משנת תפ"ח כאשר פרץ סכסוך כספי בינה לבין ק"ק א"ש. (ראה וואכשטיין הנ"ל מס' 347a). בפנקס צעהלים נמצאת חתימת רבינו עוד בשתי הזדמנויות. פעם אחת ביקר במקום ב- ו' שבט תפ"ו, ופעם נוספת ב-י"ד שבט תצ"ד [הועתק להלן במדור "מגנזי הקהלה", מסמך ב]. אופי הפסקים הם לרוב סכסוכים בין יחידים לבין הקהל בדבר סדרי ההנהגה והתמנויות בתוך הקהלה:

כהיום הזה סילק הישיש הר"ר לעמיל לאלופי הקהל בכל התביעות שהי' להקהל עליו וכל הקנסות סילק ופטור ומסולק מכל מה שהפה יוכל לדבר והלב לחשוב חוץ מלייכטר יקנה בערך חמשה ליטרות אימתי שירצה. מלבד זה אין להם שום דין ודברי' וטענה ומענה ופתחון פה בעולם הן על מקומות שלו הן בשאר דברי' הן על קרקע שאחורי ביתו. מכולם אין להם שום דין ודברי' על הר"ר לעמלי. להיות בידם לראי' כתבתי היום יום ג' ו' שבט תפ"ו לפ"ק.

נאם מאיר בהר"ר יצחק חותם פה ק"ק צעלם

(פנקס צעהלים מה,א)

אך כאמור, בנוסף להתערבותו של המהר"ם בעניני הקהל קיימות עדויות גם על מעורבותם של שליחי רב המדינה גם לאחר פטירת ר"ש ורטהיימר, כאשר את משרתו ירש חתנו רבי ישכר בער אשקלס:

באשר שתבע הר"ר לעמיל את כ' יונה הנזכר מעלד"ז שעשה שלא כהוגן ונטל טלית בנו וחותנו מר"ה. ועוד דיבר לו דברים רעים... חדודים ואמר לו אתה ממזר אדקור אותך. ובנטילת הטליתים הודה והחזירם לפנינו וקצת הודה שגיזם לו דברים וקצתם הכחיש ואין עדות בדבר. ומאחר שכבר נחרץ דינו ומשפטו בפנקס זה מעלד"ז באם שיעשה עוד מעשים שאין לסובלן כלה גרש יגרש. ובעת הזאת קצת עשה וקצת דיבר שלא כראוי אך כמעלד"ז לא נמצא עליו, אך לא ינקה מכל עון עד שירצה את הר"ר לעמיל הנ"ל הן בדברים או במעשים וישור על אנשים ויאמר חטאתי ולא אשוב בדרך הזה עוד. והמוחל לא יהא אכזרי וימחול לו אחר הפיוסים כראוי. אכן אם המצא תמצא בידו עון כזה או כיוצא בזה לא תחמול ולא תכסה עליו. ועל אלופי קהל יצ"ו לשבר זרוע רמה ולגדור גדר להפרץ הזה שלא יפרוץ במעשיו ובדיבורו.

יצא מאתנו אנחנו שלוחים מבוררים מאדמ"ו הגאון מוהר"ר בעריש נר"ו אב"ד דמדינה יצ"ו. היום יום ו' כ"ב אדר תפ"ה ל' בק"ק צלם אדם.

יצחק אייזיק מייזליש מירושלים תוב"ב

ונאם הק' מאיר בהר"ר שמעון ז"ל אולמא רגינשבורג חותם פה ק"ק צעלים אדם

ע"פ פקודת אדמ"ו מהר"י בעריש נר"ו אב"ד דמדינה יצ"ו

(פנקס צעהלים מג,ב)

ככל הנראה רק עם פטירת מהר"ם א"ש בשנת תק"ד נפסק השימוש בתואר רב המדינה בתוך השבע הקהלות, ומכאן ואילך היתה כל קהלה כפופה לרב המקום בלבד.

מצבת המהר"ם א"ש - בבית העלמין הישן באייזנשטאט

חכמי צעהלים

ברטט נעלה את זכרם של שרי התורה, מוסדי דור דור, שכיהנו פאר בקהלה קדושה צעהלים מעת ייסודה ועד לחיסולה בשנת תרח״צ.

רבות עמלנו בס״ד לקבץ נפזרות, לדלות נשכחות, ולהעמיד בזה יד ושם לאישי התורה, שהקדישו את ימי חייהם להרביץ תורה בישראל ולהנחיל קדושה וטהרה לצאן מרעיתם.

זכותם תגן עלינו

מ. א. ז. קינסטליכער

מקורות שמוזכרים להלן בשם מקוצר:

פנקס קהלת צעהלים, בארכיון אייזשטאט. מיקרופילם בארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי בירושלים HM2/6753. (להלן: פנקס הקהלה).

פנקס חברא קדישא דק"ק צעהלים, מהדורת צילום בני ברק תש"נ. (להלן: פנקס ח"ק).

אוסף מסמכים מקהלת צעהלים, בארכיון אייזנשטאט. מיקרופילם בארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי בירושלים HM2/A111-3 (להלן: אוסף מסמכים).

רישומי לידות, נישואין ופטירות של קהלת צעהלים. - בין השנים תקצ"ג־תרנ"ה: מיקרופילם בארכיון הממשלתי בבודאפעסט. - בין השנים תרנ"ה־תרצ"ח: גנזך עירית צעהלים. (להלן: מאטריקל).

גרינוולד הרב יקותיאל יהודה, מקורות לקורות ישראל, בערעגסאז תרצד. (להלן: מקורות לקורות).

מאמר על קהלת צעהלים (בגרמנית) בכתב יד מאת ל. מוזס. נמצא בארכיון העירוני בוינה. (להלן: מוזס כת"י)

MOSES L., INSCHRIFTEN UND URKUNDEN AUS DEN SIEBENGEMEINDEN. JAHRBUCH DER JUEDISCH-LITERARISCHEN GESELLSCHAFT, FRANKFURT A. M. 1927, P. 305-326. 1928, P. 195-223 (להלן: מוזס)

WACHSTEIN B., DIE INSCHRIFTEN DES ALTEN JUDENFRIEDHOFES IN WIEN, I-II, WIEN 1912-1917 (להלן: מצבות וינה)

WACHSTEIN B., URKUNDEN UND AKTEN ZUR GESCHICHTE DER JUDEN IN EISENSTADT UND DEN SIEBENGEMEINDEN, WIEN 1926 (להלן: וכשטיין, אייזנשטאט)

WACHSTEIN B., DIE GRABSCHRIFTEN DES ALTEN JUDENFRIEDHOFES IN EISENSTADT, WIEN 1922 (להלן: אבני אש)

MONUMENTA HUNGARIAE JUDAICA / MAGYAR-ZSIDO OKLEVELTAR, 1-18, BUDAPEST 1903-1980 (להלן: מונומנטה)

פרק ראשון

רבני הקהלה

בין השנים תל״ח-תק״ח

רבי מרדכי ליפשיץ (— תלח)

יליד פראג[1]. יש משערים[2] שנמנה בין צאצאי רבי איסרל ליפשיץ שנפטר ביום כ״ז אב שפ״א ומנו״כ בוויען. ועל מצבתו חרוט בין השאר: 'שר גדול בתורת ה' עסק יום ולילה.... חכם וסופר משורר ופייטן... בן כח שנים לשמי' עלה... האלוף מה״ר איסרל בן האלוף מה״ר מרדכי ליפשיץ'[3]. אלמנתו מרת מלכה בת רבי אהרן מלכש תאומים [חתן רבי אהרן משה תאומים] נישאת אח״כ לרבי משולם זלמן אויערבאך פישהוף. נפטרה כ״ב תשרי תכ״ב ומנו״כ בוויען[4]. אביו של רבי איסרל — רבי ישראל מרדכי ליפשיץ בן רבי אליהו, שימש כדיין בפראג ורבה של קעלין[5].

רבי מרדכי שימש כרבה של צעהלים בשנת תל״ח, כפי הנראה שהוא הרב הראשון ששימש בה עם ייסוד הקהלה בשנת תל״ב, יתכן שהגיע לשם לאחר שהעיירה עברה לחסות בית אסטרהאזי בשנת תל״ו[6].

בשלהי שנת תל״ח היה בין המועמדים שנבחרו לרבנות קהלת באמבערג, כפי הרשום בפנקס הקהלה שם: 'העתק אגרת הרבנות לא'

1. כפי שחותם בפנקס במברג (קובץ על יד כרך שביעי (ברלין תרנו-נז), עמ' 10): 'הצעיר מרדכי לופשיצר מפראגא'.
2. מצבות וינה ח״ב עמ' 568.
3. שם ח״א עמ' 83.
4. שם עמ' 84-83, 416-415.
5. שם עמ' 83
6. ראה לעיל במבוא פרק א.

מהארבעה, המה הראשון ה״ה מוהר״ר מיכל אב״ד בק״ק רויסטיץ במדינות מעררין, ואחריו ה״ה מוהר״ר מרדכי לופשיץ אב״ד בק״ק צעלים במדינת הגר, ואחריו ה״ה מוהר״ר אפרים מוכיח מפראג, ואחריו ה״ה מוהר״ר חיים אב״ד מק״ק מענץ, שנבחרו ביום הוועד בק״ק צ״ד (=צעקנדארף) יום ג׳ ט׳ לחודש אלול תל״ח לפ״ק — — — עד כאן פרטי תנאי הרבנות שהסכימו המתוועדים נגד א׳ מהארבעה רבנים הנ״ל — — —[7]. המועמד הראשון, רבי יחיאל מיכל בן רבי אברהם הכהן ראפפורט בעל שו״ת איתן האזרחי, לא נענה משום מה להצעה, ואז עלה רבי מרדכי על כס הרבנות בבאמבערג, בה כיהן עד לפטירתו ביום ז׳ תשרי תמ״ו[8].

בנו רבי משה ארי׳ חי באייזנשטאט[9], היה חתנו של רבי נפתלי הירץ סג״ל קאמן ראש בית דין בוויען, שנפטר באייזנשטאט ביום כ״ג תמוז תל״ט. בזיוו״ר נשא רבי משה ארי׳ את בתו מרת גיטל, נפטרה שם ביום ד׳ חשון תמ״ו. בזיוו״ש נשא את אחותה מרת רעכלי, נפטרה שם ביום ד׳ טבת תנ״ד. ובזיווג שלישי נשא את אחותם מרת אסתר. מיוצאי חלציו של רבי משה ארי׳ ידועים צאצאיו שדרו באייזנשטאט: בנו רבי מאיר ליפשיץ, בשנת תק״א כבר לא היה בין החיים, אלמנתו מרת פיגלה נפטרה באייזנשטאט ביום י״ז אייר תקכ״ה; בתו מרת גיטל, נפטרה באייזנשטאט ביוכ״פ תקי״א; בתו מרת מרים אשת רבי אליעזר ב״ר משה הכהן, מראשי הקהלה באייזנשטאט, זכרו נמצא בפנקסי הקהלה בין השנים תע״ה־תפ״ב. בשנת תק״ד כבר לא היה בין החיים, והיא מוזכרת בפנקס הקהלה כאלמנה. בנם רבי הרצל (הירץ) הכהן נפטר באייזנשטאט ביום ו׳ אייר תקמ״ט (חתנו רבי בער ב״ר מנחם ביקש בשנת תקכ״ח לקבל ׳חזקת הקהלה בא״ש). רבי משה ארי׳ ליפשיץ נפטר ביום ח׳ תמוז תע״ט ומנו״כ באייזנשטאט. על מצבתו נחרט:

7. קובץ על יד, שם, עמ׳ 13־11.
8. מקורות לקורות 91; לקסיקון ההונגרי־יהודי 648; אקשטיין, געשיכטע דער יודען אין באמבערג 6־144. ביום כ״ז טבת תמ״ו נתמנה על מקומו הדרשן בפראג רבי מנחם מענדל בכרך אשכנזי (רוטשילד). (קובץ על יד, שם, עמ׳ 13).
9. הפרטים שלפנינו עליו ועל צאצאיו מקורם ב: אבני אש מס׳ 1, 8, 18, 53, 202, 423, עמ׳ 308 מס׳ 4; ואבשטיין, אייזנשטאט עמ׳ 11־12, 21, 36, 42, 90, 389־391, 724.

'מה נורא המקום הזה א"ז כ"א שע"השמי', משה עלה למרום לאביו בשמים, ה"ה ה' **משה ארי'** ב"הרב הגדול מו' **מרדכי אב"ד** ק"ק **באמבורג**. י"נ ביו' א' ח' תמוז תע"ט ל'. תנצב"ה.'

על הרב שמילא את מקומו מעת עזבו את צעהלים בשנת תל"ח (או תל"ט) לא ידוע. שרד פנקס הקהלה רק מתקופה יותר מאוחרת, ולכן אין בידינו ידיעות בקשר לזהות הרבנים בעת ההיא.

רבי בנימין ב"ר ארי' ליב (תפא)

דיין בצעהלים. מצאנו חתימתו בפנקס הקהלה[10] מהתאריך ח' אלול תפ"א: 'נאם בנימין במוהר"ר ארי' ליב זצ"ל מורה צדק ק"ק צעלם'. פרטים נוספים עליו לא ידועים לעת עתה.

רבי דוד טעבל גינצבורג (תפג־תפה)

דיין ורב בצעהלים. שם אביו כנראה רבי שמעון, שכן במפקד האוכלוסין הוא מכונה 'דוד שמעון'[11]. בפנקס הקהלה[12] בנוגע למכירת מקום ש'נעשה בפני כל הקהל ובפני בעלי סמוכות דקהילתינו עם המ"ץ דקהילתינו' מ'היום יום א' ה' שמות י"ט בחודש טבת תפג"ל' חותם הראשון 'דוד טעבל גינצבורג מו"צ ק"ק'. גם ב'פשר דבר בין הקהלות היושבין תחת ממשלת אדונינו הדוכס יר"ה [שמונה קהלות] עד משך עשרה שנים מה שיתנו הקהלות להוצאת שנה חדשה להדוכס' שנחתם באייזנשטאט ב'יום ד' ז' שבט תפ"ג', מצאנו את חתימתו של 'דוד טעביל גינצבורג מ"צ'[13]. בחודש שבט תפ"ד מצאנו עדיין חתימתו בפנקס הקהלה[14], ושנה לאחריה — בשנת תפ"ה — מצאנו את שמו במפקד האוכלוסין כרב המקום[15]. פרטים נוספים עליו לא מצאנו לעת עתה.

10. דף ס ע"א.
11. מונומנטה כרך 7 עמ' 96.
12. דף נ ע"א.
13. וכשטיין, אייזנשטאט עמ' 560־559.
14. דף עא ע"א.
15. מונומנטה, שם.

חתימת הדיין רבי בנימין בראו"ל - בפנקס הקהלה

חתימת הדיין רבי דוד טעבל גינצבורג - בפנקס הקהלה

רבי חיים ב״ר יעקב אשכנזי מפרוסטיץ (תצ־תקח)

אב״ד צעהלים[16]. מצאנו חתימתו עשרות פעמים בפנקס הקהלה בין השנים תצ״א־תק״ח ׳הק׳ חיים במוהר״ר יעקב אשכנזי מפרוסטיץ חב״ק צעלים לע״ע׳. חתימתו הראשונה היא מ׳יום ה׳ ארבעים למב״י תצא״ל׳, אולם ניתן לקבוע שכבר כיהן לפני שנת ת״צ, כפי שעולה מפס״ד שניתן ע״י בית דין בראשות רבי מאיר ב״ר יצחק אב״ד אייזנשטאט בעל ה׳פנים מאירות׳ מ׳יום ד׳ י״ד שבט תצ״ד׳[17] : ׳ובדבר שתבעו היחידים שבתחילה נתקבל הרב המ״ץ ע״י ע״פ רוב מנין ע״פ לאו והן וזה ד׳ שנים שלא קיבלו הרב הנ״ל ע״פ לאו והן רק ע״פ הקהל, והקהל השיבו שלא מיחו בידם ומסתמא נתרצו למעשיהם. בכן יצא מאתנו שמהיום והלאה כשיגיע הזמן לקבל הרב מחויב הר״ה שיהי׳ בימים ההם לאסוף כל בני הקהלה ולקבלו ע״פ לאו והן מכל בני הקהלה׳. לפי הסגנון מסתבר שכיהן שם כבר לפני כן, ובשנת ת״צ הוארכה תקופת כהונתו.

מצאנו גם בפנקס הקהלה חתימותיו בין השנים תק״א־תק״ח על אישורים ׳שקבלתי מן האלופי׳ רו״ט שכירות הנקצב לי בתוך שטר רבנות — — וגם קבלתי ב׳ זהו׳ פר דרשה שבת תשובה ושבת הגדול — — וגם שבעה זהו׳ בשביל התחדשות ובשביל השאץ׳.

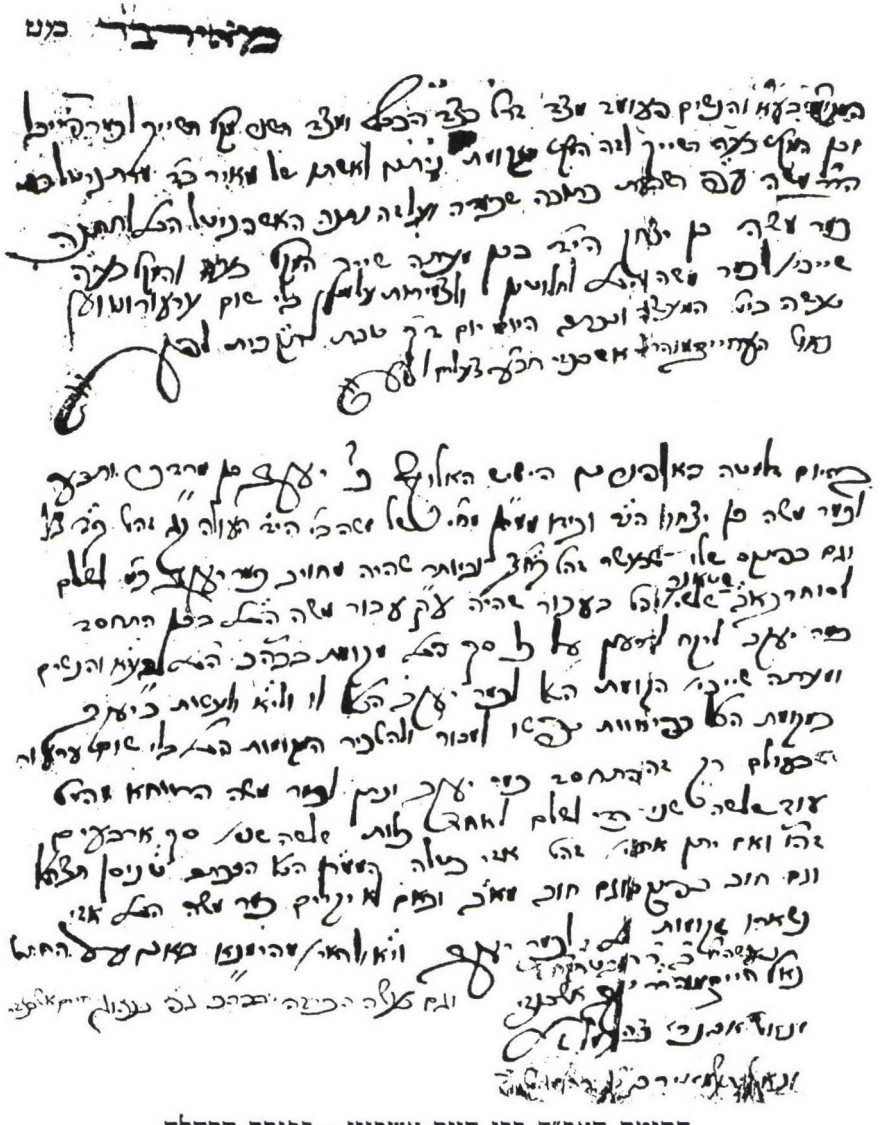
בשנת תק״ג עסקו בני הקהלה בבנין המקוה, ולשם כך נאלצה הקהלה לקחת הלוואות, רשימת החובות מצויה בפנקס הקהלה. שנתיים לאחר מכן — בשנת תק״ה — בנתה הקהלה בית כנסת חדש, ושוב אנו מוצאים רשימת הלוואות שהקהלה לקחה למטרה זו. לאחר גמר בית הכנסת, אנו מוצאים פס״ד בפנקס הקהלה מ׳יום ב׳ א״ך טוב סיון רח״ש לבי דבר טוב לפ״ק׳ — ׳למשפטים עמדו — — אלופי ראשי קציני מנהיגי עדה קהל עדת ישורן ק״ק צעלם — — מחמת המקומות של בה״כ בעזרת אנשים ובעזרת נשים, איך ומה יהא חלוקתם, ועילו דמי׳ שנתעלה דמעלי׳ בנין חדש׳. על פסה״ד חתומים יחד עם רבה של צעהלים גם רבי ׳בנימין וואלף ב״הרב

16. כל המקורות עליו הם מפנקס הקהלה. — במקורות לקורות עמ׳ 91, מונה בין רבני צעהלים ׳בשנת תצ״ו היה בצעהלים הרב ר׳ דוד קויפמאן׳, ובעקבותיו במקורות נוספים. לא ידוע לי זהותו ומקור ידיעה זו. לפי הפנקס שלפנינו שימש כאמור בתקופה זו רבי חיים אשכנזי.

17. ראה להלן במדור ״מגנזי הקהלה״, מסמך ב.

המנוח מהר"א זצל"ה חפ"ק א"ש יע"א, אב"ד אייזנשטאט, רבי יוסף יקותיאל זלמן שפיץ, ורבי בנימין ב"הגאון מהר"ם ז"ל, אב"ד לאקענבאך.

חתימת רבה של צעהלים בפס"ד זה משנת תק"ח, היא גם העדות האחרונה על קיומו בקהלה. לא ידוע לנו אם נפטר שם או עזב את המקום. לא מצאנו שום פרטים עליו במקורות אחרים, מלבד בפנקס הקהלה.

חתימת האב"ד רבי חיים אשכנזי - בפנקס הקהלה

פרק שני

רבי אהרן ליב המבורגר־חלפן

(תקיא - תקמב)

נולד לאביו רבי יהושע חלפן. בנו של 'הרב המפורסם מו"ה ליב האמבורגער והוא הי' עקזאטאר מן מלכות דענעמארק ובעיר פעסט מת ע"י ווינטשוס ונקבר בק"ק אובן'[1].

רבי יהושע היה חתנו של רבי יוסף שטאדהאגען מח"ס דברי זכרון. בשער ספרו הנ"ל (אמשטרדם תסה) הוא מזכיר את 'חתני ידידי האלוף מיודע כהר"ר יהושע בן הקדוש הח"ר יהודה ז"ל'. רבי משה חאגיז בספרו שו"ת שתי הלחם (סי' מד) מזכירו 'הק' התורני כהר"ר יהושע חלפן מאובין נר"ו' שהיה אחי רבי גרשון אביו של 'התורני המחודד כהר"ר יצחק' שאליו התשובה שם משנת ת"ע. גם בספרו משנת חכמים (תצ"ג, סי' רנ), בו הוא מאריך בשבח הספר 'דברי זכרון', הוא מזכיר את חתנו של המחבר 'התורני הנעלה הקצין אהובינו כהר"ר יהושע חלפן מאויבן נר"ו, אשר זכה וזיכה את הרבים ועזר להוציא ספר זה לאורה'. לפי מקור אחד היה דר רבי יהושע, אולי לאחר מכן, בפראג[2].

מיו"ח ידועים מלבד בנו רבי אהרן ליב: בנו רבי יצחק, אשר ר"מ חאגיז משבחו במשנת חכמים שם: 'הבח' הותיק וחריף כהר"ר יצחק נר"ו, דדמי לשפרפרא דנפיק בעידן צפרא, וכשושנה דקאים על פרצודי דמיא, דאם יתמיד בלימודו אילן רב יתעבד...'. — בתו הרבנית רבקה נפטרה באייזנשטאט כ"ח ניסן תקל"ב, אשת רבי יצחק ב"ר אברהם שפיץ שנפטר באייזנשטאט ער"ה תקט"ו. ובזיווג שני אשת רבי עזריאל ב"ר חיים כ"ץ

1. מתוך מגילת יוחסין, ראה: וכשטיין, אייזנשטאט עמ' 718; צפונות גליון יד, עמ' צח.
2. שם הגדולים מארץ הגר מערכת גדולים א־קכג.

מהאמבורג דיין באייזנשטאט, שנפטר שם ער״ח כסלו תקל״ג[3]. — ובתו מרת רחומה[4].

רבי אהרן ליב דר בפראג, ובשנת תצ״ג מזכירו ר״מ חאגיז שם: ׳מו״ה ליב נר״ו מק״ק פראג יע״א, אשר כל לבו לשמים, ולא פסיק גירסא מפומיה, כמו שהעידו לי כמה אנשי אמת שבאו מהתם להכא, וחזותו מוכיח עליו דשלח לידי כמה קונטרסים מכ״י שחידש בי״ד, דראויין הן לסמיכה׳. בשנת תצ״ח מצאנו זכרו שם כדיין הקהלה[5], בה כיהן עד להכתרתו כרבה של צעהלים בשנת תקי״א. נוסח ׳כתב הרבנות׳ — מיום ׳גימל שהוכפלו בו כי טו״ב הוא א״ח דחג השבועות לסדר ולפרט ושמו את שמי על בני י׳ש׳ר׳א׳ל ואני אברכם׳ — נשתמר[6], ובו כותבים ׳מנהיגי עדת ישורון — — פה קהלתינו ק״ק צעהלעם׳ בין השאר:

׳התאספו ראשי עם יחד — — להעמיד להם איש אלקים אשר ילך ויבוא לפני העם — — ויענו כל העם יחדיו ויאמרו אמירה נעימה להתקבל עליהם לה״ה הרבני המופלא בחכמי התורה כ״ש מפוארים כמוהר״ר ליב המבורגר נר״ו שהוא כעת דיין מצויינ דק״ק מפוארה דפראג יע״א — — הוא מקובל פה קהלתינו מהיום על משך שלשה שנים רצופים להיות אב״ד צדק — —׳

ב׳יום ב׳ כ״ב מרחשון תקט״ז — — הסכימו כולם כאחד לקבל ולהתחדש כתב הרבנות על שלשה שנים רצופים׳. וכיהן שם פאר עד להסתלקותו.

בפנקס הקהלה אנו מוצאים את חתימתו פעמים רבות, ביניהם פסקי דין, אישורים וכדומה. בנוגע לחיזוק קופת התלמוד תורה נמצאות השורות הבאות בכתיבת ידו וחתימתו:

באסיפות האלופי׳ רו״ט בצירוף הגובאים והגבאים עלה בהסכמה אחת כדי להחזיק קופת של ת״ת שיעמדו לעולמי עד וזהו שהאלופי׳ גבאים מחויבי׳ ליתן מקופת הצדקה לקופת של ת״ת סך עשרים זהובי׳ דהיינו בכל חצי שנה סך

3. אבני אש מס׳ 229, 338, 341; וכשטיין, אייזנשטאט עמ׳ 715.
4. וכשטיין, אייזנשטאט עמ׳ 718; צפונות גליון יד, עמ׳ צח.
5. גרינוולד, שמואל אופנהיימר וחוגו עמ׳ 337. על זכרונותיו של רבי שלמה זלמן שפיץ (בכת״י) הסכים ביום ׳גימל שנים עשר לחודש אדר תנינא ב׳ג׳יר׳ש׳ (תק״ה) ׳הק׳ אהרן ליב המבורג דיין פה פראג׳ יחד עם רבי ׳שמואל הלברשטאט׳; רבי ׳אשר אנשיל במוהר״ר ברוך עוזרש ז״ל׳ ורבי ׳ליב במו״ה פייטל דיין ז״ל מפראג דיין פ״פ׳.
6. ראה להלן במדור ״מגנזי הקהלה״, מסמך ג.

חתימת האב"ד רבי ליב המבורגר - בפנקס הקהלה

עשרה זהובי' וכן יהי' לעולמי עד ואין כח ורשות ביד הדור הבאה אחריהן לבטל הנתינ' הגבאים הנ"ל ועי"ז ח"ו יהי' הקופת הת"ת בטל ועולם עומד על הבל של תינוקות והזהרו על בני ענ' שמהם תצא תורה בכן הסכים עמהם הרב דח"מ שאין רשות מהיום והלאה לבטל הנתינו' מקופת הצדקה וגם הגבאים דת"ת יהי' נאמני' בכל אופן המועיל כמו דגבאים דצדקה וכפי הפסק המבואר לעיל מחויב ה"ה ר' שמואל בר שמואל וכה"ג האחי' האלופי' ר' מאיר ור' שלום הי"ו וכה"ג ה"ה האלוף כהר"ר אהרן ליתן לכל שנה לת"ת הנ"ל בכן מי ומי שלא יתן וימצא בפנקס של ת"ת שנשאר חייב סך מה יהי' הפנקס שלהם תורת הנאמנות ואין שום אחד מהם נאמן לומר פרעתי. ולהיות זאת לראי' באתי על החתום פה צילם יו' ג' ט' שבט ליוש"ר [תקט"ז] לפ"ק.

הק' אהרן ליב המבורגר חלפן חונה פק"ק צילם[7]

על שנים מצאצאיו אנו מתוודעים מפנקס הקהלה בשנת תקכ"ב:

כהיום דלמטה בא הרב אב"ד מהור"ר ליב נר"ו דקהלתינו לפני האלופי' רו"ט בצירוף יא"א והציעו דבריו לפניהם ובקש לעשות חסד עמו ועם בניו דהיינו ליתן חזקת הקהלה לבנו כהר"ר יוסף ולחתנו כהר"ר יוזפא עם בניהם ולהיות כמו שארי בעלי בתים דקהלתינו. אחר זאת עשו האלופי' קהל יצ"ו אסיפת ב"ב דקהלתינו ועשו קלפי ליתן דעתם על זאת על פי הן ולאו והי' נושא ונותן בדבר ועלתה בהסכמה אחת על פי רוב בנין ורוב מנין וגבוהי' שבסכומי' ליתן חזקת הקהלה לבנו של הרב אב"ד דקהלתינו לכהר"ר יוסף ולחתנו כ"ה יוזפא הנ"ל להיות להם ולזרעם חזקת הקהלה כמו שארי בעלי בתים דקהלתינו יצ"ו אך בזאת נאות והותנו בתנאי כפול והסכימו ליתן להם חזקת הקהלה באופן שכל ימי אריכ' שני' של הרב דקהלתינו והוא יהי' פה אב"ד דקהלתינו כל אותן משך השני' זאלטי בנו הר"ר יוסף וחתנו הר"ר יוזפא הנ"ל בתוך הברירה ניט קומין וקל וחומר פיל ווינגר ניכט בתוך י"א אנשים נתמנו זאלין ווערדין על אופן זאת הסכימו בני קהלתינו יצ"ו ליתן להם חזקת הקהלה על תנאי הנ"ל ולא בשום אופן אחר. נעשה יו' ב' כ"ו מרחשון תקכב"ל.

בפנינו עדים ח"מ נעשה כל הנ"ל ביו' הנ"ל בכן אשרנינו וקימנינו כדחזינו.

נאם הק' דוד בהר"ר יעקב הי"ד ש"ץ ונאמן ק"ק

ונאם הק' צבי הירש בה"י שמש ונאמן פה ק"ק צעהלם[8]

בנו הנזכר רבי יוסף חיים דר בצעהלים עד לפטירתו ביום י"א שבט תקס"ה ונטמן בקרבת אביו[9]. בשנת תקל"ז אנו מוצאים בפנקס הקהלה[10]

7. פנקס הקהלה קג,א.
8. שם ע,ב.
9. פנקס ח"ק.
10. ד,א.

את 'בנו של הרב דפה ה"ה כ"ה יוסף חיים' בנוגע לבירור זכותו בבית דירה שם. בתו מרת רבקה באה בשנה ההיא בברית אירוסין עם 'הבח' כ' קלמן ליב' בן 'המרומם הר"ר משה ב"ר אליקים געטשליק המבורגר מק"ק קיצע'[11].

חתנו המוזכר רבי יוזפא, לפי השערתי שהוא רבי יוזפא ב"ר ליב בראנטש מטריטש, הטמון ליד רבי אהרן ליב[12]. בשנת תקל"ז הוא חותם יחד עם ראשי 'שבע הקהלות' על כתב פשר שנעשה ביניהם באייזנשטאט 'הק' יוזפ' בה"ל באדנש ז"ל מטריטש'[13]. בשנת תקמ"א הוא חתום בפנקס הקהלה[14] 'בהתאספו יחד רו"ט בצירוף י"א אנשים לפקח ולעיין לטובת הדת' בענין השוחטים. על מצבתו נחרט: פ"נ / הרבני מו"ה יוזפא / במ"ה ליב בראנטש / ז"ל מטריטש נפטר / ביום א' כ"ה תשרי תקמ"ב לפ"ק / ת'נ'צ'ב'ה'[15].

ידוע על חתן נוסף ה"ה רבי גרשון באדאנצקי. בן יחיד ל'הק' המפורסם מו"ה ליב באדאנסקי' חתן רבי אהרן אשר 'גדולת שמו מפורסמת בכל מדינת מעהרין וביהם ואונגארן והניח קרן קיימת למאור בק"ק טריטש עד היום הזה'[16]. וכפי הנראה הוא 'ר' גרשון באדאנסקי י"נ כג אדר תקפב' בצעהלים[17] ונטמן ליד רבי אהרן ליב.

רבי אהרן ליב עמד במשא ומתן של הלכה עם רבי יחזקאל לנדא אב"ד פראג בעל ה'נודע ביהודה', הכותב אליו בהערכה מרובה כ'גדול הדור', ומהן אנו מתוודעים גם שניהל ישיבה בצעהלים:

'תשובה להני תרי רבנים מופלגי הדור המפורסמים מו"ה אלעזר נ"י אבדק"ק

11. שטר תנאים בכת"י, ראה הצילום. ערב קבלן מצד החתן 'ה"ה אחיו כ"ה ליפמן ב"ה משה ה"ב וגיסו הר"ר יהודה ב"ה יוסף בק"ק קיצע'. נמצא תח"י ג"כ צילום מכת"י 'תעודת חבר' שכתב רבי מנחם מענדל דייטש אב"ד קיצע משנת תקכ"ב לרבי ליפמן הנ"ל 'בהחבר רבי משה המבורג יצ"ו'.
12. פנקס ח"ק.
13. וכשטיין, אייזנשטאט עמ' 591.
14. קא,ב.
15. מוזס עמ' 321. וראה להלן בפרק כב בערך רבי אליקים געץ באדאנצקי.
16. צפונות גליון יד, עמ' צו־צז. ראה שם עוד פרטים ממשפחתם.
17. פנקס ח"ק ז־טז.

שטר 'תנאים' לנכדת האב"ד רבי ליב המבורגר - צעהלים תקל"ז

רעכניץ [בעל ה'אור חדש'] ואתו כבוד הרב מוהר"ר ליב נ"י אב"ד דק"ק צעלם — —'.[18]

'תשובה להרב הגדול מו"ה ליב המבורגר אב"ד דק"ק צילם יצ"ו — — וע"ד עובדא שבא לפניו באחד שפסק לבתו בתנאים ראשונים נדן ושטר חצי זכר — — וקודם שהגיעו ימי אפריון שבק האב חיים לכ"י — — וכתב מעלתו שיש שם מהדיינים מהנדזים ברבר — —'.[19]

'תשובה לכבוד אהובי ידידי הרב המאה"ג המופלג בתורה ויראה כבוד מו"ה ליב נר"ו אב"ד ור"מ דק"ק צעלם יצ"ו. מכתבו הגיעני וצער לי בצערן של חכמי ישראל ובפרט גדול הדור כמוהו וה' ימלא חסרונו, וירבה הונו, וישיב שבותו, וישגא אחריתו — —'.[20]

'שלום וישע רב, לכבוד אהובי ידידי הרב המאור הגדול המפורסם כבוד מו"ה ליב נר"ו אב"ד ור"מ דק"ק צעלם יצ"ו — —'.[21]

בראש ספר 'זרע שמואל' (וויען תקנ"ו) מתנוססת 'הסכמת הרב הגאון הגדול המפורסים מוה' ליב האמבורגר זצ"ל אב"ד דק"ק צילם במדינת הגר' משנת תקל"ו.

בתקופת כהונתו אירע אסון כבד בקהלה, 'יום ו' עש"ק ער"ח תמוז תקל"ז היתה שריפה גדולה פה בעו"ה, ונשרף מקום בית תפילתינו, ולא נשאר רק י"ז בתים בקהלתינו שלא נשרפו... ע"ז התנדבו אלופי' קציני קהל אייזנשטאט לחלק לנשרפים ששים זהו' ריינישׁ, ק"ק מאטערסדארף 18, ק"ק לאקענבאך 10'.[22]

כיהן פאר בצעהלים למעלה משלשים שנה ונפטר ביום ט' תמוז תקמ"ב ושם מנו"כ. על מצבתו נחרטו השורות הבאות:

> פ"נ / הרב מו"ה **אהרון ליב** / בן מוה' יושיע **חלפן** / זצ"ל אב"ד דקהלתינו / נפטר ביו' ו' עש"ק ט' / תמוז תקמ"ב לפ"ק / ת'נ'צ'ב'ה'[23]

* *

18. נוב"י מהדורה קמא אה"ע ע.
19. שם חו"מ לג.
20. שם מהדורה תנינא יו"ד קנ.
21. שם אה"ע קנז.
22. פנקס הקהלה קיט. וראה לעיל במבוא פרק ב.
23. מוזס עמ' 316.

בין המעומדים לרשת את מקומו נמנה רבי ראובן ראקניץ, שכיהן אז ברבנות וועסברין. במכתב אל רבו רבי יחזקאל לנדא אב"ד פראג בעל ה'נודע ביהודה', הוא מבקשו שימליץ בעדו שימנוהו על כס הרבנות[24]:

בעז"ה יום ה' כ"ה אלול תקמב"ל פה וו"ב

אל סנפיר רבא ויקרא בוצינא דנהורא לו דומי' תהלה מורה צדק לכל הגולה, בחוקים ומשפטים צדיקים שבעתיים מזוקקים, כל רז לא אניס צנא מלא ספרא, ה"ה אדמ"ו הרב הגאון הגדול רשכב"ה המפורסם נ"י ע"י פ"ה המרביץ תורה בישראל, מעוז ומגדול כש"ת מוהר"ר יחזקאל סג"ל לנדא נר"ו אב"ד ור"מ דק' פראג יע"א.

הנה אחרי דרישות החיים והשלום, אמרתי לשאול לאדמ"ו קצת בסוגי' אשר עמדתי — — — ומעתה באתי להתעורר את לבבו למלאות שאלתי ובקשתי, אף שכבר לפי הנשמע כבר נעשה מעשה רב לק' צעלם וכה"ג נא ונא לכתוב לק' פאפא במליצה עבורי — — — ואקוה שיתן מקום לדברי לכתוב עבורי לק"ק צעלם ולק' פאפא — — —

והשוכן בשמי מעונה, הוא ימהר לאדמ"ו כתיבה וחתימה נכונה עם כל הנלוים אליו יזכור רחמנא לטובה, וכסאו קדשו ירום עד למעלה, בזקנה טובה לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה. כ"ד חד מן התלמידים המשרתים את פני הקודש.

הק' ראובן ראקניץ החונה פה ק"ק וו"ב והגליל

רבי ראובן נשאר בוועספרין, והקהלה מינתה את רבי לוי פולק, שאף הוא נמנה בין תלמידי ה'נודע ביהודה'.

24. המכתב המקורי בגנזי האדמו"ר מסטולין-קארלין שליט"א, כ"י מס' 381, ונמסר באדיבותם של מכון בית אהרן וישראל.

מכתב רבי ראובן ראקניץ אל רבו בעל הנוב"י - אודות הרבנות בצעהלים

פרק שלישי

רבי לוי פאלאק

(תקמג - תקמז)

נולד במאטערסדארף לאביו 'איש חי ורב פעלים ויקר רוח' רבי דוד פאלאק ולאמו 'האשה הצנועה והחסודה' מרת בילא. שאב מבאר תורתם של גאוני פראג, רבי יחזקאל סג"ל לנדא בעל ה'נודע ביהודה', והדיין שם רבי יוסף ב"ר ישעי' ליברלש. לאחר נשואיו עם הרבנית שרל בת נגיד מטריטש, ישב ליד חותנו 'והקהיל שם קהלות ברבים לדרוש לדון ולהורות'[1].

לאחר פטירת רבי אהרן ליב נתמנה כאמור למלאות את מקומו בצעהלים. מפעילותו למען ה'תלמוד תורה' המקומי חקוק בפנקס הקהלה בכתיבת ידו:

'כהיום דלמטה רשמנו וחקקנו בעט ועופרת למען לא יהי' נעדרת ויקום לאות ולמשמרת, ולבלתי תת לשום אנוש כתף סוררת לדבר מצוה עץ חיים היא למחזיקים ידי עניי עדרי צאן קדשים תנוקת של בית רבן להחזיקם ללמוד וללמד ולשמור דרך ה'. בכן ראיתי להעלות על הספר הך אמרי שפר אשר נתנו ונדבו מנדבות לבבם הטהור מאנשי קהלתינו יע"א ליתן לקרן קיימת מהונם להחזיק ידי ילדי העבריים... להביאם לבית הספר להגות באמרי שפר. ארשום כל א' וא' בשמו בכתב אמת ויושר למען יעמוד ימים רבים לדורות ויהי' לתועלת נשמות המתנדבים ובזכות זה נזכה במהרה לחזות נוה ציון קריות מועדיות בית קדשינו ותפארתינו וכו' אמן. פה ק"ק צעהלים יום ד' כ"ג תמוז תקמ"ג לפ"ק[2].

'ה"ה האלוף והקצין ר' דוד טריטש ישנו תחתיו סך מאה וחמשים זהו' — — לקופה של תלמוד תורה — — הק' לוי ממ"ד'[3].

'ה"ה התו' המופלא מוהר"ר זאבל לד"ד נר"ו ישנו תחת ידו סך מאה וחמשים

1. בספר קרות בתינו עמ' נז־עה פרק לתולדותיו. ומשם לקוחים הפרטים שבפרק זה שלא צוין מקור.
2. פנקס הקהלה א.
3. שם ב,א.

כת"י וחתימת האב"ד רבי לוי פולק - בפנקס הקהלה

זהו' — — על ששה למאה בת"ה עסקא מן חמיו המנוח ר' אשר ז"ל שהניח אחריו סך מעות הלז על אופן המבואר — — יותן לקופה של תלמוד תורה — — הק' לוי ממ"ד'.[4]

'ה"ה האלוף והק' ר' עקיבא ואחיו ר' יעקב בניו של המנוח ר' שמואל ניקלא ז"ל ישנו ת"י סך מאה זהו' — — על קרן קיימת שיותן לקופה של תלמוד תורה מידי שנה בשנה — — ולמען יעמוד ימים רבים למשמרת. הק' לוי ממ"ד'.[5]

בתקופת כהונתו בצעהלים נקרא לפשר בקהלה הסמוכה מאטערסדארף, בפנקס הקהלה שם[6] הוא חותם יחד עם רבי ירמי' האב"ד דשם ב'יום א' כ"ג שבט תקמ"ד' על פס"ד בנוגע לדין ודברים שבין אלופי הקהלה לבין 'הקצין הר"ר גאטליב בה"ר' — 'הק' לוי ממ"ד חבק"ק צעהלים ואגפיה'.

ביום 'א' כ"ה תמוז תקמ"ה' הוא חותם על כתב פשר 'הק' לוי ממ"ד החפק"ק הנ"ל'.[7] בשנת תקמ"ז ביקר בביתו רבי יוסף לרנר אב"ד ליכטנשטאט, וכפי שרושם בספרו (עונג נפש, פרשת תרומה, סי' קעה): 'וממארי הרב המאה"ג מוהר"ל נר"ו אב"ד דק"ק טרישט יע"א בעל המחבר בית הלוי שמעתי בהיותי בבית הלוי כשהי' אב"ד דק"ק צעהלים בשנת תקמ"ז לפ"ק'. לא ידוע עד מתי כיהן בצעהלים. לאחר פטירת רבה של טריטש רבי אברהם הכהן שפירא, נתמנה למלאות מקומו. לשם השיב לו רבו ה'נודע ביהודה' תשובה בר"ח טבת תק"ן: 'לכבוד [אהובי ידידי] הרב הגדול מוה' לוי נר"ו אב"ד דק"ק טריטש'.[8] כפי הנראה שבתקופה ההיא נתמנה לשם, שכן בתשובה מהנוב"י מיום 'ט"ז סיון תקמ"ט' לטריטש אינו מזכיר את הרב אב"ד אלא 'האלופים התורניים הרבנים בי דינא דק"ק טריטש',[9] ואולי שימש עד אז ברבנות צעהלים.

בשנת תקנ"א הו"ל את ספרו:

'**עמודי שיטים לבית הלוי** — — על חמשה מסכתות מסדר נזיקין — — אשר

4. שם ג,א
5. שם ד,א.
6. כח,ב. ראה צילום מהפנקס ב'אישים בתשובות חתם סופר' עמ' רטז.
7. פנקס הקהלה עח,א.
8. נוב"י מהדורה תנינא או"ח ל"ד; צ"ז.
9. שם או"ח ק"ט. וראה בספרו של הוגו גולד על קהלות מעהרין עמ' 542.

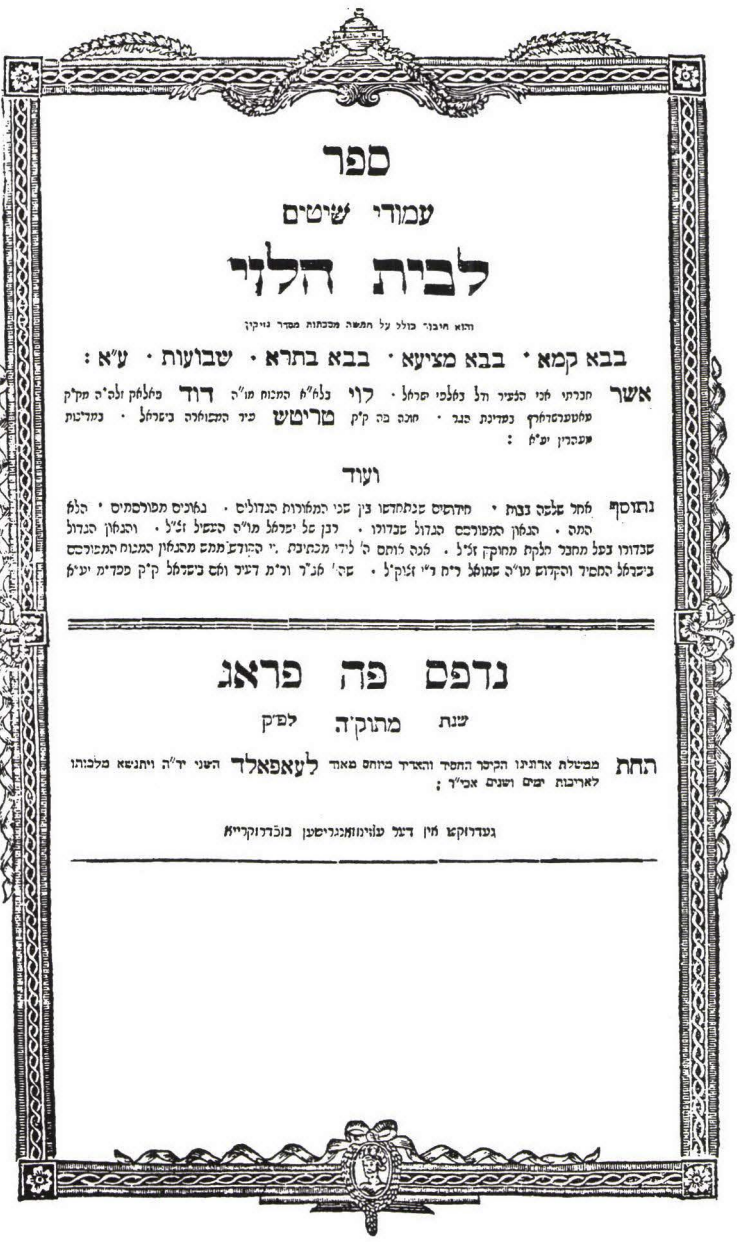
חברתי אני הצעיר ודל באלפי ישראל **לוי** בלא״א המנוח מו״ה דוד **פאלאק** זלה״ה מק״ק מאטערשדארף במדינת הגר חונה פה ק״ק טריטש — — ועוד נתוסף — — חידושים שנתחדשו בין שני המאורות הגדולים — — מו״ה העשיל זצ״ל והגאון — — בעל מחבר חלקת מחוקק — — מכתיבת ידי הקודש ממש מהגאון — — מו״ה שמואל ר״ח ר״י זצוק״ל שהי׳ אב״ד — — פפד״מ — — נדפס פה פראג שנת מתוק״ה [תקנ״א] לפ״ק׳.

בריש הספר הסכמת רבו רבי יחזקאל לנדא (נכתבה בפקודתו ע״י בנו רבי שמואל לנדא): ׳אשר שימש פה בישיבה שנים הרבה — — ירד לעומקא מצולה והעלה בידו מרגניתא — — שם עיונא עם תלמידים — —׳, ושאר בשרו רבי אלעזר קאליר בעל ה׳אור חדש׳: ׳ש״ב הרב המאור הגדול — — מו״ה לוי נר״ו אב״ד ור״מ טריטש במדינת מעהרין אשר זה רבות בשנים שאנכי מכיר להרב האמור באמירה נעימה מפיו ומפי כתבו — —׳.

בטריטש התקבצו אליו תלמידים מקשיבים, וכפי שמתאר הדיין שם רבי יוסף הכהן שפירא בהקדמתו לספר החינוך שהו״ל בשנת תקנ״ח: ׳קריה עליזה, קהל קודש המעוטרה טריטש — — בכרמך כרם ד׳ צבאות, בחורי חמד ממרחק יבואו, אשר לא מצאו מנוח לכף רגלם, להשקיט רעבונם ולרוות צמאונם, בך ינוחו וישקוטו, יתאספו עדרים עדרים לשתות מבארך באר מים חיים נצחיים — — אשריך ואשרי מוריך והוריך׳. רבי לוי מזכיר בספרו הנ״ל[10] את ׳תלמידי הרבני המופלג החריף מו״ה עזריאל בן הותיק ותמים הקצין ר׳ זנויל ברילין נר״ו מפ״ב׳[11]. בין תלמידיו בטריטש נמנה גם רבי בנימין זאב וואלף חיות, לאחר מכן אב״ד וואר־פאלאטא[12].

מעת כהונתו בטריטש מצאנו הסכמתו על הספרים: מרפא לנפש (וינה

10. נד ע״ב מדפי הספר.
11. חתנו של השתדלן רבי יעקב קאפל טעבן בפרשבורג. בעודנו צעיר לימים הרביץ תורה לתלמידים בפרשבורג, והקים בית כנסת מפואר שם שהיה ידוע בשם ׳ביהכנ״ס ברילין׳. נפטר ביום כ״ג אייר תקע״ח. וראה הספדו של החת״ס עליו בדרשותיו דף שפ. לתולדותיו באבני בית היוצר סי׳ ס.
12. בחיבורו ששרד בכתובים (מכללת ברוקלין כ״י מס׳ 2) מזכיר בסופו: ׳עיני ירדה מים על פטירת אדמ״ו... הגאון המפורסם... הלך לעולמו ביום א׳ ז׳ חשון תקס״ז׳. ושם בסי׳ ב׳: ׳מה שאמרתי לפני בחורים בהיותי בק״ק טריטש׳.

ספר

עמודי שיטים

לבית הלוי

והוא חיבור כולל על חמשה מסכתות מסדר נזיקין

בבא קמא • בבא מציעא • בבא בתרא • שבועות • ע"א :

אשר חכרתי לכי הצעיר הל נחלבי ישראל • **לוי** בלח"ת המצוח מו"ה **דוד** פחלחק זלה"ה מק"ק עחעחרחרחף נעדינת הבר • חוכה בה ק"ק **טריטש** פיר התצוחרה בישראל • נחדשות עפהרין יע"ל :

ועוד

נחצוסף לחל שלשה נצחת • חחוחשים שנחתחשו בין שכי המלורות הגדולים • נאוניש מפורסמים • הלל התה • הגאון המפורסם הגדול שבדורו • בצן של ישראל מו"ה הששל זצ"ל • והגאון הגדול שבדורו בעל מחבר הלקח מחוקק זצ"ל • שלה לוחש ה' לידי מכחיבת .י. הסודש מתוך הגאון המצוח המפורסם בישראל החסיד והקדוש מו"ה שמואל ליח ז"ו זצוק"ל • שה' שנ"ר ול"ת דעיר ושם בישראל ק"ק פפדים יע"ל

נדפס פה פראג

שנת מהוק"ה לפ"ק

הלחת מפשלת ארחיתו הקיסר החפיד והאדיר פוחש מאוד **לעאפאלד** השני יד"ה ויחנשא מלכוחו לארבות ימים ושנים אכי"ר ;

געדרוקט מין דעל עזירמזאנגרישטן בוכדרוקריי

שער ספרו של האב"ד רבי לוי פולק

תקנא); דברי התענוגים (פראג תקנה); ספר החינוך (ברין תקנח); שו״ע (וויען).

בשנת תקנ״ט נתמנה לרבה של קהלת שטאמפי, על מקומו של רבי שלום אולמאן בעל ׳דברי ר״ש׳ שנתמנה אז לרב של מחוז שאמידע. ועל מקומו בטריטש נתמנה רבי אלעזר לעוו בעל ה׳שמן רוקח׳. ב׳כתב הרבנות׳ מוזכר בין השאר ש׳יקשר הגאון מהר״ל נ״י לתפוס ישיבה עם ט״ו בחורים ובתוכם בחורי חמד מבני קהלתנו׳.

מיד עם בואו התחיל בפעילות עניפה למען בנין בית הכנסת שהיה עד אז במבנה שכור, ובשנת תקס״ג זכה לברך על המוגמר. עובדא זו צוינה גם ב׳ספר הזכרת נשמות׳ של קהלת שטאמפי: ׳נשמת אדונינו מורינו ורבינו הרב הגאון הצדיק מו״ה לוי זצ״ל אב״ד דקהלתינו בזכות תורתו וצדקתו אשר העיר רוח נדיבי יחידי עם סגולה דקהלתינו לבנות את מקדש מעט בה״כ שלנו בשנת תקס״ג לפ״ק והוא בעצמו פזר ממונו בטוב לב לבנין בית אלקינו׳. שם כיהן פאר עד להסתלקותו ללא זרע של קיימא ביום ז׳ חשון תקס״ז. על מצבתו חרתו בני קהלתו:

׳יום א׳ ז׳ מרחשון תקס״ז לפ״ק יום נהי / צדיק אבד לדורו / אבד הרב הגדול שבח עוז ומגדול מו״ה **לוי ממ״ד** בעה״מ / **בית הלוי** אב״ד דקהלתינו חמדת לבבנו / התהלך את ד׳ ואיננו / **למד** ולימד וקיים כל התורה כולה / וכל רז לא אנים לי׳ **בנסתר** ובנגלה / יחיד בדורו להשקות מים חיים דלה דלה / **בוצינא** קדישא חסידה ופרישא יסולה / **נר** ישראל ע״ה פ״ה קודש כולה / **מהררי** קדם בנה ביתו בית הלוי לתהלה / דור דור ודורשיו הן המה תלמידיו בני עליה / וי להאי שופרא דבארעא בלע / דרש דרש תורת ד׳ כל מלה ומלה / ת׳נ׳צ׳ב׳ה׳ ושי עולמות שכר פעולה׳

אלמנתו הרבנית שרל חזרה לאחר פטירתו לטריטש, שם חיתה באלמנותה כחצי יובל שנים עד לפטירתה ביום ד׳ ניסן תקצ״א.

פרק רביעי

רבי יואב ב״ר ירמיהו

(תקנא - תקנח)

בשנת תקנ״א נתמנה לרבה של צעהלים רבי יואב, כנראה על מקומו של רבי לוי פאלאק. נולד לאביו רבי ירמיהו רוזענבאום מאושפיצין שהיה בסוף ימיו אב״ד מאטערסדארף וסאנטוב. תלמיד אביו, אשר 'דרך תבונות הודיעני בהוויית דאביי ורבא ולהורות נתן בלבי לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא קאמינא'[1]. נשא לאשה את מרת בילא[2] בת 'הרב החריף ובקי המפורסם' רבי שמואל[3].

תחלת פעילותו הציבורית היתה ליד אביו, וכפי שמתאר זאת: 'כאשר הרחיב ה' את גבולו בתלמידים מופלגים, ואתוספו כמה ספסלי בבי מדרשו, האציל לי מהודו, וחלק לי מכבודו, וקרבני אל המלאכה מלאכתו שבתורה, וישית לי עדרים לבד, וחק נתן לאמר כלה מעשיך דבר יום ביומו בשעורין דרבנן, לא אתה בן חורין להבטל זיל גמור וינהר נהורך'[4] אביו הגיע בשנת תק״מ מאסאד לכהן ברבנות מאטערסדארף, וניתן לשער שבתקופה ההיא היה עדיין בנו עמו, שכן הוא מכונה בפי בני דורו בשם רבי יואב מאטערסדארף. מאידך מצאנוהו רושם מחידושי תורתו בשנת תק״מ בטאלטשווא[5], לא ידוע אם כיהן שם באיזה תפקיד. בשנת תקמ״ח נתמנה

1. הקדמתו ל'שערי בינה'.
2. נפטרה בקראלי ביום כ״א אדר תקפ״ה.
3. הקדמתו ל'שערי בינה'. בשנת תקנ״ב כבר לא היה חמיו בין החיים, וחמותו היתה נשואה ל'הרבני המופלג המפורסם מו' יהודא ליב סג״ל'.
4. שם.
5. שו״ת אמרי נועם חלק אה״ע סי' ט': 'יום א' ג' טבת בחקתי״ך אשתעשע לפ״ק טאלשעווי... שאלה אשר שאלתי מכבוד אאמ״ו...'.

לרבה של זארנאפצי שבפולין[6], ומשם נתמנה כאמור בשנת תקנ״א לרבה של צעהלים.

את דרשתו לשבת הגדול בשנת ביאתו לצעהלים העלה עלי כתב[7], ובשנה ההיא נתן גם את הסכמתו להוצאת הש״ס בווינא, וכן על ספר 'ארחות חיים' עם פירוש 'מרפא לנפש' — 'צעהלים ט״ז אלול תקנ״א'. שנה לאחריה הוציא לאור עולם את ספרו הראשון:

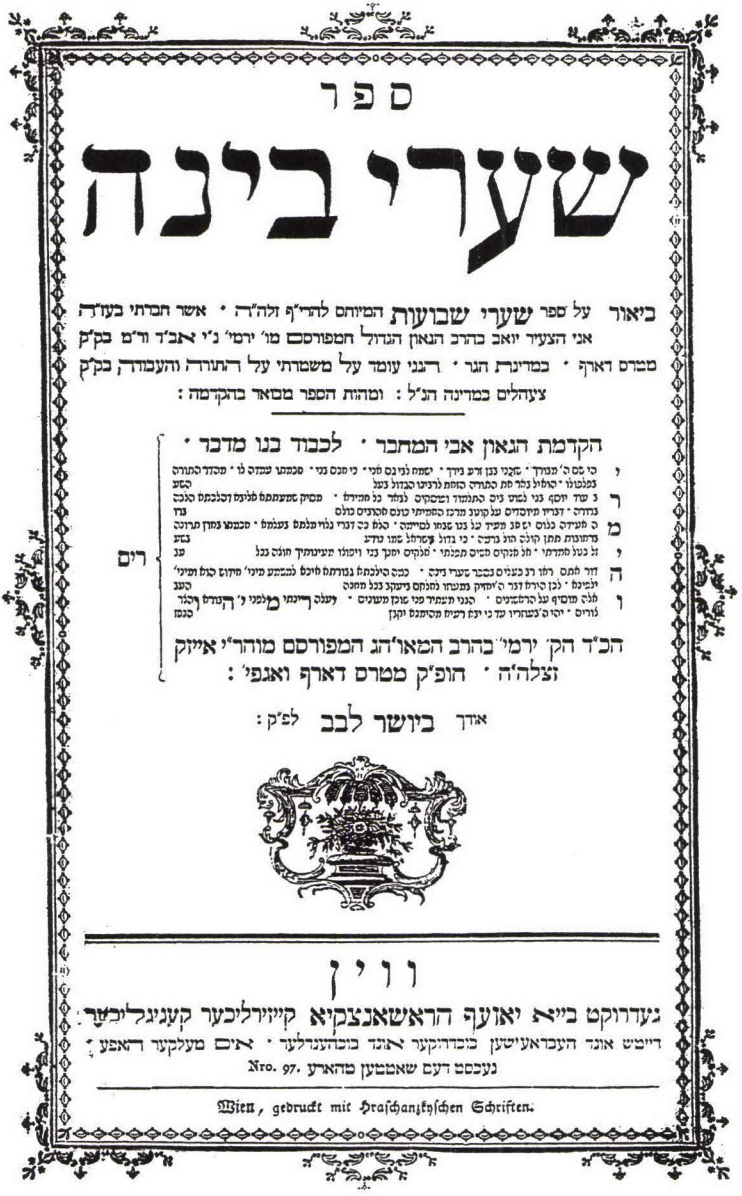
שערי בינה — ביאור על ספר שערי שבועות המיוחס להרי״ף זלה״ה אשר חברתי בעז״ה אני הצעיר יואב בהרב הגדול המפורסם מו' ירמי' נ״י אב״ד ור״מ דק״ק מטרס דארף במדינת הגר. הנני עומד על משמרתי על התורה והעבודה בק״ק צעהלים — — וויען תקנ״ב.

הספר מעוטר בהסכמותיהם הנלהבות של גאוני דורו: אביו רבי ירמיהו; רבי יצחק הלוי מלבוב אב״ד קראקא; רבי צבי הירש ראזאניס אב״ד לבוב; רבי שמואל ב״ר משה פנחס אב״ד פשעווארסק 'כעת נתקבל לאב״ד ור״מ בק״ק פרעשבורג'; רבי משולם זלמן הכהן אב״ד פיורדא; רבי מרדכי בנעט אב״ד ניקלשבורג והמדינה; רבי משה מינץ אב״ד אויבן ישן ורבי אלעזר הכהן אב״ד וואידסלוב.

הוצאת הספר התאפשרה ע״י נדבת לבם של בני הקהלה, כפי שמציין בהקדמתו: 'הטיבה ה' לטובים ולישרים אנשי קהילתי ויושבי הישוב הסרים למשמעתי שפזרו סך רב להוצאת הדפוס'.

על הישיבה שניהל במקום מיד עם בואו אנו למדים מתוך דברי המסכים רבי משה מינץ המכנהו 'אב״ד ור״מ דק״ק צעהלים'. גם בדברי הקדמתו הוא מודה 'לתלמידי הבחור המופלא המושלם כהר״ר שמעון הירש בן התורני המופלא הקצין הנכבד מו' משה מארק ברייט נ״י' שהיה לו לעזרה בהכנת הספר[8]. בדרשתו עורר את בני הקהלה לתמוך בבני הישיבה: 'אחיי חבריי,

6. תשובה שכתב בעת כהונתו שם (י״ג א״ר תקמ״ח) פורסמה בכרם שלמה שנה ג חוברת ה עמ' יא, אל 'מחו' ידידי אהבת נפשי הרבני המופלג... מוהר״ר ישראל'. אולי הוא המוזכר בספרו שערי בינה (פא ע״א): 'נשאלתי בענין זה מהרבני החריף מ' ישראל מוואדיסלוב'.
7. אמרי יואב דרוש כד.
8. רבי שמעון צבי היה לאחר מכן חתנו של רבי מרדכי באנעט אב״ד ניקלשבורג, ושימש כאב״ד בקהלות דרעזניץ ולאשברין.

ס פ ר

שערי בינה

ביאור על ספר **שערי שבועות** המיוחס להר"ף זלה"ה • אשר חברתי בעו"ה
אני הצעיר יואב בהרב הגאון הגדול חמפורסם מו' ירמי' נ"י אב"ד ור"מ בק"ק
מטרס דארף • במדינת הגר • רבני עומד על משמרתי על רתורה והעבודה בק"ק
צעהלים במדינה הנ"ל : ומהות הספר מבואר בהקדמה :

הקדמת הגאון אבי המחבר • לכבוד בנו מדבר •

ג כי שם ה' מנחך • שמני נגן דש ניתך • יסמח נגיד בנגם מני • כי מנם נגי • שכמתו שמחה לו • מכהד כתורה
נשלומו • כשלוש נכר את כתחרה כחתת נרעיהו כבניו נעל הפע
ר שד יוסף נני נשוש ניש כתנמוד ושבשקים נגחר בל מכירוך • מסיק שמעתתא פלינא דבלבתא הלכה
נרחה • דנריו מיתבדים עם קושע מדבו כתמיתי טוש מכתבים כולם נר
מ כי מעידה כנוש יש עם מעיד עו נעו שנתו נסויתה • כנש כה דנרי נלוי מבלתא • שכמתא נתון תרוצה
מדשונות מתן קולם הוו נרשם • כי נדול שמרתל שתו עדיה בצע
נ נל נעל מתרתי • חל מנקוש תביש תבנתי • מנקוש יחנך בני ויסולו ביעיתיך תוכה בנל ענ
ה דור לתם רחו רנ בעיים בשבר שערי בינה • כשם הילכתא נגדרתא לוינא בשבתא מיני' מיחוש כולא ומיני'
יבשיא • נתן קרית דבר ה' יחזיק בתעלתו בתנתם בישקה בנל תחנה הפע
ו מלה מוסיף על החשבים • הנני תעמיד פני שוכן תשוגים • ישעה ריישו מ"שמי ג' דקדש ר"בלר
נוריש • יהי ה' עשהיו שד כי יבא רשיש תכישתא ונקן כבפו

הכ"ד הק' ירמי' בהרב המאו"הג המפורסם מוהר"י אייזק
זצלה"ה • הופ"ק מטרס דארף ואגפי' :

רים

אודך ביושר לבב לפ"ק :

ווין
געדרוקט בייא יאוף הראשאנצקיא קייזירליכער קעניגליכער
דייטש אונד העבראיישען בוכדרוקער אונד בוכהענדלער • אים מעלקער דאפע
נעבעם דעם שאמבען מהארץ. Nro. 97.

Wien, gedruckt mit Hraschanzkyschen Schriften.

שער ספרו של האב"ד רבי יואב ב"ר ירמי'

ידוע לכל מכיר אותי שת״ל כן דרכי לגמול חסד וללמוד בחנם עם בחורים שאין ידם משגת... אמנם אין ידי משגת לזונם ולפרנסם, ובקשתי מכם שתחזיקו לומדי תורה אלו בחורי חמד שיתרבו, וכמו כן אותם שיש להם תשלומין לקרבם, כי כבר אמרתי שגמילת חסדים הוא בין לעניים בין לעשירים, יש לכם לדעת כמה גדול כח מחזיקי ת״ח...׳[9].

בפנקס הקהלה אנו מוצאים את חתימתו רק פעם אחת בנוגע לחיזוק קופת התלמוד תורה המקומי, כהמשך לרישום קודמו ברבנות רבי לוי פאלאק בנידו״ז שצוטט לעיל:

׳כל האמור למעלה הם דברי הרב הגאון מו׳ לוי נ״י שהי׳ אב״ד ור״מ פה בעת ההיא. ודברי הרב א״צ חיזוק ולרווחא דמילתא לאטפוי קאתינא תוקף ועוז לפנקס דנא למען יעמד ימים רבים. אלה דברי היום יום ג׳ ד״י מנחם תקנזיין לפ״ק צעהלים יצ״ו.

נאם הק׳ יואב חופ״ק הנ״ל ואגפיה

בעמ״ס שערי בינה וס׳ מודעא זוטא[10]

׳מודעא זוטא׳ שמזכיר בחתימתו, הוא ספרו השני שיצא אז לאור עולם:

מודעא ואונס — — שחבר — — מוהר״ר חיים שבתי ז״ל עם תוספת ביאור מהגאון — — מוהר״ר **ירמי׳** נ״י אב״ד ור״מ בק״ק מט״ד וכעת אב״ד דק״ק סנטוב והגליל יצ״ו. ונקרא בשם **מודעא רבא**. גם חידושי בנו הרב הגאון נ״י ע״ה פ״ה מוהר״ר **יואב** נ״י אב״ד ור״מ דק״ק **צעהלים** ואגפי׳ [בשם **מודעא זוטא**]. הובא לבית הדפוס ע״י הני זוגא דרבנן בני הגביר הרבני הנגיד הקצין המפורסם מוה״ר יצחק פריד מק״ק קראהלי נ״י ה״ה הרבני המופלא מוהר״ר מנחם מענדל נ״י ואחיו הרבני המופלג מוהר״ר ישעי׳ נ״י חתן הגאון בעהמ״ח מודעא רבא... לעמבערג... תקנ״ח.

הספר יצא לאור בהסכמת רבי צבי הירש ראזאניש אב״ד לבוב. בהקדמתם מציינים המו״ל: ׳וזה לעומת זה עשה מחברת מזה בן מזה, ה״ה בנו הרב המפורסם מוהר״ר יואב נ״י אב״ד וריש מתיבתא דק״ק צעלים, ונקדש בשם מודעא זוטא, ולפום ריהטא שבחו הטוב אין לפורטה, קולע אל השערה ולא יחטא, ובאמת גדול הוא, אמנם לגבי מילי דאבוה קטן קרי לי׳[11].

9. אמרי יואב.
10. פנקס הקהלה א.
11. הספר יצא לאור שוב בפאדגורזע תרנ״ח ע״י רבי מרדכי הכהן טרעללער מקראקא.

כת"י וחתימת האב"ד רבי יואב ב"ר ירמי' - בפנקס הקהלה

בשנת תקנ״ז התחיל לסדר לדפוס את תשובותיו, ובהקדמתו הוא מציין את חיבוריו: ׳ספר שערי בינה וס׳ מודעא זוטא אשר באו בדפוס[12], וספר חן טוב אשר הכינותי בעזה״י על סימן טו״ב באהע״ז אשר סעיפותיו מעלין חן[13], הוא ברחמיו ית״ש יעזרני ע״ד כבוד שמו לגמור בכי טוב שו״ת ופלפולים הנוגעים בארבעה חלקי הש״ע, וקראתיו בשם אמרי נע״ם עבור מספרו העולה ׳יואב בן רייצל׳ הוא א״מ... פה ק״ק צעהלים היום יום א׳ י״א כסליו תקנזיין׳[14].

בספרו הוא נו״נ עם רבני דורו, ביניהם: אאמ״ו הגאון מו׳ ירמי׳ נ״ו[15]; הרב המופלג מו״ה יודל[16]; הרב הגאון מו׳ אלעזר [לעוו] אבד״ק פילץ [ובסוף ימיו בסאנטוב] בעמ״ס שמן רקח[17]; הרב המאוה״ג מו״ה אהרן אויש[18]; הרב

12. קצת תמוה, שכן הספר יצא, כאמור, לאור בשנת תקנ״ח, והקדמת המו״ל הוא מחודש תשרי שנה ההיא.
13. ראה להלן.
14. חיבורו זה נשאר בכתובים שנים רבות. חלקו הראשון על או״ח ויו״ד יצא לאור ע״י נכדו רבי חיים וויטריאל במונקאטש תרמ״ה, עם הסכמת רבי מאיר א״ש אב״ד אונגוואר, ועל אה״ע — מאה שנה לאחר מכן — בברוקלין תשמ״ה. יש לציין שהמחבר קרא לספר כאמור ׳אמרי נעם׳ שהוא בגימטריא של שמו ושם אמו, ואילו המוציאים לאור כנראה לא הרגישו בזה וקראו לספר ׳אמרי נועם׳.
15. ח״א סי׳ ח; טז. ח״ב סי׳ ה; ח־יא; לד.
16. ח״א סי׳ ב; יא. ח״ב סי׳ ה; ו; ז. בסוף ספרו חן טוב ישנן ב׳ תשובות להרב המאה״ג מו״ה יודיל בגליל שעניא. וכנראה הוא המוזכר בספר פקודת המלך (תקס״ד): ׳המאוה״ג המפורסם מו״ה יודיל אב״ד בגליל שעניא׳. ומסתבר שהמדובר ברבי יצחק יהודא ליברמן אב״ד שעניא, ראה שם הגדולים מארץ הגר מערכת גדולים י־רלג. — מתשובתו הנ״ל בחן טוב אנו למדים על יחסו לחסידות: ׳והלכה אצל חסיד אחד הרחיק נדוד לאחד מן המפורסמים המכונים בשם חסידים, אשר רבים מהמוני עם סבורים שהוא נביא׳. מאידך מעניין לציין שהאדמו״ר רבי שמחה בונם מפשיסחא שהיה תלמיד אביו, כותב במכתב לידידו רבי ישראל: ׳גם נלאתי מרוב הטרדות, טרדה דמצוה לקיים כבוד האורחים... כבוד הרב המאור הגדול הגאון המפורסם מו״ה יואב בנו של רבנו האבד״ק מאטיסדורף, אשר עתה עמי פה במחיצתי וצוה לי לכתוב ד״ש משמו׳ (רבי שמחה בונם מפשיסחא, ת״א תשה, עמ׳ 93).
17. ח״א סי׳ ד; ו. גם בספרו שערי בינה (נד ע״א ד״ה השיב) מוזכר: השיב לי ע״ז ש״ב הרב הגאון מו׳ אלעזר נ״י בעל המחבר שמן רקח וז״ל... השבתי...׳.
18. ח״א סי׳ ז. אולי המדובר בתלמידו של בעל הנודע ביהודה, ומוזכר בתשובותיו מהדורה תנינא חאו״ח סי׳ מא וחאה״ע סי׳ קנא. אגב, את הנוב״י הוא מכנה ׳שאר בשרי׳ (שערי בינה עז ע״ב ד״ה שוב).

המאוה"ג מו"ה שמעי' [ווייל] אבדק"ק אוהעל[19]; הרב המאוה"ג מוהר"ר דוד פ"מ אבד"ק ק"ד [=קאבערסדארף][20]; הרב המאה"ג מו"ה [יהודה] ליב סג"ל אבד"ק מאקאווא[21]; הגאון מו' צ"ה [=צבי הירש לעווין] אבד"ק ברלין ['ומצ"פ לק' מיץ'][22]; הרב החריף מו' [יקותיאל] זלמן וואלף [אב"ד אונסדארף][23]; חתני הרב המאוה"ג מו' [אברהם] אביש טענינבוים] נ"י אב"ד קרעסטור [וסיקס][24]; הרב המאוה"ג מו' ישראל נ"י אבד"ק פעטשי חדש[25]; מחו' הרב המאוה"ג אברהם [גאטעסמאן] אבדק"ק מונקאטש[26]. כמו"כ תלמידיו הרבני מו"ה מאיר[27] והרבני המופ' מוהר"ר יהודא ליב מק"ק קרשאנוב[28].

הערכת בני הקהלה אל רבם נראית גם ברישום בפנקס מוהל בצעהלים[29]: 'מעשה אירע לי אצל הילד של כ' שמעון ב"ה מרדכי הרש שנולד מהול... והי' סתום עד שלא הי' ניכר ממש למעלה מהעטרה איה מקום הנקב, ושלחתי אחר הרב אב"ד דקהלתינו מו"ה יואב נ"י לא יכבה לא"י, והי' משתומם על המקרה הזה, בא"ד באה המילדת ואמרה שהיא עשתה זאת בשעת לידה במספריים, והרב נ"י השיב לי להאמין לטענות המילדות, לולא זאת מאה רבנים לא יוכלו להתיר אותו הולד לבוא בקהל... ואחר זאת ימים לא כבירים הייתי בק"ק פ"ק [=פרויענקירכען] אצל הרב

19. ח"א סי' ט. בספרו שערי בינה (מו ע"ב; עט ע"א) מוזכר גם: 'נשאלתי בענין זה מהרב החריף מוהר"ר בנעטיל מקוראב'; 'השיב לי על הפילפול הנ"ל הרב החריף מ' בנעטיל נ"י דיין מק"ק קוראב'.
20. ח"ב סי' א; ב. כנראה רבי דוד פריעדמאן, שכיהן לאחר מכן ברבנות נאדאש, ראה שם הגדולים מארץ הגר מערכת גדולים ד־לט.
21. ח"ב סי' ג.
22. ח"ב סי' ל.
23. ח"ב סי' לה; לו.
24. ח"ב סי' מג; מד.
25. ח"ב סי' נ. לא מצאתי זכרו במקום אחר.
26. ח"ב סי' כח; כט. תשובה אליו גם בסוף ספרו מודעא ואונס.
27. ח"א סי' ג.
28. ח"א סי' יב. בסוף ספרו חן טוב ישנה תשובה אל הרב המאוה"ג מו"ה צבי הירש מייזלס אב"ד אוהעל [לאחר מכן במאטערסדארף].
29. הועתק בשו"ת חתם סופר ח"ו סי' ס"ד, ראה שם באריכות.

הגאון אב״ד מו״ה דוד דייטש נ״י וספרתי לו את המעשה אשר נעשה, והודה ואמר יפה קיימת את דברי יואב שר הצבא...׳.

בחורף תקנ״ח[30] עזב את כס הרבנות בצעהלים ועבר לקראלי, שם דר כאמור גיסו הנגיד רבי ישעי׳ פריעד. בתחלת קונטרס תשובותיו לאבה״ע הוא רושם: ׳התחלתיו בעז״ה היום יום ו׳ עש״ק כ״א אדר תקנ״ח לפ״ק פה קראלע בבהמ״ד המנוח הקצין המפורסם הר״ר עוזר [פריעד] זצ״ל. נאם הק׳ יואב בעמ״ס שערי בינה וס׳ מודעה זוטא׳.[31]

בית המדרש ומייסדו מוזכר לטובה בריש הספר עמק המלך (לבוב תקסח) לרבי ׳יקותיאל זאב המכונה זלמן וואלף׳ שעמד בראש בית המדרש משנת תקס״א לערך ועד להתמנותו לרבה של אונסדורף, שם כיהן כבר בשנת תקס״ט: ׳איש תם וישר ירא אלקים אוהב התורה וחכמי׳ הוא הגביר המפורסם המנוח כהר״ר עוזר ז״ל אשר הניח אחריו ברכה ובנה לו בית נאמן — — הוא בית מדרשו הגדול דפה קהלתינו ק״ק קראל יע״א. וזה שבע שנים ויותר אשר נתקבלתי לר״מ בבית מדרשו נאספו אלי עדרים עדרי צאן קו״שים בחורי חמד — — ואפריון נמטי׳ לכבוד מעלת אהובי מחותני — — כש״ת מוהר״ר יצחק נ״י בנו של הגביר המנוח הנ״ל — —׳.

מסתבר שרבי יואב עמד לפניו בראש בית המדרש, ושהה — כנראה — שם עד להתמנותו לרבה של קהלת אונסדורף. בשנת תק״ס נפטר באונסדורף האב״ד רבי יוסף משה שמחה הכהן ראפפורט, ועל מקומו נבחר רבי יואב בשנת תקס״א לערך. בעת כהונתו שם יצא לאור חיבורו חן טוב עם הסכמת רבי יעקב משולם אורנשטיין אב״ד לבוב:

> **חן טוב... זבד טוב**. ביאורים על סימן טו״ב בש״ע אה״ע הנקרא חן טוב הוא מאדוני מרי חמי הגאון הגדול המפורסם מוהר״ר **יואב** נ״י בן המנוח הרב הגאון מוהר״ר **ירמיה** זצ״ל. והביאור הנקרא זבד טוב בעז״ה ממני יצא הדברים הצעיר שבצעירים **יצחק איצק... פרענקיל מבית חלפון** מק״ק אונסדארף... זאלקווי תקס״ו.

בין תלמידיו — כנראה באונסדארף — נמנים רבי דוד יהודה רוטנבערג

30. בהקדמת המו״ל של מודעה ואונס הנ״ל מיום ח׳ תשרי תקנ״ח הוא מוזכר עדיין כרבה של צעהלים.
31. שו״ת אמרי נועם חלק אה״ע.

אב״ד סענפעטער מח״ס תהלה לדוד ורבי יעקב ברוך פרענקל שדר לאחר מכן בקאליב, אחי חתנו רבי איציק פרענקל.

באונסדארף כיהן כשמונה שנים, ומשלא נענה להעלות לו משכורתו[32], קיבל בשנת תקס״ח את משרת הרבנות בסאנטוב, למלאות מקום אביו שנפטר בשנת תקס״ה. שם כיהן תקופה קצרה עד לפטירתו ביום ד׳ סיון תק״ע ושם מנו״כ.

על מצבתו (המשופצת) נחרט:

אם את ציון הראשון שן העת בלע / צדקת תם הנקבר תחתיו לא כלה / עד הגל והמצבה הזאת גם עתה / כי נשמתך בעדן ועודך לא מתה / ה״ה הגאון המפור׳ מו״ה יואב זצ״ל / בעה״מ שערי בינה וחן טוב בהרב הגאון ירמי׳ זצ״ל / אב״ד דפה / נאסף אל עמו ד׳ סיון תק״ע / תנצב״ה[33]

ה׳חתם סופר׳ נשא עליו דברי מספד: ׳דרוש לז׳ אב פ׳ ואתחנן ובו הספידא על שכיבת הגאון מהו׳ יואב זצ״ל. פה ק״ק פ״ב תק״ע לפ״ק... בהספידא שאנו עוסקים בהאי ת״ח הגאון מהו׳ יואב זצ״ל שחבר ספריו הרבים ונתפזרו בעולם וכל יום שמעתי׳ בפומינו, א״כ ראוי להתאבל ולעורר בכי והספד על כי נשבה עדר ה׳ בעו״ה... והנה יוא״ב הוא י׳פה ו׳מום א׳ין ב׳ך, וכן היה זה הצדיק מהו׳ יוא״ב זצ״ל שאנו עוסקי׳ בהספדו זכותו יגן עלינו׳[34].

32. מקורות לקורות עמ׳ 13, שם נעתק קטעים מפנקס הקהלה בנידון.
33. קובץ מודעא ואונס, ברוקלין תשמ״ז — בהקדמה.
34. דרשות חת״ס שיג,א־שטו,ד. בקשר לקשריו עם החת״ס יש לציין מה שמובא בסוף שו״ת משנה שכיר ח״א בשם רבי יצחק ווייס רב״ד וועלבוי: ׳אנא עובדא ידענא... שבימי מרנא הק׳ הח״ס ז״ל בא לפ״ב רבי האי גאון מו״ה יואב ז״ל שהי׳ אבד״ק מאטערסדארף לצורך ענין גדול, ומרנא הק׳ זי״ע בכבודו ובעצמו הי׳ מעורר הגבאים מכל החברות שהי׳ אז בפ״ב שיפשטו ידם במנה יפה... וכאשר הגיד מרן הק׳ לגבאי דחברת הכנסת כלה שגם הוא יכתוב ידו להיות לאחיעזר ממעות החברה הנ״ל, שאול שאל באורים למרנא הק׳: ימחול רבינו, הנה חברתינו מימי עולם לא נתנה להוצאה אלא עבור הכנסת כלה... וחשף זרוע עוזו... וכתב תשובה רבתי... ועל פי זה בירר רבינו הקדוש שחיובא גם לחברת הכנסת כלה לתמוך בידי גאון... והשגתי פנקס הוצאות והכנסות ישן דחברה הנ״ל, ושם מצאתי כתוב בהוצאות דשנת תקס״ח בזה״ל: עבר עלינו הרב ממט״ד ופסק אדמ״ו הגנ״י ליתן לו ממעות החברה, וטעמו

מלבד חיבוריו שהוזכרו לעיל, נדפס בלעמבערג בשנת תרנ״ה קובץ מדרשותיו בשם ׳אמרי יואב׳, ע״י רבי מנחם מענדיל בראך מזבארוב. הספר מעוטר בהסכמותיהם של רבי יחזקאל שרגא הלברשטאם אב״ד שינאווא; רבי יצחק שמעלקיש אב״ד לבוב בעל שו״ת בית יצחק; רבי שלמה הלברשטאם אב״ד באבוב; רבי משה הלברשטאם אב״ד בארטפעלד; רבי צבי הירש ווייס אב״ד דאמבראווא; רבי שרגא צבי טעננבוים אב״ד טשאטה בעל שו״ת נטע שורק; רבי משה גרינוולד אב״ד חוסט בעל שו״ת ערוגת הבושם ורבי משה ווייס אב״ד זבארוב.

מיוצאי חלציו ידועים:

חתנו רבי יצחק ב״ר אורי ליפמן פרענקיל לבית חלפן. מילא מקומו ברבנות סאנטוב ומשנת תק״פ אב״ד קראלי, שם נפטר ביום כ״ח תשרי תקצ״ה. אלמנתו נישאה בזיוו״ש לרבי מאיר א״ש אב״ד אונגוואהר בעל שו״ת אמרי אש ועוד.

חתנו רבי אברהם אביש טעננבוים (אמו היתה בזיווג שני אשת אביו רבי ירמיהו). אב״ד באדראג־קרעסטור ולאחר מכן אב״ד סיקסא.

בנו רבי משה שמואל יצחק. מילא מקום גיסו ברבנות סיקסא[35].

חתנו רבי שמשון נפתלי שפיטץ אב״ד בערטי־אויפאלו.

ונימוקו נתן לנו בכתב, וניתן להגאון הנ״ל כ״ה זהובים׳. — רבי יואב לא שימש ברבנות מאטערסדארף, ומסתבר שהמדובר ברבי צבי הירש מייזלס שמילא מקום החת״ס במאטערסדארף.

35. ע״פ מקורות רבים היה חתנו של רבי יואב. אולם מצאתי בכת״י את חתימתו ׳בהגאון יואב׳.

פרק חמישי

רבי מאיר קיצע

(תקנח)

באסיפת 'ראשי עם ה"ה ראשים וטובים דחמש קהלות — — וע"ג הרבנים המובהקים מאוה"ג אב"ד דקהלות הנ"ל' ביום 'ג' א' דר"ח טבתקנ"ח לפ"ק' חותם בשם קהלת צעהלים 'הק' מאיר קיצע דיין ומו"ץ בק"ק צעהלים'[1].

כפי הנראה שעם עזיבת רבי יואב את כס הרבנות נתמנה רבי מאיר לדיין הקהלה וממלא מקום הרב. משנה שלפניה מצאנו רישום בפנקס הקהלה[2]:

'המקומות הנ"ל נומרי ב' בעזרת אנשי' [בצד מזרח] ובעה"נ שייכי' מעתה ומעכשיו להתו' מהו' מאיר קיצע לחלוטין ולצמיתות עלמין — — יום ה' כ"ה אדר תקנזיין לפ"ק. ולראי' באתי ע"ה הק' מאיר חזן ונאמן דפה צעהלים'.

לאחר השריפה שהיתה בצעהלים בחג הפסח תקנ"ח, פנתה הקהלה לעזרה ליהודי וויען. על המכתב (בגרמנית) חתום 'מאיר יעקב' כרב הקהלה[3]. כפי הנראה ששם אביו היה יעקב.

על פטירתו לא מצאנו זכר בפנקס החברה קדישא. בשנת תקע"ה כבר לא היה בין החיים, וכפי שנרשם בפנקס הקהלה[4]:

'המקום בעזרת הנשי' הנ"ל נפל בירושה לבנו(?) ר' נטע הרש לויט צוואת המנוח מהו' מאיר הנ"ל'.

'המקום בעזרת אנשי' הנ"ל נומרי ב קנה הר"ר ליזר ב"ה ישעי' עפ"י הק' התו'

1. וכשטיין, אייזנשטאט, עמ' 615-617.
2. דף יט.
3. מוזס עמ' 211-212. וראה לעיל במבוא בתחלת פרק ב.
4. דף יט.

הר״ר עוזר ק״ב [קענישבערג] אפטרופס של יתמי המנוח מהו׳ מאיר זצ״ל הנ״ל — — ונשאר חייב ר׳ ליזר הנ״ל עוד סך שלשה מאות זהו׳ — — עד משך הזמן שתהי׳ זמן הנישואין של היתומה פיגלא בת המנוח מהו׳ מאיר הנ״ל — — ולראי׳ באו עה״ח יום א׳ — — אדר ראשון תקע״ה לפ״ק — —׳.

זוגתו ׳הרבנית מ׳ שרל אשת הה״ג ר׳ מאיר קיצע זצלל״ה׳ נפטרה בצעהלים ביום ו׳ שבט תקפ״ב ונטמנה שם[5].

5. פנקס ח״ק.

פרק ששי

רבי משה סג"ל גלוגא

(תקנח - תקצה)

נולד בשנת תקכ"ב לערך[1] לאביו רבי יחיאל מיכל סג"ל, בנו של רבי אשר לעמיל סג"ל אב"ד אייזנשטאט מצאצאי בעל ה'בית חדש' (ב"ח), חתן רבי יחיאל מיכל מגלוגא בעל 'נזר הקודש' על מדרש, שנפטר בוויען ביום כ"ה שבט ת"צ[2]. רבי יחיאל מיכל שימש כדיין ומגיד מישרים בוויען, ולאחר פטירת אביו — בשנת תקנ — נתמנה למלאות את מקומו באייזנשטאט. שם נפטר ביום ט"ז חשון תקע"ט[3].

אמו הרבנית חנה היתה בתו של 'הרב המאוה"ג'[4] רבי משה היילפרין פרנס ומנהיג בגלוגא[5], בנו של רבי שמואל הילמן היילפרין אב"ד מיץ. הרבנית חנה נפטרה באייזנשטאט ביום ה' אלול תקס"ה[6].

על ימי עלומיו של רבי משה ועל רבותיו לא מצאנו ידיעות. הוא עצמו מספר 'מיום עמדי על דעתי הייתי זריז ונסגר באהל של תורה... ויגעתי ומצאתי ת"ל מנעורי עד היום הזה'[7].

נשא לאשה את מרת רבקה בת רבי אלעזר קאליר נכד רבה של אייזנשטאט רבי מאיר ב"ר יצחק בעל ה'פנים מאירות', שהיה אב"ד רעכניץ

1. במאטריקל צוין שבעת פטירתו בשנת תקצ"ה היה בן ע"ג שנה.
2. מצבות וינה מס' 790.
3. אבני אש מס' 594.
4. כך מתואר על מצבת בתו.
5. גדולת יהונתן עמ' 250.
6. אבני אש מס' 515. וטעות מה שכתב בגדולת יהונתן שם, שנפטרה בשנת תקכ"ו.
7. בהקדמה לספרו חוט המשולש.

וקעלין, ונפטר שם ביום ט״ו חשון תקס״ב. מחבר הספרים: אור חדש על התורה וש״ס; חות יאיר חדש — דרשות ושו״ת חקר הלכה[8].

לאחר נשואיו דר כנראה ליד חותנו בקעלין, ומשם נתמנה לרבה של הקהלה הסמוכה ליבנא (באיזור פראג). שם שימש כבר בשנת תקנ״ב, שכן בשנה ההיא הוציא לאור חותנו את ספרו חות יאיר חדש, ובסופו צורפו מחידושי חתנו: 'אלה דברי חתן הרב... ה״ה כבוד הרב המאוה״ג החריף ובקי מו״ה משה הלוי אב״ד דק״ק ליבנא'. לאחר מכן עבר לכהן כרבה של קהלת מעסטיץ וכל גליל חורדיין[9], אף היא בבוהמיה, שם כיהן כבר בשנת תקנ״ג[10].

עם עזיבתו של רבי יואב את כס הרבנות בצעהלים בשנת תקנ״ח, נתמנה רבי משה למלאות את מקומו. בחול המועד פסח תקנ״ח נתכנסו בני הקהלה והחליטו לעטרו בכתר הרבנות דקהילתם[11]. בהיוודע לו דבר המינוי, הריץ אגרת אל רבי שמואל סג״ל לנדא מפראג בנו של בעל ה'נודע ביהודה'[12]. מתוך המכתב אנו למדים שהוא היה בין הממליצים לקבלתו על כס הרבנות:

בע״ה ה' ח״י למב״י כי אתה ה' נחמתנ״י [=תקנ״ח] לפ״ק

למספר ח״י וברכה, מאלקי המערכה, בלי יגון ואנחה, ורב שלום ורווחה לאה' מחו' י״נ הרב הנעים והנערב, בקי וחריף, כשמואל בדינא, מזה בן מזה, החכם השלם, אוצר בלום כמוהר״ר שמואל סג״ל.

מכתבו הנעים הגיעני, וב״ה שהקדים רפואה למכה מהלכ״ת, אשר מידי קבלת מכתבו עה״ד [=על הדואר] רצוף אהבה, הגיעני מכתב שטר הרבנות מק' צעהלם אשר כבר עלה נתעלתי בזכרון טוב בחהמ״פ העבר, אמרתי נוצר תאנה יאכל פריו אשר כל כי האי שרי לי' להודיעהו על שדבריו הצליחו ועשו פרי תנובה

8. עליו ראה: גרינוולד, תולדות הרב אלעזר קאליר וזמנו, ניו יורק תשי״ב.
9. שער ספרו חוט המשולש.
10. רישומיו בפנקס המילה (ראה להלן) התחיל במעסטיץ בשנת תקנ״ג.
11. עפ״י המכתב שלפנינו. לפי זה לא מדויק האיזכור על מצבתו ששנת פטירתו, תקצ״ה, היתה שנת הארבעים לכהונתו בצעהלים. כן לא מדויק מה שכתב במקורות לקורות עמ' 91, שבעת שעזב רבי יואב את צעהלים, כבר שימש רבי משה כדיין שם. רבי משה עצמו באישור תקנות הקהלה בשנת תקפ״ו מציין: ״זה ערך בהיותי בכאן ששה ועשרים שנה״.
12. המכתב המקורי בגנזי האדמו״ר מסטולין־קארלין שליט״א, כ״י מס' 422. ונמסר באדיבותם של מכון בית אהרן וישראל.

מכתב האב"ד רבי משה גלוגא אל רבי שמואל לנדא - אודות הרבנות בצעהלים

לטובה. וחובה עלי לאמור עה״פ [=עוד הפעם] תשואות חן חן לו אמרו רבנן בכפילא, ושראשו ג״כ יעלה מעלה מעלה, ששון ושמחה ישיגוהו בקול רנה וצהלה, כפי אשר לבבו שואל בחסד א״ל. ואעפ״כ מוצא שפתי לא אשנה בביאתי לשמה לגבולכם אי״ה קודם נסיעתי מפה, ואפשר עם זוגתי הרבנית תי׳ אם יהי׳ באפשרי, למען ניטל רשות והרמנא ונגיל ונשמח באהובים. כ״ד מחו׳ הד״ש המוכן לטובתו, דורש שלום תורתו.

הק׳ משה הלוי מגלוגא פ״ק מעסטצי והגליל חרודין ומצ״פ לק״ק צעהלם ואגפיה.

ד״ש לזוגתו הגבירה המוחכמת תי׳ וי״ח עם אמירת מז״ט וכהנ״ל מזוגתי הצנועה תי׳.

הרישום הראשון בפנקס המילה[13] שלו מצעהלים היא משנת תקנ״ט. כן בספר חותנו ׳אור חדש׳ על מסכת פסחים שיצא לאור בשנה ההיא[14], צורף בסופו מחידושי חתנו, בתוספת הציון: ׳אלה דברי חתנא דבי נשיאה של המחבר... הרב המאוה״ג החריף ובקי אור הברקי המפורסם כמוהר״ר משה הלוי נר״ו אב״ד ור״מ דק״ק צעהלים במדינת אונגארן...׳.

משורות אלו אנו מתוודעים שמיד בתחלת כהונתו המשיך את מסורת קודמיו, וניהל ישיבה במקום. בה המשיך גם בשנותיו המאוחרות יותר, כפי שמכנהו גם החת״ס בתשובותיו אליו בשנת תקס״ג[15], וכן בשנת תק״פ בשער ספרו ״אב״ד ור״מ דק״ק צעהלים״[16].

בשנת תקס״ג היתה לו כאמור חליפת מכתבים במשא ומתן של הלכה עם רבי משה סופר בעל החתם סופר, שכיהן אז כרבה של קהלת מאטערסדארף הסמוכה. החת״ס כותב אליו בהערכה מרובה ובתוארים מופלגים: ״לי״נ הרב המופלג ומפורסם המאה״ג נ״י ע״ה פ״ה כקש״ת מו״ה משה סג״ל נ״י אב״ד ור״מ דק״ק צעהלים״[17]. רבי משה התווכח על תשובתו, והחת״ס שוב משיב לו, ובין השאר הוא כותב: ״רב מופלא כמוהו דלא צריך

13. ראה להלן.
14. וינה תקפ״ט.
15. ראה להלן.
16. על ספרו ראה להלן.
17. שו״ת חת״ס חלק חו״מ סימן רא.

לי... וכיון שכל עיקר הפלפול הוא רק שרוצה לכבדני, ואני כמוהו רוצה לכבדו...״[18].

גם לאחר שהחת״ס עבר לפרשבורג, המשיך במו״מ עמו. בשנת תקע״ז פונה רבי משה בנוגע לבעיה שהתעוררה בקהלה: ״אודות אנשי קהלתו שזה כמה שנים קנו בית וועד לקהל, ונמצא על זה העתק בפנקס כ׳ ביד נאמן הקהלה, וחתום בידי אקרו״ט ופר״מ, ושם כתוב לאמור וז״ל, וכמו כן קימו וקבלו עליהם ועל זרעם בנדר ע״ד רבים וע״ד אקרו״ט דח״מ, שלא יהיה הרשות ביד שום א׳ מאקרו״ט אשר יהיה בכל השנים ובכל הזמנים למכור או להחליף הבית הנ״ל דרך ערמה שבעולם, אם לא יהיה עת הצורך ח״ו אשר יהיה ההכרח ליקח ס״ת מההיכל ח״ו, עכ״ל. ועתה ראו בני הקהלה למכור הבית ולבנות בית אחר תחתיו מטעמים המבוארים בדברי פר״מ ויבוארו לקמן אי״ה, ואותה נפשו היפה לחוות לו דעתי בהיתר נדר עד״ר הנ״ל...״.

מסקנת החת״ס: ״ההיתר הוא לדבר מצוה הנוגע להו וטעות בעיקור הנדר... דודאי מצוה איכא להיות לקהל בית ועד ועצה והמתקת סוד וצורך גדול לרבים, ומשו״ה נדרו נדרם, ונכזבה תוחלתם כי אדרבא בבית הזה שקנו אין מקום להמתקת סוד כמובן מלשון השאלה, והוא כעיר פרוצה אין חומה... וא״כ לית דיין ולית דין שיותר ע״פ שלשה בפתח וחרטה...והיינו שעכ״פ יתקנו תחלה בכל תוקף ועוז שיבנו בית חדש ושלא יוציאו המעות לשום דבר...״[19].

בתשובות החת״ס מצאנו את זכרו בבעיה הלכתית נוספת שהתעוררה בקהלתו. בשנת תקע״ה פנה רבי יצחק אייזיק קעניגסבערג מצעהלים[20] אל

18. קובץ תשובות חת״ס סי׳ פב. התשובה נדפס בעילום שם השואל. אולם לפי הענין ברור שאליו כוונתו.

19. שו״ת חת״ס חלק יו״ד סי׳ רכ.

20. בנו בכורו של הגביר רבי עוזר קעניגסבערג מצעהלים, וחתן הגביר רבי יעקב יהודה ליב געשטעטנער משאראני. מראשי הקהלה בצעהלים ונפטר שם ביום ט״ז תשרי תר״י. ראה עליהם עוד ב׳אישים בתשובות חתם סופר׳ סי׳ שכא, שעב, תקכט. רבי עוזר נטמן בצעהלים, ועל מצבתו נחרט: ׳הולך הלום עפרך יחונן / יביט למרום וכה יקונן / פ״נ / ע׳טרת תפארת שיבה / ו׳עזר בני הקהלה / ז׳והר יקר הנדיבים / ר׳אש השלמים וישרים / ה״ה עניו ונדיב תמים בפעליו / כ״ה עוזר ק״ב זצ״ל / הלך לעולמו בעש״ק י״ב אייר תקפ״ו / תנצב״ה׳.

רבו החת"ס: "ע"ד השוחט שאתרע חזקתו שנמצאו אחריו כמה פעמים פגימות בסכין אחר שחיטה ולא הרגיש, אם לאסור הכלים למפרע". החת"ס בתשובתו מעיר: "חושש אני שהשוחט הזה פסלן הוא בשכבר יצאו איזה סירכות... אלא שכ' שהוא ירא שמים שמתענה ג' ימים בכל שבוע... אך זה טובל ושרץ בידו, א"כ מה יוסף עוד להתענות... ועל הכלים... והמחמיר תע"ב והרוצה לסמוך ולהקל... לא הפסיד..."[21].

מסתבר שהשואל לא גילה את דעתו של המרא דאתרא בנידון. וכבוא תשובת החת"ס לצעהלים, שלח רבי משה עם חתנו רבי יעקב ברודא[22] תכריך כתבים לחת"ס בנידון. ביניהם פסק דינו להתיר הכלים ושכן הסכים גם רבה של לאקענבאך הסמוכה. כן צירף כרוז שהוציאו בצעהלים ללא הסכמתו 'להתיר מה שהוא בעין ולהצריך שיהוי לכלים'. ואשר על כך תמה החת"ס "ולא זכיתי להבין דבר זה, ואם אולי להפסד מועט דשיהוי הכלים לא חששו ולהפסד מרובה חששו... ועוד כבוד הרב עדיף מהפסד מרובה". לבסוף רבי משה "קרא תגר עלי כאלו הייתי בעוכרי ח"ו וגרמתי ליה נזק". החת"ס בתשובתו השניה לרבי יצחק אייזיק מתנצל על כך: "נצטערתי צער גדול, ה' יצילני ועל ידי לא יתחלל כבוד התורה ח"ו, ולא ניחא לי בהא... על כן העתקתי לו להרב תשובתי, והראיתי שלא עשו רצוני בהכרוז... וידי לא הי' בזה". בהמשך דברים חס החת"ס על כבודו של המרא דאתרא, ובין השאר הוא מציין: "הוי דן את כל אדם לכף זכות... מכש"כ בת"ח בן אבות הראשונים גדולי עולם מאז"[23].

בתקופת כהונתו — בשנת תקע"ז — נתחדשו תקנות הקהלה ע"י ראשי וטובי הקהל:

"מאחר שזה כמה שני' אשר נאבדו מקהלתינו התקנות אשר שמענו שנעשו ונתקנו עפ"י חמשה גאוני ארץ. ולסיבה זאת הי' פרעות רבות בקהלתינו. שאיש כל הישר בעיניו יעשה. והי' כי קרה דבר מה אשר כל ענינו תלוי ועומד על יסודי התקנות, זה אומר בכה וזה אומר בכה, ואף זקני הקהלה בחלום ידברו במו, כי לא ידעו דבר בירור זאת אשר נאמרו בתקנות, רק כפי מה שדמה בנפשו שכן נאמר שמה בתקנות, וכח המדמה על הרוב כוזב. והנה השתדלו הרבה

21. שו"ת חת"ס חיו"ד סי' ג. ללא תאריך ושם השואל, אולם מתברר מתוך התשובה המוזכרת להלן.
22. ראה עליו להלן.
23. שו"ת חת"ס החדשות סי' טו. תשובה אליו גם בשו"ת אמרי אש חלק חו"מ ל.

אנשי יקירי ערך לתור ולחתור אחרי התקנות הנ״ל, כי שמעו שנעתקו בקהלה אחרת בקיום נאמן קהלתינו. וכמו כן השם גמר בעדם. ואחרי החקירה והדרישה שמעו כי בק״ק רעגדיג שמה המה מונחים בגוף הכתב של נאמן קהלתינו. וע״כ לא נחו ולא שקטו בני קהלתינו עד אשר קבלנו התקנות קהלתינו בחזרה. ועצמות התקנות הנ״ל יעידו ויגידו שנתקנו על קהלתינו כפי המעמד והמצב שהי׳ בעת ההיא תכונת הקהלה. וגלוי וידוע שלא כדעת האנשים הקדמונים במדותיהם ואודותיהם, דעת דורות האחרונים. וכי בעבור זה בהכרח שישתנו ג״כ התקנות הישנות במקצתם, ולתקן אותו כפי הנאות להנהגות הדור האחרון. וכמו כן התאספו ביום דלמטה אלופי קהל יצ״ו, וקראו עצרה ואסיפה לכל בני הקהלה למען ישקיפו ויראו בהתקנות הנ״ל להניף הטובים ולתקן תוספת כפי הראוי לדורותינו. והנה המה ראו כן עשו. כלם הטו שכם אחד לקבץ כל התקנות הראשונים, לפעמי׳ קיימו וקבלו עליהם התקנה מבלי שינוי ותמורה, לפעמי׳ הוסיפו קצת בשינוי מה, וגם הוסיפו כמה תקנות אשר ראוי׳ לפי הזמן והשעה. וכפי ערך ויחוס הדור, וזה החלם לעשות כמבואר להבא. וזאת לדעת שכל התקנות אשר נעשו בנידן סכום המעות כמו בחלוקי ג׳ מדרגות עושר, בינוני, תחתון. ומה גם שארי קנסות אשר נאמרו בתקנות, הוא הכל כפי המטבע ווינר וועהרונג, ואם שישתנו המטבע הישנות ביד אלופי קהל וכל בני הקהלה לשנות בנידן הנ״ל הכל לפי הזמן״.

לאחר הקדמה זו מפורטים — בי״א עמודים — ארבעים ושש סעיפים הכוללים תקנות סדרי הקהלה, תפלה, בחירת ראשי ומנהיגי הקהלה וכו׳. לפני חתימת בני הקהלה נמצא קטע הסיום כדלהלן:

״כל התקנות הנ״ל אשר נקבצו מהתקנות הישנות, וגם נוספו על הראשונים, קיימו וקבלו עליהם בני קהלתינו לאשר ולקיים מבלי אשר יפול דבר ארצה, ואין הרשות לשנות כל התקנות אשר נאמרו ונשנו (מלבד בנידן הנוגע במטבע כמו שנזכר למעלה) מהיום ועד כלות עשרה שנים. רק אם שיהי׳ הכרח גדול בדבר שאין הציבור יכול לעמוד, אזי עפ״י כל בני הקהלה הרשות לשנות קצת מהתקנות, אבל להוסיף על התקנות הרשות ביד אלופי קהל וכל בני הקהלה או ח״י אנשי׳ או רוב בני קהלה ורובם ככולם, להוסיף כפי העולה על יושר שכלם, וכל העובר על התקנות הנ״ל ענוש יענש על אופן זה, אם שהעובר הוא ממנהיגי הקהלה או מח״י אנשים, אז הוא נפסל מעבודתו, דס הייסט ער ווירד פאן זיין אמט גלייך ענטזעצט, ואם שהוא מב״ב או אותן מאן דהוא, יענש עפ״י ראות עיני אלופי קהל וח״י אנשים, דהיינו שהכל יהי׳ עפ״י עדי׳ כשרים באם אמת הדבר שעברו על התקנות הנ״ל, והכל לפי שגגתו אשר שגג כך הוא ענשו. ולראי׳ באו אלופי קהל וכל בני הקהלה עה״ח פה צעהלים יום ד׳ וי״ו טבת תקעזיין לפ״ק״[24].

24. פנקס הקהלה קו־קיא.

מעניינת העובדא שאישור הרב על התקנות התאחר קרוב לעשר שנים, וגם אז בהסתייגויות מסוימות:

"ואף גם משה בהסכמה עלה על התקנות הנאמרים מע"ל למעלה, ודהיינו חוץ מה שנאמר בפונקט תשעה הנאמר למעלה שהרה"ק צריך להיות בקי במלאכת הכתיבה ובכבר נתקבל מקדם וה"ה כחרס הנשבר. וגם מה שנאמר בפונקט 13 הקנסות... וגם מה שנאמר בפונקט כ"ו שהרב אב"ד יהי' לו חיוב בר"ה או בי"כ [=דהברירה ביד הרב לבחור לעלות או בר"ה או ביוכ"פ], זה בטל ומבוטל כחרס הנשבר, כי כבר אני מוחזק במצוה כזה זה ערך היותי בכאן ששה ועשרים שנה להיות לי חיוב בר"ה בי"ט ראשון וגם ביה"כ. וגם הנאמר בפונקט כ"ז סכום המצות המאה הוא בערך עשרה צ"ל, הוא בטל ומבוטל, כ"א המאה עשרים צ"ל. ויתר הפונקטי המה חזקי' ועומדים והם מקוימים ממני ולהיו' לעדות ולראי' בעה"ח היום יום ב' ט"ז טבת תקפ"ו לפ"ק

משה הק' הלוי מגלוגא חופ"ק צעהלי' ואגפיה יע"א"[25]

לאחר פטירת אביו רבה של אייזנשטאט, הוציא לאור עולם בשנת תקפ"א[26] חיבור נכבד על התורה בשם הכולל 'חוט המשולש בשערים' המכיל מחידושי אביו, אבי אביו וממנו:

חוט המשולש בשערים חלק ראשון / הכולל שלשה ספרים... בסדר פרשיות התורה... אשר יצאו מפי שלשה הרועים... / **שער אשר** אשר חברו... מוהר"ר **אשר לעמל הלוי מגלוגא** זצ"ל אשר הי' אב"ד ור"מ דק"ק א"ש... / **שער המים** אשר חברו בנו... מוהר"ר **יחיאל מיכל הלוי מגלוגא** זצ"ל... דרשן ומורה הוראה... בווינא ואח"כ מילא מקום אביו... א"ש... / **שער הקטן** אשר חברו בנו... מוהר"ר **משה הלוי מגלוגא** נ"י אשר הי' מקדם דנא יושב על כסא הוראה בק"ק ליבנא הסמוך לעיר פראג ואח"כ הי' רובץ תחת משא בק"ק מעסטיץ וכל הגליל הרודיין במדינת פיהם וכעת... אב"ד ור"מ דק"ק צעהלים ואגפי' יע"א במדינת הגר / ווין תק"פ [תקפ"א].

הספר מעוטר בהסכמות מגדולי דורו, רבי משה סופר רבה של פרשבורג בעל החת"ס: "שלישי בקודש חוט המשולש בנו הרב הגאון המופלג מוהר"ר משה סג"ל אב"ד דק"ק צעהלים, מחובר לטהור ספר שער הקטן גדול יהי' ולו שם בשלשה הכי נכבד הוא וזכות אבותיו עמדו להגאון הלזה שזכה להוציא לאור מקצת מדבריהם הנאמרים באמת וצדק, ועם מקצת מחידושי תורתו חריפות ודרושים משולבים וענופים..."; רבי צבי הרש ברודא אב"ד קיצע בעל תאומי צביה: "ויקם משה מ'חבר ש'ער ה'קטן והוא ניהו מחותני,

25. שם קיב, א.

26. בעמוד השער צוין שנת תק"פ, אולם הסכמת החת"ס היא מחודש טבת תקפ"א.

שער ספרו של האב"ד רבי משה גלוגא

יושב בשבת תחכמוני, הגאון המפורסם ערוגת הבושם גן הדסים, עוסק בתורה לילות וימים בחריפות ובקיאות, מחוור שמעתתא כאור היום תמים, מוהר"ר משה סג"ל אב"ד דק"ק צעהלים...", ורבי דוד דייטש אב"ד עיר חדש בעל אהל דוד: "והנה בצדיקים הללו לא נאמרו מיתה, כי עד שלא שקעה שמשם זרח ופרח זרע ברוך הוא ידידי הגאון החריף מו"ה משה נ"י אב"ד דק"ק צעהלים... וגם האיש משה גדול מאד בתורה, וגם מש"ה הוסיף מדעתו כמה חדושים נפלאים כאשר עיני ראו, והמה ערבים לאוזן שומעת ומתוקים מדבש ונופת צופים, ויפה כח הבן...".

מן הענין לצטט איזה שורות מתוך הקדמתו לספר, אשר ממנו נתוודע קצת לעולמו הרוחני: "... והנה מדי שמתי עיוני בדבריהם הקדושים בעיון היטב הדק לכל פרשה ופרשה, הנה נזכרתי מה שחדשתי גם כן בימי נעורי בדרושים ואגדות... רובא דרובא חדשתי בהיותי קטן שבקטנים בימי בחרות... אין זה דרכי כ"א ללמוד דרך אמתי של תורה, לחדש חידושים הלו"ת, ולחדש חידושים בש"ס ופוסקים. אשר כבר מוכן תחת ידי חבור נחמד אשר קראתיו שמו אהל משה. וגם ישנו תחת ידי חבור נחמד מכבוד מו"ח הגאון הגדול המפורסם בעהמ"ח ס' אור חדש, אשר נקרא שמו בשם חקר הלכה, והוא על כמה הלכות וחקירות, ומדזכי לנפשי' זכי לאחרינא, ונתגלגל זכות ע"י זכאי... אשר מדי שמתי עיוני בו בדבריו הקדושים, בעיון היטב הדק, כתבתי ורשמתי ג"כ הנלע"ד, ויחדיו נצמדים אספתי על כל חקר ודין להיותם מעין הלכה על כל חקר וחקר, בשם הלכה למשה קריתיו... ושאר חדושי מספרי אהל משה אשר חנן אלקים אותי..."

חיבור חותנו 'חקר הלכה' שהוא מזכיר, יצא לאור לאחר פטירתו ע"י בן גיסו רבי אלעזר סג"ל הורוויץ אב"ד וויען בשנת תקצ"ח, ובהקדמת בן המחבר, רבי אלכסנדר זיסקינד קאליר מבראדי, הוא מציין: "ספר חקר הלכה הלזה אשר בא לידי גיסי הרב הגאון מהו' משה הלוי ז"ל אב"ד בק"ק צעהלים, והי' מונח ת"י ימים ושנים הרבה, ואחרי מותו נמסר מידי יורשיו ליד בן אחותי ה"ה הרב הגאון הגדול המפורסם כבוד מהו' אלעזר הלוי הורוויץ נ"י אב"ד ברבתי וויען הבירה". אולם מתוך חיבורו הוא בשם 'הלכה למשה' לא נדפס משום מה אלא גרגרים אחדים בסוף הספר: 'אלו הן מן ההלכות שהעלה בס' הלכה למשה חתן הגאון המחבר הרב הגאון המפורסם החריף ובקי כקש"ת מו"ה משה סג"ל זצ"ל שהי' אב"ד דק"ק צעהלים יע"א'.

כן לא זכה שיצאו לאור חיבוריו הגדולים על הש״ס. שרד בכתובים חיבור גדול ממנו המכיל חידושים על מסכתות חולין, שבועות ונדה. ממנו הועתק ונדפס לאחרונה קטע על מסכת חולין. בו מזכיר ׳והנה כ׳ אלי בעהמ״ח טעם המלך בעודני היותי אב״ד בק״ק ליבנא׳. כן מביא ׳מה שתי׳ אא״מ הגאון זצ״ל׳[27].

בינתיים נדפס חיבורו על מסכת חולין:

> **אהל משה** חידושים על מסכת חולין. חיברו הגאון הגדול רבי **משה סג״ל גלוגא** זצוק״ל... יו״ל לראשונה מתוך כתי״ק שתח״י הרבני הנכבד מוהר״ר יעקב סג״ל קליין הי״ו. נערך ונסדר ע״י הרב יעקב שלום ארנפלד. זכרון - מפעל להנצחת יהדות הונגריה - בני ברק תשנ״ו.

גם חיבורו על מסכתות שבועות ונדה נמצא בשלבי עריכה סופיים.

ביום כ״ט כסלו תקפ״ח נפטרה עליו זוגתו אשת נעוריו הרבנית רבקה, ונטמנה בצעהלים[28]. לאחר פטירתה נשא רבי משה את אחותה הרבנית קילא, שהיתה בזיווג ראשון אשת רבי דוד יהושע העשיל סג״ל הורוויץ אב״ד פרויענקירכען, שנפטר שם בשנת תקפ״ה[29]. הרבנית קילא נפטרה יומיים לאחר פטירת בעלה השני, ביום י״ד תשרי תקצ״ה, ונטמנה ג״כ בצעהלים[30]. גם אמם הרבנית רחל, אלמנת ה׳אור חדש׳, נפטרה ונטמנה שם

27. כרם שלמה שנה ד קובץ ה עמ׳ יד־טז. החיבור המכיל מעל חמש מאות עמודים בכתב יד קדשו, נמצא כהיום בידי הר״ר יעקב סג״ל קליין ובנו הר״ר אברהם דוד בברוקלין.
28. פנקס ח״ק צעהלים.
29. אבי רבי אלעזר סג״ל הורוויץ אב״ד וויען בעל שו״ת יד אלעזר. שם אמו לא הי׳ ידוע לכותבי הקורות. אולם מצאתי מכתב בכת״י רבי משה, המכנה את רבי אלעזר ׳ב״ח וב״ג׳ [=בן חורגי ובן גיסי], כך שהרבנית קילא המצוין בפנקס ח״ק שהיא אשת רבי משה לעוויא ובת האור חדש, היא אמו. כן גם היה לרבי אלעזר בת בשם קיילה, ראה ארשת כרך ה עמ׳ 251. שוב מצאתי ברישומי הנקברים בבית העלמין החדש בפרשבורג (כת״י), שביום ט״ז אייר תרל״ט נפטרה בפרשבורג מרת דבורה בת ׳קילא — הרב מ׳ דוד הלוי איש הורוויץ אבדק״ק פ״ק אשת מו״ה ליב [גרינברג] מס״ה׳.
30. פנקס ח״ק. מעניין לציין שרבי משה נטמן ליד אשתו הראשונה, ואילו אשתו השניה נטמנה ליד אחותה בהבדל מקום אחד. בינם נטמנה ׳מ׳ חי׳ שרה אשת ר׳ שמחה בלוי. י״נ כ״ה אלול תקפ״ח׳. לדברי רבי מאיר חיים אונגר אב״ד לאקענבאך, גם היא היתה בת ה׳אור חדש׳. בעלה רבי שמחה גר בסערדאהעל. נכדו רבי שמחה ב״ר

ביום כ״ט אדר תקס״ד[31], כפי הנראה התגוררה לאחר פטירת בעלה ליד בתה וחתנה בצעהלים.

רבי משה עלה לגנזי מרומים ביום י״ב תשרי תקצ״ה[32], ועל מצבתו נחרתו השורות הבאות, ובהן נזכרו חיבוריו וחיבורי אביו וזקניו: שער הקטן, חוט המשולש, הלכה למשה, אור חדש, כתנות אור, נזר הקודש ובית חדש:

מחבר שער הקטן / ה״ה הרב הגאון מו״ה משה הלוי / מחבר ספר חוט המשולש / י״נ י״ב תשרי תקצ״ה בשנת מ׳ לנשיאותו / רבים הכירו מהלכה למשה תפארתך / מהודך האצלת על אור חדש בחכמתך / שמך נקשר בחוט המשולש בעמך / הפשטת כתנתך וכתנות אור הלבישוך / להקת קדושים נזר הקודש יכתירוך / ועמהם חלקך בית חדש אוהלך / יאספוך שם בשער הקטן ויהללוך / תנצב״ה[33]

השאיר אחריו דור ישרים:

בנו רבי שמואל הילמן סג״ל נולד בצעהלים בשנת תקנ״ט ונימול ע״י אביו בערב פסח[34]. אביו בחידושיו שבסוף חקר הלכה מביא חידושים במס׳

יחיאל בלוי נולד בסערדאהעל. נשא לאשה את מרת בריינדל לבית קרייצר מצעהלים. אחר שנשרף ביתם בסערדאהעל עברו להתגורר לצעהלים. בתקופה יותר מאוחרת הביא גם את הוריו הזקנים לשם. רבי יחיאל נפטר בשנת תרנ״א, ואמו בשנת תרע״ד. בנו של רבי שמחה, רבי יחיאל בלוי, היה חתנו של רבי שלום פייגלשטוק בצעהלים (ראה עליו להלן בפרק כב אצל בנו רבי אברהם פייגלשטוק). לאחר חורבן הקהילה עלה לארה״ק ונפטר בירושלים (ממכתב הרב מאיר ב״ר יחיאל בלוי בירושלים)

31. פנקס ח״ק.

32. עפ״י נוסח מצבתו ופנקס ח״ק. במאטריקל צוין שנפטר ביום י׳ תשרי ונקבר למחרתו ביום י״א תשרי, וכנראה אינו מדויק.

33. מוזס שם. נוסח המצבה נדפס גם ב׳היהודים באונגריא׳ עמ׳ 74 בשינויים, וכנראה ששם הנוסח משובש. — בארכיון אייזנשטאט נמצא בכת״י: ׳הספד קרית הארבע... נספדו שם... מו״ה צבי העלליר זצ״ל... והשני הרב הגאון אב״ד דק״ק קראלא, והשלישי... מו״ה שמואל לאנדוי זצ״ל ראב״ד דעיר ואם בישראל ק״ק פראג יע״א, והרביעי בקודש הרב הגאון המופלג מוהר״מ אב״ד דק״ק צעהלים זצ״ל. אשר ספדתי במקהלות עם יום ה׳ פ׳ חיי שרה תקצ״ה לפ״ק פה ק״ק באנהרט יע״א׳. לפי כתב היד, המספיד הוא רבי שאול פרידענטאהל רב״ד בבאניהאד.

34. מפנקס המילה, ראה להלן.

ע״ז ׳מבני הרב המופלג חרוץ ושנון מו״ה שמואל הילמן סג״ל נ״י דיין דק״ק שליינינג׳. בשנת תר״ו מזכירו גיסו רבי יעקב ברודא ׳אחי אשתי המאה״ג החריף ובקי מו״ה הילמן הלוי מק״ק שלאנינג׳[35].

כנראה שבתקופה ההיא נתמנה לדיין בקהלת שאקאטורן, ובן דודו רבי אלעזר סג״ל הורוויץ אב״ד וויען כותב אליו תשובה לשם בשנת תר״ט: ׳לידידי ב״ד התורני והרבני כש״ת מהו׳ הילמן סג״ל נ״י דיין דק״ק טשאקאטורן׳[36]. בשנת תר״י פונה רבי הילמן אל רבי צבי הרש גאיטיין אב״ד העדיעס, ובו מבקשו ׳אודת אשר דברנו בזמנו במכתב מזה שבע שנים עבור מקום כסא הרבנות דק״ק יארמוט יע״א, ומאז השיב לי שרחוק שיקבלו עליהם מי שלא השתמש בהוראה, אכן עתה שאני כבר יושב על כס ההוראה זה איזה שנים פה תוך עמי ב״ה, לכן אולי ימחול עתה לעשות השתדלות לזה׳. על המכתב הוא חותם: ׳שמואל הק׳ הילמן סגל חונה פק״ק שאקאטהורן — אדרעס העלמאן לעווי ראביענער אין שאקאטורן פער פעסט, ראאב׳[37]. בבאלאש יארמוט נתפנה כס הרבנות בשנת תקצ״ה כאשר רבי מאיר א״ש עבר לאונגוואהר, ולפי המכתב הנ״ל ביקש רבי הילמן בשנת תר״ג לערך למלאות את מקומו. בשלהי שנת תר״ז נתקבל לשם רבי יהושע כ״ץ שהיה לפני כן אב״ד וועריפעלעט, אולם נפטר לאחר שבועות אחדים בחודש חשון תר״ח, ורבי הילמן רצה שוב לעלות על כס הרבנות שם בשנת תר״י.

עמד במו״מ של הלכה גם עם רבי יוסף שאול נאטאהנזאהן אב״ד לעמבערג, ומצאנו ממנו תשובה אל ״ר׳ הלמן ממדינת הגר נכד האור חדש״[38]. פרטים נוספים עליו, זמן ומקום פטירתו, לא מצאתי לעת עתה.

* *

בנו רבי אלחנן סג״ל נולד בשנת תקס״ז, ונימול ע״י אביו ביום י״ב אלול[39]. גיסו רבי יעקב ברודא מזכירו בשנת תר״ו: ׳אחי אשתי... הק׳[צין]...

35. בהקדמת תאומי צביה, פרשבורג תרו.
36. יד אלעזר סי׳ ע״א. תשובה נוספת אליו שם סי׳ ב.
37. ראה כאן צילום המכתב.
38. שואל ומשיב תנינא ח״א סי׳ צ׳.
39. מפנקס המילה, ראה להלן.

מכתב רבי הילמן בן האב"ד רבי משה גלוגא

המפואר והרבני ונדיב שבנדיבים מו״ה אלחנן סג״ל חתן של הק׳[צין] כ״ה הרש ראזענבערג מצעהלם׳[40]. רבי אלחנן היה שנים רבות מראשי הקהלה בצעהלים. נפטר שם ביום ז׳ טבת תרנ״א זקן ושבע ימים בן פ״ה שנה, ונטמן ליד אביו ואמו. על מצבתו נחרתו השורות הבאות:

נפטר ביום ה׳ ז׳ טבת שנת תרנ״א לפ״ק / ונקבר פה למחרתו מוה״ר אלחנן בן להרב / אב״ד דקהלתינו מו״ה משה סג״ל ז״ל / אל חנן ראש פאר עדתינו נועם למשפר / לבן לוי האיר כוכב סתרו שנים פ״ה במספר / חטבת מות עמוד אחרון משערי תורה / נותק פאת חוט המשולש כחבל מזמורה / נזר הקדש ממשפחת אדירי עם אהה! גזורה / סגל החברה עשה חסד ואמת למתים ולחיים / נגן ברב טוב צדקו אלמנה יתומים ועניים / לבת אש נדיב נפשו יגיהה לניניו מן השמים / תנצב״ה[41]

בנו של רבי אלחנן, רבי אביעזר זעליג סג״ל שימש כש״ץ ונאמן בוויען. בוויען (לפני השואה) שרד פנקס מוהל עם רישומי רבי משה, בנו רבי אלחנן ונכדו רבי אביעזר זעליג. הפנקס מתחיל משנת תקנ״ב, הרישומים בשנת תקנ״ג הם ממעסטיץ, ומשנת תקנ״ט בצעהלים. רבי אביעזר זעליג נולד בשנת תר״ד ונפטר בשנת תרפ״ד, רישומיו בפנקס הם מוויען[42].

* *

בתו מרת יאכד אשת רבי יעקב ברודא. בנו של רבי צבי הרש ברודא אב״ד קיצע. הוציא לאור עולם את ספרי אביו ׳ארץ צבי ותאומי צביה׳ ב״ח על שו״ע אה״ע (תקפ״ג, תר״ו) ו׳שני עפרים׳ — דרשות (תקפה). את זוגתו הוא מזכיר לטובה בהקדמה לתאומי צביה חלק שני: ״אשתי המהוללה הצנועה מ׳ יאכד... רבת העמל שבעה לה נפשה, זה שנתיים שנים אשר אוהלה שדד, בבית אין טרף ולחם, והיא אזרה כגבר חלציה בכל הטורח והעמל לא נתנה תפלה, וברכה את ה׳ יום יום, להיות מסייעת לדבר מצוה למען הוציא לאור דברי אאמ״ו זצ״ל״.

40. בהקדמת תאומי צביה הנ״ל. רבי הרש ראזענבערג נפטר בצעהלים י״ח תשרי תרי״ג. אלמנתו מרת פראדל נפטרה שם כ״ו טבת תרי״ח.

41. מוזס עמ׳ 322־323.

42. שם עמ׳ 318. מוזס כת״י מעתיק כמה ציונים מפנקס זה. חלקם הוזכרו לעיל.

כנראה דר בצעהלים, והרביץ שם תורה, כפי שמציין בהקדמתו הנ"ל: "ואלו דברי יעקב האחרונים נאום הגבר מוכה מיד הפגעים, אלה דברי תודה נובעים מקירות לבו, לב נשבר ונדכה לגמולי חסד ומפיצי ישועה, ה"ה הקצין המפואר... הר"ר משה ראזענבערג, מסגולי תושבי קהלתינו, ולזוגתו הצנועה... מ' חנה בת הקצין המפואר ה' חיים יפה מפ"ב... ולבנם הבחור... עזריאל יחיה... הם הרהבוני מסת נדבם וכלכלו את ביתי רבות בשנים אשר הקבעו שעורי בביתם...".

מקום וזמן פטירתו לא ידוע. בפנקס הח"ק של צעהלים הוא ואשתו אינם מוזכרים.

* *

בהחלטות הקהלה משנת תקפ"א[43] נרשם: 'בחתונתו של הרב אב"ד דקהלתינו קרה מקרה של אי הבנה בעת שחתנו הרב מק"ק סרדעהל נשא דרשה...'. בתקופה ההיא כיהן ברבנות סערדאהעל, רבי **אהרן סודיץ ביכלר**, כך ששורות אלו מגלות לנו ידיעה חדשה שגם רבי אהרן היה בין לוקחי בנותיו. נולד בסודיטץ בשנת תקמ"ה לאביו רבי חנוך. בשנת תקע"א שימש כדיין בנייטרא[44], ומשנת תקע"ו רבה של סערדאהעל, ושם נפטר ביום ד' אב תקפ"ח. החת"ס שעמו עמד במו"מ של הלכה[45] הספידו: 'קרא הרבה ושנה הרבה ומת בחצי ימיו בעו"ה, והיה מלא וגדוש בתורה ש"ס ופוסקים'[46]. בין תלמידיו הגדולים נמנה רבי יהודה אסאד ששימש בחייו כדיין בסערדאהעל, ובתקופה מאוחרת מילא את מקומו שם[47].

43. ראה להלן במדור "מגנזי הקהלה", מסמך ז.
44. הוסמך ע"י רבי שלמה פלעש רבה של נייטרא, המזכיר בכתב הסמיכה 'וישב אתי עמי בבי דינא זה שנתיים'. צילום הכתב ראה באישים בתשובות חתם סופר עמ' שעב.
45. ראה אישים בתשובות חתם סופר עמ' נב, סי' מט.
46. דרשות חתם סופר דף שמה.
47. על רבי אהרן ראה עוד בספר הזכרון לקהילת דונאסרדאהלי עמ' 83-84, ובמקורות שצוינו שם. יש לציין שבשני עפרים שיצא לאור בשנת תקפ"ה ע"י רבי יעקב ברודא חתנו של רבי משה גלוגא, ברשימת המנויים בסערדאהעל מוזכר 'הרב הגאון המפורסם מו"ה אהרן סודיטץ' ללא שיתארו כגיסו.

פרק שביעי

רבי ישראל ליפשיץ

(תקפא)

נולד בלאקענבאך בשנת תקמב לאביו רבי שלמה זלמן ליפשיץ רבה של לאקענבאך[1]. בנו של רבי אליעזר ליפשיץ אב״ד נייאוויט מח״ס השיב ר׳ אליעזר ודמשק אליעזר[2]. רבי שלמה זלמן כנראה שימש תחילה ברבנות בארץ פולין. הגיע לארץ הגר לקבץ חתימות על היתר מאה רבנים, ובעת שהיה בלאקענבאך נפטר רב הקהלה רבי בנימין א״ש (בן ה׳פנים מאירות) ביום טז ניסן תקל, ונתמנה למלא את מקומו ברבנות, בה שימש עד לפטירתו ביום יח סיון תקסח[3].

1. מוזס, עמ׳ 223.
2. אבי רבי ישראל ליפשיץ אב״ד קליווא בעל ׳אור ישראל׳, זקינו של רבי ישראל ליפשיץ אב״ד דאנציג בעל ׳תפארת ישראל׳. הפרטים על משפחתו של הרב מלאקענבאך, הם מדף בכת״י (צילומו תח״י) של רבי ברוך יצחק ליפשיץ בן ה׳תפארת ישראל׳: ״הן תוי נתתי לזכרון לש״ב, הרב המופלג תכנית מלא חכמה ושלימות כמו״ה שלמה זלמן ליפשיץ נ״י לאי״ט, נכד הרב הגאון מו״ה שלמה זלמן זצוק״ל שהיה אבדק״ק לאקענבאך, והוא אחיו של אא״ז מרן רבינו אור ישראל זצוק״ל המפורסם בתשובותיו... האמבורג יום שנכפל בו כי טוב ה׳ טבת ה׳ תרכח לפ״ק. ברוך יצחק ליפשיץ״. רבי שלמה זלמן הנ״ל הוא כפי הנראה תלמידו של החת״ס שעוד בבחרותו הלך מישיבת רבו בפרשבורג להאמבורג להרביץ שם תורה, וחזר לאחר מכן לפרשבורג, שם נפטר בב׳ דר״ח חשון תרל״ח (פנקס בית החיים החדש בפרשבורג, כת״י, עמ׳ 74). ראה עליו ב׳אישים בתשובות חת״ס׳ עמ׳ קלג ולהלן הערה 11. — כן מצאתי בראש ספר ׳חמרי מתניתא׳ (ברלין תקמד) לרבי גדלי׳ ליפשיץ (בן רבי ישראל ליפשיץ מח״ס אור ישראל) שמזכיר: ׳הסכמות דודי הרב הגאון אב״ד דק״ק ל״ב מו׳ שלמה זלמן ליפשיץ... השמטתי מפני הוצאות הדפוס׳.
3. רבי ישראל נולד לו מזיווגו השני שנשא בשנת תקמא. מזיווגו הראשון נולד לו בנו רבי אליעזר ליפשיץ דיין במאטערסדארף. נפטר שם ביום ד׳ תשרי תר (נוסח מצבתו במאמרו של גרינוולד על מאטערסדארף עמ׳ 497). בן נוסף ׳מ׳ ליב בהרה״ג מ׳ זלמן

רבי ישראל דר בצעהלים ועסק במסחר. בשנת תקע״ה מצאנו אותו חותם יחד עם האב״ד רבי משה סג״ל גלוגא ורבי מאיר בישיץ[4], כבי דינא דמתא, על פסק דין בנוגע לעזבון[5]. בשנת תקע״ז נמנה בין טובי הקהל שחתמו על תקנות הקהלה שנתחדשו אז[6]. בני הקהלה החשיבוהו כתלמיד חכם ובעל הוראה, כפי שעולה מהחלטת הקהילה בשנת תקפא למנותו למורה הוראה בעת שייעדר הרב:

היום דלמטה התאספו אלופי קרו״ט בנידן בעל הוראה באשר שהרב אב״ד דקהלתינו נסע מקהלתינו מבלי ישנו מבני קהלתינו אשר יקבל עליו עול הוראה. וגלוי וידוע שלא סגי בל״ה בקהלה של יהי׳ איש מיוחד להורות את המעשה אשר יעשון בעניני שאלות, אשר בכל יום ויום יקרו לרוב. והנה שלחו אלופי קרו״ט אחרי הרבני מהו׳ ישראל ליפשיץ ושאלוהו האם רצונו לקבל עליו עול הוראה על איזו שבועות או על איזו ימים, והשיב באמת שאם הי׳ לו באפשרי לישב בקהלתינו מבלי יצטרך לצאת מקיר העיר וחוצה, אז לא הי׳ צר עין כ״כ ולא חדל מהורות לבני קהלתינו אף בחנם. אמנם אחרי שלא נעלם מאלופי קהל שהוא בעל עסקים, וא״א לו להתעכב בקהלתינו עבור ההוראה, ע״כ הוא מהכרח להורות בשכר לבעבור כלכל בני ביתו, ואחרי שמדי שבוע בשבוע הוא נצרך לחמשה עשר זהו׳, ע״כ בקש מאלופי קהל מדי שבוע בשבוע סך הנ״ל. וכמו כן אלופי קהל ראו שכנים דבריו ולא הקשה לשאול, ע״כ עלה בהסכמה שיהי׳ להרבני מהו׳ ישראל הנ״ל מדי שבוע כל ימי פרידתו של הרב מפה חמשה עשר זהו׳, ושבוע זו יהי׳ להרבני הנ״ל החצי מהשכר הנ״ל. כל הנ״ל נעשה בריצוי אלופי קרו״ט דהיינו הק׳ ה׳ מאיר שפיצר ר״ה והק׳ ר״א ק״ד והק׳ ר׳ משה נש והק׳ התו׳ מהו׳ הירש ביטש והק׳ ר׳ משה ליב והק׳ ר״א לייטנר.

צעהלים יום ד׳ י״א תמוז תקפא״ל.

נשמט מלעיל שבשבוע שבוא יבוא הרב לכאן אף אם יהי׳ בהתחלת ימי השבוע יהי׳ להרבני מהו׳ ישראל הנ״ל משכורתו מכל השבוע.[7]

לאחר מכן נתמנה כרבה של קהלת קעסטהעלי[8], שם כיהן כבר בשנת

ליפשיץ אבדק״ק לאקענבאך, נפטר י״ח תמוז תרכ״ב ונטמן בפרשבורג׳ (פנקס בית החיים החדש בפרשבורג, כת״י, עמ׳ 203).

4. נפטר בצעהלים ח׳ אייר תקצ״ו. זוגתו מרת הינדל נפטרה שם ביום י׳ כסלו תר״ט
5. אוסף מסמכים מס׳ A III 3.
6. פנקס הקהלה קיא, א, נדפס להלן במדור ׳מגנזי הקהלה׳, מסמך ז׳.
7. פנקס הקהלה קטו, ב.
8. לדברי מוזס שם היה הרב הראשון במקום. אולם אין זה מדויק, שכן בין השנים תקעא — תקעח (לפחות) כיהן שם ברבנות רבי אלכסנדר שנמנה בין החותמים על הספרים: מכתב אלי׳ (פראג תקעא); סדר אלי׳ (פראג תקעג); מוסדות תבל (ווין תקפ.

מהחלטות הקהלה בשנת תקע"ה

בין החותמים: הדיין רבי ישראל ליפשיץ

תקפד[9]. אמנם לא האריך שם ימים ונפטר בדמי ימיו בן מו שנה ביום ה׳ חשון תקפ״ט. זיווגו השני הרבנית שרל (כנראה למשפחת שישא) מצעהלים, נפטרה בקעסטהעלי ביום י׳ אדר א׳ תרמ״ד בת תשעים שנה[10]. מבניו ידועים: רבי שלמה זלמן נולד בצעהלים בשנת תקעח[11]; רבי אליעזר נולד ג״כ שם בשנת תקפ״א ונימול ע״י האב״ד רבי משה סג״ל גלוגא בט״ו חשון; רבי קויפמאן נולד בקעסטהעלי בשנת תקפד. דר בגרעטץ, ולאחר מכן בלעאבערסדארף, שם נפטר בשנת תרסג ומנו״כ במאטערסדארף[12].

איסוף החתומים בהונגריה היה בשנת תקעח לערך). פרטים נוספים עליו לא מצאתי לעת עתה.

9. שם נולד לו בן בשנה ההיא, ראה להלן. מתקופת כהונתו שם הוא נמנה בין החותמים על הספר שני עפרים (פראג תקפה).

10. מוזס, עמוד 223.

11. אולי הוא המוזכר לעיל בהערה 2, תלמידו של החת״ס שהיה דר בהאמבורג ובפרשבורג.

12. מוזס שם.

פרק שמיני

רבי מיכל הלוי

(- תקפח)

'מגיד מישרים' בצעהלים. נפטר ביום י"ג ניסן תקפ"ח ונטמן ליד רב הקהלה רבי אהרן ליב המבורגר[1]. פרטים עליו ועל משפחתו לא ידועים מלבד השבחים שנחרתו על מצבתו:

'פ' נ' / הרבני הנפלא החכם השלם מ"ה / **מיכל הלוי** ז"ל / י"נ עש"ק י"ג ניסן תקפ"ח / **מגיד** מישרים לעדתו / יקר רוח אשרי תורתו / **כבודו** בפי בני קהלתו / **לנצח** יגידו תהלתו / **הדר** מדותיו נצח יזכרו / **לזכרו** נעימות יזמרו / ומהלליו תמיד יספרו / ישרים מעשיו ישפרו[2].

1. פנקס החברא קדישא. אולי הוא "מיכל סג"ל אדל" החתום על תקנות בשנת תקע"ז, ראה להלן במדור "מגנזי הקהלה", מסמך ה' ומסמך ז'.
2. מוזס, עמ' 322.

פרק תשיעי

רבי נתן פריידר

(תקצה - תרג)

נולד בצעהלים לאביו רבי מאיר פריידר. ונימול ע״י האב״ד רבי משה סג״ל גלוגא ביום י״א תשרי תקס״ד[1]. רבי מאיר הגיע בבחרותו לצעהלים והשתקע שם. שימש במשך שנים רבות כחזן ונאמן הקהלה בצעהלים, וכונה בשם רבי מאיר חזן. מצאנו חתימתו על מסמכים רבים ובפנקס הקהל בתקופת כהונתו. רבי מאיר נפטר בצעהלים ביום כ״ה טבת תקצ״ט בן פ״ב שנה[2], ועל מצבתו נחרתו השורות הבאות:

> נפטר ונקבר ביום ו׳ עש״ק כ״ה טבת תקצ״ט לפ״ק / מרום עלתה נפשך מכלל יופי / אשריך איש תמים בלי דופי / ימיך קדשת בתורת אלקים חיים / רב חלקך ונחלתך מן השמים / ח[גרת] עוז ועצמה ותחבר ספר / זוהר ואור יפיץ באמרי שפר / נקוב בשם מדלג על ההרים / זה שמו לזכרון דור דורים / לזכות נשמתו...[3]

חיבורו ׳מדלג על ההרים׳ המוזכר בנוסח המצבה לא נדפס, והוא מוזכר

1. מפנקס המילה — מוזס, עמ׳ 321 (וכן מוזס כת״י) בפנקס זה מוזכרים עוד מבני רבי מאיר: בנימין זאב וואלף נולד בשנת תקס״ה; לוי בשנת תקס״ח; יצחק יעקב בשנת תקע״ה; רבי אלחנן בשנת תקע״ח. ש״ץ בצעהלים. נפטר שם בשיבה טובה ביום כ״ג כסלו תרס״ז. זוגתו מרת ייטל נפטרה שם ביום כ״ח שבט תרי״ח. בנם רבי יצחק פריידער נפטר בעדענבורג ביום ו׳ שבט תרע״ג ונטמן בצעהלים. כן גם זוגתו מרת אסתר נפטרה בעדענבורג ביום ט״ז טבת תרע״ד ונטמנה בצעהלים (מפנקס הח״ק). בן נוסף, ר׳ יוסף פריידר, דר בסעגעדין. בטופס חוות דעת שברשות הרב אברהם שישא, שעליו חותמת בעלות של ר׳ יוסף, צוין ׳שייך לאחי הרב החריף מו״ה אברהם צעלים׳.
2. מאטריקל.
3. מוזס, עמ׳ 320.

גם בספר בנו רבי נתן: "ומה נמלצו לחכי אמרי אאמ"ו החכם המושלם מהו' מאיר ז"ל באמרו (בספרו אשר כעת טמון תחת ידי ולא נדפס עדן)..."[4]. אלמנתו "האשה הזקנה מ' יאכדל אשת מו"ה מאיר חזן פריידער ע"ה מתה ביום ג' כ"ב תמוז [תרי"ד] ונקברה ביום ד' כ"ג תמוז"[5].

מי היו רבותיו של רבי נתן לא ידוע לנו, מלבד מה שמזכיר בספרו את אחיו הגדול: "וכ' לי כבוד אחי הרב המאור הגדול החרוץ אלוף נעורי מהו' אברהם נ"י אב"ד ור"מ בק"ק רעגניג"[6]. נשא לאשה (באסרו חג שבועות תקפ"ז) את בתו של הנגיד ות"ח מופלג רבי יצחק אייזיק קעניגסבערג, מראשי הקהלה בצעהלים[7]. בצעהלים נולדו לו כמה מצאצאיו[8].

רבי נתן שימש בדיינות בעיר מולדתו, ועם פטירת האב"ד רבי משה סג"ל גלוגא כיהן גם כרב ממלא מקום. היה גם מוהל מומחה, ורבים מילדי הקהלה נימולו על ידו[9].

בראשית תקופת כהונתו, היתה שריפה בעיר, ובין השאר נפגע בית הכנסת ובית הקהל. ביום א' דחנוכה תקצ"ה התאספו "אלופי קרו"ט ובני הקהלה", לטכס עצה לגיוס הכספים לשיקום בית הכנסת, ובהחלטתם הטילו סכומים קצובים על בני הקהלה לפי דרגת הכנסתם. על ההחלטות חתום אביו "מאיר חזן ונאמן דפה"ק" יחד עם "יוסף ש"ץ ונאמן דק"ק הנ"ל"[10].

4. צמח השדה ז, ב. ראה גם שם ה,ד: "ומה נמלצו לחכי אמרי מר אאמ"ו החכם המופלג מה"ו מאיר זצ"ל מנוחתו כבוד"; לד,ג: "באתי רק להזכיר דבר טוב ומשובח אשר שמעתי מפי אאמ"ו החכם השלם מהו' מאיר ז"ל".
5. פנקס ח"ק.
6. צמח השדה לח, ד. על רבי אברהם פריידר ראה להלן בפרק כב.
7. נפטר שם ביום ט"ז תשרי תר"י. חותן רבי שלמה זלמן אולמן אב"ד מאקאווא בעל יריעות שלמה. ראה עליו עוד לעיל פרק ששי הערה 20 ו'באישים בתשובות חתם סופר' סי' שכא. בספרו הוא מביא דבר תורה "בשם אדוני מר חמי הרב המופלג ירא ה' מרבים המפורסם בצדקתו ותומתו החרוץ כבוד מהו' אייזק ק"ב נ"י" (צמח השדה מה, ג). זוגתו של רבי נתן נפטרה בת פ"ח שנה ביום כ' ניסן תרנ"ב ונקברה בטשארנא (מפנקס המאטריקל של קהלת טשארנא).
8. בנו סלומון (כנראה שלמה) בשנת תקצ"ג (נפטר בילדותו בשנה שלאחריה); בנו היינריך בשנת תקצ"ה; בנו מרדכי בשנת תקצ"ו (נפטר בילדותו בשנת תקצ"ח); בתו סאלי בשנת ת"ר — מפנקס המאטריקל. על צאצאיו ראה עוד להלן ובהערה 21.
9. מאטריקל, ברישומי הלידות, שם נרשמו בשנים מסוימות גם המוהל והסנדק.
10. אוסף מסמכים 187 — A III 3.

חתימת הדיין רבי נתן פריידר על החלטות הקהלה

בשנת תקצ"ו זכו לברך על המוגמר, ובהקשר לכך פונה רבי נתן אל החתם סופר בשאלתו "ביום חינוך בהכ"נ הקדושה שנשרף ונבנה על תילה, אי לברך הטוב והמטיב, דלא גרע מבית חדש דרבים משתתפים בו דמברך הטוב".

החת"ס בתשובתו מיום כ"ג תמוז תקצ"ו אל "ידידי ורב חביבי הרב הדיין המצויין המופלג החרוץ ושנון כש"ת מו"ה נתן", מאריך בנידון, ומסיק דהמברך אינו מפסיד, וטוב בתוך הדרשה בשבת להמשיך הענין עד שיבא לכעין שכתבתי בשם הגאון מהר"ד שטרויז... [שהיה אב"ד בק"ק פיורדא, ותחלתו היה ראש ב"ד בפפ"ד, וכשנסע מפ"פ ודרש [בפיורדא] בבהכ"נ, יען היה שמו דו"ד, התחיל ויברך דוד את ה' לעיני כל הקהל ויאמר דוד ברוך ה' אלקינו מלך העולם שהחיינו וכו' (או אפשר הטוב והמטיב, לא נהירנא)...]"[11]. ישנה תשובה נוספת מהחת"ס אליו בשנה ההיא, בענין כתובת גרושה שהיה בה חסרון. החת"ס מסיים את תשובתו: "רק חדשות לא נעשה כי עושה חדשות בעל מלחמות"[12].

בשנת תקצ"ט פונה רבי נתן שוב אל החת"ס, והפעם אודות שוחט וש"ץ בקהלה שיצאו עליו עוררין. בדברי תשובתו הוא נו"נ בענין העדויות שנתקבלו על השוחט, שעל פיהם אין מקום להעבירו ממשרתו, "אך להיות רע ומר בעו"ה הפרצה הגדולה ההסתפקות בילדי נכרים וקריאת ספרי חצונים המולידים קלות דעת... ע"כ הטלתי עליו בחרם ושבועה דאוריתא בפועל ממש שלא לקרות בספרי חצונים... הוא יעסוק בעתות הפנאי בספרי קודש תורת מרע"ה ותלמוד רבינא ורב אשי, ואם המצא שעבר על הנ"ל הרי שחיטתו נבלה וקולו בקודש לא ישמע..."[13].

לבסוף פסל רבי נתן את השוחט. השוחט הגיש תביעה בערכאות אצל השופט בשופרון (עדענבורג). כשאישר רבי נתן לשופט שפסל את השוחט, נשאל ע"י השופט על סיבת הדבר. השיבו כי עפ"י תוה"ק אסור לו לשחוט משום שאינו מתנהג בדרך התורה והיראה. השופט קבע שהשוחט ימשיך במשרתו ואין להתחשב בדברי הרב. כנראה שלדברי השופט היה גיבוי אצל

11. שו"ת חת"ס חלק או"ח סי' קנו.
12. שם חלק אה"ע ח"א סי' קל.
13. שם חלק חו"מ סי' קצז.

חלק מבני הקהלה, ובשבת שלאחריו עלה אל הבימה והכריז ברבים: הנה אסרתי את השוחט, ואילו השופט התירו, כנראה שהנכם נותנים יותר אימון לדברי השופט, ובכן דעו כי מהיום והלאה אינני דיין שלכם. מיד במוצאי שבת שכר עגלה והעמיס עליה את כלי הבית וחפציו, עזב את עיר מולדתו, ונסע יחד עם הרבנית וילדיהם עד לטשארנא[14].

הדים מהמחלוקת בקהלה בשנת תקצ"ט אנו מוצאים גם בפנקס הקהלה. באור ליום א' פרשת וארא 'התאספו ראשי עיקרי הקהלה וברוב מנין' הוחלט שאין רשות לאף אחד מבני הקהלה לעשות מנין בביתו הן בשבת ויו"ט והן בחול. ומי שיעבור על החלטה זו ייקנס בפעם הראשונה בתשלום 'שלשה פעמים ח"י פגים וועהרונג', בפעם השניה בכפליים, וכן הלאה. 'כל זאת עשינו ברצונינו הטוב שלא באונס והכרח כלל, כי אם לטובת קהילתנו יצ"ו'. כן הוחלט באותו מעמד לשמור בקפדנות 'כל התקנות אשר התקינו אבותינו ז"ל בצדק וביושר'[15]

אם נכונים הם הדברים הנ"ל שרבי נתן עזב אז את צעהלים, הרי מהמסמכים הרשמיים עולה שעכ"פ חזר לאחר מכן, שכן בשנת תר"א ותר"ב עדיין מופיע שמו כאחד המוהלים במקום, וכן ברישומי הנישואין בשנת תר"ג מופיע 'הרב והדיין'. כך שניתן לקבוע שרק בשנה ההיא — תר"ג — עזב את המקום לצמיתות ועבר לטשארנא.

בטשארנא דר הנגיד ומנהיג רבי שלמה געשטעטנער, בנו של רבי יעקב יהודה ליב געשטעטנער, חותן רבי יצחק אייזיק קעניגסבערג, שהיה כאמור חותן רבי נתן. רבי שלמה קיבלו באהבה ובחיבה, והחזיקו על שולחנו במשך שנים רבות. בתקופה זו הוציא לאור את ספרו המכיל דרושים וחידושים על שו"ע:

> **צמח השדה** אשר קטפתי אני הקטן **נתן פריידער מק"ק צעלים**. היושב כעת פה טשארנא בבית מחותני הקצין הנכבד שוחר טוב ומבקש תורה כבוד הר"ר שלמה געשטעטנער נרו יאיר. בשנת חר"ת לפ"ק [פרשבורג].

בספרו מזכיר חיבורים נוספים אשר עמו בכתובים: "להשלים את חבורי

14. תולדות ערוגת הבושם ח"א עמ' נא־נב.
15. פנקס הקהלה קטז, ב.

ספר

צמח השדה

אשר קמסתי

אני הקטן נתן פריידער מק"ק צעלים

הזשב כעת פה משארנא בבית מחותני הקצ"ן הנכבד שוחר טוב ומבקש תורה

כבוד הר"ר שלמה נעשטעטנער נח יאיר.

ZEMACH HASSADE.

בשנת חרח לפ"ק.

Pressburg, 1847.

Gedruckt bei Franz Edlen von Schmid & J. J. Rasch.

שער ספרו של הדיין רבי נתן פריידר

על הלכות גיטין, אשר אערוך על הסדר ולא כמדלג על ההרים"[16]. "וכאן לא אאריך עד אבוא ב"ה למחברת השנית אשר אעריכנה בחבור מיוחד בענינים רבים ומסודרים או על הש"ע או על המסכתא כאשר יגמור ה' בעדי"[17].

בתקופה מאוחרת יותר נתמנה לרב הקהלה במקום (בשנת תרי"א כבר כיהן כאן). בעת כהונתו שם עמד במו"מ של הלכה עם רבי אברהם שמואל בנימין סופר אב"ד פרשבורג בעל ה'כתב סופר', הכותב אליו בהערכה מרובה: "איש צדיק הולך בתומו, ה"ה ידידי הרב המאוה"ג המופלג המפורסים, חרוץ ובקי בהוראה כש"ת מה"ו נתן פריידער נ"י אבדק"ק טשארנא יע"א"[18]. הוא גמל גם למיטיבו רבי שלמה געשטעטנער, בהציעו לבתו את הבחור המצוין רבי עמרם גרינוולד בנו של רבי יוסף גרינוולד אב"ד טשעשוביץ. רבי עמרם דר ליד חותנו, ושמו יצא לשם ולתהלה בכל הסביבה. אביהם של רבי משה גרינוולד אב"ד חוסט בעל 'ערוגת הבושם' ורבי אליעזר דוד גרינוולד אב"ד צעהלים וסאטמאר בעל 'קרן לדוד'[19].

לא ארכו לו הימים על כס הרבנות, ונפטר בעיר הבירה וויען ביום י"ט אלול תרי"ז, ונטמן ליד קברי הוריו בעיר מולדתו צעהלים ביום כ"א אלול. וכפי שרשום בפנקס החברה קדישא: "הרב הגאון מהו' נתן פריידער אב"ד דק"ק טשארנא, ומקודם היה דיין מצוין פה קהלתינו יע"א, מת בעיר וויען ביום ג' יט אלול והובא לכאן ביום ה' כא אלול ונקבר ביום הנ"ל תרי זיין לפ"ק".

מיוצאי חלציו ידועים: בנו "הבחור המופלא יניק וחכים ה' יצחק"[20], ובת יחידה, שבעלה היה אמור למלאות את מקומו בטשארנא, אולם רבי עמרם גרינוולד לא הסכים לכך[21].

* *

16. צמח השדה בהקדמה.
17. שם לה, ב.
18. שו"ת כתב סופר חלק יו"ד קפא.
19. ראה עליו להלן.
20. צמח השדה לד, ד.
21. תולדות ערוגת הבושם ח"א עמ' נב. [אולי זו הבת רוזליה שנישאה בשנת תר"כ

לאחר פטירת האב"ד רבי משה סג"ל גלוגא, לא מינתה הקהלה רב במקומו במשך כמה שנים. בחנוכה תקצ"ט מתריע על כך החת"ס בתשובתו (שהוזכרה כבר לעיל) שהשיב לראשי הקהלה ולדיין רבי נתן:

"אדבר וירוח לי, ונא אל תשליכו דברי אחר גיו ח"ו. איכה היתה כאלמנה קרי' נאמנה בלי רב יושב על כסא ה', התקבצו והאספו אל עמק הברכה, לחדש המלאכה מלאכת ה', לקבל עליכם רב תופס ישיבה, צדיק ונשגב, המקים דברי התורה וגודר פרץ, יהי' מחכמי קהלתכם או מזולת, רק שיקרא בשם רב מורה דרכי ה' לעם ה', ושלא יהי' ח"ו מכותבי פלסתר ומקוראי' בספרי חצונים ומהלועזים בלעז, כי אסור לקבל תורה מפיהו וכמעמיד אשרה בהיכל ה', אך יהי' בקרבו קדוש... שלא ימנו עליהם כ"א איש נאמן עוסק בתורה ומחזיק ישיבה ללמוד וללמד לשמור ולעשות כאשר עשו אבותיכם, והם גדלו והצליחו וגם עשו פרי קודש הילולים, עוד תזכו לראות צאצאי צאצאיכם על התורה והעבודה, עד תחז בציון עינינו"[22].

דברי החת"ס משקפים את הערכתו לקהלת צעהלים כמקום תורה בעבר, ומתחנן שגם להבא תמשיך במסורת זו. דבריו עשו רושם, ואכן כשנה לאחריה — כשהחת"ס כבר עבר לעלמא דקשוט — נתמנה אחד מתלמידיו המובהקים, רבי מנחם כ"ץ פרוסטיץ, לעלות על כס הרבנות ולכהן פאר בקהלה זו. לפי גירסא אחת, הרי שהחת"ס בעצמו בסוף ימיו הציע לבני הקהלה את רבי מנחם כראוי לתפקיד זה.

ליואכים בן סלמון שוורץ מצעהלים - ממאטריקל קהלת טשארנא]. על צאצאיו ראה עוד לעיל בהערה 8.

22. שו"ת חת"ס חלק חו"מ סי' קצ"ז.

פרק עשירי

רבי מנחם כ"ץ פרוסטיץ

(תר - תרנא)

נולד[1] בשנת תקנ"ה לערך[2] בפרוסטיץ לאביו רבי אליעזר כ"ץ וואנפריד, בנו של רבי שמואל כ"ץ שהגיע בבחרותו מוואנפריד (העסען) לפרוסטיץ ללמוד תורה, ונשא שם לאשה את נכדתו של הגאון והשתדלן המפורסם רבי שמשון וורטהיימר מווינא.

תלמיד רבי משה סופר בעל ה'חתם סופר' בפרשבורג, ותקופה מסוימת אף זכה לשמש את רבו, לן בביתו ומפתו אכל. בשנת תקפ"ח העלה רבו על הכתב מה ש"עוררני תלמידי הבח' המופלג כ"ה מנחם כ"ץ שי'... ונכון הוא"[3]. בתקופה ההיא לאחר לימודיו שם במשך עשר שנים נשא את מרת הינדל[4] בתו של רבי ישכר בער פרענק סופר ונאמן הקהל בפרשבורג[5], שהחזיקו על שולחנו, והוא המשיך ללמוד בישיבת רבו. רבו למד בישיבה בין השנים תק"צ-תקצ"ד מסכת חולין, ובחידושיו הזכיר פעמיים את "תלמידי הרבני המופלג מו"ה מנחם פרוסטיץ כ"ץ"[6] — "תלמידי הרב מ"ה מנחם פרויסטיץ"[7]. עם פטירת זוגתו בדמי ימיה (לפני שנת תקצ"ד), נשא

1. הידיעות בפרק זה, מלבד אלו שצוינו עליהן מקורות, הן מ'תולדות וחידושי... רבי מנחם כ"ץ פרוסטיץ' (ראה להלן), ראה שם המקורות.
2. במאטריקל צוין שבעת פטירתו בשנת תרנ"א היה בן תשעים ושש שנה.
3. חתם סופר עמ"ס בבא בתרא ד' ע"א ד"ה אלא.
4. מעניין לציין שגם אמו נקראה בשם זה. ומתאים לשיטת רבו החת"ס שכידוע לא הקפיד כ"כ ע"ז, ואכמ"ל.
5. מחבר הרבה ספרים, נפטר שם באסרו חג דשבועות תר"ה. ראה עליו בארוכה בתולדות רבי מנחם פרוסטיץ הנ"ל עמ' פג-קיב.
6. ל' ע"א ד"ה דנדחי'.
7. קל"ד ע"ב ד"ה ותלמידי.

האב"ד רבי מנחם כ"ץ פרוסטיץ

את אחותה מרת ברכה. נפטרה בצעהלים כ"ה תשרי תרמ"א[8]. לאחר פטירתה נשא אשה בזיווג שלישי ממשפחת ראטה[9]

בשנת תקצ"ד לערך נתמנה לרבה של קהלת ראגנדארף הסמוכה לפרשבורג. בערב חנוכה תקצ"ה הסמיכו רבו החת"ס לרבנות, בשבחו את "תלמידי הותיק... הוא ניהו רב אב"ד בק"ק ראגינדארף יע"א, מעודו שימש בישיבתנו הרמה... לא מש מאהל תורה שם לילות כימים... מלא ידו לד' בפוסקים ראשונים וגם לרבות אחרונים חד חד נחית וירד לעמק הלכה למעשה ע"ד הראשונים...". עם עלותו על כס הרבנות, מאחל רבו בתשובה אליו מיום ד' אדר תקצ"ה: "נהניתי... כי תלי"ת ברכהו ה' בנוה שאנן, השקט שליו ורענן, למעלה חן ולמטה חנן, עוד ירחיב ה' גבולו מעל מעלות בקודש הא לן בהרבצת תלמידים הא להו בעושר נכסים וכבוד"[10]. שנה לאחריה מצאנו תשובה נוספת "לתלמידי הרב המאה"ג הותיק מלא עתיק החרוץ ושנון כמו"ה מנחם כ"ץ נ"י אב"ד דק"ק ר"ד", אודות "דברי ריבות שהי' בשעריו מאז והסכימו לשמוע לקול הנבררים ומכ"ת בראשם" בנוגע לעזבון[11].

ברגעים האחרונים לחיי רבו החת"ס, "בא אליו הרב מק"ק ראקענדארף מו"ה מנחם פרוסטיץ ונתן לו שלום, וחרדה לבשה הרב הזה באחזו ידו, אשר כאבן היתה, ולא יד אדם להדימה, ואך שלום השיב לו והראה הרבה שמחתו עמדו, אכן רמז לו כי כבד עליו המבטא... וכמו ב' רגעים אח"ז שינה פניו ורוח קדשו חלף ממנו, ותאמר ציון שערים המצוינים עזבוני אדונינו..."[12]. מסופר שהחת"ס אמר לו "גסיסה" ורמז לו לצאת, שהרי הוא היה כהן, ומיד בצאתו מפתח הבית עלה רבו החביב בסערה השמימה, ביום כ"ה תשרי ת"ר.

8. בת ס"ו שנה היתה בפטירתה (מאטריקל). נוסח מצבתה להלן בסוף הספר.
9. מרישומי הרב יו"ט ליפמן ראקוב. לפני פטירתו בירכה 'אתן לך חלק מלויתן כשאקבל ממנה, כי מורי החת"ס בירך אותי שאם יקבל מלויתן יתן לי חלק, א"כ יודע אני שודאי אקבל, ובן אתן לך מזה'.
10. קובץ תשובות חת"ס סי' עא.
11. שו"ת חת"ס חלק חו"מ סי' קכח. — א' דר"ח חשון תקצ"ו. מכתב נוסף אליו מיום ב' סיון תקצ"ט ראה בלקוטי שו"ת חת"ס מהדורת לונדון, חלק המכתבים סי' נד.
12. לקוטי חבר בן חיים ח"ה דף כז, ב.

מכתב 'סמיכה' מרבי מנחם כ"ץ פרוסטיץ

למוהר"ר יצחק שמואל שעהן (יפה) ממטרסדורף, חתן רבי אהרן זינגר רב"ד מט"ד

(מגנזי נכדו ר' שמואל שיין מפ"ת)

בשנה ההיא[13] — כאמור — נתמנה לכהן פאר על כס הרבנות בצעהלים. במשך שנות רבנותו הארוכים שמר מכל משמר שעניני הקהלה יתנהלו כדת וכדין. התקין תקנות לחיזוק הדת, ובמסירות נפש עמד על קוצו של יו״ד לבל יפרצו פרץ בחומות היהדות הצרופה[14]. בימיו כשהיתה באה אשה לבית הכנסת עם פאה נכרית, היה השמש עולה לעזרת נשים להוציאה[15].

דגש מיוחד שם על חינוך הילדים שיתנהל לפי מסורת אבות. כאשר נוסד בית ספר יהודי במקום — עפ״י פקודת המלכות — עמד על המשמר. בהקשר לכך שרד מכתבו משנת תר״ז, בו הוא פונה אודות מועמד להוראה, ״להודיעני טבעו ומהותו של עובר זה, איך התנהג בהיותו שמה נגד אלקים ובני אדם, דרכיו ומעלליו, אם לרחקו או לקרבו, כי חוטא אחד יאבד טובות הרבה, ואיש בליעל אחד מסית ומדיח קהלה נאה וגדולה כמות שהיא... ואנשי עדתי ת״ל יראי השי״ת עד עתה, מי יתן והי׳ לבבם זה להם כל הימים... ואם לא עכשיו אימתי, כי כעת ת״ל יש לאל ידי זרוע רשע לשבר״.

בשנים תר״ח־תר״ט, בעת המרד של העם ההונגרי נגד השלטון האוסטרי, סבלו היהודים רבות, ובהם גם הקהלה בצעהלים. בפנקס החברה קדישא פותח הסופר את שנת תר״ט במלים אלו:

״השנה הזאת שנת תרט״ל, משונה ומסויימה מכל חברותיה אשר כבר עברו על ראשינו, כי בה יסור יסרנו י־ה, השקנו מי רוש והרונו לענה, בה אפפו עלינו רעות עד אין מספר, דבר, חרב, כלם הקיפו עלינו יחד, השתרגו ועלו על צואריגו עדו הכשילו כחינו ועצמותינו כמוקד נחרו, [לולא] ה׳ עזרתה לנו כמעט טבענו ביון המצולה מאין מעמד, ושבולת מים הזדונים שטפתנו, אבל ברוך ה׳ אשר רחם עלינו ולא נתננו טרף לשיני אריות, דלת העם שונאי ישראל אשר רדפוני גם הם ובקשו את הכל, רצו לאכול שה פזורה צאן קדשים בית יעקב, גם ברוך יהי׳ על שהחיינו [וקיימנו] אנחנו אלה פה היום, ולא נתן למות נפשינו, וחייתנו

13. בסיון ת״ר היה עדיין בראגנדארף, ראה הסכמתו על ׳אור האמונה׳ לחותנו, פרשבורג תר״א.
14. מרשימות הרב יו״ט ליפמן ראקוב בשם נינו רבי גרשון כ״ץ מלונדון.
15. מהתקופה הראשונה שם, תשובה בשו״ת יד אלעזר סי׳ מח: ״לאדם שטוב לפניו, מאושר בכל ענייניו, ה״ה כבוד ידידי וריעי מנעורי [למד ג״כ אצל החת״ס] הרב הגאון חושני״ן זית רענן, המאה״ג לממשלת ים התלמוד מו״ה מנחם כ״ץ פרוסטיץ נ״י אב״ד דק״ק צעהלים״ — כ״ה שבט תר״ג.

לא לדבר הסגיר, כי בשנה הזאת מתו שבעים ושנים נפש מקהלתינו ר״ל, אשר שלשים ושש מהם מתו כלם במגיפה הנקרא קאללערא״.

המגיפה החלה בפטירת ״האשה מלכה אשת ה׳ יוסף ליב פלאך, היא היתה ראשונה אשר מתה במגיפת קאללערא ר״ל ביום ש״ק כ״ו סיון ונקברה ביום א׳ כ״ז סיון״. בין החללים שנפלו במגיפה היה גם ״הילד בערל בן הרב אב״ד פה נפטר ונקבר ביום א׳ ח״י תמוז״. מסופר שרבי מנחם כ״ץ פעל בכל כוחו כדי להקל סבלם של החולים ובני משפחותיהם. גם השתמש בסגולה הידועה, להשיא יתום ויתומה ולהעמיד חופתם בבית העלמין. מאותו יום ואילך לא חלה שוב שום איש במחלה זו בכל הסביבה, וגם אותם שכבר חלו נתרפאו והמגיפה נעצרה.

מקרה מעציב נוסף קרה בקהלה כעשר שנים לאחר מכן, ונרשם בפנקס הח״ק:

״זכרון דברים משנת תריח״ל.

[מ]עשה גדול ונורא אשר קרה לקהילתינו בעו״ה, אשר.... היה מחמת.... ומריבות וחילול השם אשר הי׳ בנינו... כי זאת הראה לנו הקב״ה באצבע, ועם כל זה עשה הקב״ה.... ברחמיו וחסדיו הגדולים נסים ונפלאות גדולות, כן יעשה [לנ]ו תמיד עד עולם אמן.

[ה]נה בער״ה וגם ערב שבת היה בערב כשנכנס שנת תרחי״ל [כ]שהינו בבית הכנסת ומתפללים ערבית וקראו את שמע, [ה]נה נפלה מן החומה בבה״כ מעט סיד וחול, לכל היותר [כ]שיעור כ׳ ליטרות, אבל רעם ורעש עשה זאת כאילו נפלה כל הבנין בה״כ, והנה מחמת הפחד והבהלה [א]שר היה בלב כל איש, והרעדה אשר אחזתנו ברח כל איש קטנים וגדולים אנשים ונשים ממקומם להציל את נפשו לילך חוצה, והנה הרעם ורעש היה כל כך גדול בבה״כ אשר כל א׳ ואחד היה צועק ולא שמע מה שחבירו היה צועק. והנה בעזרת אנשים היו סוברים שבעזרת הנשים נפלה החומה, ובעזרת הנשים היו סוברים שבעזרת האנשים נפלה החומה. והנה כאשר ברחו האנשים חוצה נפלו כמה וכמה אנשים בעזרה הנקרא פאלאשען, וגם שני הזקנים ביותר היו שוכבים בניהם, והנה האנשים אשר היו שוכבים עמדו בחזקה והלכו חוצה, אבל השני הזקנים לא היו יכולים לילך חוצה וכאשר היו שוכבים בעזרה היו מתעלפים, והנה רמסו ודרסו עליהם האנשים אשר היו ברחו לילך חוצה להציל את נפשם ממות, וחייך קודמין לחיי חבירך, והנה הב׳ הזקנים אשר הא׳ היה בשמו ר׳ יוסף ב״ה חיים הנקרא בפי כל ר׳ יוסף פייפענמאכער והב׳ היה בשמו ר׳ שלום ב״ה לעמל גינסבערגר כלם היו יראי אלוהים היו שוכבים במקומם נעלפים.

והנה כאשר כלה הרעם והרעש היו מוליכים אותם אל בתיהם, ומיד היה הרופא

מקיז דם מהם מן הראש ומן החזה, והנה מעט שבה רוחם עליהם, אבל מיד היה הרופא מיאש אותם. והנה ר׳ שלום הנ״ל היה חי עוד עד חצות היום א׳ דר״ה ונקבר ביום ב׳ דר״ה. ור׳ יוסף הנ״ל הי׳ חי עוד עד יום ג׳ ד׳ תשרי תנצב״ה

את כל זאת קרה לנו בעו״ה למדיבת נפשתנו ולשבירת לבבינו. הקב״ה ירחם עלינו ואל יהי עוד צווחה ברחובתינו ושוד ושבר בגבולינו עד עולם אמן״.

מלבד פעילותו בקהלה, היה מעורה גם בעניני כלל היהדות במדינה. בשנת תרכ״ד התקיימה אסיפת רבנים בנירעדהאזא, בה השתתף גם רבי מנחם כ״ץ, כשעל סדר היום הסכנה בייסוד 'סמינר לרבנים' ע״י המשכילים. הוחלט להרכיב משלחת רבנים שתפנה למלך בעיר הבירה וינה, שימנע מלתת רשיון להקמתו. בין שבעת גדולי ישראל שהשתתפו במשלחת זו, נמנה גם רבה של צעהלים, שנתקבל בכבוד רב ע״י המלך, שידע את פעולותיו הכבירים בימי מגיפת החולי רע במדינה.

בשנת תרכ״ט בעת שהתקיים בפעסט בירת הונגריה קונגרס של צירים יהודים שנבחרו מכל רחבי המדינה, נמנה גם רבי מנחם כ״ץ ביניהם. בראותו שפני המשכילים לכבוש את הנהגת הקהילות, היה הוא שעורר לפרוש מקונגרס זה, ואכן בעקבותיו פרשו רוב רובם של הצירים החרדיים מאולם הכינוסים, ובזה הונח היסוד לארגון הקהלות החרדיות בארץ הגר. בקונגרס הוחלט בין השאר להכריז על בחירות כלליות בין כל יהודי המדינה, ובתגובה יצא כרוז שעליו חתם רבי מנחם כ״ץ עם עוד שנים עשר גדולי המדינה, שפנו לכל יראי ה׳ להחרים בחירות אלו.

החרדים החלו בפעולתם לארגון עצמאי של קהלות החרדים, ובראותם את הפרעות המשכילים בתמיכת הממשל לפעולתם זו, החליטו שוב לפנות אישית אל המלך בדרישה להכרת ארגונם. משלחת של חמשה רבנים גדולי וזקני הדור נבחרה לעמוד לפניו, ועליה נמנה שוב רבי מנחם כ״ץ. הופעתם המכובדת של גדולי ישראל השפיעה על המלך, שהבטיח לעמוד לימינם בביצור חומות היהדות. לשם חיזוק הדברים הגיע רבי מנחם כ״ץ שוב אל המלך יחד עם שני רבנים נוספים ל׳ראיון פרטי׳, ובחכמתו הרבה הצליח לשכנע את המלך עד שהבטיחו 'אדוני הרב! אין לך מה לדאוג, את הבטחתי שהבטחתי למשלחת הרבנים אקיים, ולעולם לא אסכים להנהיג חוקי כפיה בעניני אמונה ודת'.

האב"ד רבי מנחם כ"ץ פרוסטיץ

לאחר שהממשלה הכירה בזכות החרדים להתארגן באופן עצמאי, נתכנסה אסיפת רבנים בעיר הבירה בודאפעסט, ביום י"ב אב תר"ל, והשתתפו בה למעלה ממאתיים רבנים ומנהיגי ישראל מכל רחבי המדינה. בישיבת הפתיחה נבחר רבי מנחם כ"ץ ליושב ראש האסיפה. כשבועיים ימים התקיימו הדיונים על תקנות היסוד של הארגון. בסיום האסיפה פורסם קול קורא ל'שלומי אמוני ישראל' בחתימת רבי מנחם ועוד שנים עשר רבנים מפורסמים. תקנות ארגון הקהלות אושרו לאחר מאמצים מרובים, וכך החלה פריחת ושיגשוג היהדות החרדית העצמאית עד לחורבן הקהלות בשנת תש"ד.

במשך כל ימי כהונתו בצעהלים ניהל גם ישיבה שהתפרסמה לתהלה בכל הסביבה, ומנתה למעלה ממאה תלמידים[16], ומבית מדרשו יצאו רבנים ובעלי בתים יראים ושלמים. בין תלמידיו נמנים: רבי משה גרינוולד אב"ד חוסט בעל 'ערוגת הבושם'; רבי דוב לאבלאוויטש אב"ד קיש קערעש בעל 'דיבובי חן'; רבי יוסף גולדמן אב"ד נייפעסט[17]; רבי אלכסנדר עקשטיין דומ"צ בודאפעסט; רבי יו"ט ליפמן גולדמן דיין בצעהלים[18]; רבי דוד יהודה גראס דומ"צ נאדי קערעש[19] ועוד. גם רבי משה שיק אב"ד חוסט בעל מהר"ם שיק שלח את בנו רבי אהרן חיים ללמוד בישיבתו עוד בראשית שנות כהונתו, ובמכתב הדרכה לבנו משנת תר"ה הוא כותב בין השאר: "ושמע עצתי וקבל מוסר ותוכחה מרבך הרב המאוה"ג נ"י, כל אשר תשמע הן חריפות ואגדה, יהי' חשוב אצלך לחזור אותו, ולחקוק אותו על לוח לבך, ולהבחין אם הוא מובן לך או לא, עצתו ינחך ובדרכיו תלך..."[20].

למעלה מיובל שנים היה רועה צאן קדשים במקום, עד שנתבקש לישיבה של מעלה זקן ושבע ימים ביום ט"ז אדר ראשון תרנ"א[21]. לפני

16. ר"א פוקס, ישיבות הונגריה בגדלותן ובחורבנן, ח"א, עמ' 579.
17. גדולת יהונתן עמ' 263.
18. ראה עליו להלן פרק כ.
19. דרכי משה החדש עמ' כט-ל. בקונטרס חברה מגידות של תלמידי הישיבה (ראה להלן פרק כ) חתם בשנת תרמ"ו כגבאי ראשון דחברה 'תפארת שבת'.
20. מהר"ם שיק על התורה בראש הספר. על הידידות בינו לרבי מנחם כ"ץ ראה בדרכי משה החדש שם.
21. מהמאטריקל נראה שנפטר ביום שני בערב אור לט"ז אדר א' ונקבר ביום רביעי י"ח אדר א'.

פטירתו פנה לבני קהלתו: 'הבית הזה בניתי, והפועלים ישגיחו להלאה שלא יהרס'. על מצבת קברו בצעהלים נחרתו השורות הבאות:

> **אבן בוכים / פה קבר איש אלקים / הכהן הגדול מאחיו / ראש הרבנים במדינתינו / נזר הדור ותפארתו / רבינו הגאון והקדוש מו"ה / מנחם / כ"ץ פרוסטיץ זצלה"ה / שמש בכתר רבנות בקהלתינו / יותר מחמישים שנה / ויאסף אל עמיו זקן ושבע ימים / אור לט"ז אדר ראשון / תרנ"א לפ"ק / תנצב"ה / ושם אמו הינדל**[22]

כתביו המרובים שהשאיר אחריו נאבדו במשך השנים. לאחרונה כונס והודפס חלק קטן מחידושי תורתו יחד עם תולדות חייו:

> **תולדות וחידושי... רבי מנחם כ"ץ פרוסטיץ** זצוקללה"ה... ונלוו תולדותיהם ומקצת מחידושי תורתם של שני חתניו... רבי **שמעון חיים סג"ל פעלנער**... ורבי **דוד פרידמאן**... וכן הוספנו פרק תולדות חייו של חותנו... רבי **יששכר בער הלוי פרענק**... קבצתי... הקטן והדל בין נכדי המחבר **טובי' יואל שטיינער**... בני ברק תש"נ.

מיוצאי חלציו:

בנו רבי שמואל מאיר כ"ץ. נולד בפרשבורג בשנת תק"צ ונימול ע"י החת"ס[23]. תלמיד רבי אברהם שמואל בנימין סופר בעל ה'כתב סופר' בפרשבורג. דר בצעהלים ונפטר בדמי ימיו, כפי שרשום בפנקס החברה קדישא: "ר' שמואל מאיר בן הה"ג ר' מנחם כ"ץ בעהמ"ס שם משמואל. י"נ [ביום ב'] כט אב [ונקבר ביום ג' א' דר"ח אלול] תרל"ה"[24]. גם על מצבתו הוזכר חיבורו 'שם משמואל' על הש"ס שנשאר בכתובים[25].

בנו רבי משה כ"ץ. נולד בצעהלים ביום כ"ב אלול תר"ב[26]. תלמיד אביו, מלבד זאת למד בפרשבורג אצל ה'כתב סופר'. בשנת תרכ"ה נשא את בתו של רבי אברהם אהרן פשערהויפער אב"ד פרויענקירכען, ובפנקס המאטריקל

22. מוזס עמ' 318.
23. פנקס המילה של החת"ס (בכת"י). שם נזכר בן נוסף בשם יוסף שנולד בשנה שלאחריה. לא ידוע עליו, כנראה נפטר בילדותו.
24. ולפי"ז טעות מה שנרשם בתולדות ר"מ פרוסטיץ עמ' עט שנפטר בשנת תרל"ו. בפטירתו היה אלמן (מאטריקל).
25. הרב טובי' יואל שטיינר בשם בן משפחתו הרב יוסף יהודה ריינר.
26. מאטריקל. נימול ע"י רבי אלחנן לעווי.

מצבות האב"ד רבי מנחם פרוסטיץ, זוגתו הרבנית ברכה
וחתנם האב"ד רבי דוד פרידמן

צוין שהחתן משמש כדיין הקהלה בצעהלים[27]. לאחר נישואיו דר ליד אביו בצעהלים, ומסתבר שהמשיך במשרת הדיינות. נולדו לו בצעהלים בן בט״ז אב תרכ״ה[28], בת בי״ח אלול תרכ״ו[29] ובן נוסף בכ״ב ניסן תרכ״ח[30]. לאחר מכן שימש כמגיד מישרים בוויען, משם נתמנה לרבה של מאגענדארף ולאחר מכן בטאקיי, ולאחרונה שימש כרבה של קהלת נייטרא, עד לפטירתו ביום י״ב טבת תרפ״ז. מילא את מקומו בנו רבי אברהם אהרן כ״ץ, נפטר שם ביום ל״ב לעומר תר״צ.

בנו רבי גרשון כ״ץ. נולד בצעהלים ביום כ״ה אב תר״א[31]. בשנת תרכ״ז נשא את מרת לאה בת רבי יצחק אונגר[32] שנפטרה בשנת תרמ״ג[33]. בזיווג שני נשא בשנת תרמ״ד את מרת אסתר בתו של רבי ישראל פרידמן קערט

27. הנישואין היו בפרויענקירכען. המסדר קידושין היה חמיו האב״ד פרויענקירכען (מאטריקל).
28. במאטריקל שמו הלועזי מרכוס. הסנדק היה זקנו האב״ד פרויענקירכען.
29. במאטריקל שמה הלועזי האני.
30. במאטריקל שמו הלועזי לאזאר. הסנדק היה זקנו האב״ד צעהלים.
31. מאטריקל. המוהלים היו הדיין רבי נתן פריידר ורבי אלחנן לעווי בנו של האב״ד הקודם רבי משה סג״ל גלוגא. בתולדות ר״מ פרוסטיץ עמ׳ פ ציין שנולד בשנת תר״ז, עפ״י פנקס הרישום הנ״ל (מטריקאל) של צעהלים, שם נקרא בשם זעליגמן, וכידוע שזעליגמן הוא כינוי לגרשון. אולם כאן מדובר בבן אחר. זעליגמן שנולד בל׳ סיון תר״ז, נפטר בילדותו כפי שרשום בפנקס הח״ק: ״הילד זעליגמאן בן הרב אב״ד דפה וי״נ ביום ש׳ ו׳ אדר תר״י״.
במאטריקל מצוין עוד צאצאים של רבי מנחם: לאזאר נולד בשנת תר״ד; יצחק הירש בשנת תר״ה; בערל (ברנרד) בשנת תר״ד (נפטר בילדותו ח״י תמוז תר״ט — פנקס הח״ק); מאלי בשנת תרי״א; ברנרד בשנת תרי״ג.
32. מאטריקל. רבי איציק ב״ר שלום אונגר נפטר בצעהלים ביום ז׳ שבט תרל״ג (פנקס הח״ק), ובשנה שלאחריה ביום כ״ב ניסן נולד לרבי גרשון בן ונקרא על שם חמיו (מאטריקל).
33. בפנקס הח״ק: ׳האשה לאה אשת מ״ה גרשון כץ נפטרה ונקברה ביום א׳ אחרון של פסח תרמ״ג׳ בת ארבעים שנה (מאטריקל). צאצאיהם רשומים במאטריקל: יואכים בשנת תרכ״ח; רעגי בשנת תרל״ב; יצחק בשנת תרל״ד; רוזי בשנת תרל״ו; ברנרד בשנת תרל״ח; ר׳ שמואל מאיר בשנת תרל״ט; ר׳ ברוך בשנת תרמ״א.

רבי משה כ"ץ - אב"ד נייטרא

ראש ב"ד בוועבוי בעמח"ס 'מהר"י קערט'[34]. נפטר בצעהלים ביום ו' אלול תר"ס[35].

בנו רבי מרדכי כ"ץ. דר בגאלאנטא ושם נפטר בשנת תרס"ג. על מצבתו נחרת: "הרבני הצדיק מו"ה מרדכי בן האי סבא קדישה / הגאון מו"ה מנחם כץ זצוק"ל אבדק"ק צעהלים יע"א / מ'אוד התנוסס ויהי לנס / ר'ד'ף צדקה ולבש חסד / כ'וננו מעשיו מתניו שנס / י'ראה ותורה בעדתו לייסד / בנועם זמרתו כבד קונו / ברב שמחה נתן מהונו / כבר רצה אלקים מעשיך / השלמת עצמך בדמי ימיך / יצאה נשמתו בטהרה כו מר חשון בשנת תרסג לפ"ק ונקבר למחרתו בהספד גדול / תנצב"ה"[36].

בתו הרבנית הינדל אשת רבי שמעון סג"ל שפיצר דיין בצעהלים (ראה עליו להלן פרק יב), ולאחר פטירתו אשת רבי דוד פרידמאן אב"ד צעהלים (ראה עליו להלן פרק יד).

בתו הרבנית רבקה אשת רבי שמעון חיים סג"ל פעלנער דיין בצעהלים ולאחר מכן אב"ד בעלעד (ראה עליו להלן פרק יג).

34. מאטריקל. היתה אז אלמנה, בעלה הראשון היה ממשפחת קויט. 'אסתר בת שרה הענדל ור' ישראל פרידמן ראב"ד וועבא אשת ר' גרשון כ"ץ' נפטרה בפרשבורג י"ט שבט תרע"ט (פנקס בית החיים החדש בפרשבורג, כת"י, עמ' 175). על רבי ישראל קערט ראה עוד להלן בפרק יד לתולדות בנו רבי דוד פרידמן.

35. פנקס הח"ק. במאטריקל צוין עיסוקו: בעל פונדק (אכסניא).

36. נמסר ע"י הרב יו"ט ליפמן ראקוב, שהעתיק גם את נוסח מצבת זוגתו בגאלאנטא: "אשה יראת ה' היא תתהלל מרת גאלדא אשת מו"ה מרדכי כץ זצ"ל / ג'לה משוש מבנות ובנים / א'מם אבדו לא באה בשנים / ל'עד יחקק זכרונה לברכה / ד'ורי דורות בל תהי נשכחה / א'למנה נשארה גלמודה עזובה / ב'ת'מתה החזיקה יראתה נשגבה / מ'עשיה הטובים ותום דרכיה / ל'מליץ יושר ילכו לפניה / כ'אחת האמהות עשתה חיל / ה'ן הנה לה האירו חשכת הליל / נפטרה יב מ' אב תרעו לפ"ק / תנצב"ה".

פרק יא

רבי יוסף דוב לאק

(תרח -)

נולד — כנראה בצעהלים — לאביו רבי חיים לאק, תלמיד החת״ס, מראשי הקהלה שם[1]. אמו היתה כנראה ״בילא אשת מו״ה חיים לאק נפטרה ונקברה [בצעהלים] ביום ב׳ י״א אדר תר״ט״[2].

תלמיד החת״ס בפרשבורג משנת תקצה. באסרו חג דפסח תקצ״ח כותב רבו ״לתלמידי הרבני המופלג מה׳ חיים״, ש״הנני בהסכם לשלוח בנו תלמידי הבח׳ המופלג כהר״ר יוסף דוב שיחי׳ לביתו, והנני מן המודיעים כי הוא בח׳ מופלא בתורה ופום ממלל רברבי בחידושים רבים ושקד על התורה יומם ולילה ותמים ביראת ה׳ עד להפליא, והיות כי נחלש מאוד ע״כ יראה מעלתו לעשות עמו בעזר ה׳ להחלימו ולרפאותו״[3]. בפרשבורג למד עד שנת ת״ר.

1. בספרי אישית בתשובות חתם סופר סי׳ קפו, שיערתי שאולי אליו התשובה בשו״ת חת״ס חלק חו״מ סי׳ טז, אולם מתוך עיון בכתבי רבי חיים יוסף פולק אב״ד טרעביטש (בכת״י), מתברר שהתשובה הוא אליו בעת שהיה דר בטריטש, ורבי אלעזר המוזכר בתשובה הנ״ל, הוא רבי אלעזר שטרסר אב״ד עיר חדש, שהתגורר ג״כ אז בטריטש. — כן מה שכתב בשם הגדולים מארץ הגר באבני צדק ח״א י־צ שרבי יוסף דוב היה בנו של רבי יצחק אייזיק לאק אב״ד מעדיער בשנת תק״ס, אינו מדויק. ואולי הוא זקינו. רבי חיים נפטר בוויען בן נ׳ שנה, ושם מנו״כ. על מצבתו נחרט: פ״נ / הרבני מו״ה חיים לאק / מק״ק צעהלים במד׳ הגר / נפטר ביום ד׳ י״ג אלול / ונקבר בשם טוב ביום י״ד בו / שנת תרז לפ״ק / ח׳סד תורה ותפלה / י׳ען החזקת כולם / י׳חד עמודי העולם / מ׳פעלך זכרון תהלה.
2. פנקס הח״ק.
3. האהל, גליון יג־יד, שבט תשי״ח, עמ׳ לא.

לאחר מכן עבר ללמוד בישיבתו של רבי יצחק משה פערלס אב״ד באניהאד. לפני נשואיו — בשנת תר״ג — שוב שהה בפרשבורג אצל ה׳כתב סופר׳, שמעיד עליו: ״למד ושימש פה ישיבתנו הרמה בעוד אור עליון עלינו זרח כבוד אאמ״ו מאוה״ג זצ״ל, ריוה צמאונו ממי תורתו, ועלה ונתעלה מאוד נעלה, ובנתיים חמק עבר מפה וגדל שימושו אשר שימש לפני גאון

הדיין רבי יוסף דוב לאק - לאחר מכן אב״ד נאדי מעדיער

ישראל המפורסם מהר"ם פערליס נ"י... וזה איזה שבועות שב הנה, תהיתי על קנקנו, ומצאתי בו שאהבה נפשי, כי למד הרבה בסוגי' ש"ס וראשונים... ירד לעומק העיון ועמד על דעת זקנים... כאחד ממופלגי בחורים... וכבר בא החכם י"נ חביבי הה"ג המאה"ג מו"ה מנחם כ"ץ נ"י אבדק"ק צעהלים, וכבדו ועטרו בעטרת לומדים מופלגים בתורה וי"ש, ולע"ע הגיע התור אשר יבוא אל ראש שמחתו... אמרתי למלאות אחרי הה"ג המאה"ג אב"ד דשם... לקרוא אותו... בשם מורינו הרב ר' יוסף דוב בן מורינו הרב ר' חיים..."[4]. כן נמנה בין תלמידי רבי יצחק הלוי שפיטץ אב"ד קעסטהעלי.

בשנת תר"ג נשא בצעהלים את מרת שרל[5] בתו של רבי יצחק גולדשמיד[6], והמשיך להתגורר במקום. שם נולדו לו כמה מצאצאיו[7]. בשלהי תר"ז, בעת שרבו רבי יצחק משה פערלס חזר מוינה שהיה שם לצרכי רפואה ועבר דרך אייזנשטאט, הגיע לשם תלמידו רבי יוסף דוב "לבקר בהיכלי, והי' לי אתו שעשועים יום יום בים התלמוד, ומצאתיו מלא תורה כרימון... והנה הי' לי למאירת עינים ומשיבת נפש לראות את ידידי הרב הנ"ל על במתי התורה והחכמה, כי בימי בחרותו למד ושמש אצלי שנים רבות בשקידה רבה והי' ירא שמים... בכן אמרתי אענדהו בעטרת תפארת ולסמוך את אהובי הרב הנ"ל בכתר תורה, להיות ראוי לרב ומורה בכל קהל עדת ישורון..."[8]. כחודש לאחר מכן נסמך להוראה גם ע"י רבו רבי יצחק הלוי שפיטץ.

בשנת תר"ח הוא משמש כבר כדיין בצעהלים, וכפי שכותב ה'כתב סופר' בכתב 'היתר הוראה' שנתן לו בשנה ההיא: "הן כל יקר ראתה עיני יקר סהדותא... קמסהיד, ה"ה ידיד ה' מופת הדור... מהר"מ פערלס... על כבוד הרב המאה"ג מורג חרוץ מו"ה יוסף בער נ"י דיין מצוין דק"ק צעהלים... גם אני מכיר אותו מאז שימש לפני אאמ"ו מאוה"ג... גם שימש לפנינו... ולהעדפה באתי לשים כתר עטרה התרת הוראה על ראשו"[9]. גם רבי שמעון סופר אב"ד מאטערסדארף [לאחר מכן בקראקא] מצטרף להמלצת

4. האהל שם עמ' לב.
5. השוה להלן הערה 21.
6. מאטריקל ברישומי הנישואין.
7. בתו רבקה בשנת תר"ד; בנו יצחק בשנת תר"ו; בתו בעטי בשנת תר"ז.
8. האהל, שם.
9. האהל, שם עמ' לג.

רבותיו: "ביודעי ומכירי קאמינא, זה ידידי וזה רעי מימי נעורי עד היום, בהיותינו יונקים משדי התורה אשר לאבינו אאמ"ו מאוה"ג מהרמ"ס זצ"ל, אחזתי באהבתי ולא ארפנו... לתת כסאו בין גדולי רו"ם י"ם התלמוד"[10]. משנה ההיא מצאנו חתימתו על פס"ד יחד האב"ד רבי מנחם פרוסטיץ כבית דין דמתא[11].

במשך שש שנים דר בצעהלים, כפי שעולה מהמכתב שיצוטט להלן, ושימש בדיינות שלא על מנת לקבל פרס. ממכתב (שנמצא תח"י) עולה שבתחלת שנת תרי"א כיהן כרבה של קהלת קאפאשוואר, במשך שנה ומחצה. (בשנת תרי"ג כבר כיהן שם רבי אהרן עהרנטייל).

בתקופה יותר מאוחרת נתמנה לרבה של קהלת נאדי מעדיער, לא לפני שנת תרי"ז, שכן אז היה עדיין בין החיים הרב הקודם שם, רבי דוד צבי לעווינגער[12]. מקום מגוריו לפני עלותו לכס הרבנות שם לא ידוע לנו.

מעת כהונתו בנאדי מעדיער נשתמר מכתב[13] שכתב לעיר מולדתו בהערכה מרובה:

בע"ה שיל"ת יום ד פרשת וישלח שנתרך לפ"ק

החיים והשלום וברכה לכם שלומי אמוני ישראל תזכו ותחזו שיבת ציון ובנין אריאל ה"ה אלופי קהל הקודש איש איש כברכתו יבורך, ובראשם איש תם וישר הקציז והנגיד כבוד הר"ר אלעזר בראנדל נ"י וכל באי שער עירכם, מברכות שמים כולם יתברכון ע"ע.

את מכתבכם מנעימת ידכם הטהורה, מדושן מפז האהבה, ומסולה בכתם אופיר הריעות והידידות, קריתי ושניתי ושלשתי, כי עמדתי משתומם, ולמראה עיני לא האמנתי, כחלום חזון לילה ראיתי מני האגרת עלי המתק, כי אמרתי שכחוני אנשי בריתי ושיני העת לחכו פרחי הידידות מני תלמי לבותם, ואין עוד זכרון לאשר כבר היה, והימים הראשונים יפלו, ועברו וחלפו ימים ושנים, ועד עתה לא האירו נגד עיני אמרי נועם מאנשי עדתי, ומה זה יום מיומים? ועתה אהובי וריעי אנשי אמת וצדק, קחו מני מנחת תודתי, ויגיד לכם מכתבי, כי שמחתי מאוד מאוד לקראת אהבתכם הנאמנה, וכי כיבדתם אותי נגד זקני עמי, וכי חלקתם לי כבוד אשר לא יאות לי ולדכותי, ולכן לא אוכל אחשה מלהודיע לכם אנשי חיל, כי לא לבד הכסף אשר שלחתם לי יקר היא בעיני, כי אם

10. האהל, שם.
11. אוסף מסמכים A/III 3 עמ' 43 מהתאריך: 'אור ליום ב' ד' דחנוכה תר"ח'.
12. ראה אישים בתשובות חת"ס סי' קס.
13. אוסף מסמכים.

רבי יוסף דוב לאק

מכתבו של רבי יוסף דוב לאק - אל קהלת צעהלים

מכתבכם אשר מקירות לב אנשי אמת וצדק הבאת לי, זאת הגדיל ערך המנחה כפלים וכפלי כפלים לתושיה, ואשר חפצה ואותם נפשכם לכבד התורה הקדושה עלי ידי, הרבה יקרכם בעיני ובעיני כל יראי השם וחושבי שמוף ויהי' לכם מפעלכם זה לשם ולתהלה עדי נצח. ויהי רצון מלפני שוכן שמימה שירום קרנכם עדי מרום, ויצליח אתכם בכל מפעלכם, ויתן לכם בנים ובני בנים עוסקים בתורה לשמה, ויתכבד התורה על ידהם כאשר פעלתם ועשיתם עמדי, ויתן לכם לב טהור שתעסקו בצרכי ציבור באמונה, וזכות אבותיכם מסייע אתכם וצדקתכם לדור דורים.

דברי אוהב מרחוק קרוב מאח

הק' יוסף בער לאק

חונה פה מעדיער והגליל

אויף דער וועהרטען אנפראגע מידידי ורב חביבי הרבני החרוץ כבוד מו"ה מיכל אונגער נ"י[14] דינע איהנען ציר אנווארט דאס איך אין מיינעם לעבען פאן קהל אין צעהלים ניא איינע פרוטה האטטע וועהרנד דיא 6 יאהרע דיא איך צו הויזע פערלעבטע נוא בייא מיינע אברייזע האבע איך איינעס זילבענען פארלעגלעפעל פאן קהל בעקאממען — זאנסט גאר ניכטס —

עמד במו"מ של הלכה עם רבי יהודה אסאד אב"ד סערדאהעל, הכותב בהערכה מרובה "לראש צדיק ה"ה כבוד ידי"נ רב חביבי הרב המאה"ג המופלג החריף בעל פיפיות ומושלם במדעות כקש"ת מוה' יוסף בער נ"י האב"ד דק"ק מעדיער והגליל"[15]. כיהן פאר שם עד להסתלקותו בשנת תר"מ[16]. את מקומו מילא חתנו רבי יהושע העשיל כ"ץ ווייס. יליד תרי"ד, ותלמידו של רבי משה שיק אב"ד חוסט בעל 'מהר"ם שיק'. ניהל שם גם

14. תלמיד ה'כתב סופר' בפרשבורג ואחיו ה'מכתב סופר' במאטערסדארף. חתן רבי שלמה גשטטנר ב"ר אברהם ב"ר ליב גשטטנר חתן רבי בנימין א"ש אב"ד לאקענבאך בנו של בעל ה'פנים מאירות'. תלמיד חכם מופלג ומחשובי העדה בצעהלים. בניו רבי חיים אונגר (אבי רבי אברהם צבי אונגר רב"ד קאפאוואר, ראה עליו להלן בפרק כב) ורבי יעקב אונגר (אבי רבי מאיר חיים אונגר אב"ד לאקענבאך, ראה עליו להלן בפרק כב). לאחרונה פורסם מכתב (בכרם שלמה, גליון פ"א, תשרי חשון תשמ"ו, עמ' כה) מרבי משה גרינוולד אב"ד חוסט בעל ערוגת הבושם "לדודי חביבי תפארת משפחתינו הרבני החו"ב כש"ת מו"ה מאכל אונגר". המכתב הוא אודות רבי בנימין ברגר (ראה עליו להלן בפרק כב).

15. שו"ת מהרי"א חיו"ד סי' קפא.

16. לקוטי חבר בן חיים ח"ה דף יד, א: 'דרוש [הספד] לפ' דברים תר"מ על הרב המאור הגדול מוה' יוסף בער אב"ד דק"ק נ' מעדיער...'. ושם יג, ד מביא מה ש'ביאר לי בימי בחרותי הפסוקים האלו עמיתי המנוח המאור הגדול מוה' יוסף בער לאק...'.

ישיבה[17]. נפטר י״ג אלול תר״פ[18]. חתנו רבי שמעון הכהן שאטין תלמיד רבי שמחה בונם סופר אב״ד פרשבורג בעל ה׳שבט סופר׳[19]. כיהן כדיין שם בימי חמיו, ולאחר פטירתו נתמנה למלאות את מקומו. נפטר שם א׳ כסלו תרצ״ח[20].

מבניו של רבי יוסף דוב ידועים: רבי חיים לוק נמנה בין תלמידי רבי אברהם שמואל בנימין סופר אב״ד פרשבורג בעל ה׳כתב סופר׳. נפטר בפרשבורג ביום ט׳ כסלו תרצ״ט[21]. רבי צבי הערש לוק, חתן רבי אהרן הכהן קאהן ממעדיער מח״ס זכרון אהרן על התורה (פאקש תרע״ה). רצ״ה היה גר בשופרון, שרד קונטרס בכתב ידו, בו העתיק מתורת אביו. חתנו רבי שמשון פישר מוויען-ירושלים מח״ס גבורות שמשון.

מבנותיו של רבי יוסף דוב ידועות: הרבנית ריקל אשת ממלא מקומו רבי יהושע העשיל ווייס, מנוחתה כבוד במעדיער. מרת רוזה אשת רבי רפאל גרשון צבי ב״ר יהודה חיים רוזנשטינגל (נולד בלאקענבאך כ״א אדר א׳ תרט״ז). עצמותיהם של רבי יהושע העשיל ווייס, בתו מרת בילא חיה וחתנו רבי שמעון שאטין, הועלו לארה״ק ומנו״כ בהר המנוחות בירושלים. כנראה גם רבי מרדכי לייב פישר היה חתנו של רי״ד. בן רבי עקיבא פישר אב״ד טעט. נפטר בשנת תרכ״ח, כשנה לאחר נישואיו.

17. אהלי שם עמ׳ 420.

18. כהנת עולם (ווראנוב תרפ״ו) בהקדמה. תשובה ממנו אל רבי יואל כ״ץ אב״ד ערדעד נדפסה בשו״ת פרדס רמונים קונטרס כתר מלכות דף קי ע״ב. זוגתו - בתו של רבי יוסף דוב - מרת ריקל, נפטרה בחייו ומנו״כ בנאבי מעדיער. יוצאי חלציהם: בנו הבכור רבי משה ווייס, גר בשימלויא, נפטר לפני השואה. בתו הרבנית בילא חיה אשת ממלא מקו׳מו רבי שמעון שאטין. בנו רבי אהרן ווייס. זוגתו מרת עלא ב״ר שמעון רוזנברגר משופרון, גרו בשופרון ונאדי מעדיער, נהרגו עקה״ש בשנות השואה. בנו רבי שמואל יהודה ליב ווייס, גר בנאדי מעדיער, כנראה נהרג עקה״ש. בנו רבי יוסף ווייס, גר במנצ׳סטר. - בזיוו״ש נשא רבי יהושע העשיל את מרת קילא לבית שלזינגר מפאקש.

19. אוצר חיים ח״ב, ת״א תשכ״ב, בלוח ההנצחות שבסוה״ס.

20. מליצי אש בערכו. על מקומו נתמנה חתנו רבי פנחס אשר גאלדבערגר (שם הגדולים השלישי מארץ הגר מס׳ 181). תופס ישיבה בפעהער יארמוט (אוצר חיים שם). לאחר החורבן עבר לארה״ב (פארעסט היללס). מח״ס שו״ת מנחת אשר. זוגתו בזיוו״ר הרבנית ריקל נהרגה עקה״ש בשנות השואה עם ילדיהם. נשא בזיוו״ש את אחותה הרבנית אידלה.

21. רישום הנקברים בבית העלמין החדש בפרשבורג (בכת״י): ׳מ׳ חיים בן שרל׳.

פרק יב

רבי שמעון סג״ל שפיצר

(- תרלג)

נולד בדיאסעג בשנת תר״ו לערך[1]. על הוריו ומשפחתו לא מצאנו שום פרטים[2]. נשא לאשה את מרת הינדל[3] בת האב״ד רבי מנחם כ״ץ פרוסטיץ[4] נישואיו כפי הנראה לא נערכו בצעהלים[5]. שימש כדיין הקהלה[6].

בר״ח סיון תרל״א נולד לו בן, והסנדק היה זקינו האב״ד רבי מנחם פרוסטיץ[7]. נפטר תוך שנתו: ׳הילד איצק ליב בן מו״ה שמעון שפיטצער י״נ ביום ג׳ כ״ט כסלו׳ תרל״ב[8]. בן נוסף, שמואל וואלף[9], נולד ביום כ״ח תשרי תרל״ג[10], שנפטר עוד בימי עלומיו, כפי שנרשם בפנקס הח״ק ׳הבחור שמואל

1. עפ״י רישום הפטירות במאטריקל, שמוצאו מדיאסעג והיה בן עשרים ושבע שנה בעת פטירתו בשנת תרל״ג.
2. באייזנשטאט התגוררו רבים מבני משפחת שפיץ־שפיצר הלויים, השוה ׳אבני אש׳ עמ׳ 289־288.
3. ׳האני׳ בשמה הלועזי, כפי שנרשם ברישום הלידות (מאטריקל), נולדה בשנת תר״ט.
4. פרט זה לא היה ידוע עד היום. ברישומי הרב יו״ט ליפמן ראקוב (בשם חמיו רבי יעקב סנידרס אב״ד באזל) מציין, שרבי דוד פרידמן נשא אלמנה ולא נשאר מזיווגה הראשון זרע של קיימא.
5. שמו לא מופיע ברישום הנישואין במאטריקל של צעהלים.
6. בפנקס הח״ק: ״מו״ה שמעון סג״ל שפיטצער דיין דקהלתינו״. כן ברישום הפטירות במאטריקל צוין ששימש כדיין בקהלה.
7. מאטריקל, שם הילד בלועזית לאופולד.
8. פנקס הח״ק.
9. מסתבר שנקרא על שמו של רבי אברהם שמואל בנימין סופר אב״ד פרשבורג בעל ה׳כתב סופר׳ שנפטר בשנה שלפניה ביום י״ט טבת. ואולי ניתן לשער לפי זה שרבי שמעון נמנה בין תלמידיו.
10. מאטריקל.

בנימין וואלף שפיטצער סג״ל י״נ כ״ט תמוז תרמ״ט׳, ונטמן ליד הרבנית ברכה אשת האב״ד רבי מנחם פרוסטיץ שנפטרה בשנת תרמ״א[11].

נפטר בדמי ימיו בן כ״ז שנה ביום א׳ י״א תמוז תרל״ג, ונטמן בו ביום ליד האב״ד רבי משה סג״ל גלוגא[11]. אלמנתו נישאית לאחר מכן לרבי דוד פרידמן דיין ואב״ד בצעהלים (ראה עליו להלן פרק יד).

11. פנקס הח״ק.

פרק יג

רבי שמעון חיים פעלנער

(תרכ - תרכד)

נולד במאטערסדארף ביום ב׳ תמוז תקצ״ז לאביו הדיין רבי יואל סג״ל פעלנער, שהיה תלמיד החת״ס במשך י״ד שנה, והסמיכו להוראה, ונפטר שם בדמי ימיו ביום כ״ט ניסן תר״ו בן ארבעים שנה. לאחר שהתייתם מאביו גדל בביתו של רבי שמעון סופר רבה של מאטערסדארף בעל ה׳מכתב סופר׳. לאחר מכן היה תלמידם של רבי משה שיק אב״ד חוסט בעל מהר״ם שיק ורבי אברהם שמואל בנימין סופר אב״ד פרשבורג בעל כתב סופר[1].

בשנת תר״כ לערך נשא לאשה את מרת רבקה[2] בת רבי מנחם כ״ץ פרוסטיץ רבה של צעהלים. מיד לאחר נשואיו הוכתר כדיין בקהילה, ולאחר תקופה קצרה נתמנה לרבה של קהלת בעלעד בשנת תרכ״ד, בה כיהן פאר במשך שלשים ושמונה שנה[3]. נפטר שם ביום כ״ז אייר תרס״א, ועל מצבתו נחרת:

> זאת מצבת קבורת רבינו הקדוש מוה״ר / **שמעון חיים** / בן מוה״ר יואל **הלֵוי** ז״ל / שימש בכתר הרבנות פה שלשים ושמונה שנה / נולד בשנת תקצ״ז וי״נ בנשיקה בכ״ז אייר / בשנת שמעון חיים זצ״ל לפ״ק / **שבחו** ותהלתו כל פה ולשון ימלל / **מעשה** תקפו יגמרו עליו **את** ההלל / **עז** כנמר וקל כנשר לעבודת קונו / ולהגיד לעמו פשעם **קרא** בגרונו / **נכספה** וכלתה נפשו לבית אדונו / **חכם**

1. הפרטים בפרק זה שאובים מהפרק לתולדות חייו שנדפס בתולדות וחידושי רבי מנחם כ״ץ פרוסטיץ, עמ׳ רלט־רנז. התאריכים בקטע הראשון ממאטריקל מאטערסדוארף.
2. נפטרה ביום א׳ דר״ה תרצ״א, ומנו״כ ליד בעלה.
3. לפי נוסח המצבה, ראה לפנינו. ואילו בנוסח למצבה שהכין רבי עקיבא סופר מפאפא רשום ׳פעל ועשה בבלד שלשים ושבע שנה׳.

ונבון עניו ושלם במעלתיו / ידיו מילא לשמים בכל ארחותיו / ילמד
תועים בינה לכת דרך ישרה / מפי קדשו השפיע ליהודים אורה /
הרבה לעשות חסד וצדקה / לפדות הנדכאים ממצוקה / ואשרי
העם שהי' לו ככה / יזכרו אותו לברכה / זכותו לנצח יגן עלינו /
לטוב לנו ולהחיותנו / שם אמו מרים / תנצב"ה

השאיר אחריו בכתובים חיבורים על הש"ס ושו"ת, שנאבדו בשנות החורבן[4]. קטעים בודדים באגדה נדפסו לאחרונה בתוך ספר חותנו 'תולדות וחידושי רבי מנחם כ"ץ פרוסטיץ' עמ' רעג־רעט.

מיוצאי חלציו:

בנו רבי יואל הלוי פעלנער, נולד בצעהלים בשנת תרכ"ב. תלמיד אביו בבעלעד, זקינו בצעהלים, החתן סופר במאטערסדארף והשבט סופר בפרשבורג. חתן רבי עקיבא סופר מפאפא מח"ס צוף דבש בן רבי שמעון סופר אב"ד מאטערסדארף וקראקא. בשנת תרמ"ו נתמנה לרב ומגיד מישרים בבית מדרשו של רבי גרשון שטאדלער בשטיינמאנגער, לאחר פטירת אביו מילא מקומו ברבנות בעלעד, ומשנת תרפ"ב אב"ד אוהעל. נפטר שם ביום י"ג תמוז תרפ"ה.

בתו הרבנית יטל אשת רבי טובי' כ"ץ פישער, בן בתו של רבי פנחס כ"ץ גליקסמן אב"ד טעליקא. תלמיד רבי שלמה זלמן ברייער בפאפא והחתן סופר במאטערסדארף. בשנת תרנ"ג נתמנה לרבה של קהלת שארווער, בה כיהן עד לפטירתו ביום ט' אדר תרפ"ג.

בתו הינדל אשת רבי יוסף יהודא ריינר בצעהלים. נפטר שם בדמי ימיו ביום ב' דר"ח טבת תרנ"ח. אלמנתו נפטרה בירושלים ביום כ"ז שבט תשי"ג.

בתו מרת מרים אשת רבי דוד הכהן לוינשטיין בבעלעד, נפטר שם ביום א' דר"ח אדר שני תרצ"ח. אלמנתו נהרגה עקה"ש בשנות החורבן.

4. בדרכי משה החדש, גרוסווארדיין תש"ב, עמ' נח: 'חידש חידושים רבים על כל הש"ס בשם חדושי ש"ח, ונשארו ממנו חיבורים רבים בכת"י מצעלעם'. תשובה אליו בשו"ת חתן סופר סי' ס.

מצבת רבי שמעון חיים פלנר בבעלעד

פרק יד

רבי דוד פרידמן

(תרלה - תרסו)

נולד[1] בשנת תרי״א לערך[2] בקערט לאביו הדיין רבי ישראל פרידמן, שהיה תלמידם של רבי משה טייטלבוים אב״ד אוהעל בעל הישמח משה, רבי יחזקאל בנעט אב״ד נייטרא ורבי אברהם שמואל בנימין סופר אב״ד פרשבורג בעל הכתב סופר. חתן רבי דוד שליסל מקערט בגליל נייטרא. שם שימש בהוראה כחצי יובל שנים, ומשנת תרט״ו ראש בי״ד בנייטרא עד לפטירתו ביום כ״ה טבת תרל״ה. מח״ס ׳מוהר״י קערט׳. רבי דוד כאביו למד בבית מדרשו של הכתב סופר בפרשבורג, ולאחר פטירתו — בשנת תרל״ב — עבר לישיבת רבי מנחם כ״ץ פרוסטיץ בצעהלים. כן שאב מבאר תורתו של רבי אהרן זינגר רב״ד מאטערסדארף מח״ס ׳תפארת אהרן׳[3].

בשנת תרל״ד[4] נשא לאשה את מרת הינדל, בת רבו, רבי מנחם כ״ץ פרוסטיץ, שהיתה אלמנת רבי שמעון סג״ל שפיצר[5]. מיד לאחר נשואיו

1. הפרטים בפרק זה — שלא צוינו עליהם מקור — שאובים מהפרק לתולדות חייו שנדפס בתוך ספר חותנו ׳תולדות וחידושי רבי מנחם כ״ץ פרוסטיץ׳ עמ׳ רנח־רע.
2. במאטריקל צוין שבעת נישואיו בשלהי תרל״ד היה בן כ״ג שנה. ברישום הפטירות (מאטריקל) צוין שנפטר בשנת תרס״ו בן חמשים וארבע שנה. מאידך באיזראליט ובמחזיקי הדת, בתיאור על פטירתו, צוין שהיה בן חמשים ושלש. לפי״ז יש לאחר את תאריך לידתו.
3. תפארת יוסף בהקדמה עמ׳ ה.
4. ביום ז׳ אלול. עיסוקו ׳מועמד לרבנות׳ (מאטריקל).
5. ראה עליו לעיל פרק יב. ברישום הנישואין במאטריקל היא רשומה ׳האלמנה יוהנה שפיצר׳. הרבנית נפטרה ביום כ״ב תמוז תרע״ח.

האב"ד רבי דוד פרידמן

הוכתר כדיין בקהלה[6], וכן סייע רבות לחותנו בניהול ישיבתו הגדולה[7]. בשנת תרמ"ב הוסמך להוראה ע"י רבי שלום קוטנא אב"ד אייזנשטאט, המציין בין השאר:

'זה ששה שנים יושב בשבת תכמוני על התורה ועל העבודה בק"ק צעהלים בצל החכמה כבוד חותנו הרב הגאון תפארת ישראל ונזר המדינה... וישם עליו עינו לטובה... הוסיף דעת בלמדו עם בחורי חמד בהתמדה נמרצה... ויוסף ד' דבר בו... בשיעורין קבועין ומדרשי אגדה ליקירי ערך בעלי בתים חשובים בקהלתו, והשלישי' הכי נכבדה, הוראתו או"ה בלמוד ושמוש גדול... תחת פקודת איש גאון ישראל... כבר מעוטר בעטרת חכמים, כבר מוחזק בחזקה גדולה ונפלאה אשר אין ערוך עלי'...'[8].

לאחר פטירת חותנו — בשנת תרנ"א — נתמנה למלא את מקומו כרבה של קהלת צעהלים וראש הישיבה במקום. 'העמיד תלמידים לאלפים' כפי שנרשם על מצבתו. מבין תלמידיו הבולטים יש לציין את רבי יהושע בוקסבוים אב"ד גאלאנטא[9] ורבי יצחק שטיינר אב"ד יעמרינג, שניהם מגדולי מרביצי התורה בדור שלפני חורבן אירופה[10]. בין מסמכי הקהלה[11] שרדו גם מכתבי המלצותיו לשוחטים, לתלמידיו רבי אברהם צבי גאנז (תרנ"ט), רבי בן ציון לעהמן (תרס"ב), וכן לרבי חיים שלום קופרשטיין.

המשיך בדרכי חותנו, ושמר מכל משמר על צביון הקהילה, והודות לפעילותו העקבית נשארה הקהילה בצביונה המקורי בקדושתה וטהרתה. בידיעה על פטירתו צוין ע"י אחד מבני הקהלה: 'כי במשך חמש עשרה

6. משנת תרמ"ה הוא חותם על פנקס המאטריקל (במקום חותנו), עם חותמת 'ב"ד צדק דק"ק צעהלים', ושנה לאחריה כ'רב הגליל'.
7. אחיו רבי ישראל מאיר פרידמן למד ג"כ בצעהלים, כפי שרשם בשער פנקס חידושי תורה שלו (נמצא תח"י הרב י"ד קלויזנר מקרית מלאכי) 'פה צעהלים תרל"ו לפ"ק'
8. כרם שלמה, שנה ט"ו קונטרס ד', עמ' מז־ח.
9. אור פני יהושע בתולדות המחבר עמ' יח. ראה שם על הקשרים עם רבו. גם אחיו רבי אברהם שמואל בנימין בוקסבוים מקלויזנבורג, למד בתקופה ההיא שם.
10. ראה גם בשעריך ירושלים, ירושלים תשט, עמ' 14, על רבי נפתלי הרץ הלוי ווייס מסלונים תלמיד החת"ס ששלח את בנו רבי משה לצעהלים "בשנת תרל"ה... שש שנים למד אצל הרב הגאון ר' דוד פרידמן... סמך אותו להוראה". שם בצעהלים נשא לאשה את בתו של רבי יעקב בוימער. רבי משה שימש לאחר מכן ברבנות באחת העיירות בקרבת שטוהלווייסנבורג. באיזראליט במאמר על פטירת רבי דוד, צוין שבישיבתו למדו בין ששים למאה תלמידים.
11. אוסף מסמכים A III 3.

כתב 'סמיכה' לשחיטה מרבי דוד פרידמן
לתלמידו רבי אברהם צבי גאנז

השנה אשר ישב פה לכבוד לתפארת, נטע אשל האמונה בלב כל איש מיושביה, ולא אגזם אם אומר, כי לא נמצא פה אשה עבריה נושאת שערות ראשה עליה, אף לא איש אשר ישא משא ביום השבת מחוץ לערוב... בעירנו כבר נהגו היתר בחמאה של גוים, לפני שנה נודע להרה"ג המנוח ז"ל בערב פורים, כי אינם יהודים אחדים מביאים למכור בשוק חמאה מלאכותית ג"כ המעורבת במארגורין, מיד הואיל להכריז כי כל מאפה תנור אשר נאפה בחמאה, אסור הוא לא יאכל, ולא היה איש בכל העיר אשר ימרה את פיו, אף כי היה הנזק גדול'.[12]

נפטר באופן פתאומי תוך לימוד השיעור בישיבה, ביום א' אדר תרס"ו, ונטמן ליד חותנו[13]. על ימיו האחרונים והלויתו מתאר בן קהלתו: 'זה שבועות אחדים נפל למשכב, אך מותו בא לפתע פתאום, בעת אשר קוו לטוב ולשלום, כי הוטב לו מעט, וימת ביום ב' שבוע העבר, וביום ד' הובל גוו הטהור לקבורתו ברוב כבוד והדרת חרדת קדש. יותר מאלף אנשים נקבצו מערים שונות, והרבה קהלות שלחו את ציריהם לחלק לו כבודו האחרון. ויספדו עליו שלשה חתניו, אשר האחד מהם הוא הרב הגאון הצעיר מוה"ר מרדכי ראטנבערג אשר איתן מושבו בעיר וואדאוויץ, שני בני המנוח ואחיו. ההלויה החלה בשעה 12 בצהרים וארכה עד שעה 6 בנשף... שבר גדול השברה היהדות במות... אב"ד דקהלתנו זצ"ל. גדלו בתורה ויראת ה' לגאון שמוהו, וברוחו הכביר העשוי לבלי חת ידע לנהל עדר מרעיתו בדרכי התורה והיראה. עד כי בצדק עומדת עדתו על נס, ומופת היא במדינה הזאת...'.[14]

על מצבתו נחרת:

> פה נגנז ארון אלקים / אדונינו מורינו ורבינו / הרב הגאון הגדול והקדוש / אב"ד ור"מ דקהלתינו / מו"ה **דוד פריעדמאנן** זצוקל"ה / אשר שימש פה באמונה ל"ב שנה / בכתר הרבנות והדיינות / והעמיד תלמידים לאלפים / אוי! כי נפלה עטרת ראשינו / ונהפך לאבל מחולינו / כי בא השמש ואור חשך בעדינו /

12. קול מחזיקי הדת, תרסו. תודה להרב יו"ט ליפמן ראקאוב שמסר לנו צילומו יחד עם עוד פרטים.
13. פנקס הח"ק.
14. קול מחזיקי הדת, שם.

ביום ב' דר"ח אדר תרס"ו לפ"ק / אבל גדול ליהודים בכל מקום / אשר דבר המלך ודתו היגיע / וש"א שרה הענדל / תנצב"ה

קצת מחידושיו שרדו בכתובים עד היום. מהם נדפסו חידושיו על ב' סוגיות בש"ס בתוך ספר חותנו 'תולדות וחידושי רבי מנחם כ"ץ פרוסטיץ' עמ' רפג־רפח[15]. וכעת נמצא על מכבש הדפוס 'חידושי רבי דוד א"ש — פרידמאן'[16].

מיוצאי חלציו:

בנו רבי שלמה פרידמן. נימול ע"י זקינו רבי ישראל פרידמן, והסנדק היה זקינו רבי מנחם כ"ץ. אב"ד טיניע, ולאחר מכן רב בבבאדען שליד וינה במשך כ"ו שנה. עלה לארה"ק והשתקע בבני ברק. נפטר כ"ג חשון תשכ"ח ונטמן בבית החיים 'שומרי שבת' בני ברק.

בנו רבי מרדכי דוב פרידמן, נולד י"ג אדר תרמ"ה[17]. עלה לא"י בשנת תר"צ, ונפטר כ"ג שבט תש"ב[18] ומנו"כ בהר הזיתים.

בתו הרבנית שרה הענדיל אשת רבי מרדכי רוטנברג (ראה עליו בפרק הבא).

בתו הרבנית רבקה, נולדה ביום כ"א אייר תרל"ח[19]. אשת רבי בן ציון סנידערס. נולד בראב־סיגט ביום כ"ז אלול תרל"ה[19] לאביו האב"ד רבי יעקב סנידערס אב"ד ראאב. תלמיד רבי שמחה בונם סופר אב"ד פרשבורג בעל שבט סופר. לאחר נשואיו בשנת תרנ"ט[20] דר ליד חותנו כשנתיים ימים[21].

15. תשובות ממנו בקונטרס 'יענה בקול' סי' מו ובקונטרס 'וכתורה יעשה'.
16. יו"ל ע"י הרב יו"ט ליפמן ראקוב בלונדון חתן רבי יעקב סנידרס אב"ד באזל נכד רבי דוד.
17. מאטריקל. שם רשום גם נישואיו בצעהלים בשנת תרפ"ו (כנראה בזיוו"ש) עם זוגתו לבית אנגלנדר מבודאפעסט.
18. מרישומי הרב יו"ט ליפמן ראקוב.
19. מאטריקל.
20. תאריך הנישואין במסמך הרשמי (מאטריקל) כ"ב טבת תרנ"ט.
21. מתקופה ההיא רשום בפנקס הח"ק פטירת 'ילד של מו"ה ר' בנציון סנידערס עי"כ תרס"א'. שמו הלועזי מאנו, נולד כ"ד כסלו תר"ס. בז' שבט תרס"א נולדה בתו, שמה הלועזי פאולה (מאטריקל), ובשלהי תרס"ב נפטר 'נפל של מהו' בנציון סנידערס' ביום ז' אב תרס"ב, שמו ישראל נולד כ"ו תמוז תרס"ב (מאטריקל).

משנת תרס״ב אב״ד יאקא, ולאחר פטירת אביו — בשנת תרס״ד — מילא את מקומו בראאב, בה כיהן במשך ארבעים שנה. נפטר בקרון הרכבת בדרך לאושוויץ, הי״ד.

בתו הבתולה ברכה, נולדה כ״ד אלול תרמ״א[22]. נפטרה י״ז אלול תרנ״ו ונקברה ליד זקנתה הרבנית ברכה כ״ץ פרוסטיץ[23].

בתו הרבנית ביילא אסתר אשת רבי משה קליין (ראה עליו להלן פרק טו).

בתו מרת הדסה, נולדה ביום ו׳ אדר תרמ״ז. בעלה ממשפחת אנגעלוס. ילדם דוד אנגעלוס נפטר בילדותו בן ז׳ שנה ביום ג׳ שבט תרע״ו. ברישום האחרון של תושבי הקהלה בשנת תרצ״ו עדיין מופיע שמה של מרת הדסה. בת אחת נישאה בשנת תרצ״ה לר׳ משה ב״ר אברהם ווייס מצעהלים[24].

בתו מרת לאה נולדה ביום א׳ דר״ח אדר תרמ״ח[25], אשת רבי שמואל דונאט בראאב, ת״ח גדול ומייסד ׳חברת תומכי תורה׳ בראאב, שהיתה לעזר רב לישיבות בהונגריה[26]. נהרג עקה״ש בשנות החורבן.

בתו הרבנית נחמה, נולדה ביום כ״ז תשרי תרנ״ב[27]. אשת רבי ישכר שלמה טייכטאהל. יליד האלאס בשנת תרמ״ה. תלמיד רבי שלום ווידר אב״ד נירעדהאז, לאחר מכן בטארנוב שבגליציה בקלויז דחסידי צאנז ואצל רבי שלום אונגאר בעל יד שלום. בחזרו לארץ מולדתו למד בישיבת רבי משה גרינוולד אב״ד חוסט בעל ערוגת הבושם. בזיווג ראשון חתן רבי יעקב יוסף גינז אב״ד בעסערמין בעל הרי בשמים, ושימש כדיין ליד חותנו. בזיוו״ש היה כאמור חתן רבי דוד פרידמן. בשנת תר״פ נתמנה לדיין בפישטיאן ואב״ד קאסטעלאן. הובל למחנות המוות, ונפטר ביום י׳ שבט תש״ה, הי״ד. מחבר

22. מאטריקל.
23. פנקס הח״ק.
24. כל הידיעות על בת זו וצאצאיה היא מרישומי המאטריקל ופנקס הח״ק.
25. מאטריקל.
26. מרישומי הרב יו״ט ליפמן ראקוב בשם חמיו. בנו רבי אברהם עביר היה תלמיד ישיבת באבוב, חתנו רבי זעליג אבערלענדער גר בארה״ב.
27. מאטריקל.

שו״ת משנה שכיר ד״ח ואם הבנים שמחה. אלמנתו נפטרה בירושלים ביום ד׳ סיון תש״מ.

בתו הרבנית מרים, נולדה ביום ד׳ אב תרנ״ו[28]. אשת רבי לוי יצחק יאזעפאוויטש. נולד בשנת תרנ״ז לאביו רבי נתן נטע ולאמו מרת רחל מחלה לבית ויזנר, נכדת רבי מאיר אברהם אב״ד טשאבא בעל ׳פרי צדיק׳. תלמיד רבי שמואל רוזנבערג אב״ד אונסדארף בעל באר שמואל. בשנת תרפ״א נשא את בתו של רבי דוד פרידמן ודר תקופה קצרה בסערענטש, לאחר מכן הרביץ תורה ביאסקאראיענא במשך כעשר שנים. בשנת תרצ״ד נתמנה למורה הוראה בקישקערעש, ולאחר שנות החורבן שימש ברבנות בבודאפעסט, עד לפטירתו ביום כ״ב אב תשכ״ח ושם מנו״כ. זוגתו נהרגה עקה״ש באוישוויץ יחד עם צאצאיה ביום י׳ תמוז תש״ד.

* *

עם פטירתו צידדו חלק נכבד מבני הקהלה שעל כס הרבנות יעלה אחד מצאצאיו. לפי ידיעה שנתפרסמה אז, הרי נבחר חתנו רבי מרדכי ראטענבערג למלאות את מקומו:

בטרם הובל למנוחתו, בחרו כל בני העדה פה אחת ודברים אחדים את כבוד חתנו הרה״ג מוואדאוויץ לממלא מקום חותנו המוטל לפנינו, ועל תנאי זה קצבו מלבד משכורת הרב החדש לשנה אלף ושלש מאות כסף ומעון, פרס שנתי להרבנית האלמנה תחי׳ שש מאות כסף זדירה, ולפרוש קרן קיימת לנדן את ארבע היתומות בנותיו של הרב ז״ל בבוא עתן להנשא, לכל אחת אלף כסף. מלבד אשר אחד הנדיבים הבטיח לו מתנה הגונה שמונה מאות כסף בבואו.

הן אמנם הראתה עדת צאלים כי יודעת היא לזכור חסדי אבות לבניהם, ויודעת לבחור באיש הראוי למלאות מקום הרב הגאון הצדיק הזה. ויודעת כמו כן לכבד ולהוקיר את עמוד התורה, ולחזקו ולאמצו בכל נפשם לבבם ומאודם. אבל גם עדת וואדאוויטץ תזעק, תפרש כפיה ותתחנן קולה: אל תשליכני מלפניך ורוח דעת ויראת ה׳ אל תקח ממנו! וגם היא חפצה להקריב קרבנותיה בידים פתוחות. צאלים במר תזעק: אוי נא לי כי פנה הודי זיוי והדרי, ומי יודע מה שיהיה הבא אחריו, אם לא תאכל החלקה הטובה ח״ו. וואדאוויטץ תתן קולה: כמעט חמותי ראיתי אור, התשקע השמש עלי, ושמי עדתי יתכסו באיזו עלטה. והרה״ג הצעיר עומד בתוך נאנח ומשמים, מבלי דעת אנה יפנה, כי שתיהן כונתן לשם שמים, ואין אנחנו יודעים עוד איך יפול דבר.

28. מאטריקל.

בין כה וכה היתה עדתנו כאלמנה עוטיה, חוגרת שק על בעל נעוריה, היא רואה במר נפשה כי נלקח נזר ראשה בלא יומו, הרועה הנאמן אשר לנגה זרחו גדלו וצלחו בה נטעי נעמנים, הוא עזב להאיר באור החיים הנצחיים, והתקוה האחת כי מרדכי היהודי ירפא מחץ מכתה, גם היא מי ישורנה. אתה ה' רפא שבריה כי מטה, והראה לה את איש הרוח אשר יחזיק במעוזה. וזכות מורה ורבה הגאון המנוח זל"ה יעמוד לה למצוא את האיש אשר תבקש, ותתענג עדתה על רב שלום עד בלי ירח"[29].

לבסוף נשאר רבי מרדכי על כנו הראשון. אם משום שהחליט לבסוף לא להענות לבקשת הקהלה[30], או שנמנע ממנו ע"י חלק מבני הקהלה, לא ניתן לקבוע בוודאות. אולם עובדא היא שבני המשפחה הקפידו על כך, ומסופר[31] שהרבנית האלמנה לא שלחה את שאלותיה להאב"ד שנתמנה על מקום בעלה רבי דוד, ושלחה את השאלות אל רבי יו"ט ליפמן גולדמן תלמידו של רבי מנחם פרוסטיץ וחתנו רבי דוד פרידמן, ששימש כדיין — בתקופה יותר מאוחרת[32]. ואולי היה גם נסיון למנות אחד מחתניו האחרים למלאות את מקומו. סכסוכים רבים נתהוו מאז בקהלה, שנתעוררו מחדש במינוי כל הרבנים עד לחורבנה של הקהלה[33].

29. קול מחזיקי הדת, תרס"ו.
30. כך מובא בזכרונות המאור, ניו יורק תשלד, עמ' שעה.
31. מרישומי הרב יו"ט ליפמן ראקוב.
32. ראה עליו להלן פרק כ.
33. ראה להלן שחתנו רבי ישכר שלמה טייכטאהל היה כמה פעמים בין המועמדים לרבנות.

פרק טו

רבי מרדכי רוטנברג

(- תרסה)

נולד בקראקא[1] ביום ב׳ ניסן תרל״ב[2] לאביו רבי נפתלי רוטנברג, שנתגדל אצל רבי חיים הלברשטם אב״ד צאנז בעל ה׳דברי חיים׳, ולאמו מרת אסתר שפרה בת רבי צבי הרש ליפשיץ מקראקא[3]. בצעירותו למד בווישניצא אצל רבי שלמה הלברשטאם, לאחר מכן אב״ד באבוב[4]. משם עבר להונגריה ולמד בישיבות רבי משה גרינוולד בקליינוורדיין, לאחר מכן אב״ד חוסט בעל שו״ת ׳ערוגת הבושם׳, רבי חנני׳ יו״ט ליפא טייטלבוים אב״ד סיגעט בעל ׳קדושת יו״ט׳, רבי נפתלי סופר אב״ד פעטשיניידארף בעל ׳בית נפתלי׳ ועוד, ולבסוף בצעהלים אצל האב״ד רבי דוד פרידמן[5].

כשהגיע לפרק האיש מקדש — בשנת תרנ״ו[6] — נתן לו רבו ר״ד פרידמן את בתו מרת שרה הענדיל[7] לאשה. לאחר נישואיו לא רצה להנות מכתרה של תורה, והשקיע את כספי הנדוניה במסחר, והקדיש עתותיו לתורה. לאחר זמן קצר אבד כספו, והוכרח לקבל עליו את כהונת הדיינות

1. הידיעות בפרק זה שלא צוינו מקורות, שאובים מספרו ״יד מרדכי׳ בעמ׳ רעא־רעו ׳תולדות המחבר׳.
2. מאטריקל.
3. מאורי גליציה ח״ד 825.
4. תולדות וחידושי ר״מ פרוסטיץ עמ׳ רסה.
5. כן הסתופף בצלם של האדמורי״ם רבי יחזקאל שרגא הלברשטם אב״ד שינאווא בעל ׳דברי יחזקאל׳, רבי יהושע רוקח מבעלזא ובנו רבי ישכר דוב רוקח מבעלזא.
6. מאטריקל. רישום הנישואין הרשמי היה ביום י״ט חשון תרנ״ו.
7. נולדה י״ג תשרי תרל״ז (מאטריקל).

הדיין רבי מרדכי רוטנברג - לאחר מכן אב"ד אנטוורפן

בצעהלים[8]. לימים[9] נתמנה לרבה של קהלת אושפיצין, אולם נמנע מלקבל את המשרה בכדי לא לגרום מחלוקת עם מצדדי מועמד אחר[10].

בשנת תרס"ה[11] נתמנה לרבה של קהלת וואדאוויץ בגליציה. לחם שם מלחמתה של תורה, וסבל רבות מהמשכילים. לאחר פטירת חותנו — בשנת תרס"ו — הוצע לו למלאות את מקומו ברבנות צעהלים, ולפני הלויתו הוכתר בכתר הרבנות, אולם למעשה נשאר על כנו בוואדאוויץ[12]. בשנת תרע"ב נתמנה לראש בית דין באנטוורפן שבבלגיה, ליד האב"ד רבי נח צבי אולמן מח"ס 'נחלת צבי'. ולאחר פטירת האב"ד — בשנת תרע"ו — נתמנה למלאות את מקומו. בפרוץ מלחמת העולם הראשונה נאלץ לעזוב את קהלתו, ועבר לפרנקפורט דמיין, שם הוצע לו לכהן כחבר בית הדין של הקהלה הכללית, אולם סירב לקבל את ההצעה משום ששם היתה קיימת גם קהלה חרדית נפרדת.

לאחר המלחמה שב לאנטוורפן, והקים שם עולה של תורה. כן ייסד ישיבה במקום. בשנות החורבן הוגלה יחד עם בני קהלתו, ונהרג עקה"ש בדרך לאושוויץ באסרו חג שבועות תש"ד. גם זוגתו הרבנית שרה הענדיל נהרגה עקה"ש[13].

השאיר אחריו כתבים רבים שנאבדו בשנות המלחמה, מהמעט שנשאר פורסם לאחרונה ספרו:

יד מרדכי... תשובות ודרשות אוד מוצל מאש... מוהר"ר **מרדכי ראטטענבערג** הי"ד... רב ואב"ד דק"ק מחזה"ד אנטווערפען יצ"ו. נלקט ונערך ע"י נכדי המחבר מרדכי יצחק צוקער — מרדכי ראטטענבערג... לייקוואוד שנת תשמ"ג.

8. בצעהלים נולדו לו ילדיו (כפי שנרשמו במאטריקל): ביום ט' תשרי תרנ"ז, שמו הלועזי מאנו. ביום ט"ו תשרי תרנ"ט, שמו הלועזי וילמוש; ביום י"ח אדר א תר"ס משה ישראל, שנפטר בילדותו כפי שרשום בפנקס הח"ק של צעהלים בשנת תרס"ג פטירת 'הילד משה ישראל ראטטענבערג בן שרה הענדל — ב' סכת'; ביום כ"ח אלול תרס"א, שמה בלועזית רגינה. ביום ד' תשרי תרס"ד הרש.
9. בשנת תרנ"ה (לפי המקור שבהערה הבאה), אולם אינו מדויק שכן נישואיו היו בשנה שלאחריה, ואולי צ"ל תרס"ה.
10. מאורי גליציה ח"ד עמ' 825.
11. לפי מאורי גליציה שם, בשנת תרס"ד.
12. ראה על כך לעיל בסוף פרק הקודם.
13. תולדות ר"מ פרוסטיץ עמ' רסו.

הספר מעוטר בהסכמות רבי יצחק יעקב ווייס אב"ד ירושלים בעל שו"ת מנחת יצחק ובן המחבר רבי חיים יעקב רוטנברג שכיהן כדיין ליד אביו באנטוורפן, ולאחר שנות החורבן שימש כראש בית הדין, משם נתמנה לרבה של קהלת החרדים בפאריז, בה כיהן עד לפטירתו.

שאר יו"ח: רבי מנחם ברוך רוטנברג, רבי ארי' צבי רוטנברג, מרת הינדא אשת רבי אפרים פישל חיים שטולצברג, מרת אסתר אשת רבי יעקב יוסף וייס, מרת מלכה אשת רבי דוב שטרנליכט ורבי יוסף יצחק רוטנברג[14].

14. על צאצאי רבי מרדכי ראה עוד במאורי גליציה ח"ד עמ' 827; תולדות ר"מ פרוסטיץ עמ' שנב־שנו.

פרק טז

רבי משה קליין

(תרסו - תרע)

נולד בתחלת שנת תר״מ[1] לאביו רבי אליהו קליין אב״ד האלמין בן רבי שמואל שמעלקא קליין אב״ד סעליש בעל 'צרור החיים'. אמו הרבנית שרל היתה בתו של רבי שלמה זלמן אולמן אב״ד מאקווא בעל 'יריעות שלמה'.[2]

תלמיד רבי שמחה בונם סופר אב״ד פרשבורג בעל 'שבט סופר' ורבי משה הרש פוקס אב״ד גראסוורדיין בעל שו״ת 'יד רמה'. בשלהי שנת תרס״ד[3] נשא לאשה את מרת ביילא אסתר[4] בתו של האב״ד צעהלים רבי דוד פרידמן. עם נשואיו נתמנה לדיין בקהלה[5], בה כיהן עדיין בשנת תר״ע[6].

1. רישומי המאטריקל (נישואין) בצעהלים; תולדות ר״מ פרוסטיץ עמ' רסז. ולפי אהלי שם עמ' 446 בשנת תרמ״ב.
2. על צאצאי רבי שלמה זלמן ראה בדרשות יריעות שלמה, ברוקלין תש״מ, בהקדמה עמ' מב.
3. הרישום הרשמי (מאטריקל) של הנישואין היה ביום ה' אלול תרס״ד. תולדות ר״מ פרוסטיץ עמ' רסז מציין את תרס״ו כשנת נישואיו. ולפי אהלי שם עמ' 446 בשנת תר״ס, ומשם כנראה בחכמי טרנסילבניה עמ' 212. במקור האחרון לא מוזכר כלל ששימש בדיינות צעהלים, אלא שבשנת נישואיו כבר נתמנה לרבנות רעטע.
4. נולדה ח' סיון תרמ״ג (מפנקס רישום הלידות בשמה הלועזי 'בעטי'. ברישום הנישואין שמה הלועזי 'בעלא').
5. אהלי שם, שם. מתקופה ההיא רשום בפנקס הח״ק פטירת: 'נפלה של מהו' משה קליין דיין כ״ח אלול' תרס״ו. שמה הלועזי דורה, נולדה כ' אלול תרס״ו (מפנקס המאטריקל). כן נולדו לו בצעהלים (כפי שרשום בפנקס המאטריקל): אראנקה ביום כ״ה אלול תרס״ז; הילדא ביום כ״ד חשון תרס״ט; לאה ביום י״ב שבט תר״ע.
6. משנה זו יש תשובה אליו לצעהלים בשו״ת שיח יצחק לרבי יצחק ווייס רב״ד וועלבוי, סימן קא: 'להרב הדיין המצויין בהוראה מו״ה משה קליין נ״י בק״ק צעהלים'. ואינו מדויק מה שמובא ב'אהלי שם' שם, שנתמנה לרעטע בשנת תר״ס. השוה גם סוף הערה הקודמת.

הדיין רבי משה קליין - לאחר מכן רו"מ בגראסווארדיין

משם נתמנה לרבה של קהלת רעטע במחוז פרשבורג[7], שם כיהן כבר בשנת תרע"ב[8]. ובשנת תרע"ח[9] נקרא ע"י בני משפחתו, משפחת הגבירים לבית אולמן, לכהן כרב ומורה בבית המדרש המשפחתי בגראסווארדיין. בשנת תרפ"ב[10] הוכתר גם כרב בית הכנסת 'פועלי צדק' במקום[11].

בעת כהונתו שם הוציא לאור את חיבוריו:

זכרון ש"י ליקוטי דיני אבילות... מלוקט מאתי... **משה קליין** רב לבית אוללמאן ורב דחברא פועלי צדק... סילאדישיאמלויא... תרפ"ג.

ויקהל משה על הלכות שמחות. קובץ גדול מראשונים ואחרונים... מה שאספתי וחברתי... **משה... קליין**... גראסווארדיין... תרצ"ד.

בשנת תש"ד נלקח למחנה אושוויץ, ונהרג עקה"ש יחד עם זוגתו הרבנית ורוב בני משפחתו ביום ב' דחג השבועות[12].

מיוצאי חלציו, חתניו: רבי שלום צבי אדלר אב"ד דיאסעג מו"ל 'ערכי הכנויים' עם הערותיו[13], רבי יעקב טייטלבוים אב"ד קאבא[14], רבי שמואל זאב גולדמן מגיד מישרים בגראסווארדיין מח"ס 'נדחי ישראל' ו'שלשלת הזהב'[15].

7. שם הגדולים מארץ הגר בערכו מ־רע. כן גם ברישומי הרב יו"ט ליפמן ראקוב, מצוין שמקום כהונתו רעטע היתה קרובה לווארטבערג, שהיא ג"כ במחוז הנ"ל. ולפי"ז טעות נפלה במה שכתב רי"י כהן בחכמי טרנסילבניה בערכו, שכיהן ברעטע שבמחוז ביהור (העיר גראסווארדיין היתה בירתה), ושרבו רבי משה הרש פוקס רבה של גראסווארדיין הושיבו שם על כס הרבנות. [ואילו במאמרו שבספר זכרון ליהדות גרוסווארדיין עמ' 165 ציין שכיהן ב'רעטע שבמחוז פרסבורג'].
8. ב'אהלי שם' שם שיצא לאור בשנת תרע"ב, מוזכר כבר כרבה של רעטע.
9. תולדות ר"מ פרוסטיץ עמ' רסז.
10. חכמי טרנסילבניה עמ' 212.
11. על פעילותו בגראסווארדיין ראה בספר זכרון ליהדות גרוסווארדיין, תל אביב תשמד, עמ' 98־96; 66־165.
12. תולדות ר"מ פרוסטיץ עמ' רסז. לפי לקורות היהדות בטרנסילבניא עמ' 218 ביום ט' סיון.
13. דרשות יריעות שלמה, ברוקלין תש"מ, בהקדמה עמ' מב; חכמי טרנסילבניה עמ' 2.
14. דרשות יריעות שלמה עמ' מב.
15. דרשות יריעות שלמה, שם; חכמי טרנסילבניה עמ' 35. על צאצאי ר"מ קליין ראה עוד בתולדות ר"מ פרוסטיץ עמ' שס־שסא.

פרק יז

רבי אליעזר דוד גרינוולד

(תרסז - תרעב)

נולד בשנת תרכ״ז בטשארנא לאביו רבי עמרם גרינוולד בן רבי יוסף גרינוולד אב״ד טשעטשוביץ. תלמיד אחיו הגדול רבי משה גרינוולד אב״ד הומנא, קליינוורדיין וחוסט בעל 'ערוגת הבושם'. בשנת תרמ״ב עבר לישיבת רבי שמואל עהרנפלד אב״ד מאטערסדארף בעל 'חתן סופר'[1], שם למד תקופה קצרה[2].

בשנת תרמ״ט נשא את מרת פערל בת רבי יעקב ראפפורט מבארדיוב, נכדת בעל ה'שובע שמחות' ומגזע המהרש״א[3]. לאחר נישואיו דר ליד חותנו, וייסד שם ישיבה לתלמידי חמד. בשנת תרנ״ד נסמך להוראה ע״י אחיו ה'ערוגת הבושם', רבי חנני' יו״ט ליפא טייטלבוים אב״ד סיגעט בעל 'קדושת יו״ט', רבי שלמה הלברשטם אב״ד באבוב, רבי נתן נטע לנדא אב״ד אושפיצין בעל 'כנף רננה' ורבי יהודה גרינפלד אב״ד סעמיהאלי בעל 'קול יהודה'. כשנה לאחריה עבר לדור ליד אחיו בחוסט, וכיהן כמגיד שיעור בשו״ע בישיבה הגדולה של אחיו ורבו.

משם נתמנה בשנת תרנ״ז לדיין ומורה צדק בקהלת סערדאהעלי. עם בואו לשם ייסד ישיבה גדולה שבה למדו כמאה ושלושים תלמידים. בימיו וביוזמתו נבנה בנין התלמוד החדש והמורחב. כן תיקן תקנות חשובות ומועילות לביסוס חיי הדת[4].

1. בית ועד לחכמים סיון תרפ״ח. הידיעות בפרק זה, שלא צוינו עליהן מקורות, לקוחות משם.
2. הקדמת שו״ת קרן לדוד.
3. הקדמת שו״ת קרן לדוד. נפטרה כ״ו אייר תש״ו, ומנו״כ באהל בעלה בסאטמאר.
4. ספר הזכרון לקהלת סערדאהעלי עמ' 105.

האב"ד רבי אליעזר דוד גרינוולד - לאחר מכן אב"ד סאטמאר

לאחר פטירת האב"ד סערדאהאלי רבי אהרן שמואל אסאד — בשנת תרס"ה — היה בין המועמדים לרשת את מקומו, לבסוף נבחר בשלהי תרס"ו רבי שמואל לוי ווינברגר. ואילו רבי אליעזר דוד נתמנה אז — בשנת תרס"ז — לרבה של קהלת צעהלים, עפ"י המלצת רבי שמואל רוזנברג אב"ד אונסדארף בעל 'באר שמואל'[5].

נשתמר קטע מדרשתו ש'אמרתי בשבת ראשונה בבואי לק"ק צעהלים שנת תרס"ז פ' וירא', בו מגלה טפח מתפקידי הרב 'להשגיח על פרטי ענינים של כל אחד ואחד... ובשמעו שא' עבר עבירה או עשה עול, עמד בפרץ והוכיח במישור ליסרו לענשו, או להדריכו בדרך ענוים בדברי חן עד שישוב מדרכו הרע... אמנם חדשים מקרוב באו קהלות, אשר אם מנהיגה הוא שלם לה' ולתורתו ועומד בפרץ נגד מורדי אור ומהרסי תורה ומשגיח על כל פרטי ענייני עדתו, אין זה להפקת רצונם... ואם ידרוש בפרהסי' להוכיח במישור את מי שפורץ חוקי התורה וחוק המחויב יחרו אפם בו...'[6].

בקובץ תשובותיו מצאנו בירורי הלכה שנשאל בעת כהונתו שם. 'נשאלתי מאקרו"ט דק"ק צעהלים יע"א בהיות משכני בתוכם, אודות מה שהיו נוהגין הקהל בכל שנה ושנה לפני הפסח להניח קמחא דפסחא בפרוזדר שלפני העזרת נשים דביהכ"נ... ועכשיו תיקנוהו להיות ביהכ"נ של חורף לאנשים... אם יש היתר עוד גם עתה להניח שם קמחא דפסחא כבתחילה או אסור משום קדושת ביהכ"נ...'[7]. 'נשאלתי מבעה"ב א' שרוצה לעשות לו פאבריק של עשיית חביתין... אם יש דרך היתר להניח להאומנין שיעסקו במלאכתן גם בש"ק מאחר שהוא בקבלנות...'[8]. בתשובה שהשיב — לאחר עזבו את צעהלים בשנת תרע"ב — להדיין רבי יו"ט ליפמאן גולדמן (ראה עליו להלן פרק כ), אנו מתוודעים מתיקון שעשה במקוה המקומית

5. תולדות שמואל עמ' ט"ו, ראה עוד שם.
6. קרן לדוד עה"ת ח"ב עמ' תיג.
7. שו"ת קרן לדוד סי' לג.
8. שו"ת קרן לדוד סי' סג. [בנידון זה ישנה גם תשובה אליו בשו"ת ערוגת הבושם חאו"ח סי' מז]. ראה עוד שם סי' נח: 'לכבוד הרבני המופלג... כש"ת יודא הלוי ראזענבוים נ"י מפק"ק צעהלים...'.

תעודה מרבי אליעזר דוד גרינוולד

לתלמידו רבי שמואל שמעלקא פיש ממעדיאש (מגנזי בנו ר׳ מרדכי פיש מב״ב)

'לצאת שיטת הפוסקים בדין נתן סאה ונטל סאה על ידי שעשיתי עוקה עם מי גשמים ולחבר עם המקוה'[9]. כן תיקן את העירוב במקום.

כמסורת קודמיו המשיך בהרבצת תורה ברבים, ולבית מדרשו נהרו רבים מכל הסביבה להתבשם מאור תורתו. בידיעה משנת תרע"ב צוין שתחת השגחתו 'מתנהלת ישיבה מפוארה של מאה ושלשים תלמידים'[10]. מישיבתו יצאו תלמידי חכמים, יראים ושלמים, ומהם שהיו לאחר מכן רבנים ומורי הוראה בישראל.

כשש שנים כיהן פאר בצעהלים. בשנת תרע"ב פנתה קהלת אויבער־ווישווא במחוז מארמרוש, והציעה לו את כס הרבנות בעירם. בני קהלת צעהלים שהיו קשורים בקשרי אהבה והערצה לרבם מיאנו להסכים לעזיבתו. אולם עפ"י עצת האדמו"ר מבעלז רבי ישכר דוב רוקח, נעתר רבי אליעזר דוד לקבל את הצעת הרבנות בווישווא[11]. משם נתמנה בשנת תרפ"א (חודש אדר) לכהן פאר בקהלת סאטמאר, על מקומו של רבי יהודה גרינוולד בעל שו"ת 'זכרון יהודה' שנפטר בשנת תר"פ. בתקופתו פרחה ושגשגה הקהלה, והיתה לאחת הקהלות המפורסמות. ייסד את הת"ת 'שערי תורה' בנוסח אשכנז, 'מושב זקנים' לעניים שאין ביכלתם להתפרנס, חבורות לבעלי בתים צעירים, שיתאספו יום יום ללימוד תורה, ופנינת הכתר, הישיבה הגדולה בראשותו, שבצלה הסתופפו בתקופות מסוימות כחמש מאות תלמידים[12].

לאחר שכיהן שם במשך שבע שנים, נפטר במיטב שנותיו — ללא זש"ק — בר"ח סיון תרפ"ח, ושם מנו"כ. על מצבתו חרות:

> עד הגל הזה ועדה המצבה פ"נ / אדונינו מורינו ורבינו נשיא אלקים בתוכנו הרב הגאון המפורסם / הנשר הגדול בעל־כנפים צדיק תמים חמדת הימים גאון ישראל וקדושו / רכבו ופרשו שר התורה מנורה הטהורה אספקלריא המאירה / מאיר לארץ ולעדרים עדרי צאן

9. שו"ת קרן לדוד, מהדורת ברוקלין תשמא, סי' קפ. המכתב המקורי עם התאריך נמצא תח"י הרב אברהם שישא.
10. אהלי שם, עמ' 278.
11. על תקופת רבנותו שם ראה 'ספר מארמארוש' עמ' 80־81.
12. על הישיבה ודרך לימודו ראה: ר"א פוקס, ישיבות הונגריה בגדלותן ובחורבנן ח"א עמ' 354־363.

קדשים לאלפים בוצינא קדישא / חסידא ופרישא עה"י פה"ח כקש"ת / מרן **אליעזר דוד** זצלה"ה / בן הגה"צ המפורסם כש"ת מוה"ר עמרם **גרינוואלד** ז"ל

שימש בכתר הרבנות לאב"ד ור"מ פה קהלתינו יצ"ו / שבע שני מלואים. ומלפנים דומ"ץ בק"ק סערדאהעלי / ואב"ד בק"ק צעהלים ובק"ק וישווא יע"א כלן שוין לטובה / להגדיל תורה ללחום מלחמת ה' שערה בקדושה ובטהרה / בעהמח"ס 'קרן לדוד' ועוד חיבורים נפלאים והמה בכתובים

אלי וקנני עדת ישראל כי נפלה עטרת ראשנו, פאר דורנו כליל תפארתנו / **ל**מי כל חמדת ישראל רב פעלים מקבציאל, צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל / יומם ולילה מסר נפשו על תורת ה' ועבודה תמה, ורבים השיב מעון בשבט מוסר ואמירה נעימה / **ע**נותנותו וצדקתו ומדותיו הנפלאות מי ימלל, גם צדקת פזרונו אין לתאר ולהלל / זלגו עיניו דמעות בתפלותיו שפך לב כמים, וקרב לב ישראל לאביהם שבשמים / רועה נאמן הי' לעדתו בכל מקום היותו, וכאב רחמן נהל עם צאן מרעיתו / דלה והשקה תורה ויראה לתלמידים לאלפים, ממדינות הקרובות והרחוקות אליו נאספים / ויהי דוד בכל דרכיו משכיל וה' עמו, שהלכה כמותו בכ"מ ונמוקו עמו / דרש טוב לעמו דבר בעתו בשבתות ומועדים, דברות קודש מלהבות אש היו אמרותיו הנחמדים

ועלתה נפשו רוחו ונשמתו למרום בקדושה ביום ר"ח סיון / מ"ה לספירה ת'ר'פ'ח' בן ס"א שנים להתלונן בכנפי השכינה / ת'נ'צ'ב'ה' / ושם אמו אסתר ע"ה[13]

לאחר פטירתו יצאו לאור עולם חלק מחיבוריו:

קרן לדוד שאלות ותשובות חלק אורח חיים... מרן **אליעזר דוד** זצללה"ה... שנת [תרפ"ט]... סאטמאר. — [מהדורה חדשה יצאה לאור בברוקלין תשמ"א בתוספת תשובות, חידושים ועוד]

קרן לדוד חידושי אגדה על התורה... חלק ראשון ספר בראשית... סאטמאר

13. שו"ת קרן לדוד, ברוקלין תשמ"א, בסוף הספר. הושלם עפ"י צילום שעשיתי בעת שזכיתי להשתטח על ציונו.

מצבת רבי אליעזר דוד גרינוולד בסאטמאר

תר״ץ. — חלק שני ספר שמות... סאטמאר תרצ״ט. — ספר ויקרא במדבר דברים ולקוטים... ע״י חברה בחורים דישיבת קהלת יעקב פאפא. ברוקלין תשל״ו.

הגדה של פסח עם פירוש... **חסדי דוד**... סאטמאר... תרצ״א.

קרן לדוד חידושי אגדה ודרושים למועדי ה׳... סאטמאר... תרצ״ד.

תהלים... עם פירוש **מזמור לדוד** לקוטים יקרים... יו״ל לראשונה ע״י ישיבת תולדות יוסף... תשנ״א... ברוקלין[14].

14. על חיבוריו ראה עוד: חכמי טרנסילבניה עמ׳ 45-46.

פרק יח

רבי יעקב יחזקי׳ גרינוולד

(תרעב - תרפג)

לאחר שהאב״ד רבי אליעזר דוד גרינוולד עזב — בשנת תרע״ב — את כס הרבנות בצעהלים, נתמנה תחתיו בן אחיו, רבי יעקב יחזקי׳ גרינוולד[1]. נולד בשנת תרמ״ב בטשארנא לאביו רבי משה גרינוולד, לאחר מכן אב״ד חוסט בעל ׳ערוגת הבושם׳. עיקר תורתו שאב מבאר תורת אביו. הסתופף בצלם של האדמורי״ם רבי יחזקאל שרגא הלברשטאם אב״ד שינאווא בעל ׳דברי יחזקאל׳, רבי ישכר דוב רוקח אב״ד בעלזא ובנו רבי אהרן רוקח אב״ד בעלזא. נשא לאשה את מרת שרה רבקה בת דודו רבי ישראל מנחם ברוין אב״ד ברעזאוויץ[2], ודר כמה שנים ליד חותנו.

עודו צעיר לימים נתמנה לרבה של קהלת ליקוב (בסביבת אורשיווא בקארפאטרוס), שם מצאנו זכרו כבר בשנת תרס״ט[3], וכאמור בשנת תרע״ב[4] הוכתר כרבה של צעהלים, עפ״י המלצת רבי שמואל רוזנברג אב״ד אונסדורף בעל ׳באר שמואל׳ ׳שאמר עליו גדולות כאשר שאלו חוות דעתו בענין הרבנות דק״ק צעהלים׳[5].

גם הוא המשיך במסורת קודמיו בייסוד וניהול ישיבה במקום, ובית

1. ראה עליו: אלה אזכרה כרך שישי עמ׳ 271-275; דמויות הוד כרך ג׳ עמ׳ קעא; ראשי גולת אריאל עמ׳ קמח-קסא. הידיעות בפרק זה שלא צוינו עליהן מקורות, לקוחות ממקורות הנ״ל ומההקדמות לספריו ׳ויגד יעקב׳.
2. נהרגה עקה״ש ביום י״ז תמוז תש״ד.
3. שו״ת משפטיך ליעקב חיו״ד סי׳ נט. ואולי כבר כיהן שם בשנת תרס״ז, שכן בספרו ויגד יעקב על המועדים רשם דרשותיו לשבת שובה ושבת הגדול משנת תרס״ז.
4. דרשת שבת שובה תרע״ג כבר דרש בצעהלים — ויגד יעקב על המועדים עמ׳ קסג.
5. הקדמת ויגד יעקב על המועדים עמ׳ טו.

האב"ד רבי יעקב יחזקי' גרינוולד - לאחר מכן אב"ד פאפא

מדרשו היה לאבן שואבת גם לבני הקהלה, וכפי שמספר בנו: ׳הנהיג בבית מדרשו איזה מנהגי חסידות ונוסחאות מנוסח האריז״ל, אף שבבית הכנסת הי׳ נזהר מלשנות, ולא הנהיג שום שינוי... היה דרכו בש״ק להתפלל שחרית וקריאת התורה בבית המדרש דבני הישיבה, ואח״כ הלך לביהכ״נ לקריאת התורה ותפלת מוסף, ואיזה בעלי בתים חשובים היו רגילים להתפלל במנין שלו תפלת שחרית, וכשרוב התלמידים התפללו בנוסח שקורין נוסח ספרד, התחילו לפני התיבה ג״כ בנוסח ספרד, נגד המנהג הקדום שם, ונעשה מזה קצת מחלוקה, ושאל את הגה״צ דאונצדארף זצ״ל לחוות דעתו בענין זה, והשיב לו: אם אמנם ע״פ דין אין חשש ושפיר דמי לשנות להתפלל שם ספרד, מ״מ אחרי שהוא מבין ויודע כמה טובה ותועלת רוחני תצמח להבעלי בתים כשמתפללין עמו ביחד, ע״כ לדעתו כדי שלא ימנעו הבעה״ב מלהתפלל במנין שלו, נכון שיניח מנהג הקודם׳[6].

כן שמר וביצר את הקהלה, תיקן תקנות מועילות מיוסדות על אדני התורה ומסורת אבות. במלחמת העולם הראשונה — בשנת תרע״ה — אף דאג לפליטי החרב מגליציה שהגיעו לבוהמיה ומורביה, ולא היו במקומות אלו מקוואות כשרים. ב׳קול קורא׳ שפירסם אז ברבים הוא פנה אל ׳אישים גאוני וגדולי מדינתנו... עוצו עצה, הבו התחכמו מה לעשות להסיר המכשלה הגדולה הזאת... גדולי ונכבדי המדינה וחוצה לה משתדלים בכל תוקף עוז ותעצומות להיטיב את מעמד ומצב אחינו בנ״י הנדחים מגאליציע... אבל אין איש שם על לב לעשות איזה תיקון... להציל אלפי ישראל מכרת ר״ל...׳[7].

מקובץ דרשותיו אנו מתוודעים על ׳חברות׳ שונות שהתקיימו בזמנו בצעהלים, מהן שנוסדו בתקופת כהונתו: ׳דרוש... להתיסדות ׳חברה ללמוד ברבים בש״ק׳ — תרע״ג[8]; ׳עוד דרוש לחברה הנ״ל שקבעו שידרוש בכל שב״ק בע״ב אחר — פ׳ אמור עטר״ת׳[9]. — ׳דרוש לשמע״צ עזר״ת לפ״ק

6. הקדמת ויגד יעקב על המועדים עמ׳ י, טז.
7. שו״ת משפטיך ליעקב עמ׳ קס.
8. ויגד יעקב יעקב על המועדים עמ׳ צה.
9. שם עמ׳ צו.

מכתב מהאב"ד רי"י גרינוולד - מעת כהונתו בצעהלים

לחברת ת״ת[10]; ׳דרוש שמע״צ לח׳ ת״ת עטר״ת לפ״ק׳[11]. — ׳דרוש לחברה ׳משכיל אל דל׳ בחודש אדר צעהלים תרע״ג[12]. — ׳דרוש לז׳ אדר עטר״ת אשר קבענו יום זה לזכרון יא״צ לאותן בני הנעורים מבני קהילתינו שנפלו בעוה״ר במלחמה ולא נודע יום היא״צ שלהם׳[13]; ׳עוד דרוש לז׳ אדר (שנת תרפ״ב) לזכרון נשמות הנ״ל לחברה תפארת בחורים׳[14]; ׳עוד דרוש לזכרון נשמות הנ״ל ז׳ אדר תרפ״ג׳[15]. כמה מצאצאיו נולדו לו בצעהלים[16].

בשנת תרפ״ג נתמנה לרבה של קהלת באנפי־הוניאד. בפרשת נשא נפרד מבני הקהלה בצעהלים. את דרוש הפרידה העלה על גבי הכתב[17] ובו רושם בין השאר:

...לפני זה קרוב לי״א שנים כשזכיתי לדרוך פעם ראשונה על מפתן מקום קדוש זה התחלתי במשנה זו... מורי ורבותי, ברצות הש״י דרכי, בדעתי לקבוע דירתי למז״ט בשטומ״צ בק״ק הוניאד יע״א, על כן ביציאתי אני נותן הודאה על חלקי, בראשית אפתח בכבוד התורה... והעולה על כולם שזכיתי להרביץ תורה לתלמידים ודרשתי במקום הקדוש הזה יותר ממאה דרשות, וזכיתי למצוץ דמעות מלבות אחב״י עם הרהורי תשובה, ולהעמיד תלמידים הגונים ב״ה מילידי קהלתנו...

ואודה בכבוד אכסניא, לכל הקהל הקודש בכלל, וליחידי סגולה בפרט, שהחזיקו אותי בכבוד גדול, והראו לי אהבה כאיש אל אחיו... ולסיומא אני רוצה לעורר ולהזכיר דברי הזקן ההק״ק ר״מ כ״ץ ז״ל שאמר ביום פטירתו, הבית הזה בניתי והפועלים ישגיחו להלאה שלא יהרס, והנה ב״ה קיימתי מה שהבטחתי בבואי להיות כאן עשר שנים, ויותר עשיתי להשלים מה שהייתי בכל שנה איזה

10. שם עמ׳ רנד.
11. שם עמ׳ רנה.
12. שם עמ׳ שט.
13. שם עמ׳ שי. במלחמת עולם הראשונה נהרגו ח״י אנשים מבני הקהלה.
14. שם עמ׳ שיד.
15. שם עמ׳ שטז.
16. כפי הרשום במאטריקל: מור (כנראה משה, ראה להלן אצל צאצאיו) ביום כ״ב אייר תרע״ד; סידוניה ביום ב׳ תשרי תרע״ז; מלבינה ביום כ״ח אדר א תרע״ט. — רבי יעקב יחזקי׳ נמנה בין צאצאי בעל ה׳פנים מאירות׳ רבה של אייזנשטאט, והיה מנהגו ׳בהיות משכנו בק״ק צעהלים לנסוע לעיר אייזנשטאט להיות על קברו ביום היארצייט שלו שהוא ביום כ״ז סיון׳ (ויגד יעקב, חלק במדבר, בהקדמה מבן המחבר עמ׳ טו).
17. ויגד יעקב, חלק במדבר, עמ׳ קסה־קסח: ׳דרוש לברכת הפרידה מק״ק צעהלים יע״א פ׳ נשא תרפ״ג׳. העירני לזה נכדו הג״ר משה סופר רב ור״מ דביהמ״ד פאפא בירושלים.

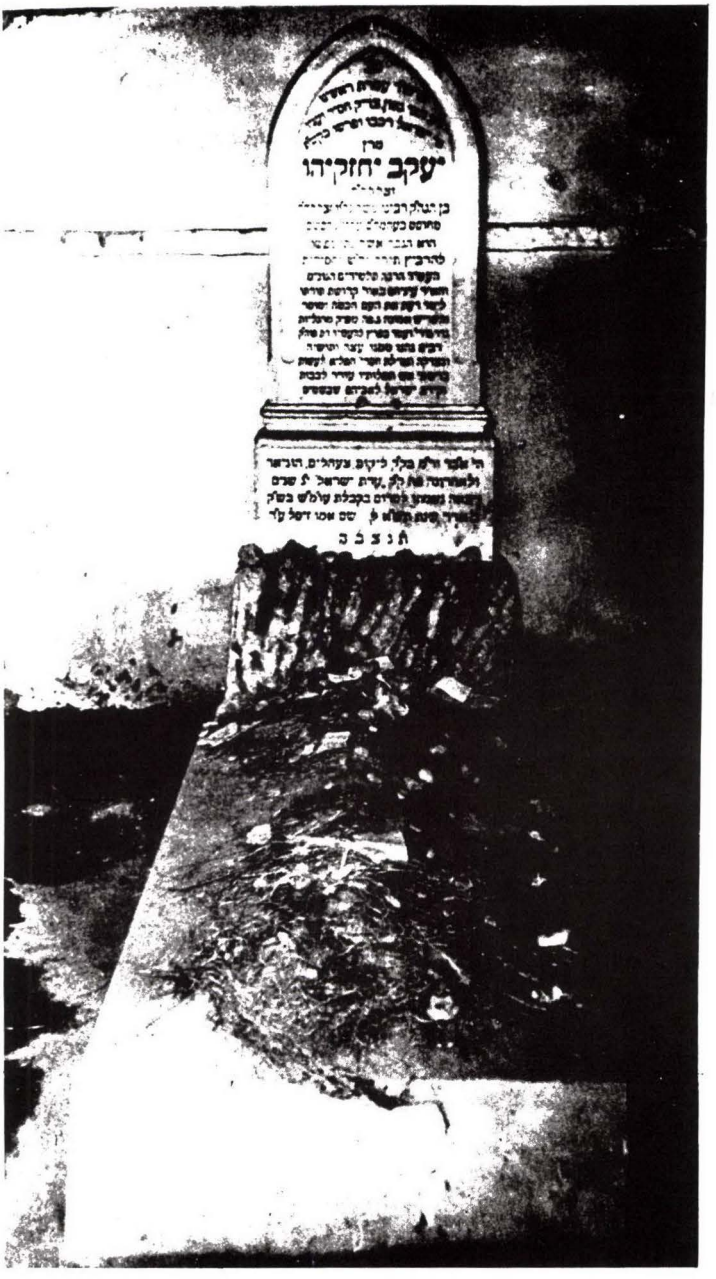
שבועות שלא בביתי, ותראו למלאות בעגלא ובזמן קריב בת"ח גדול מפורסם מסוגל להרביץ תוי"ש מתנהג בחסידות, והעיקר אחדות, וישיבה, ובת"ת תקחו עוד מלמדים, ואז תהי' בטוחין שתהיה לשם ולתפארת ולתהלה...".

בהוניאד כיהן ברבנות וניהל את ישיבתו[18] במשך כמה שנים, עד להתמנותו בשנת תרפ"ט לאב"ד קהלת 'עדת ישראל' בפאפא, שם מנתה ישיבתו מאות תלמידים. נפטר ביום ב' אדר תש"א ושם מנו"כ. על מצבתו חרות:

> פ"נ / אדמו"ר עטרת ראשינו / רב האי גאון צדיק חסיד ועניו / נר ישראל רכבו ופרשו כקש"ת / מרן **יעקב יחזקיהו** זצללה"ה / בן הגה"ק רבינו משה **גרו"ו** זצללה"ה מחוסט בעהמח"ס ערוגת הבשם / הוא הגבר אשר נתן נפשו להרביץ תורה יר"ש וחסידות / העמיד הרבה תלמידים הגונים / והאיר עיניהם באור קדושת תורתו / לימד דעת את העם חכמה ומוסר / והשריש אמונה בפה מפיק מרגליות / גדר גדרי' ועמד בפרץ להעמיד דת תוה"ק / רבים נהנו ממנו עצה ותושיה / ובצדקה וגמילת חסדי' הפליא לעשות / ברשפי אש תפלותיו עורר לבבות / וקירב ישראל לאביהם שבשמים /
>
> הי' אב"ד ור"מ בק"ק ליקוב, צעהלים הוניאד / ולאחרונה פה ק"ק 'עדת ישראל' י"ג שנים / ויצאה נשמתו למרום בקבלת עומ"ש בש"ק / ב' אדר שנת תש"א לפ"ק — שם אמו זיסל ע"ה / ת'נ'צ'ב'ה'[19]

לאחר פטירתו מילא מקומו בפאפא בנו רבי יוסף גרינוולד. אשתו בזיוו"ר היתה בת דודו רבי יעקב יחזקי' גרינוולד מחוסט[20]. דיין בסאטמאר, וכאמור לאחר פטירת אביו מילא את מקומו, וניהל גם את ישיבתו הגדולה. לאחר חורבן הקהלות היה אב"ד ור"מ סאמבאטהעלי, משם עבר עם תלמידיו לאנטוורפן, וכעבור כמה שנים הגיע לברוקלין, ייסד בה את קהלתו 'קהלת

18. על הישיבה בהוניאד ולאחר מכן בפאפא ראה: ר"א פוקס, ישיבות הונגריה בגדלותן ובחורבנן ח"א עמ' 285-302.
19. עפ"י צילום המצבה שבסוף שו"ת משפטיך ליעקב.
20. ראה עליו: ראשי גולת אריאל ח"א עמ' שמד-שנב.

מצבת רבי יעקב יחזקי׳ גרינוולד בפאפא

יעקב — פאפא׳, ומסונפים לה מוסדות חינוך מפוארים. נפטר בליל שבת קודש י״ג אב תשמ״ד.

שאר יוצאי חלציו: בתו הרבנית אסתר (נולדה בשנת תרס״ב) אשת רבי ישראל אפרים פישל לאנדא הי״ד. נולד בקליינוורדיין בשנת תרס״א. נישואיו היו בצעהלים בשנת תרפ״ב[21] י״א סיון[22], לאחר מכן דומ״צ בקליינוורדיין; בתו הרבנית יטל אשת רבי יחזקאל שרגא שענפעלד הי״ד אב״ד מיהלפלווא; בתו מרת לאה אשת רבי אברהם יצחק ווינברגר מקראקא הי״ד; בתו הרבנית ברכה אשת רבי יעקב יהודה דייטש הי״ד דומ״צ בשאלגאטאריאן; בנו רבי משה הי״ד מו״צ בפאפא חתן רבי יוסף משה מאיר שטיינר אב״ד אילאק; בתו הרבנית דבורה אשת רבי משה יהודה כ״ץ רב הצעיר בסערדאהעלי מח״ס ׳ויגד משה׳; בתו הרבנית זיסל הי״ד אשת רבי דוד מושקוביץ רב בבאניהאד ובמישקולץ, נפטר בירושלים; בתו הרבנית מלכה תחי׳ אלמנת רבי מרדכי אפרים פישל סופר רב דביהמ״ד פאפא בירושלים, ושם מנו״כ.

בנו וממלא מקומו רבי יוסף, הוציא לאור לאחר פטירתו את חיבוריו הרבים:

הגדה של פסח עם פירוש **אגודת אזוב**... מרן **יעקב יחזקי׳**... **גרינוואלד**... סאטמאר תש״ב

ויגד יעקב חלק ראשון. דברי אגדה ודברי הלכה... ועניני שבת ומועדים... סאטמאר תש״ד. — מהדורה שניה ושלישית עם הוספות, אנטוורפן תש״ז, ברוקלין תשל״ח. — חלק שני דרושים נחמדים לשבתא דריגלא ולמועדים ולסיום מסכתות... ובתוכו ספר **זכות אבות** על מס׳ אבות... ברוקלין תשט״ו

ויגד יעקב על התורה... ח״א על ספר בראשית... ונספחו אליו קצת חידושי אגדה והלכה מאת חותן המחבר... מו״ה **ישראל מנחם ברוין** זצללה״ה שהי׳ אבדק״ק ברעזוויטץ וק״ק ליפיאן... בשם ׳שארית ישראל׳. ברוקלין תש״ך. — ח״ב על ספר שמות... ברוקלין תשכ״ב. — ח״ג על ספר ויקרא... ברוקלין... — ח״ד על ספר במדבר... ברוקלין תשכ״ו — ח״ה על ספר דברים... ברוקלין תשכ״ח.

שאלות ותשובות משפטיך ליעקב... על ארבע חלקי שו״ע... וגם לרבות תשובות

21. מאטריקל בצעהלים.
22. השוה ויגד יעקב, חלק דברים, עמ׳ קעב: ׳דרוש לנשואין... בתי היקרה מ׳ אסתר תחי׳ עב״ג... מו״ה ישראל אפרים פישל נ״י ביום י״א לחוש סיון ברכתנ״י, שפ״ע הברכ״ה לפ״ק...׳.

להלכה בשם 'ויען יוסף' מבן המחבר... רבי **יוסף גרינוואלד**... בצירוף הארות והערות... מנאי תלמידם... **יעקב יצחק ניימאן** רב דחסידי בעלוא ומחזיקי הדת בעיר מאנטריאל... [ברוקלין] תשל"ז. — מהדורה שניה עם הוספות אזהרות בעניני מקוואות מכ"ק... בעל ויען יוסף... [ברוקלין] תשנ"ב.

ספר תהלים... אמרות טהורות על מזמורי תהלים... **ברכה ותהלה**. ברוקלין תשמ"א[23].

* *

כשהתפנתה משרת הרבנות בצעהלים בשנת תרע"ג, תרו ראשי הקהל למצוא מועמד מתאים שימלא את מקום הרבנות. על אף שלא היתה אז מהקהלות הגדולות, וגם משכורת הרב לא היתה גדולה במיוחד, שאפו רבנים מפורסמים לעלות על כס הרבנות במקום, בעיקר משום ששם הקהלה יצאה לתהלה כמקום תורה, ומסוגלת לניהול ישיבה בממדים גדולים. עקב כך גם היה רצונו של רבי ישכר שלמה טייכטאהל הדיין בפישטיאן וחתנו של האב"ד צעהלים רבי דוד פרידמן (ראה עליו למעלה), למלאות את מקום הרבנות במקום. וכה דבריו במכתבו שנשתמר עד היום בין מסמכי הקהלה:

בעזה"י ג' לסדר ועתה יגדל כח ה' פה פישטיאן יצ"ו.

אלקים יענה את שלו' מחו' הרבני המופלג בתורה וביראה הגביר המפורסים מוכתר בנימוסין הנגיד וקצין כמו"ה שמעון ליפשיץ נ"י אבן ספיר ופרנס העיר בק"ק צעהלים יצ"ו.

אחרי דרך מבוא השלו', ארשה לי לבא לפניו בכתובים בענין אשר כבוד אלקים הסתר דבר, ואבא בזה לשאול בעצתו, בדבר אשר הקשיבה אזני שנתרוקן כעת בקהלתם כסא הרבנות דשם. ע"כ נפשי בשאלתי אם הי' טוב וכשר הדבר לפניכם ליתן עינים בי ולמלאות עמי כסא הרבנות הנ"ל, אם כי קשה לאדם לדבר בשבח עצמו, עכ"ז מצינו לחז"ל שהרשו להודיע במקום שאין מכירין. ע"כ אתיצבה לפני כבודם את ערכי המועט.

מימי שמשתי גדולי עולם, וגם קבלתי סמיכה ממורי ורבותי ז"ל מחוסט ואונסדארף ז"ל ולהבחל"ח ממאדע שליט"א, ולא משתי מאוהל תורה והחזקתי ישיבה. וגם מעת ישבתי פה זה שבתי בד' אמות של הלכה, וגם כעת ה' זכני ליתן לבית הדפוס ח"א מקונטרס תשובותיי אשר נשאלתי מחברי, ואשר נשאתי ונתתי עם רבותי ראשי הגולה, והוא ספר שו"ת על ד"ח ש"ע, וכעת הוא נדפס בבארדפעלד. ואם אמנם אני יושב פה בשלו' ובשלוה עם אנשי קהלתי, וביותר

23. על חיבורים אלו ועוד ראה בפירוט יתר בחכמי טרנסילבניה עמ' 50-52; חכמי הונגריה עמ' 531-532. שם נשמטו חיבוריו על התורה ויקרא־דברים.

עם כבוד מחו' הגאון אב"ד דפה נשיא מדינתנו שליט"א, עכ"ז יען שתמיד זה היתה תשוקת נפשי להרביץ תורה ברבים, וגם להרחיב גבולי בתלמידים, ופה המקום אינה מסוגלה לזה, ע"כ הייתי חפץ להחליף משמרתי עם הרבנות דקבלתכם.

ויכלו לדרוש אודותיי אצל כל גדולי זמנינו, וביותר אצל הגאון אב"ד פה שליט"א, כי הוא מכיר אותי ואת מהותי ביותר, כי זה כשתי שנים אשר הנני כשבת אחים גם יחד. ואם כי ידעתי כי הי' קשה עליו פרידתי מפה, עכ"ז מפאת אהבתו אותי ויורע שרק זה רצון נפשי, ולא ח"ו להגדיל פרנסתי, כי ידעתי שפרנסתי פה טובה ממה שיהי' לי שמה, עכ"ז למען אהבת שלימות נפשי הנני מוכן להמעיט בכבודי למען להרבות כבוד שמים.

נא תיקר נפשי בעיניו וכבדני בדבר תשובתו, ואל תבינו כי אני בא ח"ו בטענת חזקה, לא רק גם אנכי הוא בתוך הבאים לקבל משרה הנ"ל, ולי ביותר ינעם אם יזכני השם לכהן מקום שכיהנו אבותיי. ואשר בזה ידידו"ש באהבה מצפה לתשובתו במוקדם.

הק' ישכר שלמה טייכטאהל

דומ"ץ פק"ק הנ"ל בעהמ"ס שו"ת משנה שכיר[24]

גם רבי יאקב יוסף גראס אב"ד אויבן מח"ס תבואת יקב, פנה לראשי הקהלה בהצעה למנות את בנו רבי מאיר גראס[25], וגם הוא מדגיש בין השאר את כשרון בנו לנהל ישיבה במקום:

בעזהי"ת אובן ג' בהעלותך תרפ"ג לפ"ק תע"א.

יעלה כנהר ברכה וחיים עד העולם לכבוד הנגידים יראים ושלמים נכבדי קהל הקודש אנשים אנשי שם קרואי העדה הקדושה אקרו"ט דק"ק צעהלים איש איש לפי מהללו יבורך גבר ובראשם הקצין הנכבד בעמו פאר קהלתו הראש הקהל שליט"א — כלם יתברכו ממעון הברכות לדור דורים!

אחד"ש רום תפארתכם כראוי לאנשי קודש עדה מפוארה בישראל הנודעת לשם ולתהלה ומעולם אנשי שם לה, אבא בזה ביותרת הכבוד לעומת הודכם והדרתכם: הנה נודע לי כי הרב אב"ד דקהלתכם שליט"א כבר יצא צדיק מן העיר לישב על כסא הרבנות המוכנת לו בק"ק ב' הוניאד, ובטח... כתורה וכמצוה שלא יהי' כסא הרבנות ריקם לזמן ארוך, ומאחר כי בטח תחזירו העטרה ליושנה להושיב על כסא הרבנות איש שהוא גדול בתורה ויראה, ע"כ מצאתי טובה להציע לפניכם אשר בין הקאנדידאטן תשימו עין לטובה בעין בוחנת על בני הרב החריף והבקי ומושלם בכל מו"ה מאיר נ"י שהוא יושב בשבת תחכמוני

24. אוסף מסמכים A III 3 73A.

25. חתן רבי מרדכי מאיר בנעט אב"ד שטיינמאנגר (סאמבאטהעלי). רבי מאיר שימש לאחר מכן כרבה של קהלת שארקאד מח"ס אמרי לב.

על התורה ועבודה בק״ק שטיינמאנגער בבית חותנו מחו׳ הגאון העצום שליט״א האב״ד דשם.

ועתה שמעוני אחי ורבותי, אם כי בני נ״י עודנו איש צעיר, ואם כי אין האב מעיד על בנו בענין כזה, אבל סמוך לבי בטוח בזה ב״ה, כי באם הקב״ה כן גזר וכן יסכים בעזרתו יתברך להושיב את בני נ״י על כסא הרבנות אצלכם, תמצאו בו כל מבוקשכם בכל אשר תשאל נפשכם לטובה בדרכי התורה עבודת השי״ת ועבודת הקהל על פי משפטי השו״ע תוה״ק — הוא בני נ״י הוא חריף עצום יודע ללמוד וללמד את בני ישיבה גדולה כמות שהוא, ובטח תצא שם ישיבתו ושם תלמידיו לשם ולתפארת בעולם, ועוד ממש כאשר הי׳ ממש ילד רך בשנים הפליא להראות כחו בלימוד תלמידים, ואם יזכה לשבת על כסא הוראה להרבות בישיבה וחכמה, אזי יהי׳ לכבוד ולתפארת קהלתו ומושבו בה יגדיל ערכה הגבה למעלה למעלה.

תיקר נא נפשי בעיני העדה הקדושה להשיבני דבר בענין זה כפי אשר ישים השי״ת בפיכם הטהור להשיב. מובן מעצמו כי דברי הנ״ל נאמרים רק בענין ובאופן כי אין לשום אדם טענת חזקה וכדומה על הרבנות והיא ביד הקהל לבחור להם רב עפ״י התורה באין מוחה.

והקב״ה ברוב רחמיו וחסדיו ינחני במעגלי צדק למען שמו, ונזכה במהרה להמורה בצדקה בבג״צ בב״א כיה״ר. — החותם ברגשי אהבה כבוד ויקר לעומת העדה הקדושה והעומדים על הפקודים בראשה.

הק׳ יאקב יוסף גראס

אבדק״ק יראים פה[26]

לבסוף נפלה ההכרעה בבחירתו של רבי יוסף אלימלך כהנא להמשיך את שלשלת הזהב של רבני צעהלים.

26. אוסף מסמכים A III 3.

פרק יט

רבי יוסף אלימלך כהנא

(תרפג - תרצא)

נולד בראסנאוויץ בשנת תרכ״ו לאביו רבי יצחק אייזיק כהנא אב״ד ראסנאוויץ וזשאדאני, ולאמו בת רבי יצחק אייזיק ביליצר אב״ד נאדי אידא[1]. תלמיד זקינו רי״א ביליצר, רבי חיים צבי מנהיימר אב״ד אונגוואר בעל שו״ת עין הבדולח, רבי שלמה גאנצפריד רב״ד אונגוואר בעל קיצור שו״ע ושא״ס[2], שבביתו התגורר, והוסמך ע״י להוראה בהיותו בן י״ז שנה[3]. ורבי שמחה בונם סופר אב״ד פרשבורג בעל שו״ת שבט סופר, ונסמך ע״י להוראה[4]. כשהגיע לפרק האיש מקדש נשא את מרת יוטל בת רבי משה הלוי יונגרייז אב״ד קאשוי[5].

עוד בימי צעירותו — בשנת תרמ״ח — החל להרביץ תורה ברבים, ועם פטירת אביו ביום כ״ב טבת תרנ״ב, הוכתר למלאות את מקום אביו ברבנות זשאדאני[6], וכן ניהל במקום ישיבה[7]. בידיעה משנת תרע״ב צוין כי

1. הידיעות בפרק זה, שלא צוינו עליהן מקורות, לקוחות מספר 'חידושי מהרי״א הכהן' בהקדמה ובסוף הספר.
2. אהלי שם, עמ' 235.
3. ראשי גולת אריאל ח״א עמ' ר. ואינו מדויק מה שמביא שם ש'סייע לו קצת בסידור הקיצור שלחן ערוך', שכן הספר יצא לאור לראשונה בשנת תרכ״ד, שנתיים לפני לידת רבי יוסף אלימלך.
4. אהלי שם, עמ' 235; ר״א פוקס, ישיבות הונגריה בגדלותן ובחורבנן ח״א עמ' 470.
5. נפטרה בדמי ימיה בזשאדאני ביום כ״ה אייר תר״פ, ומנו״כ סמוך לאהל אביה בקאשוי.
6. אהלי שם עמ' 235.
7. על ישיבתו בזשאדאני, ראה ראשי גולת אריאל ח״א עמ' רא־רב. ואינו מדויק מה שכתב שם שהיה בן עשרים שנה כשנתמנה לרבנות.

האב"ד רבי יוסף אלימלך כהנא - לאחר מכן אב"ד אונגוואר

לו 'חיבור מסודר לדפוס שו"ת פני יוסף, והוא שו"ת שנשא ונתן עם גדולי הדור, כן יש בידו חיבור על סוגיות הש"ס, וחבורים רבי הכמות על המסכתות גיטין, קדושין, כתובות, חולין וזבחים. תחת השגחתו מתנהלת ישיבה גדולה ונכבדה שלומדים בה בשקידה גפ"ת ופוסקים'.[8] לאחר פטירת רבי אליעזר חיים דייטש אב"ד באניהאד בעל שו"ת פרי השדה ושא"ס — בשנת תרע"ו — נתמנה רבי יוסף אלימלך למלאות את מקומו כאב"ד ור"מ של הקהלה במקום.

משם נתמנה כאמור בשנת תרפ"ג לרבה של צעהלים, עפ"י המלצת רבי אברהם פראנקל מבודאפעסט נשיא הלשכה האורטודוקסית בהונגריה לרבי שמעון ליפשיץ ראש הקהל בצעהלים בעת ההיא.[9] בדרשתו הראשונה הבטיח שאת הקהלה שהאב"ד רבי מנחם כ"ץ שמר עליה 'ועל איך ווייטער היטען'.[10] לשם העביר גם את ישיבתו, שמנתה בתקופת רבנותו בצעהלים כתשעים תלמידים. ב'כתב הרבנות' הבטיחו בני הקהלה לכלכל עשרה תלמידים, והשאר התקיימו בכוחות עצמם או במסעדת הישיבה 'מנזא'. הוא הרצה לתלמידים שלשה שיעורים: 'שיעור עיון', 'שיעור פשוט' ו'שיעור טפל'.[11]

'כארי יתנשא בפלפולי דאורייתא בשעת שעוריו בבית מדרשו עם תלמידי הישיבה, אשר לא זז מלקראם כל פעם בני. אם חלה אחד

8. אהלי שם עמ' 235, 533.
9. על רבי שמעון ראה בזכרונות המאור עמ' שעה־שפב. היה תלמידם של רבי שמואל עהרנפעלד אב"ד מאטעסדארף בעל החתן סופר ורבי מנחם כ"ץ פרוסטיץ אב"ד צעהלים. לאחר נשואיו עם בת ר' יצחק גערשטעל מצעהלים, התיישב במקום, ולימים נתמנה לעמוד בראשות הקהלה וחבר בועד ההנהלה הארצית של הקהלות האורטודוקסיות בהונגריה. נפטר בצעהלים ביוכ"פ תרפ"ח, כשלידו עומד הדיין רבי יו"ט ליפמן גולדמן (ראה עליו להלן), והגוסס אמר יחד עמו 'שמע ישראל', ובגמרו יצאה נשמתו. האב"ד רבי יוסף אלימלך ציין לאחר זמן לאחד מבני משפחתו: 'תדע נא שאחר פטירתו סגר לנו את בית החיים לשנה תמימה'. עיון בפנקס החברה קדישא אכן מאשרת עובדא זו, שכן הרישום הבא בפנקס הוא ביום ח' אלול תרפ"ח.
10. מרשימות הרב יו"ט ליפמן ראקוב מפי תלמידו רבי מרדכי מאיר פרידמן. כן סיפר שבעת פרידתו מהקהלה הדגיש: "די שטאט וואס ר' מנחם האט געגרינדעט און ר' דוד — — האב איך גוט אפגעהיטן".
11. ר"א פוקס, ישיבות הונגריה בגדלותן ובחורבנן ח"א עמ' 579.

מתלמידיו, עמד על המשמר. פעם דחה נסיעת הבראתו בגלל מחלת תלמיד[12].

רבי יוסף אלימלך העריך מאד את בני הקהלה, 'פעם בא תלמיד חכם גדול מחכמי בראדי לבקר בישיבתו, וישאל האיש אודות אכסניא. ענהו רבינו: ב"ה בקהלתי יכול כל גאון וצדיק לאכול בכל בית שהוא על אחריותי, כי ב"ה כולם אהובים וברורים ויראי, ועל כולן נשים מברכות לעצמן, ואין שעה שאין שאלה באה לפני באיסור והיתר ובהלכות טהרה לבעלה'. ומאידך אהבוהו בני הקהלה אהבת נפש, 'ואשרי עין ראתה כבוד התורה שנהגו אנשי קהלת צעהלים ברבם הגאון, כאשר יצא להבריא, והתלמידים הלכו אחריו, יצאו כל בני הקהלה ביראת הכבוד בנשיקת כפיו הטהורות להפרד ממנו ולברכו'[13].

כן עמד על משמר הדת, מסר נפשו שהקהלה תמשיך על פי מסורת אבות. יסופר ש'פעם אחת עשתה אשה אחת מנשי צעהלים בימי הפורים מסיבת נשף ביתי, אחר זה רננו שלא שמרו על הצניעות כיאות לבני צעהלים. בשבת קודש בדרשתו בבית הכנסת אמר: בפורים המנהג שאנשי החברא קדישא מלובשים קיטל ותכריכים מסבבים את הבתים, קרה אסון בקהלתנו בפירצת הצניעות שהיא קיום עם ישראל, אם לא יחזרו העושי אלה בתשובה ובחרטה גמורה, אני אלביש את הקיטל ואלך כאחד מבני הח"ק. בחרדה שמעו בני הקהלה את דברי רבם הגדול, וימהרו משתתפי הנשף לבא אל הגאון, ולבקש סליחה, והבטיחו לא לשנות עוד פעם, שלא יהיה מקום לשום רנון והיה מחניהם טהור. ויקבלם רבם ברחמים גדולים ויעודדם לרוח ה'"[14].

על הישיבה בצעהלים בתקופה האחרונה לימי כהונתו שם, מספר אחד מתלמידיו: 'אחר הפסח [שנת תר"צ] נסעתי לצעהלם, כי שמעתי מהללים מעוצם גדולתו של הרב הג' אבדק"ק שם, מוה"ר יוסף אלימלך כהנא, וחשקה נפשי לשאוב מים מדליו. כן ראינו עין בעין חריפתו ועומק חריצתו אשר ברגע או ברגעים היה מחדש חידושים עתיקין וחדתין, אף שלא היה לו אז

12. תלמידו בצעהלים הרב מרדכי מאיר פרידמן, ידיעות החוג, תוספת לגליון 13.
13. ידיעות החוג שם.
14. ידיעות החוג שם.

יוסף אלימלך כהנא
אב"ד דקהל. יראים
באָניהאָד יע"א.

[illegible]

מכתב האב"ד רבי יוסף אלימלך כהנא אל אחיו

הרחבת הדעת כהוגן, כי הי' בוללים מחשבתו עם הרבנות באונגוואר. חיבתו לתלמידיו אין לספר, והיה לפלא, אפילו לקטנים שבהם... אחר זה נסעתי על החורף [שנת תרצ"א] בחזרה לצעהלם, למדתי יחד עם הב' החו"ב מו"מ עמרם בלום משאפראן, נכד בעל בית 'שערים'. לזמן לא כביר קיבל עליו אמ"ו את משרת הרבנות באונגוואר, ולקח ברכת פרידה בשבת פרשת ויחי, וביום א' בבוקר נסע מצעלעם בתוך דמעות, ואמר: שבוכה עבור תינוקות של בית רבן שישארו בלא רועה ומנהיג כראוי'[15].

כאמור בשנת תרצ"א הוכתר כרבה של קהלת אונגוואר, אחת מהקהלות הגדולות והמפורסמות בתקופה ההיא. וביום ט"ו טבת עזב את קהלת צעהלים בדרכו למקום כהונתו באונגוואר. שם ניווט בתבונה רבה את הקהלה על כל מוסדותיה, ובפרט את הישיבה ששמה יצאה לתפארת בכל סביבותיה. בתקופת כהונתו באונגוואר מנתה ישיבתו כמאתיים וחמישים תלמידים[16].

בשנת תש"ד הובלו בני הקהלה יחד עם רבם לאושוויץ, שם עלה על המוקד יחד עם זוגתו בזיוו"ש הרבנית שרה בת רבי יאיר קאלוש ממעזלאבורץ ביום י' סיון תש"ד. 'לפנות ערב הגיעו לאושביץ, התלמידים שדבקו בו בכל לבם ובכל נפשם סבבוהו גם על המפתן של תאי הגזים. בראש העדה צעד המורה הקדוש, לומד בלי הרף ובלי הפוגה, כדרכו מאז ומתמיד, עיניו בוערות ופניו הם כלפיד אש, והוא מכין את עצמו באהבה ובסילודין לקדש שם שמים. באותן השעות הרים רבי יוסף אלימלך את קולו ואמר וידוי בהתלהבות דקדושה, ואחריו החרו החזיקו תלמידיו ובני עדתו, וכך קידשו רבה האחרון של אונגוואר... ביחד עם רבבות תלמידיו וקהל בני עדתו... את שם שמים, כששמע ישראל על שפתותיהם'[17].

חידושיו שהעלה על הכתב על כל מקצועות התורה נאבדו ונשרפו בשנות החורבן. המעט שנשאר, בעיקר ממה שהעלו על הכתב תלמידיו רבי נתן צבי קנפלמכר ורבי משולם דוב שיינפלד בעת למדם בישיבתו בצעהלים, נערכו ויצאו לאור ע"י נכדו:

15. תלמידו הרב שמחה בונם דוד סופר, זכרון בספר, ירושלים תשמ"ט, עמ' לז-לח.
16. על הישיבה שם ראה: ישיבות הונגריה בגדלותן ובחורבנן ח"א עמ' 470-473; ראשי גולת אריאל ח"א עמ' רד-רה.
17. ראשי גולת אריאל ח"א עמ' רז-רח.

חידושי מהרי״א הכהן חידושים... על סוגיות הש״ס וליקוטי תשובות... רבינו **יוסף אלימלך כהנא**... בתוספת ביאורים והערות ע״י נכד המחבר **יצחק אייזיק יונגרייז**... ירושלים תשכ״ט

בראש הספר הסכמות רבי דוב בעריש ווידנפלד אב״ד טשבין בעל שו״ת דובב מישרים ורבי צבי קינסטליכער אב״ד סעבען בעל שו״ת באר צבי.

יוצאי חלציו: בתו הרבנית פרייזה אשת רבי משה נתן נטע יונגרייז הי״ד בן רבי שמואל חיים יונגרייז אב״ד וואמאשמיקאלא; בנו רבי שרגא פייש כהנא חתן רבי שמואל זלמן ווינברגר אב״ד מארגרטין, נפטר בן כ״ז שנה י״ז ניסן תרע״ט ומנו״כ במארגרטין; בנו רבי יצחק אייזיק כהנא הי״ד אב״ד פאררא־ענטש חתן רבי חיים מרדכי אדלר; בנו רבי יהושע כהנא הי״ד.

* *

עם עזיבתו של רבי יוסף אלימלך — בשנת תרצ״א — את כס הרבנות בצעהלים, עמדו בני הקהלה שוב בפני השאלה את מי לבחור למלא את מקומו. רבי משה פארהאנד אב״ד מאקווא מח״ס אהל משה פנה בימים אלו אל רבי שמואל עהרנפעלד אב״ד מאטערסדארף, שימליץ על מינוי חתנו רבי אפרים רוזנפלד[18]: 'היות שק״ק צעלים פנוי' בלי ראב״ד, שהרב הגאון דשם הלך לעיר גדולה ק״ק אונגוואר... ולכן באתי בבקשה שטוחה... שידינ״פ הדר״ג שליט״א הוא הפראזע״ס דמדינת בורגענלאנד יצ״ו, ובוודאי יש לו יד ושם בק״ק צעלים הסמוך לדגלו'[19]. לבסוף נבחר רבי לוי יצחק גרינוולד לכהונת הרבנות במקום, בה כיהנו דודו (רבי אליעזר דוד גרינוולד) ואחיו (רבי יעקב יחזקי' גרינוולד)[20].

18. לאחר מכן אב״ד סענדרא מח״ס עץ אפרים.
19. שמואל בדורו עמ' שג.
20. המועמד הנגדי היה רבי ישכר שלמה טייכטאהל הדיין בפישטיאן (ראה עליו למעלה). רבי לוי יצחק זכה רק בקולות ספורים יותר (מפי תלמידו הר״ר אהרן גשטטנר).

פרק כ

רבי יו״ט ליפמן גולדמן

(- תרצח)

נולד בשנת תר״ל[1] לאביו רבי יצחק גולדמן שדר בכפר ליד טיסא־פורעד, ולאמו לבית שוורץ, מצאצאי (כנראה נכדת) רבי שמואל אביגדור שוורץ מטיסא־פורעד[2]. נתייתם מאביו בהיותו כבן ד׳ שנים, ונתגדל ע״י אמו. בשנת תרמ״א מצאנו זכרו בהאלאש[3], כנראה למד אצל האב״ד רבי אליעזר זוסמן סופר, לאחר מכן האב״ד פאקש. משם עבר לצעהלים לישיבת האב״ד רבי מנחם כ״ץ פרוסטיץ וחתנו רבי דוד פרידמן, שם למד כבר בשנת תרמ״ה[4].

בשנת תרנ״ג[5] נשא בצעהלים את מרת רייזיל בתו של הצדיק רבי יעקב קאהן בצעהלים[6], והתגורר ליד חותנו. בשנת תרנ״ה שימש כבר כמלמד

1. ברישום הנישואין במאטריקל משנת תרנ״ג צוין שהוא בן כ״ג שנה.
2. משפחתו ממגורשי פורטוגל. היה מחשובי הקהלה בטיסא־פורעד וגם שופט דמתא, ומסופר שמסר ממש נפשו לטובת ישראל. אירע פעם שנתפס אחד מהקהלה וסבל ממכות ויסורים, ונסע עמו לוינה הבירה להקיסר, ועלה בידו שיצא זכאי בדינו, וקיבל שכרו שהוא היה הראשון מהיהודים שקיבל רשות לקנות שדה אחוזה. נפטר בשיבה טובה בן פ״ח שנה ביום ד׳ דחנוכה תרכ״ט (תולדות סופרים, לונדון תשכג, במבוא עמ׳ 17. ראה שם עוד על משפחתו).
3. בפנקס חידושיו (ראה להלן) רשם: ׳ח״ת סוגי׳ דדשיל״מ שנת תרמ״א לפ״ק האלאש יע״א׳.
4. עפ״י פנקס חידושיו שנזכר להלן.
5. מאטריקל.
6. היה ידוע כאיש צדיק שהיה מתענה כל שני וחמישי. נפטר בצעהלים, וכפי שרשום בפנקס החברא קדישא: ׳תרע״ב — ר׳ יעקב קאהן בן רבקה יהודית לביאה, י״נ כ״ח אדר׳. אשתו מרת קריינדל נפטרה בצעהלים כ״ב סיון תרנ״ו. כנראה שאמו גם רשומה בפנקס הנ״ל: ׳האשה יהודית לביאה אשת ה׳ משה אייזק כ״ץ מתה ביום ב׳ ערב

הדיין רבי יו״ט ליפמן גולדמן

בקהלה[7]. בשנת תר״ע במכתב שאלה אל רבי אליעזר חיים דייטש האב״ד באניהאד בעל שו״ת פרי השדה, הוא חותם: ׳חד מנטורי קרתא דקהילתינו יצ״ו׳[8]. בשנת תרפ״ג כבר כיהן כדיין ומורה צדק בצעהלים[9].

בעת גירוש בני הקהלה בשנת תרצ״ח, עבר לוויען הבירה, ומשם נלקח למחנה טרזינשטאט, שם נפטר כבן שבעים שנה.

שרדו בכתובים שנים מחיבוריו שכתבם בימי עלומיו[10]. בכרך אחד רשום בשער: ׳קובץ אגדות... חידושי אגדה מה שאמרו חבירינו בחורי חמד בחברה תפארת שבת דק״ק צעהלים... [תרמ״ו]...׳. בו העלה על הכתב דברי דרוש

ר״ח ונקברה ביום ג׳ ראש חדש ניסן תרי״ט לפ״ק׳, ולידה נקבר בעלה ׳ר׳ משה אייזק כ״ץ נו״נ ביום וי״ו עש״ק י״ט מנחם אב תרכ״ב׳.
שאר צאצאי ר׳ יעקב קאהן: בנו ר׳ ישראל קאהן גר בקאמאראן, בשנת תרצ״ט עלה לארה״ק וגם בת״א, מנו״כ בבני ברק. בנו ר׳ משה אייזיק קאהן גר בפפד״מ, נפ׳ כ״ח אייר תרפ״ג ומנו״כ בצעהלים (ראה נוסח מצבתו, להלן בסוף הספר. [אבי ר׳ יהושע, מנו״כ בחיפה]). בתו מ׳ קילא, נפ׳ כ׳ אד״ב תרע״ג בפאפא, בעלה ר׳ אברהם ב״ר גבריאל ב״ר דניאל דראך, גרו כולם בפאפא, ר׳ אברהם נפ׳ שם כ״ח טבת תרפ״ה [אבי ר׳ מנחם דראך תלמיד הקרן לדוד בצעהלים ווישווא והדעת סופר בפרשבורג, גר באווד, סעבען ומעדיאש, בשנות השואה היה בביסטריץ ונהרג עקה״ש עם אשתו מ׳ חנה בילא ב״ר שמואל וידר מקלויזנבורג. בנם ר׳ שמואל דראך בנתניה]. בתו רגינה הי״ד אשת ר׳ גמליאל הויזנער הי״ד (יליד באניהאד), מלמד בישיבה קטנה בסומבוטהעלי. בתו מ׳ יהודית לביאה הי״ד אשת ר׳ אברהם גלנדואר הי״ד בבאניהאד.

7. במאטריקל ברישום לידת בנו ר׳ יצחק. בשנה ההיא סידר קידושין פעמיים ברשות האב״ד רבי דוד פרידמן. על תקופה זו כותב הרב אברהם שישא ׳היה ת״ח גדול, אני זוכר אותו היטב, איש מידות תרומיות, ועל הכל מלמד מצוין אשר שמו היללו תלמידיו אפילו אחרי שנים רבות׳.

8. המכתב נמצא תח״י נכדו הר״ר יעקב בן פז מבני ברק בן הר״ר אביגדור ישי גולדמן. ממנו קבלתי את הידיעות בפרק זה. תשובת רבה של באניהאד אליו בנידו״ז נדפסה בשו״ת פרי השדה ח״ג סי׳ קעה. כן ישנה תשובה אליו בשו״ת קרן לדוד (מהדורת ברוקלין) סי׳ קפ, בנוגע למקוה בצעהלים (ראה לעיל פרק יז הערה 9). במכתב המקורי שתח״י הרב אברהם שישא, רשם בשולי התשובה: ״ד״ש לכבוד גיסו היקר הרבני המופ׳ ומהולל בתורה מ׳ גמליאל נ״ו...״. הנ״ל מוסיף שהוא רבי גמליאל הויזער, שהיה מלמד ידוע בסומבאטהעלי, וכפי הנראה יליד צעהלים.

9. עפ״י פס״ד שכתב ונמצא בין תכריך כתביו שנזכר להלן.

10. נמצאים כעת במכון לכת״י שליד הספריה הלאומית בירושלים.

שער קובץ חידושים מתלמידי חברת 'תפארת שבת' בצעהלים

בכתב ידו של הדיין רבי יו"ט ליפמן גולדמן

לשבתות ומועדים שנאמרו ע״י תלמידי הישיבה בצעהלים — ובתוכם הוא — בין השנים תרמ״ה־תרמ״ח.

יוצאי חלציו: בנו רבי יצחק גולדמן (יליד תרנ״ה[11]) בצעהלים[12], לאחר מכן בתל אביב, ובסוף ימיו בחיפה, ושם נפטר; בנו רבי אליהו מנחם מענדל גולדמן (יליד תרס״ב) בצעהלים[13], ולאחר מכן במאטערסדארף, נפטר בתל אביב; בנו יבדלח״ט רבי אביגדור ישי גולדמן (יליד תרס״ד) בצעהלים[14], משם נתמנה לשו״ב בקאבערסדארף, לאחר עלייתו ארצה דר בתל אביב, וכעת בנתניה; בנו רבי דן גולדמן (יליד תרס״ה) בוויען, שימש כחבר בחברא קדישא, והיה מאחרוני היהודים שנשארו שם בעת חורבן הקהלה, כנראה נהרג עקה״ש[15].

11. נימול ע״י אביו (מאטריקל).
12. בפנקס הח״ק רשום בשנת תרפ״ב: ׳נפל של ר׳ יצחק גאלדמאנן׳, בשם יעקב (אמו לבית לוינגר) בן ג׳ חדשים ביום ד׳ אדר תרפ״ב (מאטריקל). צאצאיו שנולדו לו בצעהלים (כפי הרשום במאטריקל): מרת לאה ביום י״ב שבט תרפ״א; ר׳ שמואל ביום י״ח תשרי תרפ״ד (בלונדון); ר׳ אליהו ביום ה׳ אלול תרפ״ה (בלונדון); חיה ביום ט״ז כסלו תרפ״ח.
13. נשא בצעהלים את מרת ליבא לבית גרוסמן בשנת תרפ״ג. במאטריקל בצעהלים רשום לידת צאצאיו: מרת יהודית ביום י״ד שבט תרפ״ד; ר׳ יעקב ביום י״ד שבט תרפ״ו; מרת חיה ביום כ״א שבט תרפ״ז. רבי מענדל היה מלמד בשופרון, והיות שהיה נתין אוסטרי, היה צריך להשיג כל שנה רשיון מחדש שיוכל להתגורר בהונגריה. בשנת תרפ״ז (כמדומני) לא קיבל רשיון מחדש, ונאלץ אז לעזוב את מקומו, ועבר למאטערסדארף (ממכתב הרב אברהם שישא).
14. במאטריקל בצעהלים רשום לידת צאצאיו: מרת חיה אלפרוביץ ביום ו׳ סיון תרצ״א (בת״א); מרת עטרה זבולון ביום ט״ו אייר תרצ״ד (בת״א). אמם מרת רייציל דבורה לבית בלושטיין מלעדיעש בעניא ליד סערענטש.
15. מלבד צאצאיו הנ״ל רשום בפנקס החברא קדישא בשנת תרנ״ז פטירת ׳ילדה של מהו׳ ליפמן גאלדמאן׳, בת חמש חדשים (מאטריקל).

פרק כא

רבי לוי יצחק גרינוולד

(תרצב - תרצח)

נולד בשנת תרנ״ג לאביו רבי משה גרינוולד אב״ד חוסט בעל ערוגת הבשם. הסנדק בברית מילתו היה רבי חנני׳ יו״ט ליפא טייטלבוים אב״ד סיגעט בעל קדושת יו״ט[1]. תלמיד אביו, כשאלוף נעוריו היה אחד מחשובי התלמידים בישיבה, רבי שרגא פייבל מנדלוביץ, לימים ממייסדי ומנהלה של ישיבת ׳תורה ודעת׳ בברוקלין[2]. כשנתייתם מאביו בהיותו בן י״ז שנה, המשיך ללמוד בישיבת אחיו הגדול וממלא מקומו בחוסט, רבי אברהם יוסף גרינוולד, לאחר מכן אב״ד אונגוואר. נשא לאשה את מרת סילקא בת אחיו ורבו הנ״ל. נסמך להוראה ע״י רבי שמואל רוזנברג אב״ד אונסדארף בעל באר שמואל, רבי מרדכי ליב וינקלר אב״ד ה׳ מאדע בעל לבושי מרדכי ורבי שמואל ענגעל אב״ד ראדמישלא ורב״ד קאשוי בעל שו״ת מהר״ש.

בשנת תרע״ח הוכתר כרבה של קהלת פאיע במחוז סאטמאר, בה ניהל גם ישיבה, בה המשיך עד לסוף ימיו. משם נתמנה בשנת תרפ״א לרבנות קהלת ווישק שליד חוסט, בה כיהן במשך שמונה שנים[3]. ומשנת תרפ״ט אב״ד אורשיווא (קארפאטרוס).

1. ספר הזכרון דישיבה ומתיבתא ערוגת הבשם, ברוקלין תשמ״ה. משם נלקחו הידיעות בפרק זה שלא צוינו עליהן מקורות.
2. שלוחא דרחמנא, ירושלים תשנ״ב, עמ׳ 24. ראה עוד שם עמ׳ 162 שבעת הגיע רבי לוי יצחק לארה״ב, רצה רבי שרגא פייבל לשבצו בסגל ראשי הישיבה ׳תורה ודעת׳, משום שבעצם נוכחותו בישיבה תרבה יראת שמים בין שורות התלמידים. מפני סיבות שונות לא התגשם רעיון זה, ורבי שרגא פייבל הצטער על כך.
3. על תקופת רבנותו שם ראה: ספר מארמארוש עמ׳ 240; ישיבות הונגריה בגדלותן ובחורבנן ח״ב עמ׳ 321.

האב"ד רבי לוי יצחק גרינוולד

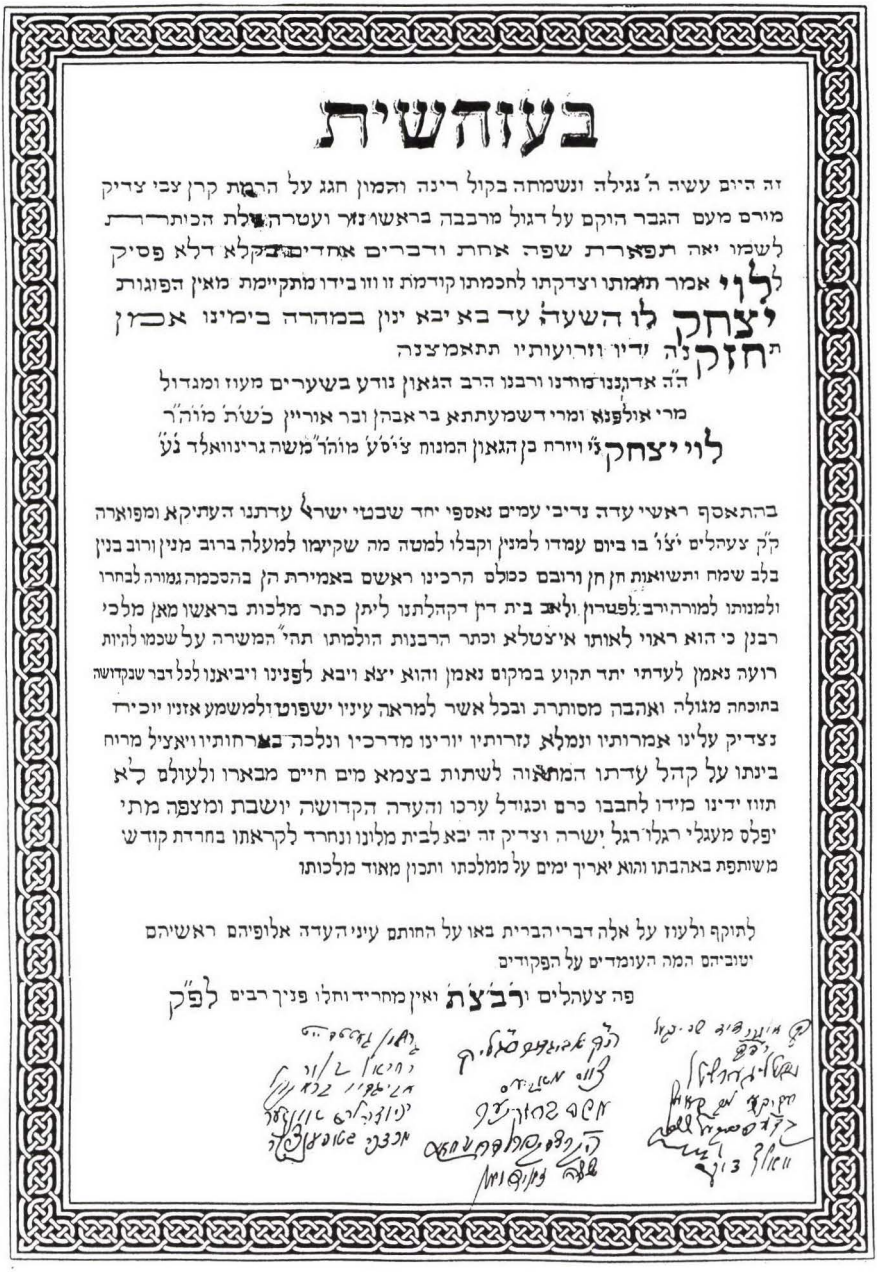
ביום ה׳ כסלו תרצ״ב החליטה קהלת צעהלים למנותו כמנהיגה. ב׳כתב הרבנות׳ שהגישו לו ראשי העדה נכתב בין השאר: ׳בהתאסף ראשי עדה... עדתנו העתיקה ומפוארה ק״ק צעהלים... וקבלו... ברוב מנין ורוב בנין... הרכינו ראשם באמירת הן בהסכמה גמורה לבחרו ולמנותו למורה ולרב לפטרון ולאב בית דין דקהלתנו... כי הוא ראוי לאותו איצטלא... להיות רועה נאמן לעדתו... והוא יצא ויבא לפנינו ויביאנו לכל דבר שבקדושה בתוכחה מגולה ואהבה מסותרת, ובכל אשר למראה עיניו ישפוט ולמשמע אזניו יוכיח נצדיק עלינו אמרותיו ונמלא גזרותיו יורינו מדרכיו ונלכה בארחותיו, ויאציל מרוח בינתו על קהל עדתו המתאוה לשתות בצמא מים חיים מבארו, ולעולם לא תזוז ידינו מידו לחבבו כרם וכגודל ערכו. והעדה הקדושה יושבת ומצפה מתי יפלס מעגלי רגלו רגל ישרה, וצדיק זה יבא לבית מלונו ונחרד לקראתו בחרדת קודש משותפת באהבתו, והוא יאריך ימים על ממלכתו ותכון מאד מלכותו...׳[4].

בקובץ דרשותיו (דרשות מגדלות מרקחים עמ׳ רכג) נשתמר ה׳דרוש מלפני קבלת עטרת רבנות בצעהלים יצ״ו תרצ״ג [כנראה צ״ל: תרצ״ב] לפ״ק׳, ובו מזכיר ש׳הקהלה הקדושה דפק״ק בקשו ממני שאשבות אצלם על שב״ק, יען שהם נותנים עיניהם לכבד אותי בעטרת הרבנות׳. כן נשתמר דרשתו בעת ׳קבלת רבנות בצעהלים יצ״ו (שם עמ׳ רכד).

ה׳קבלת פנים׳ שערכה העדה בבואו לשכון בתוכה מתוארת בכתבי העתים: השתתפו נציגי הקהלות הסמוכות ׳שבע קהלות׳, וכן מקהלת וויען, ווינר ניישטאט, באדען ושופרון. תהלוכה חגיגית שבה השתתפו כאלף איש בליווי תזמורת ליוותה את הרב החדש מתחנת הרכבת ועד לדירה שיועדה למגוריו, שם נשאו דבריהם ראשי העיר. לאחר שהרב ענה בדברי תודה, עברה כל הפמליא לבית הכנסת, בו דרש הרב את דרשתו הראשונה, בבקשה ותפלה שישררו השלום והאחדות בקהלה. כן נשאו דברי ברכה רבני קהלות אייזנשטאט, שופרון ולקאנבאך. בו במקום נערכה מגבית לטובת החזקת הישיבה המקומית.

הישיבה התנהלה על ידו במשך כל תקופת כהונתו במקום, ומנתה כמאה תלמידים. בשנות השיא למדו שם כמאתיים תלמידים. קיבל

4. צילום כתב הרבנות בספר הזכרון הנ״ל, ראה להלן.

בעזהשית

זה היום עשה ה׳ נגילה ונשמחה בקול רינה והמון חגג על הרמת קרן צבי צדיק
מורם מעם הגבר הוקם על דגול מרבבה בראשו נזר ועטרה עולת הכיתרת
לשמו יאה תפארת שפה אחת ודברים אחדים בקלא דלא פסיק
לוי אמר תומתו וצדקתו לחכמתו קודמת זו וזו בידו מתקיימת מאין הפוגות
יצחק לו השעה עד בא יבא ינון במהרה בימינו אכ״ן
חזק נ״ה ידיו וזרועותיו תתאמצנה
ה״ה אדוננו מורנו ורבנו הרב הגאון נודע בשערים מעוז ומגדול
מרי אולפנא ומרי דשמעתתא בר אבהן וב״ר אוריין כש״ת מו״ה״ר
לוי יצחק נ״י ויזרח בן הגאון המנוח צ״ס״ע מו״ה״ר משה גרינוואלד נ״ע

בהתאסף ראשי עדה נדיבי עמים נאספי יחד שבטי ישר׳ עדתנו העתיקא ומפוארה
ק״ק צעהלים יצ״ו בו ביום עמדו למנין וקבלו למטה מה שקיימו למעלה ברוב מנין ורוב בנין
בלב שמח ותשוואת חן חן ורובם ככולם הרכינו ראשם באמירת הן בהסכמה גמורה לבחרו
ולמנותו למורה ורב לפטרון ולאב בית דין דקהלתנו ליתן כתר מלכות בראשו מאן מלכי
רבנן כי הוא ראוי לאותו איצטלא וכתר הרבנות הולמתו תהי׳ המשרה על שכמו להיות
רועה נאמן לעדתי יתד תקוע במקום נאמן והוא יצא ויבא לפנינו ויביאנו לכל דבר שבקדושה
בתוכחה מגולה ואהבה מסותרת ובכל אשר למראה עיניו ישפוט ולמשמע אזניו יוכיח
נצדיק עלינו אמרותיו ונמלא נזרותיו יורינו מדרכיו ונלכה בארחותיו ויאציל מרוח
בינתו על קהל עדתו המתאוה לשתות בצמא מים חיים מבארו ולעולם לא
תזוז ידינו מידו לחבבו כרם וכגודל ערכו והעדה הקדושה יושבת ומצפה מתי
יפלס מעגלי רגלו רגל ישרה וצדיק זה יבא לבית מלונו ונחרד לקראתו בחרדת קודש
משיתפת באהבתו והוא יאריך ימים על ממלכתו ותבון מאוד מלכותו

לתוקף ולעוז על אלה דברי הברית באו על החותם עיני העדה אלופיהם ראשיהם
יטוביהם המה העומדים על הפקודים

פה צעהלים יר״צ״ת ואין מחריד וחלו פניך רבים לפ״ק

'כתב הרבנות' מקהלת צעהלים לרבי לוי יצחק גרינוולד

בחמימות כל תלמיד שהגיע לישיבה, ודאג בעצמו לאש"ל וחברותות. השתדל לקרב אליו כל תלמיד בדרכי חיבה, נזהר שלא לבייש שום תלמיד בזמן הלימוד או הבחינה[5]. בקהלה זו פיתח את כשרונותיו הברוכים בתורה ובהוראה, ורבים שחרו לפתחו בשאלות הוראה, דין ומשפט. כן בא בחליפת מכתבים עם גדולי הרבנים בבעיות העומדות על הפרק[6]. בין השאר פנה אל אחיו רבי יעקב יחזקי' בנוגע למה שנהג בעת כהונתו בצעהלים, 'ע"ד הכשר היורה... רוצין להכשירו ליי"ש של יין כשר. הנה מש"כ שאמרו לך שאני הכשרתי אותו בכל שנה, אינני זוכר מזה כלום, רק כמדומה לי שפעם אחת, שנה מקודם שנסעתי משם [מצעהלים] הכשירו איזה קעסיל, אבל כמדומה לי שהכשירו אותו כדבעי ע"י שהוליכו המים רותחין דרך כל הקנים...'[7].

כבוד רב הנחילו לו בני קהלתו. בחג השבועות ובשמחת תורה לאחר תפלת מוסף, ליוו את הרב בחזרתו לביתו תחת חופה, כששני אנשים נשאוהו על כפים. הכיבוד להחזיק את מוטות החופה וכן נשיאתו על כפים, נמכרו לכל המרבה במחיר. עמד על משמרת הדת, ומיד עם בואו בדק את השוחטים דמתא, וסירב לאכול משחיטת אחד השוחטים. תפלתו היתה בהשתפכות הנפש, ובפרט כשעבר לפני התיבה. מסופר שתושבי העיר הגוים נמשכו לתוך בית הכנסת לשמוע את תפלתו הזכה בעת עמדו לפני התיבה בסדר העבודה דיום הכיפורים[8].

עם השתלטות הנאצים ימ"ש על מדינת אוסטריה, הונחתה הגזירה בשנת תרצ"ח על כל 'שבע קהלות' לעזוב את מקומם. תלמיד מתאר ליל השבת בעת כניסת הרשעים לעיירה: התלמידים הסבו לשולחן רבם, פתאום הושלכו אבנים פנימה דרך החלון, ובנס ניצל הרב מפגיעה. ראשי הקהלה פנו אז להרב שהתלמידים יחזרו למקומותיהם, וכך נסגרה הישיבה המקומית

5. ישיבות הונגריה בגדלותן ובחורבנן ח"א עמ' 580-582. בשנה האחרונה לקיומה של הקהלה, בזמן החורף תרצ"ז, למדו בישיבה כשלשים תלמידים.
6. זכרונות המאור עמ' קעג.
7. שו"ת משפטיך ליעקב חיו"ד סי' לג.
8. מפי תלמידו הר"ר אהרן גשטטנר מברוקלין. הנ"ל מספר ג"כ שעד לעת האחרונה שמרו בני הקהלה על מנהגיה. בכל בוקר היה השמש דופק על פתחי הבתים 'שוהל קלאפפען' לקרוא לתפלת שחרית. כן בימי בין המצרים דפק השמש על פתחי הבתים והחנויות בצהרים, לקרוא לבני הקהלה להתאסף בבית הכנסת לאמירת תקון חצות.

שפרחה ושגשגה במשך מאות בשנים. לא ארכו הימים וכל הקהלה לקחה את מקל הנדודים ועזבו את עיירת מולדתם בעירום ובחוסר כל.

רבי לוי יצחק עבר לוויען הבירה, והתגורר כמחצית השנה בבית רבי דוד שפוטץ[9]. בשלהי השנה הגיעו לידיו האישורים להשתקע בארה״ב. מיד בבואו לברוקלין החל לייסד ולקומם קהילה עם מוסדות תורה חינוך וכשרות, שנקראו על שם אביו 'ערוגת הבשם', וידועים בשם מוסדות 'צעהלים'[10].

ביום כ' סיון תשט״ו נפטרה מחברתו הרבנית סילקא, ללא זש״ק. בזיוו״ש נשא את הרבנית בריינדל בת רבי שלמה ברוך פראגר אב״ד פעטרסווועלע, אלמנתו של רבי מנחם מענדל הלברשטאם אדמו״ר מסטרפקוב, שהיתה בזיוו״ר אשת רבי חיים יעקב ברעזניץ בן רבי יצחק ברעזניץ אב״ד סענעץ (ווארטברג).

נפטר ביום כ״ז ניסן תש״מ, ונטמן בבית העלמין בניו־דז'רסי חלקת קהלת צעהלים. בצוואתו — מיום י״א לספירה תשי״ב — הוא מבקש בין השאר: 'להוליך את גופי לארץ ישראל... על המצבה לא יכתבו שום תואר רק בזה״ל פ״נ לוי יצחק בן הרב הגאון הקדוש המפורסם בקדושתו וטהרתו רבן של ישראל כקש״ת מו״ה משה זצלל״ה בעל המחבר ספרי ערוגת הבשם תשו' ועה״ת. ולמטה על המצבה יכתבו בזה הלשון, שם הנ״ל קרא לו אביו על שם הגאון הקדוש איש אלקים נורא רשכבה״ג כקש״ת מו״ה לוי יצחק זכותו יגן על כל ישראל בעהמ״ח ספר הקדוש קדושת לוי...'[11].

לאחר פטירתו יצאו לאור חיבוריו ע״י 'ועד כולל ערוגת הבושם בירושלים':

9. אשתו בת של רבי יקותיאל יהודה גרינוולד אב״ד יארע — אחי רבי לוי יצחק — וכשנתיתמה נתגדלה בבית רבי לוי יצחק. נישואיהם היו בצעהלים בשנת תרצ״ז (מאטריקל).
10. אחיו רבי יעקב יחזקי' גרינוולד בתשובה אל רבי לוי יצחק 'אב״ד קהל חרדים וקהל ערוגת הבושם דברוקלין', דן בדבר שאלתו 'אם נכון לקנות בית תפלה שלהם ולעשות ממנה ביהכנ״ס, ואיכא חשש שיתבטל כל הקהל ח״ו' — שו״ת משפטיך ליעקב חאו״ח סי' יא. כנראה מדובר בקניית בית לבית מדרשו בברוקלין בעת הגיעו לשם.
11. הצוואה במילואה נתפרסמה בראש ספרו מגדלות מרקחים על התורה.

האב"ד רבי לוי יצחק גרינוולד - בזקנותו

מגדלות מרקחים... על סדר עבודת התפלה מסודרים... מו״ה **לוי יצחק גרינוואלד** זצוק״ל... שהי׳ אב״ד דק״ק פאיע, ווישק, ארשיווא, צעהלים ולאחרונה דק״ק ערוגת הבשם פה ברוקלין... ברוקלין תש״מ

דרשות מגדלות מרקחים אשר דיבר צדק והגיד מישרים מראשית השנה ועד אחרית השנה... ברוקלין תשמ״א[12]

שאלות ותשובות מגדלות מרקחים... — נלווה אליו: חידושים ופלפולים וסברא בש״ס וסוגיות... ברוקלין תשמ״ב

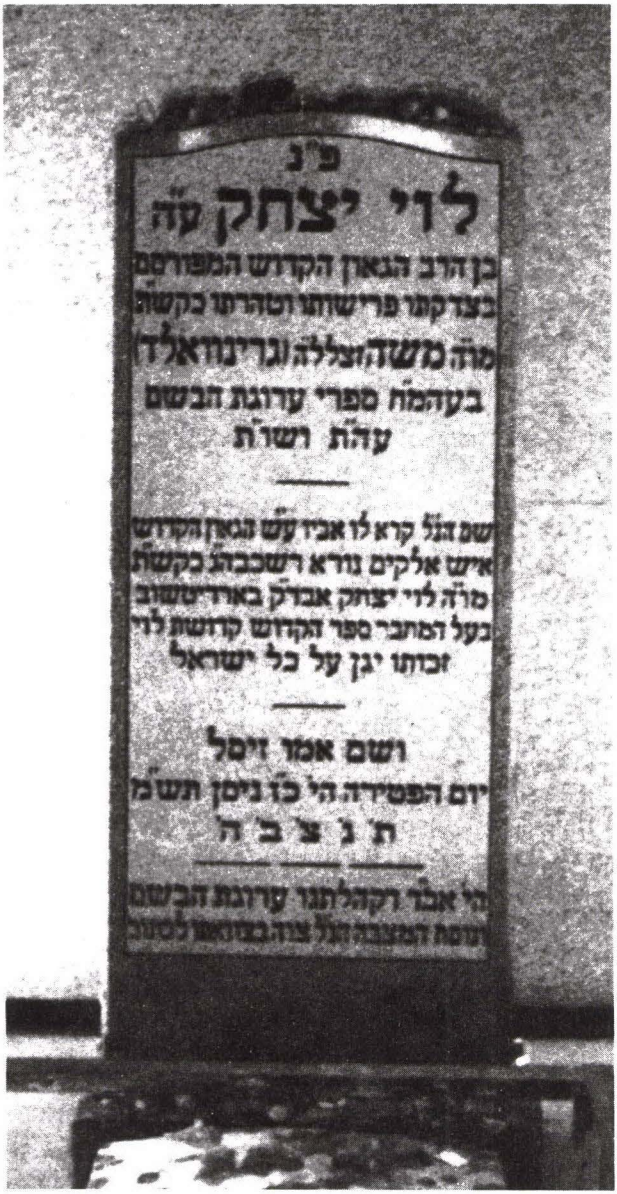
הגדה של פסח עם פירוש **מגדלות מרקחים**... ברוקלין תשמ״ג

מגדלות מרקחים... על חמשה חומשי תורה... ברוקלין תשמ״ד

מגדלות מרקחים... על תפלות ומקראי זמני ומועדי השנה... ונלוו אליהם ליקוטים על סדר פרשיות התורה ומאמרי חז״ל וקצת שו״ת ופלפולים וענינים שונים... ברוקלין תשנ״א

׳קהלת צעהלים׳ קיימת עד היום בארה״ב, בראשות רבי יוסף משה גרינוולד ב״ח של רבי לוי יצחק, והיא כעין מצבה חיה לקהלה עתיקת היומין ששגשגה במשך מאות בשנים על אדמת אירופה׳ הדויה — ואיננה.

12. בספר נדפסו מדרשותיו בצעהלים בין השנים תרצ״ג־תרצ״ח, לראש השנה, שבת שובה, יום כיפור, שבת חנוכה, פרשת וארא, שבת הגדול, אחרון של פסח, שבועות. בדרשתו לאחרון של פסח תרצ״ד (עמ׳ רא), הוא מזכיר ׳המנהג בקהלתנו משנים קדמוניות, שהצדקה מחלקת הבדלות לכל הבעלי בתים ביום אחרון של פסח, ומסתמא הנהיגו קדמונינו כן והי׳ להם כוונה עמוקה, ויש ליתן טעם למנהג זה...׳.

מצבת רבי לוי יצחק גרינוולד

פרק כב

אנשי שם ילידי הקהלה

לסיום הפרקים על חכמי צעהלים, מן הענין להזכיר את זכרם של גדולי ישראל שנולדו במקום, וכמו״כ אישים שגרו תקופה מסוימת כאן, והמשיכו פעלם בקהלות אחרות. לפנינו כמה מהם, וכמובן שהרשימה אינה מלאה כלל:

רבי ראובן ליב אנהלצר אב״ד רענדעק

יליד צעהלים (לפי מקור אחד שמו: יעקב). ממשפחת רבי נתן ארנהולץ אב״ד שטאמפי. אב״ד זאלא לעווא, לאחר מכן אב״ד ווראשדין משנת תק״ס, ומשנת תקס״ט אב״ד טשאבא רענדעק, בה כיהן עד לפטירתו בשנת תקפ״ב.

מקורות: מוזס בכת״י; פנקס הקהילות יוגוסלאוויה עמ׳ 116.

רבי אליקים געץ באראנצקי אב״ד קארמענד

נולד בצעהלים בשנת תקמ״א. לפי מקור אחד חרות על לוח מצבתו שהיה ׳בה״ג ר׳ יוזפא׳, ולפי זה יש המשערים שהיה בנו של רבי יוזפא בראנטש, שנפטר שנה לאחר מכן (ראה עליו לעיל בפרק ב, ושם שיערנו שהיה חתנו של האב״ד רבי אהרן ליב חלפן). מאידך בנוסח המצבה המלא המובא לקמן כפי שנמצא במקור אחר, לא מוזכר כלל שם אביו, אלא ׳בן האשה רבקה קריסל׳. נתמנה בשנת תקס״ד לרבה של קאבערסדארף, ומשם בשנת תקס״ו לרבה של קהלת קארמענד, בה כיהן במשך ל״ט שנה עד לפטירתו בליל יוכ״פ תר״ה, ומנו״כ שם. עמד במו״מ של הלכה עם ׳החתם סופר׳.

על מצבתו נחרת:

> **לזכר עולם יהיה צדיק תמים איש אלקים אמ״ו הרב הגאון האמתי המפורסם, כש״ת מוה״ר אליקים באדנצקי זצ״ל הנקבר פה. בן**

האשה רבקה קריסל ז"ל. נולד בק"ק **צעהלים** בשנת תקמ"א ונתקבל לרב בקהל קאבערסדארף בשנת תקס"ד. ועוד לא כלו שני שנים נתקבל לאב"ד פה בשנת תקס"ו והיה כטל לישראל ט"ל שנים אשר ישב על כס הרבנות פה ק"ק קערמענד. פרח כשושנה ויך שרשיו כלבנון, כשמן תורק כן שמו הלך בכל הארץ עד אשר הביאו לפניו מקרוב ומרחוק לחרוץ משפטין על כל דבר קשה עליהם ע"פ רוחב בינתו ודעתו הנשגבה אשר המה כתובים אשר קראם בשם 'נודע למשגב'. גם היה דורש נאה ומוכיח עצום ומפורסם כנחל נובע ממקור החכמה כן היו נופת צופים אמרי פיו כלם מלאים זיו ומפיקים נוגה כנראה מספר האגדה אשר קרא אתם 'משגב לעתות'. האיש אשר תמיד צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל איננו כי לקח אתו אלקים. הוא עלה שמימה להתהלך לפני אלקים באור החיים אולם מהעיר פנה זיוה ופנה הדרה, נפלה נזרה והורד לארץ כבוד ישראל בליל כל נדרי עת יצאה נשמתו בקדושה ובטהרה ונאסף אל עמו בכבוד גדול ביום י"א תשרי שנת תר"ה לפ"ק

נספד ע"י ה'כתב סופר' בפרשבורג: 'שהיה מפורסם לת"ח מלא וגדוש, מעודו היה יושב אוהל תורה, בצדקתו השיב רבים מעון, הרביץ טהרה בקהלתו'. את מקומו מילא בנו רבי יצחק אייזיק באדאנצקי במשך עשרים שנה, ולאחר שנתקבל שם לדרשן אחד מהרבנים המשכילים, עזב את מקומו ונתמנה בשנת תרכ"ו כדיין בפאפא, ובמשך כמה שנים כממלא מקום הרב. משאר צאצאיו ידועים: בנו רבי אהרן באדאנצקי נשא בצעהלים בשנת תקצ"ז את בתו של רבי יצחק אייזיק קעניגסבערג, ודר שם, מצאצאיו שנולדו במקום רשומים בפנקס המאטריקל. בנו רבי משה ליב באדאנצקי נשא בשנה ההיא בקארמענד את מרת רבקה בת רבי יצחק קערן מצעהלים, ודר ג"כ בצעהלים, שם נולדו לו כמה ילדים. בן נוסף 'הב' שלמה באדאנצקי בן הגאון מ' געץ אב"ד קירמינד י"נ ז' אייר תר"ו' בן כ"ו שנה, נפטר ונטמן בצעהלים. חתנו רבי בנימין וואלף פרוסטיץ אב"ד לוגאש בן רבי דניאל פרוסטיץ רב"ד פרשבורג.

מקורות: יידישע ארכיב 1928 עמ' 30-29; אישים בתשובות חת"ס עמ' סח-סט, צה; M.Z.S. 1913 עמ' 273-272 (שם נוסח מצבתו); פנקס הח"ק בצעהלים; פנקס המאטריקל של צעהלים; דרשות כת"ס מהדורת תשל עמ' פב.

רבי יהודה ליב קעניסבערגער אב״ד שטיינמאנגר

נולד בצעהלים לאביו רבי עוזר קעניגסבערגער, שנמנה בין חשובי ונכבדי הקהלה (ראה גם לעיל פרק ששי הערה 20). תלמיד מובהק של ה׳חתם סופר׳ ורבי שלום אולמן אב״ד לאקענבאך. נשא את בתו של הגביר רבי אהרן אונגר, ששימש כראש הקהל ברעכניץ ופעל רבות למען כלל ישראל בתקופתו (אבי אביו של רבי יואל אונגר אב״ד פאקש בעל שו״ת ריב״א). דר ליד חותנו, ובשנת תקע״ח שימש כבר כדיין במקום, והיה יד ימינו של האב״ד ברעכניץ רבי אלכסנדר מייזליש, שבסוף ימיו היה סגי נהור. לאחר מכן נתמנה לרבה הראשון של קהלת שטיינמאנגר (סאמבאטהעלי), בה כיהן כבר בתחלת שנת תר״א (כנראה הגיע לשם לקראת ר״ה תר״א) עד לפטירתו ביום י״א טבת תרכ״ב ושם מנו״כ. ׳הוא מתאונן על גורלו כרב (ראה נוסח המצבה שלפנינו), דומני כי מה שהעיק אותו במיוחד, הוא שבסוף ימיו העמיסו עליו המתחדשים אי אלו שינויים בבית הכנסת, נגד רצונו ועל אפו וחמתו. פרטים על מה היו השינויים איני יודע. השאיר אחריו ששה בנים ובת אחת׳ (ממכתב הרב אברהם שישא).

על מצבתו נחרת לפי צוואתו:

פ״נ / אדמו״ר רב ומורה ראשון דקהלתנו / וזאת אשר צוה לכתוב על מצבתו / פה ספון וטמון / אני יהודה ליב קעניגסבערגער / הראתי את עצמי בארץ רק כגר / ונגעה בי יד ה׳ בעת זקנותי / ועול הרבנות על שכמי טענתי / ומקויים בי דברי גמרא וחכמיה / אוי לרבנות שמקברת בעליה / כל עברי העובר על קברי / יתפלל על נשמתי העלובה / הוא ירפא לשברי ויהי׳ לי לאורי / אם ישוב פה בלב שלם בתשובה / אזכה לחזות בנועם אלוהי שמים / תהי׳ נשמתי צרורה בצרור החיים / מת ביום ש״ק י״א טבת ונקבר ביום ב׳ שנת תרכ״ב לפ״ק

מקורות: M.Z.S. שנה... עמ׳ 28-29; אישים בתשובות חת״ס סי׳ מה, רטו, תקכט.

רבי אברהם פריידר אב"ד רענדעק

נולד בצעהלים לאביו רבי מאיר פריידר חזן (ראה עליו לעיל בראש פרק ט) [לפי מקור אחד היה שמו המלא 'אברהם אליהו'. אמנם ברשימה מצעהלים משנת תקע"ח לערך מצאנו: "ר' מאיר חזן... ר' אברהם פריידר ר' אלי' פריידר", וכנראה היה לרבי מאיר בן נוסף בשם אליהו]. זוגתו הרבנית פייגלה היתה בת רבי יצחק משה פערלס אב"ד אייזנשטאט ובאניהאד בעל שו"ת בית נאמן. כפי הנראה מרשימה הנ"ל המשיך לדור לאחר נשואיו בצעהלים. בין השנים תקפ"ו-פ"ז מצאנו זכרו במאקווא. בשנת ת"ר נתמנה לאב"ד רענדעק [טשאבא-רענדעק]. הסכמה ממנו נדפסה בספר צמח נעורים, פראג תרי"ח.

מקורות: מוסדות תבל, וויען תקפ, ברשימת הנדיבים בצעהלים; אבן המאיר א-לו; שו"ת בית נאמן, בהקדמה עמ' 11; מוזס במאמרו על שבע קהלות עמ' 321; כרם שלמה שנה ה' קובץ ד' עמ' י'; מכתב ממנו (כת"י), מאקווא תקפ"ז.

רבי אלעזר הלוי הורוויץ אב"ד וויען

נולד בפלוס (בוואריה) בשנת תקס"ד לאביו האב"ד רבי דוד יהושע העשיל, שהיה לאחר מכן אב"ד פרויענקירכען, בנו של רבי הרש הורוויץ אב"ד פפד"מ בעל לחמי תודה וחתנו של רבי אלעזר קאליר אב"ד רעכניץ וקעלין בעל ה'אור חדש'. את אלמנתו נשא בזיוו"ש רבי משה סג"ל גלוגא אב"ד צעהלים. רבי אלעזר נמנה בין גדולי תלמידי ה'חתם סופר' בפרשבורג. נשא לאשה את בתו של רבי שלמה שפיגל מנכבדי הקהלה בצעהלים, ובבית חותנו הרביץ תורה לתלמידים. בשנת תקפ"ט לערך נתמנה לרבה של וינה, בה כיהן עד לפטירתו ביום כ"א סיון תרכ"ח, ושם מנו"כ. מתשובותיו שהריץ לחכמי דורו נדפסו בספרו שו"ת יד אלעזר.

על מצבתו נחרט:

פ"נ

הרב הגאון מעוז ומגדול
שלשלת היוחסין כש"ת מוהר"ר
אלעזר הלוי איש הורוויץ
זצ"ל אב"ד דקהל וויען

איש דגול מרכבה פה שלום ינוח
לזכר עולמים זאת תחרת על לוח
עדת אל הוכיח במישור רבות בשנים
זרע בצדקה ונטע נטעי נעמנים
רוחו ולבו עם ה' ואנשים נאמנים
הרביץ תלמידים הרבה לתורה ואמונה
ויראת ה' היתה אוצרו בחכמה ותבונה
רדוף שלום וחסד היתה מגמתו
ומטרת חפצו עד עת בוא חליפתו
ובכן מלאכי שלום לקראתו ירננו
ישר ותמים דרך בא יבא אליו
צבא מרום ישמחו ויושבי ארץ יקוננו
נאסף אל עמיו ביום ה' כ"א לחודש סיון
ונקבר כ"ד בו שנת תרכ"ח לפ"ק
תנצב"ה
ושם אמו קילה

* *

המצבה הזאת
הקימו ראשי הקהל פה וויען הבירה
לכבוד הרב ומורה לעדתו זה ארבעים שנה

מיוצאיו חלציו: בניו ר' דוד הורוויץ חתן ר' אלעזר קאליר מבראדי, ר' מאיר הורוויץ, ר' שמעון הורוויץ ור' גרשון הורוויץ חתן ר' ישראל יצחק קליינמן מוואַרשא. חתניו: ר' חיים בריל מפרשבורג, ר' יהונתן גאלמאן מאייבשיץ, ר' אליהו מנדלסזוהן מברעסלא ור' יעקב לעווּבער במעהרין.

מקורות: ארשת כרך ה עמ' 215-253; אישים בתשובות חתם סופר עמ' עב-עג; קובץ נוסחאות מצבות בווינה (בכת"י).

רבי נתן נטע קולמן אב"ד טשארנא

נולד בפרויענקירכען בשנת תק"פ לערך לאביו רבי בנימין קולמן. תלמיד החת"ס והכת"ס בפרשבורג. לאחר נשואיו בצעהלים בשנת תר"ד עם בתו של רבי דוד רוזנברג, גר שם (מצאנו זכרו במקום עד שנת תרי"א), ואח"כ

בשארוואר (בשנת תרי״ח). משנת תרי״ט אב״ד טשארנא, בה כיהן עד לפטירתו ביום ב׳ שבט תרמ״ב, ומנו״כ בפאראד הסמוכה. מילא את מקומו חתנו רבי זאב וואלף כהנא מח״ס שפתי כהן (ירושלים תשל״א). בטשארנא גר גם חתנו רבי מנחם מנדל פישמן בן רבי שרגא פייש פישמן, מגיד מישרים דפרשבורג. בנו רבי משה יוסף קולמן מטשארנא היה חתנו של רבי יעקב ליב הכהן שטרסר חתן ה׳כתב סופר׳.

מקורות: פנקסי המאטריקל בקהלות צעהלים וטשארנא.

רבי צבי הרש גינסברג אב״ד אראניאש־מעדיעש

יליד צעהלים. תלמיד ה״כתב סופר״ בפרשבורג. חתן רבי שמואל שמעלקא קליין אב״ד סעליש בעל ׳צרור החיים׳. בשנת תרי״ח לערך שימש כרב ממלא מקום בסעליש. משנת תר״כ אב״ד אראניאש־מעדיעש עד לפטירתו בשנת תרמ״ב. חידושי תורה ממנו נדפסו בראש ספר חמיו צרור החיים. מילא את מקומו בנו רבי יהודה ארי׳ ליב גינסברג.

מקורות: ספר זכרון לקהלת סעליש ח״א עמ׳ 36-37; רבי שמעלקא עמ׳ 34, 37, 39, 41, 43, 51, 82.

רבי מרדכי דאנציג אב״ד וואג־וועטש

נולד בצעהלים כ״ב חשון תקצ״ז לאביו רבי חיים דאנציג (נפטר בשופרון ביום כ׳ שבט תרי״ד ונטמן בצעהלים). תלמיד רבי עזריאל הילדסהיימר אב״ד אייזנשטאט וברלין וה׳כתב סופר׳ בפרשבורג. לאחר נשואיו עם בתו של רבי מנחם קירץ דר בליפטא סענט מיקלאש (בשנת תרכ״ד). בשנת תר״ל נתמנה לרבה של קהלת וואג־וועטש. בה כיהן עד לפטירתו ביום כ״ז שבט תרפ״ב, ונטמן שם. לאחרונה הועבר יחד עם זוגתו לבית החיים בפרשבורג ליד ציון הרב״ד רבי דוד וועסלי. עמד במו״מ של הלכה עם רבותיו הנ״ל ורבי חיים סופר אב״ד פעסט בעל ה׳מחנה חיים׳. בנו רבי שמואל בנימין דאנציג כיהן כרבה של ׳קהלת הספרדים׳ בסיגעט, נהרג עקה״ש בשנות השואה.

מקורות: שם הגדולים מארץ הגר א־רמב; אהלי שם עמ׳ 403; ספר מארמארוש עמ׳ 15.

רבי מרדכי צבי הכהן מארטון אב"ד ד"ס מארטון

נולד בצעהלים בשנת תרכ"ד. תלמיד בעל ה"שבט סופר" בפרשבורג. חתן רבי דוב בער דושינסקיא אב"ד נעמעסטא. משנת תרנ"א אב"ד קאווענגרעש, ומשנת תרנ"ד אב"ד דיטשא סענט מארטון, בה כיהן עד לפטירתו ביום ה' חשון תרע"ג. מילא את מקומו, חתנו רבי יחיאל יוסף קרויס.

מקורות: חכמי טראנסילווניה עמ' 150; פנקס המאטריקל של קהלת קאווענגרעש.

רבי בנימין ברגר ר"מ בבעלעד

רבי בנימין נולד בצעהלים בשנת תרכ"ח לאביו רבי אפרים שמואל זלמן בערגער. תלמיד רבי משה גרינוולד אב"ד חוסט בעל ערוגת הבושם ורבי שלמה הלברשטאם אב"ד ואדמו"ר מבאבוב. נשא לאשה בת צעהלים ודר שם כמה שנים. לאחר מכן התיישב בבעלעד, שם פתח בית מסחר לחמרי בנין, אולם כל מאוויו היו נתונים להפצת תורה וניהל ישיבה מכובדת. כשירד נכסיו עבר בשנת תרצ"ג לנייפעסט, בה המשיך בהרבצת תורה. משם הובל בשנות השואה לאושוויץ, ונהרג שם על קידוש השם ביום י"ח תמוז תש"ד.

מקורות: ישיבות הונגריה בגדלותן ובחורבנן ח"א עמ' 309-310; מחנה אברהם בהקדמת בן המחבר; אלה אזכרה ח"ג עמ' 170-174; כרם שלמה גליון פא עמ' כה-כז.

רבי משה בונם קרויס אב"ד באדען

נולד בשנת תרל"ו בצעהלים לאביו רבי יונה קרויס (נפטר בצעהלים כ"ו ניסן תרס"א) ולאמו מרת שרה (לאחר שנתאלמנה עלתה לארה"ק ונפטרה בשנת תרצ"ב) בת רבי צבי יהודה פרידמן חתנו של ה'חתם סופר'. תלמיד רבי יהודה גרינוולד בעל שו"ת זכרון יהודה, שהיה לאחרונה אב"ד סטמאר. לאחר מכן עבר לישיבת רבי שמחה בונם סופר אב"ד פרשבורג בעל שבט סופר. נסמך להוראה ע"י רבו ר"י גרינוולד, רבי שמחה בונם עהרנפלד אב"ד מאטערסדארף בעל מענה שמחה ורבי דוד ניימאן רב"ד פרשבורג בעל שו"ת ניר לדוד. נשא לאשה את מרת פרומט רחל בת רבי שמעון פאללאק אב"ד

יעמרינג ובעלעניעש בעל שו״ת שם משמעון (נפטרה כ״ט סיון תש״ט), ודר ליד חמיו בבעלעניעש. בשנת תרס״ה נתמנה לרבה של קהלת באדען במדינת שווייץ, ושם ניהל גם ישיבה לתלמידים שהתקבצו סביבו. שם כיהן במשך ל״ג שנה עד לפטירתו ביום עשרה בטבת תרצ״ט, ומנו״כ בצירוך. קצת מחידושיו נדפסו בספר מנחת משה עה״ת וש״ס.

מיוצאי חלציו: הר״ר צבי יהודה קרויס, נפטר תשעה באב תש״ל בבאזעל; הר״ר שמחה קרויס, נפטר ו׳ אדר תש״נ; הר״ר ישעי׳ קרויס, נפטר י׳ כסלו תשל״ו; הר״ר יונה קרויס, נפטר כ״ג אלול תשמ״ג; מרת לאה אשת ר׳ משה דוד מאי הי״ד באמסטרדם; מרת רעכיל אשת הר״ר משה באללאג. נפטר ג׳ דחוה״מ פסח תשל״ה; הר״ר עקיבא קרויס, נפטר בירושלים אב תשנ״ה.

מקורות: שו״ת שם משמעון מהדורת ירושלים תשנ״ג; כתב זאת זכרון עמ׳ 292; מנחת משה, ירושלים תשל״ו.

רבי אברהם צבי הלוי גליק דומ״צ צעלדאמעלעק

נולד בצעהלים ו׳ שבט תר״נ לאביו רבי אביגדור גליק (ראה עליו להלן ברשימת משפחות הקהלה). תלמיד רבי אליעזר דוד גרינוולד בסערדאהעל, רבי יוסף צבי דושינסקיא בגאלאנטא, רבי עקיבא סופר ורבי ליב פרידמן בפרשבורג. נסמך להוראה ע״י רבו רי״צ דושינסקיא. זוגתו מרת אסתר הי״ד בת רבי יחיאל הופמן מצאצאי ה׳פנים מאירות׳ והוכתר ב׳מורינו׳ מרבי יהודה אסאד. שימש כמו״צ ור״מ בצעלדאמעלעק עד עלותו על המוקדה באוישוויץ ביום ט״ז תמוז תש״ד. תשובות אליו בשו״ת ריב״ד, קרן לדוד ומשפטיך ליעקב. תשובה ממנו בקובץ ׳עולת החודש׳ שנה ב׳ עמ׳ שצג־שצה. בניו רבי חנוך שלום גליק רב בברוקלין ורבי שמואל אפרים זלמן גליק.

מקורות: עולת החודש שם.

רבי רפאל אהרן קנפפלר רב בטיניע

נולד בטיניע לאביו רבי אברהם יהודה קנפפלר. תלמיד רבי אליעזר זוסמן סופר אב״ד פאקש, בנו רבי יוסף ליב סופר אב״ד פאקש ורבי שאול בראך אב״ד קאשוי. לאחר נישואיו עם בת רבי שלמה ב״ר יצחק נפתלי

שפיגל מצעהלים בשנת תרע״ט לערך, דר בצעהלים ליד חמיו. בין השנים תרפ״ט-תר״צ דר בפיומא. לאחר מכן חזר לעיר מולדתו ועסק במו״מ. משנת תרצ״ה שימש במקום כשו״ב ומורה הוראה. שתה את כוס התרעלה בשנות החורבן, ונפטר ימים ספורים לאחר השחרור, כ״ט אייר תש״ה.

מקורות: רישום תולדותיו ע״י הרב דוב בער שוורץ (בכת״י).

רבי אברהם צבי אונגר רב״ד קאפאוואר

נולד בצעהלים בשנת תרנ״ו לאביו רבי חיים אונגר תלמיד האב״ד רבי מנחם פרוסטיץ בן רבי יחיאל מיכל אונגר (ראה עליו לעיל פרק יא הערה 14), ולאמו מרת חנה בת הגביר רבי אפרים שמואל זלמן ברגר (ראה עליו לעיל בתולדות בנו רבי בנימין ברגר). תלמיד האב״ד רבי אליעזר דוד גרינוולד בעל ה׳קרן לדוד׳. ולאחר מכן אצל רבי שמואל רוזנברג אב״ד אונסדארף בעל ה׳באר שמואל׳, ומשם חזר שוב לרבו הראשון, שם למד עד לפרוץ המלחמה בשנת תרע״ד, והוסמך ממנו להוראה. בשנות המלחמה גויס לצבא, ובשנת תרע״ט נשא את מרת חוה לאה בת רבי ישי הכהן לוינשטיין מבעלעד אף הוא היה חתנו של רבי זלמן ברגר. לאחר חתונתו הרביץ תורה לתלמידים מישיבת דודו רבי בנימין ברגר, וכן שאב מבאר תורתו של האב״ד בבעלעד רבי יואל פעלנער. בשנת תרפ״ו עלה על כס ההוראה בקהלת קאפאוואר, שם כיהן פאר במשך ח״י שנה עד עלותו על מוקד יחד עם זוגתו וילדיהם אליעזר דוד, רחל, חנה, מנחם עזריה וחיה ביום י״ז תמוז תש״ד. הי״ד.

צאצאיו ששרדו לאחר החורבן: רבי יצחק שלמה אונגר אב״ד דקהל חוג חת״ס בבני ברק; רבי ישעי׳ יואל אונגר ורבי שמואל אפרים זלמן אונגר בשיכון סקיוורה; רבי יחיאל מיכל אונגר בארה״ב; מרת בת שבע אשת רבי אהרן יעקבוביץ בן רבי שמעון יחזקאל יעקבוביץ אב״ד וואדקערט בירושלים.

מקורות: מחנה אברהם בהקדמה; ישיבות הונגריה בגדלותן ובחורבנן ח״ב עמ׳ 162־163.

רבי מאיר חיים אונגר אב״ד לאקענבאך

נולד בצעהלים בשנת תרס״ה לאביו רבי יעקב אונגר, שנמנה בין חשובי

הקהלה והיה יד ימינם של רבני הקהלה רבי אליעזר דוד גרינוולד, רבי יעקב יחזקי' גרינוולד ורבי יוסף אלימלך כהנא. בנו של רבי מיכל אונגר (ראה עליו לעיל פרק יא הערה 14). רבי מאיר חיים נמנה בין חשובי התלמידים בצעהלים אצל הרבנים רבי יעקב יחזקי' גרינוולד ורבו המובהק האב"ד רבי יוסף אלימלך כהנא, שאף הסמיכו להוראה. בהגיעו לפרקו נשא את הרבנית שרה בת רבי יהודה הכהן קרויס אב"ד לאקענבאך, ובעת עלות חותנו לארה"ק בשנת תרצ"ה, נתמנה למלאות את מקומו. פעל רבות לחיזוק הקהלה והרביץ תורה לתלמידים, אולם לא ארכו לו שם הימים, ובשנת תרצ"ח בעלות הכורת על קהלות הקדושות בבורגנלאנד, נמלט לוויען ומשם עלה לארה"ק והתיישב בירושלים, בה המשיך בפעליו הרבים למען הכלל והפרט. נפטר בדמי ימיו ביום עשרה בטבת תשי"ח, ונטמן בחלקת הרבנים שבהר המנוחות. מכתביו פירסם חתנו רבי נתן געשטעטנער אב"ד קרית אגו"י בבני ברק: שו"ת 'מאור החיים' ב"ח ו'מאור התורה' עה"ת ג"ח.

מקורות: מאור החיים ח"א בהקדמה.

רבי אברהם פייגלשטוק דיין במונטוויראו

נולד בצעהלים בשנת תר"נ לאביו רבי שלום ב"ר יוסף יצחק פייגלשטוק. רבי שלום שימש כגזבר הקהלה מתקופת כהונת האב"ד רבי דוד פרידמן ועד לתקופת האב"ד רבי יעקב יחזקי' גרינוולד. ניהל את קופת הקהילה בדייקנות ובנאמנות, והיה משלים מכיסו את החסר לתקציב הקהלה. הוא בנה לקהילה בית שחיטה לעופות, וכן בנין בבית העלמין למגורי הגוי שנתמנה לשומר בית העלמין. נפטר בשיבה טובה חודשים אחדים לפני חיסול הקהלה, ט' טבת תרצ"ח.

בנו רבי אברהם נמנה בין חשובי תלמידי רבי יוסף צבי דושינסקי בגאלאנטא, ולאחר מכן בפרשבורג בישיבת האב"ד רבי עקיבא סופר. נשא לאשה את מרת גיטל בת רבי ישעי' פרידמן מטאפאלטשאן, בן רבי צבי יהודה פרידמן (חתן ה'חתם סופר') וחתן רבי פנחס לינק רב"ד טאפאלטשאן. הרביץ תורה בעיר הבירה וינה, ובשנות הזעם, ברח בשנת ת"ש למונטוויראו, שם כיהן כדיין בקהלת הרב מלבסקי. לאחר מכן עבר לברוקלין. שם נפטר בשנת תשי"ב. הוציא לאור ספר תולדות החת"ס. בניו: רבי משה ר"מ

בישיבת חפץ חיים בבורו פארק, רבי ראובן צבי ר״מ בישיבת חב״ד מונטריאל ורבי יוסף יצחק ר״מ בלונג ביטש.

מקורות: כתב זאת זכרון עמ׳ 293; ׳פנקס מילה׳ של רבי יחיאל קאמין מצעהלים; מכתבו של ר׳ מאיר ב״ר יחיאל בלוי מירושלים.

רבי יהושע וייס - באנפי-הוניאד

נולד בצעהלים בשנת תרנ״ט לאביו רבי חיים (נפטר בקלויזנבורג ב׳ דשבועות תרצ״ה), ולאמו לבית ברגר (כנראה ממשפחת רבי חנני׳ ברגר מב׳ הוניאד, חמיו של רבי אהרן פרסבורגר אב״ד באניהאד). תלמיד רבי אליעזר דוד גרינוולד בצעהלים ובווישווא. לאחר נישואיו גר בב׳ הוניאד. נהרג עקה״ש בשנות השואה. מח״ס ׳כתר תורה׳ על תרי״ג מצוות, מארגרטין תש״ג.

מקורות: חכמי טראנסילווניה עמ׳ 91-90; מאטריקל הקהלה.

רבי כלב האקער - ירושלים

נולד בצעהלים בשנת תר״ע לאביו ר׳ יצחק האקער (ראה עליו להלן במשפחות הקהלה). תלמיד הדיין רבי יו״ט ליפמן גולדמן בת״ת המקומי, לאחר מכן בישיבת האב״ד רבי יוסף אלימלך כהנא וממלא מקומו רבי לוי יצחק גרינוולד. לאחר חורבן הקהלה עלה לירושלים עם אביו, ולמד בישיבת רבה של ירושלים רי״צ דושינסקיא. נפטר בדמי ימיו י״א אדר ב׳ ת״ש ומנו״כ בהר הזיתים. מפתביו נדפס ״שארית כלב״, חידושים בסוגיות הש״ס ורמב״ם, ירושלים תשמ״ב.

מקורות: מבוא לספרו ׳שארית כלב׳; מאטריקל הקהלה.

* *

כן היו בין ילידי צעהלים: רבי שמעון מאנדל (נולד בשנת תרכ״ז. משנת תרנ״ט אב״ד קאסטעל, ולאחר מכן אב״ד נויטיטשיין, עד לפטירתו בוינה בשנת תרפ״ד) ואחיו רבי אהרן מאנדל (רב בוויען, נפטר שם בשנת תר״צ).

* *

בבית החיים שבצעהלים נטמן רבי גרשון וואהרמס. תלמידו של ה׳חתם סופר, ובשנת תקס״ד כבר שימש כרבה של קהלת לעווא. נפטר בשנת תק״ע, ועל מצבתו נחרת:

׳פ״נ / הרב התורני המופלג / מו״ה **גרשון וואהרמס** / **אב״ד** דק״ק לואה / **נפטר** מוש״ק י״א **אב** / תק״ע לפ״ק תנצב״ה׳ (מוזס עמ׳ 320).

כן נטמנו בצעהלים הרבנית **בונא אלמנת רבי יואל אונגר** אב״ד פאקש בעל שו״ת ריב״א, נפטרה י״א אדר א׳ תרנ״א, ומרת **ייטל גייגר, בת ה׳חתם סופר׳**. בעלה רבי ישראל גייגר נפטר בקאשוי ביום ז׳ ניסן תרס״א, ולאחר פטירתו עברה לצעהלים, שם דרו כמה מצאצאיה. נפטרה ט׳ אד״ב תרס״ב.

מצבת בת החת״ס - מרת יטל גייגר בצעהלים

'מגנזי הקהלה'

מסמכים ותעודות

*

בית העלמין

מצבות מספרות

רוב התעודות לוקטו מתוך מסמכי הקהילה הנמצאים בארכיון המחוזי באייזנשטאט. קיימת שם מחלקה מיוחדת בה מרוכזים כל הארכיונים של הקהילות היהודיות של בורגנלנד. רובו צולם במיקרופילם ונמצא בירושלים בארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי. כתוצאה משמירה לקויה ניכרים שיני הזמן בתעודות השונות ובמיוחד בפנקס הקהל. זאת גם הסיבה שלא יכולנו תמיד לפענח את הכיתובים הנמצאים בשולי הדפים אשר בפנקס והשלמנו אותם בנקודות ו/או בסימני שאלה.

ש. י. שפיצר

— א —

פסק דין בענין מסי הקהל ועוד

כנראה משנת תע״ו*)

העתק מפסק שנפסק בין אלופי דק״ק צלם ובין יחידים דק״ק הנ״ל.

ע״ד התעוררת דיני .... וקטטות ומריבות שנתעוררו ונתהוו בין אלופי׳ ראשי׳ וטובי׳ דק״ק צלם ובין שאר אנשי קהלתם עד שזעקתם ונאקתם הי׳ בוקע חלוני רקיע. ועלה במוסכם רובם ככולם רוב בניין ורוב מניין, ונענו ואמרו וקבלו עליהם להיות מבררי׳ דייני׳ עליהם לתקן המסילה והפירצה גדולה שבקהלתם ולתווך המשפט ולהחזיק עמוד השלישי, וכתבו וחתמו רוב בניין ורוב מניין הנ״ל רובם ככולם וענו ואמרו כל מה שיופסק מפינו כה יהי׳ וכה יקום לתווך השלום וקבלו עליהם בח״ח ובשמתא מה שיופסק ביניהם יהי׳ כאלו נתנו מסיני שלא לשנות אפי׳ קוצו של יו״ד.

וזה אשר יצא ראשונה. עבור עסק הפרדאן(=מס) שכבר התפלגו בני הקהלה יצ״ו משנה העבר להיות נותני׳ פרדאן כל איש ואיש לפי ערכו הן מן סחורה ומכל משא ומתן ומכל ריווח ידועה כמבואר בתקנתם. ובעלי סכומי׳ לעת עתה המה נסוגי׳ אחור מליתן כנ״ל ומהרסי׳ מעמד ומצב הקהילה. וכבר ניתן חרם הגדול על פרדאן הנ״ל בשנה זו ועתה רוצי׳ לבטל התקנה. והעניי׳ האומללי׳ צועקי׳ ובוכי׳ ככרוכיא עד שצעקתם בוקע חלוני רקיע שעוברי׳ עליהם הדרך המה פני העיר המחריבי׳, וכל א׳ וא׳ בונה במה לעצמו והטוב בעיניו עושה. לכן יצא הדבר שתקנתם במקומה עומדת והדין והתקנה חוזרת לסיני וזה הוא מעמד של כל קהלות קדושות. ולפי ראות עינינו שראינו מעמד הגריע? ממעמד הקהילה שהוצאתם מרובה כסדרן ושלא כסדרן, ובכן כל מה שחייבי׳ בני ק״ק הנ״ל ע״פ חשבון צדק

*) מפנקס הקהלה דף קטז. ככל הנראה המסמך הקדום ביותר בפנקס. הרב החתום לא מוכר לנו ממקום אחר. מעניין שבחתימתו הוא מזכיר שלשה ישובים בהם הוא התגורר.

ואמת ברור וצלול מחוייבי׳ לסלק בכל כפי׳ וכבישות הפרדאן עד פרוטה אחרונה. והברירה ביד אלופי הקהל יצ״ו לפשר עם ב״ב כפי ראות עיניהם. וככה יתנהגו תמיד להבא כל שנה ושנה ליתן פרדאן כפי התקנה שלהם שלא ישונה אפי׳ קוצו של יו״ד.

שנית. עבור עסק הטאף יתנהגו ליתן כנהוג בכל המדינה והגליל יצ״ו.

שלישית. שתבעו בני ק״ק הנ״ל עבור נתינת פשר כמו במקום אידן בורג ושאר פשרות אצל המוכסי׳, וגם פשר המכס של כמר לעמלי, ותבעו שכל א׳ יתן מי שנושא ונותן בהמקומות הנ״ל המה יתנו לפי ערך משא ומתן ולפי הממון יוגבה. יצא הדבר שאין בטענותם ממש רק יתנהגו כמאז ומקדם וישולם מקופת הקהל כי כל בני הקהלה שותפי׳ בעסק זה וזה הוא גלגול החוזר ואין מדקדקין בעסק זה.

רביעית. תבעו רוב בני הקהילה שמעבירי׳ עליהם הדרך בנתינת מסי׳ שכולם נותני׳ עשיר ועני שווים, ובמענית פיהם שינתן המס הכל לפי ערך. זאת ועוד אחרת שהמה גובי׳ המס וגובי׳ יותר מהצורך המס להשררה יר״ה, ויש מותר בהגביי׳ ולוקחין המותר לצורך הוצאת הקהילה. יצא הדבר שבטענה ראשונה אין בה ממש כי דינא דמלכותא דינא וכולם שוים בנתינה שלהם. אכן בטענה שניי׳ כדבריהם כן הוא והדין אתם שאין מן הצורך לגבות מס יותר רק בערך שנותני׳ לשררה, דהיינו כל קורטאל? סך חמשה ושלשי׳ זהו׳ יוגבה ולא יותר. ומה שיהי׳ חסר שיהי׳ שום נ״ח שאינם יכולי׳ לגבות במילואו ימלאו לפי שעה משאר הכנסת הקהילה מקבלת חוציי׳ כנידון להיות.

חמישית. עבור שראינו שכמה וכמה תקנות באו בשנה זו עבור שומת היין שכמעט ח״ו נתמוטטה רגליהם של שונאי ישראל, ובגין כן נתהווה מחלוקת גדולה עד שגדלה התלהבות המחלוקת עד לשמי׳ כאשר בעינינו ראינו. לכן פסקנו שמהיום והלאה יהי׳ לחק בישראל לשומת היין ילכו שלשה אנשים שאין להם יין כלל ועוד שני אנשים מאלופי הקהל המה ישומו היין בכדי שלא ירבו מחלוקת בישראל ויסיר התלונה שהמה נוגעים בדבר.

וע״ד משפטן של אלופי הקהל יצ״ו עם כמר לעמיל בענין חבית יין שלו שהחמיץ וגם הי׳ לו ריח רע והאריכו למעניתם. כבר נעשה ביניהם פס״ד

ופשר דבר ואין לשום א׳ על חבירו שום תביעה בעסק יין הנ״ל. וגם כבר ניכו ונחשב להם כל החובות שהי׳ לכמר לעמלין מישן עד עתה. והמה אלופי הקהל פטורין זה מזה דהיינו מאת כמר הנ״ל. וגם כמר לעמיל הנ״ל פטור מתביעת אלופי הקהל וכבר ניכו כל שאר חייבי׳ שהי׳ להם על כמר לעמלי, וגם פרע מעות פרדאן עד ר״ח אייר הסמוך. וגם נתפרע כמר לעמלי מעות מכס שלו המגיע לו בכל שנה ושנה עד פרוטה אחרונה. ומעתה אין לכמר לעמלי שום דין ודברי׳ ושום פ״פ וטענה ותביעה שבעולם. וכל החשבונות וצעטלין המה בטילין ומבוטלין באם שישארו תחת יד כמר לעמיל הנ״ל והמה כחרס הנשבר שאין בו ממש. חוץ מתביעת שמונה ועשרים זהו׳ כפי הפס״ד שמונח תחת חד ב״ד שבק״ק אייז שטאט בין אותן פס״ד שיכתבו אחריה׳ שיביאו לכאן הכתבי׳ חתום בחתימת ב״ד. ומה שיבורר ע״פ ליבון גמור שיהי׳ שום ריב? מסויי׳ אזי יהי׳ מחוייבי׳ אלופי הקהל לסלק אותן שמונה ועשרים זהו׳ בלי שום טענות ואמתלא שבעולם.**)

קימו וקבלו הצדדי׳ לאשר ולקיי׳ כל מה שיצא מפינו בח״ח ובשר״א?. הנ״ל יצא בפסד״ג היום יום ב׳ י״ג למב״י ערו(?) [כנראה: עת״ו] לפ״ק בק״ק צלם.

נאם **יהודא ליב מגזע וואל**

איש ווינא מגרידץ לע״ע בק״ק מאטרש דארף

**) במקור ישנו סעיף נוסף שקרוע ברובו ולא ניתן לפענחו.

— ב —

פסק דין מבעל ה׳פנים מאירות׳ ובית דינו

בשנת תצ״ד

פסק הנעשה בין אלופי׳ קהל יצ״ו דק״ק צעלם ובין היחידים למשפטינו עמדו היום אלופי׳ יחידי סגולה מק״ק צעלם ה״ה היקר כ״מ פיישל ב״ע וכ״מ ליב חייט והר״ר ישראל במה״ו בינש כהן - וכ״מ הבאים בכח והרשאה משאר יחידי סגולה החתומים אצלם עם אלופי׳ מנהיגי ק״ק הנ״ל הם התו׳ האלופי׳ הר״ר יוסף כהן והר״ר ליב והר״ר מאיר הבאים בכח והרשאה מאלופי׳ הקהל יצ״ו וצירופם, והאריכו מאוד בטענותיהם.

וראשון תחלה נאמר ונשנית שתבעו היחידי׳ הנ״ל באשר שמקודם הי׳ נותנים המסים בערך ק״ם זהו׳ מתוך קופת הקהל, וכעת שנשתנו עליהם סדרי בראשית ומוכרחים ליתן כל אחד מס הקצוב לאדונינו הדוכס יר״ה ששה זהו׳ עני ועשיר בשוה, ואין ידם משגת, בכן רוצים היחידים בערך כ״ד אנשים הנקובים בשמות בחתימת ידם, שיקחו כל המסים מהכנסות הקהל, באשר שהם מסייעי׳ ליתן להכנסת הקהלה, ואלופי׳ הקהל השיבו, באשר שמתחילה נכתב בפנקס רענדאמבט[1] שכל מי שדר תחת ממשלת הדוכס יר״ה מחויב ליתן ששה זהו׳, ועלה לחשבון ק״ק צעלם בערך שלשה מאות, ואח״כ מחמת רעש המלחמה התחסד עמהם הדוכס וקיבל מהם ק״ם זהו׳, ואחר זה נתעורר הדבר שיתנו סך הנ״ל כמקודם, ומי שאינו רוצה ליתן יפנה לדרכו, וע״י השתדלות והוצאות התחסד אדונינו הדוכס יר״ה שכל אחד יתן ששה זהו׳ כמקדם כפי הרשימה, וטענו שהמס זה אקרקפת׳ דגברא מונח ודיני׳ דמלכות׳ הוא, והכנסות הקהלה הם רוב מנין ובנין הנותנים לזה, ומוכרחים להוציא לשאר הוצאות ההכרחי׳, וזולתי הכנסת הקהלה אי אפשר לגבות ע״פ הסכום בשום אופן.

1. אולי Rentamt או Rentenamt (=לשכת המס).

בכן יצא מאתנו אחרי שרצון השררה יר״ה שכל אחד הדר בצעלם יתן ששה זהו׳ לרענדאמבט, בכן שורת הדין הוא שכל אחד יתן כפי סך הקצוב עליו, אך באשר שעניים ודלים ואין ידם משגת והם מסייעים להכנסות הקהלה, מצאנו שיתנו לעניים מהכנסות הקהל סך חמשים זהו׳ לסיועת המס שלהם, והם יקחו הכסף ויתנו לרענדאמבט סך ששה זהו׳, ומי שיתרשל ולא יתן ויגרום הוצאות עקצקיציאן[2] יהי׳ על הוצאתו ולא על הקהל לסייעו אפי׳ פרוטה אחת.

ובדבר אשר תבעו היחידי׳ הנ״ל מחמת מילוי בארדאן[3] מפעניג מעו׳ מבשר מגיע מן העשירים הבעלי סכומות מילוי בערך חמשים ר״ט, והקהל השיבו שמתחלה התקינו מעט פעניג מבשר ונתבטל אח״כ, ובמשך זמן מועט שהי׳ נותנים הפעניג מעו׳ נתנו גם הם. יצא מאתנו שיבררו ע״י הרב המ״ץ בק״ק הנ״ל וע״פ השמש שידוע להם שנתבטל ולא הי׳ אלא זמן מועט אזי פטורים הקהל מהתביעה זו, או יתבררו ע״י פנקס קטן שלהם שנרשם בתוכו הפעניג מעו׳.

ובדבר שטענו היחידים הנ״ל שלא יעשו העשירים מקח על העורות עם הקצבים, מצאנו שאין ממש בדבריהם כי כן נהגו כל בני המדינה לעשות מקח עם הקצבים כאשר ימצא ידו באיזה כפר או מקום המוכשר לפניו, ואין שום אדם יכול למחות בידו.

ובדבר שתבעו היחידים, שבתחילה נתקבל הרב המ״ץ ע״י ע״פ רוב מנין ע״פ לאו והן, וזה ד׳ שנים שלא קיבלו הרב הנ״ל ע״פ לאו והן רק ע״פ הקהל, והקהל השיבו שלא מיחו בידם ומסתמא נתרצו למעשיהם. בכן יצא מאתנו שמהיום והלאה כשיגיע הזמן לקבל הרב מחויב הר״ה (=הראש הקהל) שיהי׳ בימים ההם לאסוף כל בני הקהלה ולקבלו ע״פ לאו והן מכל בני הקהלה, וכמו כן ינהג הר״ה בחזן ושמש לקבלו כשיגיע הזמן, ומחויב לאסוף כל בני הקהלה ולקבלו ע״פ הן ולאו מרוב בנין ורוב מנין.

ובדבר שתבעו היחידים שנשאר ביד הרב ארבעים זהו׳ מהכנסות הקהלה, דהיינו בשביל מעשי הקהל, השיבו שנתן חשבון צדק והוציאו בהוצאות. יצא מאתנו שהקהל נאמנים בדבר הזה.

2. אולי Exekution (=הוצאה לפועל).
3. =מס. ראה וכשטיין, אייזנשטאט, עמ׳ 19 הערה 25.

ובדבר שתבעו היחידי' הנ"ל שיעשו ג' ממונים עשיר ובינוני ועני, והם יקבלו כל הכנסות הקהל ויוציאו ע"פ הקוויטונג (=הקבלה) מקהל, וקהל השיבו שאין הר"ה מקבל שום הכנסה, רק אם מן הצורך להוציא נותן קוויטונג וחתומים בו שני טובי' ולוקח מעט מן הליינקויף (=תוספת לתשלום לאישור המקח) או מן הקצב. בכן מצאנו שדבר זה שלא על הסדר והטיבו אשר דיברו היחידים שיבררו מיד אלופי' קהל מתוך הקלפי עשיר ובינוני ועני, ויקבל העשיר כל הכנסות הקהלה ובינוני ועני יכתבו הרשום בכתב אמת, והם יתנו צאות הקהל ע"פ קוויטונג מהר"ה וטובי' וכשיגיע עת התמניות הסמוך יעשו מבוררים הממונים הנ"ל.

עוד תבעו היחידים שנתן הרב הצעטיל ... בשביל מעו' והי' חתום רק אחד מן הקהל, והקהל השיבו שלא נעשה דבר זה אלא בשעת הדחק שלפעמים לא הי' הר"ה וטובי' בביתם ולכן חתם רק אחד, ולא עלה רק לסך מועט בערך א' זהו'. בכן מצאנו שיבררו ע"י הרב שלא הי' רק דבר מועט ומסתמ' ניכרים דברי אמת.

עוד תבעו היחידים בדבר קניות היין שקונים ... לחוש לגומלין שכל אחד שיש לו יין, והקהל השיבו שהם קונים בידיעת הממונים. מצאנו אותן ג' ממונים שיעלה מתוך הקלפי לקבל הכנסות הקהלה, מצאנו שמהיום והלאה יצטרפו החמשה אנשים לג' הממונים הכשרים לקהל והם יקנו היין כטוב בעיניהם.

דבר שתבעו היחידים שיתנו הקהל חשבון מעשרה ... נתנו חשבון צדק לפני רואי חשבונות ... אבל מכאן ואילך חושבנא שקודם ... עשית התמניות והבוררים מחויבים השלשה הממונים וקהל ליתן חשבון לפני רואי חשבון שיבררו ג' אנשים מתוך הקלפי עשיר בינוני ועני.

ובדבר שתבעו היחידים שיהי' כשרים בתוך י"א אנשים. בכן מצאנו שמהיום והלאה כשיגיע זמן התמניות יעשו חמשה אנשים כשרים והוספ' י"א אנשים רשאי לעשות לאחד שהוא פסול מחמת קורב' ולא יותר.

ובדבר שתבעו היחידים שבעת עשיות התמניות יקראו לכל בני הקהלה ובפניהם יקחו מתוך הקלפי הבוררים. מצאנו שנכון הדבר הזה לעשות לקרוא לכל בני הקהלה ובפניהם יקחו מתוך הקלפי הבוררים.

ובדבר שתבעו הבוררים שלא יעשו הנערים משא ומתן כי אם בעליו עמו. מצאנו בכפרים ומקומו' השייכים להדוכס יר"ה אינו רשאי שום נער לעשות משא ומתן כי אם בעליו עמו, ואם המצא ימצא שיעבור הנער ויעשה מו"מ יוקנס שני ר"ט לשררה ואחד לצדקה אבל בשאר הכפרים רשאי לעשות מו"מ.

ובדבר שתבעו היחידים שיהי' רשות להיות ר"ה אף אם אינו נותן רק ג' צ"ל כמו שעשו בשנה זו, והקהל השיבו שנכתב בתקנה שלא יעשה ר"ה כי אם שהוא בעל סכום משה צ"ל, ובשנה זו הוראת שעה היתה כמו שנכתב מהרב מהר"ח יצ"ו. מצאנו שתקנה קדומה במקומה עומדת, ומי שלא העריכו תחלה בששה צ"ל אינו יכול לומר בשעת עשיית התמניות שיתן ששה צ"ל ודבריו בטלין.

מחמת הסגנין בשבת ויו"ט יתנהגו כמקדם כמו בשאר קהלות.

ומחמת שנותנים כמה אמבטיר[4] לב"ב אחד. מצאנו שע"פ הדין אינם יכולים ליתן לאיש אחד שני אמבטיר מהיום והלאה, וכשיגיע עכשיו זמן לחדש חוץ מחבר' קדישא יכולים לעשות למי שיש לו אמבט[5] מבוררים הקהל.

וגם מצאנו מאחר שראינו שגביות הכנסות הקהל שלא על הסדר, בכן מצאנו שמהיום והלאה מחויבים הקהל להשכיר כל הכנסות שלהם ולהכריז שלושים יום קודם עשיות התמניות באופן שיתן השוכר כל רביע של השנה מקודם חלק הרביעית המעות ליד הממונים הנ"ל, ובאם שלא יתן הטרמין[6] יש רשות ביד הקהל ליקח הבשטאנד[7] ולהשכיר לאחר כפי רצונם, ולקנוס השוכר כפי השעה הצריכה לכך, ויכריזו שני פעמים בה"ב עד שיפסיקו המוסיפי'.

ובדבר הפיקטיוואלין הניתן מהשררה יר"ה שנהגו למכור הכל ביחד עם היזק, בכן מצאנו שמהיום והלאה יחלקו הפיקטיוואלין ע"פ הסכום, דהיינו

4. משרות/תפקידים: בגרמנית Aemter.
5. משרה/תפקיד: בגרמנית Amt.
6. מועד שנקבע: בגרמנית Termin.
7. מלאי.

שני שלישים ע״פ הסכום ושליש ע״פ הגלגול, או ימכרו הכל ביחד בלא היזק.

ובאשר שראינו שכמה תקלות ומחלוקת יצא מזה שנתקשרו בקשר ע״י חתימת, בכו מצאנו מהיום והלאה לא יראה ולא ימצא דבר זה, ומי שיעשה שתופי׳ ואגודות אגודות לגבות חתימת על איזה מחלוקת יוקנס להשררה יר״ה עשרים ר״ט ולצדקה עשרה ר״ט בלי שום הנחה. ועל כל פרטי הדברים אשר יצאו מפינו מחויבים לאשר ולקיים ומי שיעבור על א׳ מפונקטן[8] הנ״ל יוקנס עשרים ר״ט שני שלישים לשררה יר״ה ושליש לצדקה, ויקוים בכל תוקף ועוז מעשה ב״ד. והפסק נכתב פה למען יעמוד ימים רבים למשמרת ושלא תהי׳ האמת נעדרת היום יום ב׳ י״ד שבט תצ״ד לפ״ק.

נאם **מאיר** בהר״ר יצחק ז״ל חותם פה ק״ק א״ש
הק׳ **ליב סג״ל אויסטרליץ**
יקותיאל זלמן שפיץ
הק׳ **יוסף וויזיל**
הק׳ **עזריאל כץ** מהמבורג

8. נקודות/סעיפים: בגרמנית Punkten.

— ג —

כתב הרבנות להאב"ד רבי אהרן ליב המבורגר חלפן

משנת תקי"א*)

מזל טוב, טבא הוא, טבא להוי

בריש הרמנותא דמלכא עילאה, התאספו ראשי עם יחד שבטי ישראל ה"ה האלופי קציני ראשים וטובים עה"ק [=עיקרי הקהל] והאלופי גבאים דמתא והאלופי ממוני אחד עשר אנשים. אנשים ספונים וחשובים. וגם צרפו עמהם כל יחידי עם סגולה ועדה הקדושה המה בעלי סכומי להעמיד להם איש אלקים אשר ילך ויבוא לפני העם ה' בראש הצבא ואשר יורה להם הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון להאיר להם באור תורתו ובפלפולי חריפא ובשאר מדות שמנו חז"ל מרישא לסיפא.

ובהקהיל את הקהל והביטו בהבטה מלמטה למעלה בזאת תורת העולה, עלה אר"י דבי עילאה ותתאה גבר בגוברן חריפין מוציא לאור תעלומת במילן יקירן מרגלאין ספירין וכל העם רואים הקולות ושומעים את הנשמע שמועה טובה תדשן עצם, קול מדבר דבר על אופניו כאופן המראה פנים לכל הצד שוה כולם לטובה, ויענו כל העם יחדיו ויאמרו אמירה נעימה להתקבל עליהם לה"ה הרבני המופלא בחכמי התורה כ"ש

*) העתקנו את כתב הרבנות במלואו, היות והוא היחיד שנשתמר בידינו מהתקופה הקדומה. על פיו ניתן יהיה ככל הנראה לשחזר את תנאי קבלתם של רבנים אחרים בקהילת צעהלים. יש לציין שהרב לא נתקבל לכל ימי חייו, אלא לזמן מוגבל של שלש שנים, עם האפשרות להאריך את מינויו כל פעם למשך שלש שנים נוספות. יתכן שזה נעשה לטובת שני הצדדים: א. בכדי לאפשר להכניס שינויים בכתב המינוי (כפי שאמנם קרה במקרה שלפנינו). ב. וכן לאפשר, הן לרב והן לקהל, להתיר את ההתקשרות בדרך נאותה. כתב הרבנות פורסם ע"י מאנדל ב־M. Zs. Sz. כרך 18 (1901) עמ' 388-391.

מפוארים כמהור״ר **ליב המבורגר** נר״ו שהוא כעת דיין מצוייני דק״ק מפוארה דפראג יע״א, ואוהלו אהל ישרים יפריח וישגיח בעיניו פקוח כאשר כבר הזריח שמה כי שם שואף ארח הוא ישכון בשכונת עוזו בגבהי מרומים ירים ונשא להיות נשיא אלקים בתוכינו פה קהלתינו ק״ק צעלם, וצל כנפיו יפרוש עלינו ולעשות משפט עמו דבר יום ביומו ויחזיק בתורת ה׳ הולך וחזק מאוד ובכבודו יעמוד ימים רבים, ימים אשר יהיו בהם חפץ ואם חפץ ה׳ בנו וצדק ושלום נשקו ביום נשק על פיו ישק כל עם ה׳ אלה, על פיו יצאו ויבואו ובלעדו לא ירים איש את ידו להורות מורה הגדול יהי׳, וכשם שנכנס לברית להכרית על כל דברי המבוארים בשטר הקבלה הלז כה יהיו וכה יקים בקימה שיש בו הידור וברית כרותה לשפתים לדבר דברי הקהל שאין לקנין צריכין.

והן הן הדברים הנערכין. הרב הכולל כמוהר״ר **אר״י ליב במוהר״ר יהושע דיין דק״ק פראג** יע״א הוא מקובל פה קהלתינו מהיום על משך שלשה שנים רצופים להיות אב״ד צדק לדין דין אמת בדיני ממונות בין איש לרעהו באשר שכבר נתחסד עמנו בכל עסקינו מדבר גדול וקטן במשמע, ובידו יהיו מקל עוז תפארה לכוף ראש המסרב לדון בדי׳ באיסור וחרם ושמת׳ ולקנוס אותו המסרב בממון חציו להשררה יר״ה וחציו לצדקה. וכפי ראות עיניהם של האלופי רו״ט ועה״ק יצ״ו והמה מחוייבים לעמוד על ימין צדקו כמשמעם התקנה אשר נרשם בפינקס הקהל דפה.

גם את זה נאמר בכתיבה תמה לכבוד אורית׳ שיתן הרב אב״ד הנ״ל השגחה מעולה להועיל לבני ישראל עדרי צאן קדשים תנוקי של בית רבן שלא יהי׳ מלאכת ה׳ ברמי׳ ח״ו אצל המלמדים. ומה גם מצאנו וראינו להיות טוב זו תורה לדרוש לעם ה׳ בכל שבת ושבת קודם מנחה שעה א׳ ולומר שיעור׳ דרבנן בבה״כ דפה ולהוכיח בתוכחות מוסר ישמע חכם ויוסיף לקח. באשר שכל ימי השבוע הב״ב משוטטים אחר פרנסתיהם, וביום השבת ויו״ט יקהלו כולם לשמוע דבריו הנעימים. כה יהיו כל הימים. וכן ישגיח הרב הנ״ל בכל עסקי קהלתינו מה שמגיע ליראת ה׳ בדרך כלל ופרט יהיו באיזה אופן שיהי׳ מדת טובו לרדוף שלום בין איש לרעהו שלא יהי׳ שלהבת של קטט׳ ומריב׳ יעלה בין עם ה׳.

ואת זה לעומת זה נעשה עשי׳ לשם שמים ששכירות של הרב אב״ד הנ״ל יהי׳ מקופת הקהל דקהלתינו יצ״ו מידי שבוע ושבוע שני זהו׳ ריינש. ובאותו שבוע שחל יו״ט בתוכו ושבת הכלה אשר ידרוש, יכבדו לפ״כ [=לפי כבודו] האלופי׳ רו״ט כפי ראות עיניהם. גם מחוייבים האלופי קהל ליתן להרב הנ״ל דירה ע״א וב״ב לפ״כ בחנם על הוצאות הקהל יצ״ו. וגם מקום בבה״כ לפי כבודו ובעזרת הנשים לאשתו הרבנית תחי׳ לפ״כ כנהוג. ויראת ה׳ ראשית חכמה לברך ברכת התורה מידי שבת בשבתו יהי׳ חיוב לעלות לשלישי ובראש השנה ויו״כ בשחרית ובכל הרגלים, והיינו דוקא ביום הראשון הן בר״ה או ברגל. ובאופן באם שה״ה הקצין ר״ה יצ״ו הוא לא כהן ולא לוי, אז יהי׳ העלי׳ שלישי לס״ת הרב אב״ד נר״י בשבת א׳ והר״ה יצ״ו בשבת ב׳ בזה אחר זה. אמנם כן יהי׳ שר״ה הוא כהן או לוי אז יהי׳ אב״ד נר״י תמיד חיוב שלישי לס״ת כנ״ל. ובדבר הנאמנות ושכר כתיבת השטרות וכתוב׳ יהי׳ הכל שייך להרב אב״ד הנ״ל הן מעסקי משא ומתן הן ... ושטרי מכירת קרקעו׳ ונחלאו׳ מכל מה שהפה יוכל לדבר והלב לחשוב ולהרהר, על הכל יהי׳ ידו הטהור חתום מלמעלה. ומכלל זה נשמע באם שיוכתב שטרא או כתוב׳ יהי׳ מה שיהי׳ ובאיזה אופן שיהי׳ בלי ידיעתו והמה כתובים וחתומים ע״י אחרים אזי אותן שטרות וכ״י יהיו בטלין ומבוטלין וכאפס וכאין נחשבין, ולא יתעבד להו דינא כלל לא בדא״ה [=בדיני אומות העולם] ולא בד״י [=בדיני ישראל]. נתינת שכר קדושין יהי׳ כפי תקנות הקהלה.

גם את זה נאמר ונשנית עבור הקבלת הרב אב״ד נר״י המבואר במעלד״ז שהוא מקובל על שלשה שנים רצופים פה קהלתינו, ופה יכון כסאו לעד לאריכת ימים ושנים. וככלות השנים הנ״ל יהי׳ הוא מן המקדימין לעשות אסיפת הקהל דפה רביעי שנה קודם כלות הזמן ע״י השמש ונאמן דפה קהלתינו כדי לקבל אותו לאב״ד בקהלתינו כמשך הזמן המבואר בשטר זה. ואם ככה יעשה הרב אב״ד הנ״ל ע״י השמש אשר יהי׳ בימים ההם, והם האלופים קהל יצ״ו לא ישאו ויתנו בענין הקבלת אב״ד הנ״ל, אזי יהי׳ שתיקה כהודאה דמי׳ ויהי׳ הרב אב״ד הנ״ל

מקובל בקהלתינו עוד על שלשה שנים רצופים בכל האופנים המבוארים בשטר הקבלת הרב הנ״ל.

וכל הנ״ל והמבואר במעל״ד נעשה ע״פ רובם ככולם רוב מנין ורוב בנין בצירוף כל בעלי סכומי ויחידי עם סגולה, ויאושר ויקוים בכל תוקף ועוז וכדת״ן עם כל תוקף כח ועוז לשטר הקבלה הלז כתוקף כל מעשה הקהל הנעשה באסיפה אחת, ודברי הקהל אינן צריכין קנין. ונעשה ונגמר בכי טוב ביום גימל שהוכפלו בו כי טו״ב הוא א״ח דחג השבועות לסדר ולפרט ושמו את שמי על בני י׳ש׳ר׳אל ואני אברכם. ולהיות לראי׳ מהימנא וברורא באנו אנחנו עה״ח האלופים ראשים וטובים והאלופים גבאים והאלופי ממונים מנהיגי עדת ישורון יו׳ הנ״ל פה קהלתינו ק״ק צעהלם יע״א.

נאם **יעקב** ב״ה מרדכי ז״ל
נאם **אבנר** ב״ה לעמל
ונאם הק׳ **יעקב** במוה״ר אשר לעמל
זצ״ל **גינצבורג**
ונאם **ליפמאן** ב״ה יודא ז״ל
ונאם **נחום** בהר״ר יהושע ז״ל
ונאם **משה** בהר״ר ארי׳ ליב
ונאם **יוסף** בהר״ר יהודא **כהן**

ונאם **וואלף** ב״ה אליעזר ז״ל
ונאם הק׳ **יצחק** בן כמ״ר יודא
ונאם הק׳ **יצחק** בן אברהם
ונאם **ישעיהו** בן הר״ר אברהם
ונאם **שלם** בן הר״ר אברהם
ונאם **אליעזר** בן כהר״ר יוסף
ונאם **יעקב יהודה** ב״ה אליעזר

היום יום ב׳ כ״ב מרחשון תקט״ז נתאספו רו״ט בצירוף י״א אנשים והסכימו כולם כאחד לקבל ולהתחדש כתב הרבנות על שלשה שנים רצופי׳ מיום הנ״ל. ואלה נאמרו ונשנות לפרש הסתום הנאמרו מע״ל, וזהו מה שנזכר בכתב הרבנות, באותו שבוע שחל יו״ט בתוכו ובשבת הכלה אשר ידרוש הרב יכבדו הקהל לפ״כ וכפי ראות האלופי׳ רו״ט וכפי ראות עיניהם. הסכימו דעת הקהל הנ״ל שהרי זה בכי יותן להרב לפני דרשה סך שני זהובי׳ מקופת הצדקה מגבאים דמתא, וי״ט של פסח ינתן לו אחד איפה קמחא דפסחא ומקופת הקהל ינתן לו כפל אחד, וכה יהי׳ כפל אחד לחג השבועות ור״ה, ובחג הסוכות ושמיני עצרת יש לו שני כפוליו, עולה לשנה אחת חמשה כפולי׳ כפי שכירות הנזכר בכתב הרבנות שמעל״ד. ומה שנכתב בשטר הרבנות, באם שיוכתב

בשטרות אי כתבי׳ בלי חתימות הרב יהי׳ בטל. יהי׳ דוקא שטרות, אבל ח״כ יהי׳ בתוקף ועוז עם כל הנאמנים בו. הנ״ל נעשה באסיפה ביום הנ״ל, ולהיות ולראי׳ באו הקציני׳ האלופי׳ רו״ט על החתום ביום הנ״ל.

מעבר לדף:

מזל טוב: טבא הוא

וטבא להוי: וכה יהי׳

וכה יקים בקימה שיש בו הידור חכמה לחכם הרב הכולל המופלא ברזי דאורייתא מחדד שמעתת׳ אלבא דהלכתא נ״י פ״ה כ״ש מפוארים כמוהר״ר ליב המבורגר נ״י אב״ד דקהלתינו ק״ק צעהלים יע״א.

וענין מבואר בתוכו. וזיל קרי בי׳ רב הוי׳.

— ד —

תקנות בעניני שחיטה

משנת תקמ״א*)

כהיום דלמטה בהתאספו יחד רו״ט בצירוף י״א אנשים לפקח ולעיין לטובת הדת ומצאו דאתי לידם משמע את אשר יוכשר בעיניהם באשר הוא שם שאין ליתן לשום שוחט ובודק קבלה כי אם מדעת שניהם המה השוחטים דמתא דפה עירנו ק״ק צעלים דהיינו החזן והשמש שיהי׳ שמה בבית הרב בשעה שסר סכינו קמי׳ חכם לידע אם הוא בקי במשמוש היד ובבדיקות כראוי כדי שיבא מ..... במהיום והלאה כל הקבלות שנתנו לשוחט ואין שני השוחטים הנ״ל חתומים עליו הוא פסול ואסור לאכול משחיטתו. ואין להרב אב״ד דפה ליתן קבלה להשוחט חדש כ״א שיהי׳ השוחט הנ״ל לכל הפחות פה עירנו שני ימים כדי שיהי׳ עומד ומשמש בפני השוחטים דפה ועמד בנסיון לפניהם וידעו שהוא מומחה ובקי בדיני שחיטות ובדיקות. אכן באם שהחזן או השמש יחתמו על שטר קבלה עם הרב לבד בלתי ידיעת שוחט שני יאבד שירות שלו ומעבירין אותו מיד.

נעשה היום יום צום גדלי׳ תקמ״א ל׳.

הק׳...

הק׳ **דוד** בה״... ז״ל מטרישט

הק׳ **דוד** ב״ה ....

הק׳ **יעקב ליב** ב״ה האשל ז״ל [נפטר כ״א סיון תקס״ב]

הק׳ **רפאל** ב״ה ליב ז״ל [כנראה ב״ר ליב שעפער. נפטר ט״ו תשרי תקע״ז]

הק׳ **יוזפא באדנטש** מטרישט [ראה עליו לעיל פרק ב]

נאם **אברהם** בכ״... ז״ל

הק׳ **שמואל** ב״ה שלום יצ״ו

הק׳ **יצחק חיים** בהר״ר ברוך ז״ל

*) מפנקס הקהלה דף קא,ב.

— ה —

החלטות בנוגע לאורחים העניים

משנת תקס"ד ותקע"ז*)

היום דלמטה עלה במוסכם אצל האסיפת אנשי מדינותינו החתומי' מטה ע"ד האורחים הבאים על העגלות לחמש קהלות היושבים תחת צל ה.. עדען בורגר קומידאט יר"ה ... ממון של ישראל מרובה יבא לידי זרים ובפרט בצוק [עתים] קשים הללו שנשתנו עלינו סדרי בראשית האדמה לא תתן יבולה, ושכר העגלות מרובים הם למאוד כפל כפליים מימי עולם ושנים קדמוניות. ובעו"ה בעלי בתים יורדים מטה מטה ויש לכל קהלה וקהלה לפרנס עניי עירם. לכן נמנו וגמרו לבלתי ליתן שום עגלה לעובר אורח מקהלה לקהלה, רק באשר יבא לקהלה אחת עגלה אחד עם אורח אחד או יותר מחוייב אותו קהלה שיבא שמה העגלה, לשלחו בהחזרה עם העגלה למקום שבא משם. ואותו הקהלה ששלחו העגלה לקהלה אחרת יתבעו ההוצאות שעלו בהחזרת העגלה מאותו קהלה ששלחו להם אותו עגלה. ושארי שלשה קהלות יעמדו לימין אותו קהלה ולהוציא מהם הוצאות העגלה מהחזרה כנ"ל. ונוסף לזה מחוייבים כל חמש קהלות ליתן תודע מזה לכל הישובים וקהלות אחרות שישלחו העגלות לחמש קהלות הנ"ל שיעשו גם המה כמותנו, ולשלוח העגלה שיבא להם עם העובר אורח בהחזרה למקום שנשלח להם, למען ידעו לבלתי לשלוח עוד שום עגלה לקהלות כנ"ל.

וכל הנ"ל נעשה באסיפה לשם שמים ולקיים מה שנאמר בתה"ק כי יהי' בך אביון וכו' ודרשו חז"ל עניי עירך קודמין כו'. וכדי שיהי' באפשרי לכל קהלה וקהלה להחזיק ידי עניי עירם ולקיים כל הנ"ל.

*) מאוסף מסמכי הקהלה בארכיון אייזנשטאט

ולתוקף ועוז באנו אנחנו רו״ט אשר ישנו פה אתנו היום יום ב׳ ז״ך אלול תקס״ד ל׳ פה א״ב (=אדנבורג - שופרון).

למדין משיטה אחרונה ונשכח מלעיל מלפרש באם שיבא לקהלה אחת מחמש קהלות הנ״ל עובר אורח ברגליו ויבא לידי חולי ח״ו ומבלתי אפשר לו עוד לילך על משענתו, חלילה להם מלשלחו לקהלה אחרת על העגלה, רק מחוייבים לראות כדת מה לעשות לצורכי רפואתו עד כי יהי׳ בריא אולם בישועת ה׳ ויוכל לילך ברגליו כבתחלה. גם זה עלה בהסכמה היום יום הנ״ל.

משה רוסט [מאייזנשטאט]
הק׳ **משה אהרן וו**[ויילר - מאייזנשטאט]
הק׳ **אברהם צבי הירש** [ממאטרסדארף]
הק׳ **מנחם מענדל...**
ה׳ **ראובן סג״ל** [הירשלר-מלאקענבאך]
הק׳ **פייטל** [או: פיישל]...
הק׳ **רפאל**....
הק׳ **יודא סגל** [ב״ר גרשון - מצעהלים]

* *

בהיום עלתה בהסכמה עפ״י אלופי קרו״ט בצירוף קצת מח״י אנשים בנידן האורחים אשר תכבד מאוד על בני קהלתינו כי המה מחזרים על הפתחים פושטי יד אף מעניי עירנו אשר אין ידם משגת לכלכל בני ביתם, ע״כ זה החילם לעשות באופן שלא יהי׳ לעול כל בני קהילתינו, וגם לעזור בסיועמהלאורחי׳.ראשוןמהיוםדלמטה[אסורשיהיהשום]אורחמחזרעלהפתחים [אלא רק] אורח [כזה בתנאים הבאים]. [להיות רשום] מהגבאי׳, [דהיינו] איש או אשה [שהם מצוידים בתעודות יקבלו] ימי חול [כל אחד] כ״ד צ״ל, [רווק או רווקה] י״ב צ״ל. ואורחים [שנשארו משך] שנה בקהלה [יקבלו] מן הגבאי׳ איש ואשה ח״י צ״ל. ... [אנשים] תשעה צ״ל. [לצורך ההוצאות האלה יוקם ע״י] אלופי קהל [מוסד ואחר כך יירשמו] עפ״י נאמן דקהלתינו [ללא שהות(?) השמות של כל אחד] מהאורחים איש ואשה [בפנקס המיועד לכך. כמו כן ירשום] הנאמן [קבלות] מן הגבאי׳ [אשר ... כמה] אורחים [יפוצו ע״י ה]גבאי. [בסוף יסוכמו ה... עם הקבלות במאזן. גם] שבוע

אחד [בו מתקיים(?)] שוק א״ב (= אדנבורג) ושבת שלאחר שוק א״ב [יקבל ה]אורח [פלעט אחד, אפילו לא] על ... בתי׳, [לבסוף לא יקבלו ה]אורחי׳ בימי חול [שום פלעטין ועל ה]אורח [להסתפק בפיצויים(?) קבועים. כאשר אין ל]אורחי׳ [תעודה מזהה לא יקבלו לא פלעטן (אירוח) ולא פיצויים(?). בתוך רבע שנה אין ל]אורח [לבוא פעמיים ל]קהלה.

כ״ז נעשה ע״פ אלופי קהל בצירוף קצת מח״י אנשי׳ יום ב׳ י״ח למב״י תקעזיין לפ״ק. ולראי׳ באנו עה״ח

הק׳ **יאקב שעהנבערגער**

[ב״ר עקיבא - ניקאלא]

הק׳ **מיכל סג״ל אדל**

[כנראה המגיד רבי מיכל סג״ל, ראה עליו לעיל פרק ח]

הק׳ **מרדכי** ...

הק׳ **העשיל** בהי״ל ז״ל

[כנראה ר׳ העשל טויבער ב״ר יעקב ליב, נפטר כ״ה חשון תקצ״ב]

הק׳ **דוד באק**

[נפטר כ״ט תמוז תרי״ג]

— ו —

החלטות אודות 'חברה להשכמה'

משנת תק"ע*)

אחרי שזה ימים ימימה, קול נשמע ברמה, על החברה להשכמה, שבני קהלתינו צועקים איך כל אחד בונה לעצמו במה, שיהי' קבוץ מיוחד להתפלל לעצמם, ולקרוא בספר ולהעלות שבעה גברא, ויתר בני קהלתינו הלכו בב"ה והי' כי רצון האיש לעלות בתורה, אז המה מחוייבים לקנות בדמים יקרים, אם קרנו בכבוד ירום, ע"כ כמעט זה שלשה שנים אשר בני קהלתינו יחידי סגולה התלוננו לאמור רב להם להשכמה כי ישתררו עלינו זה כמה, שהמה עולים בחנם, ואנחנו במחיר כסף, ועוד להם שע"י ההשכמה יתבטל המנין בכל שבת ושבת לעת שהציבור מתפלל שחרית ופיוטים, והנה כדי להשקיט הריב, בחרו החברא דהשכמה אנשים דח"מ הבאים בכח והרשא' מספקת מכל בני החברא, וכמו כן בחרו בני קהלתינו אנשים מיוחדים דח"מ, הבאים בכח והרשא' מספקת מכל בני קהלתינו, ועפ"י האנשים הנזכרים ובצירוף אלופי קציני קהל יצ"ו עם הרב אב"ד דקהלתינו עם ב"ד, ועלתה בהסכמה אלו התקנות גדולות, המבוארים להבא, באופן שלא יתעורר עוד שום ערער עוד על השכמה וזהו:

1. ראשון התחייבו א"ע האנשי' הנבררי' מכל החברא דהשכמה בכח ותוקף כל החברא בכלל, לשלם מדי שנה בשנה לאלופי קהל סך שמונים זהו' ז"ג 80, וכמו כן שלמו תיכף ומיד סך שמונים זהו' על שנה זו תק"ע ל'. ומעתה מחוייבי' החברא הנ"ל לשלם מחודש מרחשון שנת תקע"א סך ארבעים זהו' על חצי שנה, וככלות החצי שנה הנ"ל מחוייבי' לשלם עוד ארבעים זהו' על יתר חצי שנה, עד שיופרע סך שמונים זהו' לשנה כנ"ל, ואח"כ כל שנה.

*) מאוסף מסמכים שבארכיון אייזנשטאט.

2. גם התחייבו א״ע ההשכמה הנ״ל להעמיד בכל שבת ושבת וי״ט תמידין כסדרן חמשה אנשים אשר ילכו לב״ה מיד בשחרית בשעת פסוקי דזמרה, נגד זה מחוייבי׳ אלופי גבאי דצדקה להעמיד עוד שני גברא מיד בשחרי׳ בשעת פסוקי דזמרה מלבד השמש וכ׳ זוסמן סג״ל אשר מחוייבי׳ לילך לב״ה לזמן הנ״ל, באופן שיהי׳ בכל שבת ושבת מנין הראוי להתפלל קריאת שמע כדיני. - גם הותנה כתנאי ב״ג שאין הרשות ביד החברא דהשכמה לעשות השכמה בב״ה ביום שמחת תורה, כ״א בבית אלופי קהל בדירת הרב אב״ד נר״ו.

3. גם נאמר בפירוש, שהחברא דהשכמה לא יתן שום זכות מירושת אבות, וגם לא יהי׳ ביכולתם ליקח תוך החברא אב ובנו, ולא זה אף זו, שאם יהי׳ ברצון החברא ליקח מאן דהוא תוך החברא מחדש למען להשלים המנין לב׳ אנשים שלהם, אזי יהי׳ הכל בידיעת וברצון אלופי קציני קהל יצ״ו.

4. אף גם זו נאמר ונשנית שאם שיארע לפעמים שני חיובים יארצייט או חיוב יולדת או שארי חיובי׳ אשר לא יהי׳ באפשר שיעלו בב״ה, אזי יהי׳ הרשות ביד הגבאי דצדקה לשלוח אותו מאן דהוא אל החברא דהשכמה, והחברא מחוייבי׳ לקרוא אותו אל ס״ת בחנם, גם עבור אמירת קדיש אצל החברא דהשכמה צריכי׳ ליתן לכל אבל (ר״ל) כפי הפסק והדין הראוי והקדשי׳.

כל התקנות הנ״ל נעשו בכח ותוקף אנשים הנבררי׳ הנ״ל ובצירף אלופי קציני קהל יצ״ו וב״ד נר״ו, ומעתה לא ירים איש את ידו נגד החברא דהשכמה הנ״ל, מאחר שעפ״י החקירה והדרישה כבר הם מוחזקי׳ ועומדים על החברא דהשכמה זה קרוב למאה שנים, ומה גם כפי ששמענו, נתנו החברא הנ״ל לסיועת בנין בית הכנסת סך מה, א״כ כחם חוזר וניער, שיהי׳ הרשות ביד ההשכמה הנ״ל להתפלל בבית הכנסת בכל שבת ושבת וי״ט מבלי שום פוצה פה ומצפצף, וממילא נשמע שאם לא יקיימו החברא הנ״ל התקנות הנאמרות והנשנות כנ״ל אזי בטל ומבוטל חזקתם כנ״ל. ולמען דעת מי הי׳ האנשי׳ המבוררי׳ משני הצדדי׳ הנ״ל, ע״כ נפרטם בשמם ואחרי שמבני קהלתנו הי׳ מהמבוררי׳ כמה אשר אינם כעת בביתם, אשר ע״כ באו

עה"ח רק את אשר ישנו פה היום, נעשה פה צעלים יום ד' כ"ב מרחשון תק"ע לפ"ק. ולראי' באו הנ"ל עה"ח.

הק' **משה הלוי מגלוגא** חפ"ק הנ"ל ואגפי' יע"א
הק' **יהודה** המכונה **ליב** ...
הק' **מרדכי** ב"ה אהרן ז"ל
הק' **איצק** ...
הק' **זעליג** ...
הק' **זלמן גאלדשמיעד**
הק' ...
הק' **רפאל א"ש**
הק' **ליזר** בריז"ל

— ז —

תקנות הקהילה משנת תקע"ז*)

(עם תוספות משנים מאוחרות)

להיות זה כמה שנים אשר נאבדו מקהלתינו התקנות אשר שמענו שנעשו ונתקנו עפ"י חמשה גאוני ארץ. ולסיבה זאת הי' הפרעות רבות בקהלתינו. שאיש כל הישר בעיניו יעשה והי' כי קרה דבר אשר כל ענינו תלוי ועומד על יסודי התקנות זה אומר בכה וזה אומר בכה ואף זקני הקהלה בחלום ידברו במו. כי לא ידעו דבר ברור אשר נאמרו בתקנות רק כפי מה שדמו בנפשם שכן נאמר שמה בתקנות. וכח המדמה על הרוב כוזב. והנה השתדלו הרבה אנשי יקירי ערך לתור ולחתור אחרי התקנות הנ"ל כי שמעו שנעתקו בקהלה אחרת בקיום נאמן קהלתינו. וכמו כן השם גזר בעדם. ואחרי החקירה והדרישה שמעו כי בק"ק רענדיג שמה המה מונחים בגוף הכתב של נאמן קהלתינו, ע"כ לא נחו לא שקטו בני קהלתינו. עד אשר קבלנו תקנות קהלתינו בחזרה. ועצמות התקנות הנ"ל יעידו ויגידו שנתקנו על קהלתינו כפי המעמד והמצב שהי' בעת ההיא תכונת הקהלה. וגלוי וידוע כדעת האנשים הקדמונים במדותיהם ואודויהם דעת דורות האחרונים. וכי בעבור זה בהכרח שישתנו ג"כ התקנות הישנות במקצתם ולתקן אותו כפי הנאות להנהגות הדור האחרון. וכמו כן התאספו ביום דלמטה אלופי קהל יצ"ו וקראו עצרה ואסיפה לכל בני הקהלה למען ישקיפו ויראו בהתקנות הנ"ל להניף הטובים ולתקן תוספת כפי הראוי לדורותינו. והנה המה ראו כן עשו. כלם הטו שכם אחד לקבץ כל התקנות הראשונים לפעמי' קיימו וקבלו עליהם התקנה מבלי שינוי ותמורה, לפעמים הוסיפו קצת ב... וגם הוסיפו כמה תקנות אשר ראוי' לפי הזמן והשעה. וכפי ערך ויחוס הדור וזה החלם לעשות כמבואר להבא. וזאת לדעת שכל התקנות אשר נעשו בנידון סכום המעות כמו בחלוקי ג' מדרגות עשיר, בינוני, תחתון. ומה גם

*) מפנקס הקהלה עמ' קו,ב ואילך. במקור הן בחלקן בעברי־טייטש.

שארי קנסות אשר נאמרו בתקנות הוא הכל כפי המטבע ווינר וועהרונג ואם שישתנו המטבע הישנות ביד אלופי קהל וכל בני הקהלה לשנות בנידן הנ״ל הכל לפי הזמן.

1. בני הקהלה מחולקים לשלוש מדרגות, דהיינו עשיר, בינוני ותחתון. מי שמשלם מעות מלכות בגובה זהוב אחד עד ארבעה זהובים ולא עד בכלל נקרא תחתון. מי שמשלם ארבעה עד עשרה זהובים ולא עד בכלל, נקרא בינוני. המשלם עשרה זהובים נקרא עשיר. בני שלוש המדרגות הנ״ל יכולים לבוא לתוך הברירה. מי שמשלם פחות מזהוב אחד לא נחשב לחבר הקהלה ולכן לא יבוא לתוך הברירה. המשלם זהוב אחד יבוא תמיד לתוך הברירה, רק שעליו לשלם את דמי חסותו בגובה זהוב אחד.

2. ... והם יכולים לאשר או לדחות נושא מסויים בצירוף י״א אנשים. כאשר לא כל ח״י אנשים נמצאים בבית יכולים אלופי הקהל בצירוף חברי ח״י אנשים הנמצאים לבחור להם אנשים כשירים אחרים וההחלטה שתתקבל בהרכב זה תיחשב לאישור או דחיה של הנושא עפ״י בני הקהלה. נוהל דומה נוהג גם במקרה שכמה מי״א אנשים הפכו פסולים לבעלי דינים (עקב קירבה) או לא נמצאים בבית. אזי יבחרו ראש הקהל והטובים אשר ישנם בביתם בנוכחות בעלי הדין עפ״י קלפי אנשים אחרים מתוך ח״י אנשים, ולאחר מכן יכריעו את משפטם של בעלי הדינים הנ״ל עפ״י יושר שכלם.

3. ח״י אנשים הנ״ל נבחרים מיד לאחר התחדשות הקהל באותו יום באופן הבא: לוקחים מקרב כל בני הקהלה שלושים ושישה אנשים מנוסים ומוכשרים, שיוכלו להיות אפילו פסול קורבה לי״א אנשים. אחר-כך מגרילים בנוכחות הקהל הישן והחדש עפ״י קלפי ע״י הנאמן דקהלתינו ח״י אנשים, ומי שיוצא עפ״י קלפי הוא כבר נבחר מבלי(?) להזדקק עוד להצבעה עפ״י הן ולאו. לח״י אנשים אסור שיהיה פסול קורבה של ראשון בראשון, רק שני בשני המה כשרים.

4. כשדנים בנושא חשוב כגון לקבל או להדיח רח״ש (רב, חזן, שוחט), או לקבל זר לתוך חזקת הקהילה, וכמו כן לסגור חוזים, שעד עתה לא היו קיימים וכיוצא באלה, לדיונים מהסוג הזה יש לכנס את כל בני הקהילה ולא את ח״י אנשים בלבד. כאשר אלופי הקהל רואים לנכון לערוך אסיפת

כל בני הקהילה, אזי רק יכריזו אלופי הקהל בבית הכנסת, שהיום על כל בני הקהלה להגיע לבית הקהל בשעה מסוימת, ועפ״י הכרזה זו לבד חייבים כל בני הקהילה להגיע בלי שום שהות בשעה היעודה. מי שלא בא לאסיפה הנ״ל, צריך להסכים לכל דבר שהוחלט באסיפה הנ״ל ואין לו לבא עם טענות (והעובר יוקנס) בקנס גדול. אותן ח״י אנשים לא יתאספו בלי ידיעת וריצוי אלופי קהל, אך באם יראו ח״י אנשים הנ״ל לנכון לערוך אסיפה על ידם יבקשו ח״י אנשים לפני כן ע״י הנאמן דקהלה רשות אצל אלופי קהל.

5. .....

6. שני ימים קודם התחדשות יסגרו הגובים את כל החשבונות וביום שלאחריו ייבדק החשבון הזה ע״י ח״י אנשים שהם בתפקיד רואי חשבונות ועליהם לאשר את החשבון מיד בחתימת ידם.

7. לאחר החשבון הנ״ל הולכים לבית הקהל ומכריזים ברחוב, שכולם יבואו לברירה (בחירות). כאשר נמצאים כל האנשים בבית הקהל או שהתאספו אפילו מקצת בני הקהלה ומקצת ח״י אנשים מחלקים את אותם הכדורים המיועדים לכך שלתוכם מכניסים את ה״מאחן מדפי״(?) של בעלי הבתים דקהילתנו לשלוש קבוצות, דהיינו עשיר, בינוני, תחתון. מוציאים שניים מכל קבוצה ע״י הנאמן עפ״י קלפי, ומאלה חמשת הכדורים הראשונים נקראים בוררים והכדור הששי נקרא נכנס. אחר כך מערבבים כל הכדורים יחד ואחרי הערבוב הזה מוציאים שוב כדור שנקרא בשם נכנס. ובכן הוגרלו עד עכשיו חמשה בוררים ושני נכנסים, וקיים איסור חמור שלא יבואו יותר מתוך חמישה בוררים ושני נכנסים בין י״א אנשים חוץ משניים מאותם חמשת הבוררים ושני נכנסים, רק אלה יכולים לבוא ולא יותר, ולכן לא יהיו אותם חמשה בוררים ושני נכנסים פסול קורבה אפילו פסול דרבנן. מי שלא התחתן לפחות שלוש שנים קודם לעולם לא יבוא לתוך הברירה ועוד פחות מזה לתוך התמנות.

8. הבוררים הנ״ל יישבעו כל אחד בנפרד על נוסח השבועה כזו, דהיינו ״הנני נשבע על דעת המקום ועל דעת הקהל שכבורר אבחר ב־י״א אנשים, אשר לפי דעתי כשירים לכך. וכוונתי הטהורה תהיה לטובת ולכבוד קהילתנו בלי שום ערמה ומרמה. כה יהיה אלקים עמדי.״ לאחר מכן ניגשים לבחירה. חמשת הבוררים מתייצבים במקום נפרד ושני הנכנסים יעמדו אצל הרב ושני

נאמני הקהילה. אחר-כך כותב כל אחד מחמשת הבוררים את האיש שלדעתו מתאים להיות ראש הקהל או טובי וגבאי וגובה.

9. לראש הקהל יהיו הכישורים הבאים: שלוש שנים תוך בחירת התמנות הוא היה צריך להיות אחד מ י״א אנשים והוא ישתתף בסכום עד כ״ה (זהובים?) בהוצאות והכנסות הקהילות, הוא גם צריך לדעת ... בתוך ... לא ... כי צריך לדעת לקרוא כראוי (או: הסכום) ... לו ... וכן גובים וגבאים כולם ...

מותר שיהי׳ חייב (דמי חסות, מסים) לשנה אחד. על הגובה הראשון להיות כשר לכל חמשה אנשים, דהיינו לא ראשון בראשון, אבל שני בשני המה כשרים. אם יש בין י״א אנשים שניים שיש להם פסול קורבה, קוראים לאסיפת י״א אנשים את זה, שיש לו התפקיד החשוב יותר ולא את השני. למשל: הפסול הראשון הוא טובי העיר והשני גובה. אזי קוראים רק את ט״ה ולא את הגובה אבל לשארי האסיפות בעסקי צרכי הקהילה קוראים את כולם.

10. הגובה הראשון צריך להיות עשיר, שני הגובים האחרים יכולים להיות בינונים. הגובה חייב לשמור את ספרי החשבון של הקהל סגורים ומסוגרים. כמו כן ירשום הגובה בפנקס הקהל את התשלומים בנוכחות המשלם, או ירשום קבלה עפ״י דרישת המשלם על הסכום, כדי למנוע אי סדרים. הגבאי הראשון צריך להיות עשיר, והגבאים האחרים יכולים להיות גם בינונים. אצל הגובה הראשון עומדים הקופה והספרים ואצל שני הגבאים האחרים יהיו המפתחות של הקופה, ולאלה יהי׳ מקום מיוחד, שהגובה הראשון יוכל לקחתם בנוכחות אחד מ-י״א אנשים.

11. כאשר מופיעים אלופי הקהל בפני השררה יר״ה ילווה אותם ר״ה (ראש הקהל) הישן ויקח אתו את חמשה אנשים החדשים ואת הגובה הראשון. כאשר מתפטר ר״ה מתפקידו הוא יישאר ט״ה (טוב העיר) ראשון, ובאם יקרה שר״ה הישן יהי׳ פסול לר״ה החדש הוא יימנה לגבאי ראשון.

12. על אלופי הקהל להתאסף בבית הקהל ולא בבית ראש הקהל או אחד משארי טובי העיר אם לא שהדבר נחוץ או שהר״ה הוא זקן או חולה ח״ו, כי אז הוא יכול לערוך את האסיפה ג״כ בביתו ואשת ראש הקהל תצא בשעת הוועד מהבית. כאשר מזמן ר״ה י״א אנשים עליהם להופיע בלי

עצלות, ובאם זימן ר״ה כבר פעמים את הקהל שלו והטוב או אחד מ-י״א אנשים לא בא, בלי התנצלות על מי ועל מה, אז הרשות ביד ראש הקהל לא לזמן את אותו האיש לאסיפת הקהל מהיום ההוא והלאה. אך בכל מקרה חייב ר״ה לזמן חמשה אנשים או י״א אנשים ללא יוצא מן הכלל ולא להתעלם ממישהו יהי׳ מי שיהי׳. ר״ה לא ימסור לשררה או למנהל יר״ה שום ... אם זה אינו נעשה בידיעת אלופי קהל, ואתו יווכח גם אחד מטובי העיר.

13. ... כאשר(?) נבחר ר״ה או אחד מטובי הקהל, או גם אחד מ-י״א אנשים ... אחד כבורר ...

14. כאשר אחד מטובי העיר או מ-י״א אנשים הוא קרובו של בעל הדין, דהיינו פסול קורבה, או אם ט״ה או מ-י״א אנשים נוגע בעצמו לדברי ריבות שבין הצדדים, יעזוב אותו טובי או מ-י״א אנשים את בית הקהל ולא יהי׳ נוכח כאיש הקהל, אפילו אם הוא מבטיח לא להתערב.

15. הגובה לא יבצע שום תשלום בלי ידיעת ר״ה, חוץ מההוצאות הקבועות בקהילתנו או שכר לרח״ש (רב, חזן, שוחט). ארבע פעמים בשנה מותר לערוך ביקורת פתע אצל הגובים, זאת אומרת הר״ה ושני טובים בריצוי חמשה אנשים כדי לבדוק אם הקופה שלמה. אם הגובה זקוק לכסף וכשבע״ב דוחים(?) את התשלום, אזי חייב הגובה להודיע זאת לאלופי הקהל, ועל אלופי הקהל לנהוג בכל תוקף כדי לגבות את הכסף, ואפילו ע״י עיקול, אך הגובים לבד אינם רשאים לעקל דבר ממישהו מב״ב בלי ידיעת אלופי הקהל. אך בכדי שלא להטריד את ב״ב יותר מדי, צריכים הגובים לקבוע לכ״ה יום אחד בכל חודש לגביי׳, והגובים יכריזו גם בב״ה שביום פלוני על הב״ב לשלם את התחייבויותיהם.

16. ב. לגובה אסור לקבל קבלה שאינה תחומה ע״י שלושה טובים ור״ה בכלל, אחרת חלה האחראיות על הגובים. ג. אסור להשהות שום קבלה יותר משבועיים אחרי מועד התשלום, ולפני ההתחדשות חייבים למסור את כל הקבלות. ד. לא יירשמו שתי הוצאות שונות בקבלה אחת, אלא כל הוצאה והוצאה תירשם בקבלה נפרדת. כמו כן לא תופיע הוצאה אחת על גבי שתי קבלות, אפילו אם ההוצאה משולמת בכמה תשלומים, אלא הכל

יירשם ביחד בקבלה אחת. ה. כל כספי הקהל למיניהם יוצאו וייגבו ע״י הגובה, ושום ב״ב לא יפרעו רח״ש או כל קבלות אחרות.

17. כל הכספים שבידי הקהל בריבית ושהולוו לאנשים אחרים, כגון הלוואות ליתומים או כספים שנלוו, ייחשבו שנה בשנה לחובת הגובה והגובה מביא רכוש(?) כזה עם הודעה מי מחזיק בכסף (זילבער) וכמה זמן שילם ריבית. במקרה כזה ייגבו כספים כאלה עם ... שבוע ...

19. ט״ה אחד יכול להכריע במשפט על סכום של עשרה זהובים, ועל ר״ה לאשר את הפסק כפשר, כדי שיהיה לו תוקף. ב. מעשרה עד חמישים זהובים רשאי בעל הדין לדרוש חמשה אנשים, תמורת זהוב אחד דמי ישיבה. מחמישים זהובים והלאה רשאי בעל הדין לדרוש י״א אנשים תמורת שני זהובים דמי ישיבה. על הקהל החדש לאשר תמיד את הפסקים וכתבי הפשר של הקהל הישן ולהשאירם בתוקף.

20. מקופת הקהל לא נותנים דבר לאורחים רק לרבנים ולחזנים מפורסמים או סגן, אלא נותנים לאורחים כאלה עפ״י גבאי צדקה ע״י קבלות (המחאות) מאלופי הקהל בהן הם רושמים כמה לתת לאורח. ב. כמו כן לא יחלק הגבאי כסף לעניי עירנו בכל שבוע ושבוע מרצונו לבד, אלא רק בידיעת אלופי קהל. ג. גם שיסלע געלט (כספי צדקה בקערה) וגם מצוות געלדר (כסף לעליות לתורה וכדו׳) מיום ב׳ וה׳ יינתנו למתן בסתר וכל ערב ר״ח צריכים להנתן במעמד שלושת הגבאים, או שאם הגבאי השני איננו בבית יצרף אחד מטובי הקהל ומוציאים את הכסף מן מתן בסתר וימסרו ג׳ גבאי הצדקה קודם נתחדשות חשבון צדק על הוצאה והכנסת הצדקה לפני אלופי הקהל. ד. הגבאי יחליט בעניני בית הכנסת בלי התנגדות מצד אלופי הקהל, זאת אומרת שאלופי הקהל לא יתערבו בענייניו, אך יש להעיר שביכולת הגבאי בב״ה רק לדרוש משכונות ממישהו מב״ב שעבר (על תקנה), אך הקנס המיועד יוטל ע״י אלופי הקהל.

21. הגבאי לא יכתוב פלעטן (אירוח) עפ״י הגורל עד שלא ייגמרו כמעט כל הפלעטן הראשונים. כשאחד מבעלי הבתים יחזיר פלעטן שבועי לגבאי, אזי ישלם הלה ר״ט אחד ובעד שבת פלעטן שלשה זהו׳, חוץ ממי שמוכיח בבירור שאי אפשר לו (לקבל את הפלעטן) מפני שבשבת או יום טוב קיבל אורחים זרים. ועל זה יצא בב״ה ...

22. שום ב״ב אינו רשאי לפנות במשפט לערכאות (הגויים), אלא אם עמד לפני כן עם בעל דינו לפני אלופי הקהל, והעובר על זה ייחשב שש שנים לתושב חוץ. וגם בחשובים אין לשום ב״ב רשות ללכת לרב או ב״ד למשפט אם לא יורו לו קודם אלופי הקהל לעשות כן.

23. מה שיוחלט אצל הרב אב״ד או בצירוף ב״ד שלו הן דרך דין תורה ... מחוייבים אלופי הקהל לעמוד לימינו ליתן קיום ותוקף על הפסק או על הפשר שלו, אך כאשר מבקש בעל דין בית דין מקהלה אחרת, אזי עכ״פ מחויב בעל הדין שעפ״י הפסק של הרב יצא חייב להשליש את הכסף. ואחר כך ב... אלופי הקהל ... יכול להביא ... מקהלה אחרת, ואלופי הקהל ע״י הנאמן ... הבית דין הנ״ל ...

24. (כאשר אחד) מב״ב קושר קשרים לבטל דברי הקהל, ואפילו אם הוא בעצמו מנהיג העיר, ורוצה לעמוד בדעתו ולבטל מה שהוסכם עפ״י רוב, גם כן ענוש ייענש (באופן כזה) שלא יבוא להתמנויות משך שש שנים. וכל הנ״ל נאמר בדברים הנוגעים אל מעמד ומצב ולטובת הקהלה. ולא ... דברים שאינם נוגעים בעסקי וטובת הקהלה.

25. כאשר הוחלט נושא אצל אלופי הקהל והסכימו שיש לשמרו בסוד, ובכל זאת יגלה אותו אחד מי״א אנשים, ויש על זה עדים כשרים, אזי לא יבוא הלה להתמנויות משך שש שנים. חוץ מזה הוא יוכרז בב״ה כהולך רכיל ומגלה סוד. וכמו כן תירשם בכתב ע״י נאמן כל החלטה מאלופי הקהל שנשאר עפ״י רוב, כדי שלא יוכל מישהו מי״א אנשים להתכחש לתוצאות שהתקבלו.

26. כל בני קהלתינו מחוייבים לנהוג בכבוד (עם) מנהיגי הקהלה. כמו כן חייבים להמתין בתפילת מעריב בערב שבת לר״ה, אם שהוא עוסק בצרכי הקהלה. לר״ה יש גם כל ד״י ימים (שבועיים) עליה שלישית (לתורה) מדי שבת בשבת עם הרב בחוזר חלילה, ואפילו בי״ט שחל להיות בשבת, אבל בימים נוראים אם שחל בשבת תהי׳ רק לרב עליתו ולא ראש הקהל. ב. לרב תהי׳ ביום הכפורים העליה שלו ע״פ שטר הרבנות שלו, והברירה ביד הרב לקחת את העליה או בראש השנה או ביום הכפורים. ובאם שהרב הוא כהן או לוי, ובאותו שבת שהעליה הוא יגיע להרב יש חיובים אחרים, אזי ימחול הרב את העליה שלו נגד התחייבויות הנ״ל. ג. ובאם מוחל הרב

על אופן הנ״ל על העליה שלו, לא מגיעה עליה שלישית לבעל סגן, אלא יכריזו במיוחד על עליה שלישית. ובאם הרב אינו בביתו, תהיה עליה שלישית לצדקה. ובאם שיקרה שהרב מחל על העליה שלו, ושוב בשבת שלאחריו יש חיובים שהרב שוב צריך למחול, חייב הרב לקבל מפטיר בשבת שלאחריו. וכמו כן אם שהרב לא יהיה בביתו איזו שבתות, ובבואו לביתו יהיה שייך עליה שלישית לראש הקהל או שארי חיובים כנ״ל אז שייך להרב מפטיר.

27. לא קונים ... סכום, והמאה עולה בחול ושבת ויו״ט וימי נוראים הכל בשווה עשרה צ״ל. ב. אם שיהיה ברית מילה בחול משלם בעל הברית המצוות חוץ ״יאהר צייט״ בחול תשעה צ״ל. ג. בעל ברית, והן יולדת, או ״יאהר צייט״ משלמים בשביל העליה בשבת חי״ץ (18 צ״ל). וביום טוב משלם בעל הברית חי״ץ. ד. ויולדת בי״ט שחל להיות בשבת חי״ץ. ד. בימים נוראים יש לבעל ברית ארבע עליות כל עליה ח״י פגים. ה. שלישי ושביעי ובי״ט חמשה וביה״כ שישי ומפטיר בימי נוראים, וגם בארבע פרשיות צריך להיות לקרואים (תואר) חבר ... מעשה מרכבה צריך להיות מורינו. פתיחת ארון או הו״ה חייב להיות חתן ולא נער ולא בחור אפילו למד בישיבה. ז. בימי נוראים וגם בתפילת טל וגשם שייך בכל פעם הפתיחה הראשונה לאותו בעל תפילה העומד לפני תיבה ואותו מן דהוא קונה את שארי פתיחות חייב לקנות יחד ...

28. כל שלוש שנים ... ובתוך אותן שלוש שנים יכולים אלופי הקהל אצל ההתחייבות הנ״ל ב״ב בפנקס הקהל לא שני זהובים עולה ויורד אף שלא בפני ב״ד אבל משני זהובים למעלה, צריכים לקרוא לב״ד.

29. לאלופי הקהל צריכים להחזיק שתי חותמות, אחת יהודית ואחת גרמנית, חותם אחד אצל ר״ה ואחד אצל טובי הקהל. חותם כזה צריך להיות מוכן בכל עת, שאם זקוקים לו יהיה במקום. מכתב הנמען לקהילה היהודית חייב ר״ה לפתחו לפני אחד מטובי העיר ולא לבד, כדי שלא יתעורר החשש שהוא העלים מכתב.

30. אצל חילוק תפילות בימי נוראים יווכחו הגבאים, כמו שיחולק גם שיר היחוד בליל יה״כ ע״י הגבאים, והם מכבדים את בני התורה. גם תפילת מעריב בימים טובים יכבדו הגבאים לבעלי תפילות /כשהשמש עסוק בחילוק

נרות/ ואותו בעל תפילה אשר מסרב נגד כבוד הגבאי יוקנס בקנס גדול. וכן קורה בהדלקת נר חנוכה ע"י הגבאים והמסרב נגד גבאי יוקנס.

31. כשהש"ץ מאיזו סיבה אינו נמצא בב"ה וב"ב שהוא בעל תפילה להכעיס אלופי הקהל אינו רוצה לרדת לפני התיבה, אותו מאן דהוא לא יקבל כל ימיו שום תפילה בימי נוראים. וכן כל בעלי תפילות שמתפללים שחרית או מוסף בימי נוראים מחוייבים להתפלל בימי הסליחות /סליחה אחת/ דהיינו יום אחד סליחות, בלי שות עכוב או ...

32. הושענה רבה ביום קוראים אצל הספרים קודם מוסף, כדלהלן, את הגובים וגבאי צדקה, וכל גבאים הראשונים משארי חברות. ובליל שמחת תורה הקרואים לס"ת המה הרב אב"ד, חמשה אנשים ואח"כ בעלי תואר 'מורנו' ומן אנשי בה... משהתחתן קודם קוראים אותו קודם. קוראים גם את אלה שיש להם ספרים משל עצמם בב"ה. אצל הוצאת הלעגלאד (שבו מכניסים כרטיסים עם שמות המתפללים בשבתות ויו"ט) חייבים להיות אצל ה... חמשה אנשים שירשמו בכתב כל קרואים לס"ת בהושענה רבה וליל ש"ת וגם חילוק ל... . אצל מצוות בש' תורה יש לחזן ושמש שני הוספות.

33. אסור להשתמש כספים מקופת הקהל (?), אך בשביל דמי הישיבה עם ... ההשתתפות מקופת הקהל שכבר אושר בסך עשרים וחמישה זהובים. וערב לאחר החתונה לאחר כלות הכתיבה מהתחייבות ב"ב בפנקס הקהל עורכים סעודה שבה ישתתפו הקהל הישן והחדש ביחד ...

34. כל ... אך ה"ווינדעף" (?) יום א' דסליחות או לכל ה... ח"ה סוכות ... אחוז אחד מכל מאה אשר ... בעל הדבר שהוסיף (?) בפנקס הקהל בשביל ה"זאצהערר" על "נאטי הרט" וכמו כן החוכר צריכים לחתום על ה"שטייגרונגס צעטל" (?).

35. אותן ב"ב הדרים בישובים או בקהלה אחרת. מי שחייב [כסף] יותר משלוש שנים ואחרי שלוש אזהרות בכל זאת לא משלם בתוך ארבעה שבועות מאבדים את חזקת הקהלה שלהם. קודם עמידת החופה צריך החתן לשלם את החוב שלו וחוב אביו, ולא אוסרים לערוך את החופה. ב. כמו כן מי שאחר החתונה לא נרשם ומשלם תוך שלוש שנים רצופות אין לו יותר זכות על חזקת הקהלה. ג. חתן צריך לשלם ביום חופתו על משך

שלוש שנים רצופות מראש דמי חסות לשנה כמו עושר. נגד זה הוא פטור מדמי חסות כל שלוש השנים.

36. אין רשות ביד אלופי קהל ללוות כספים בלי ידיעת ח״י אנשים על שנה תמימה, רק על איזו שבועות בידיעת י״א אנשים אם שהשעה צריכה לכך וטובת קהלתינו, וגם אין ברשות לאלופי קהל לתת הנחה ממה שרשום כבר פעם בפנקס הקהל כחוב, וגם לא לתת קבלה לרח״ש בלי ח״י אנשים.

37. בלי ידיעת רו״ט אסור לכתוב תנאים בקהלתינו. וגם אותן ב״ב הדרים בישובים או בשארי קהלות צריכים קודם חתונת בניהם להופיע בקהלתינו ולהראות את התנאים מבנו או מבתו, ואחר כך משלמים התחייבות שלהם בפנקס הקהל ליד רח״ש. אז יש לבניהם זכות על חזקת הקהלה, ואם לא אין לבניהם זכות על חזקת קהלתינו.

38. אותן בעלי בתים הדרים בשארי קהלות במדינתינו או בישובים במחוז אחר צריכים לשלם חוץ מדמי החסות הראוי 6.40 בנפרד עוד הפעם 6.40 בשנה מס קהלה. והכל לפי אומדנא מהיכולת של אותו מאן דהוא.

39. רח״ש הוא כדלהלן. להרב אב״ד מכל מאה כ״ה פגים ופחות ממאה כמאה. חזנות מכל מאה חצי ר״ט. וכו׳ שמשות מכל מאה קב״ץ וחצי. לצדקה מכל מאה חצי ר״ט, מזה מגיע שני שלישים על צד החתן ושליש מצד הכלה, והמצוות בשבת שלאחר החתונה שייך לצד הכלה בחינם, והיינו הגבה ואחרון ומפטיר והו״ה ... כשצד הכלה הם זרים שייך המצוות לצד החתן, אצל אלמן רק החתן ... יותר.

40. כשאחד כותב תנאים ב... מחוייב אותו ב״ב לשלם ... רח״ש ... חוץ לקהלה, ואחר כך בא לקהלתינו, חייב לשלם רח״ש, מי שדורש זכות על חזקת הקהלה ברוב השנים ומקבל אותה חייב לשלם רח״ש אף שכבר עבר.

41. כתבים כדלהלן. כל התנאים מ״ה צ׳. כתובה אחד זהו׳. תוספת כתובה שני זהו׳. חצי זכר שני זהו׳ שלשה קנינים כל קנין קב״ץ וחצי. רח״ש לכל אחד קנין אחד. כתובה מגיע רק לחזן ושמש, משארי הכתבים להרב חצי, והחצי השני לחזן ושמש. מזה ב׳ שלישים לחזן ושליש לשמש. שדכנות מכל מאה שני זהו׳ וחמישים כמאה פחות מחמישים כחמישים.

42. תקיעת כף על כל מו״מ נחשבת בקהלתינו יותר מ״דראנגעלד״.

והמתחרט על המקח כשהוא כבר תקע כף. ידו על התחתונה. ויד המקיים על העליונה. סרסרות מכל מאה חצי אחוז, הכרזה בב״ה קב״ץ וחצי שייך להשמש. דמי שבועה קב״ץ וחצי לשמש. בשביל להרשם לעיר (?) לאלופי קהל א׳ זהו׳ ולנאמן חצי זהו׳. ״בעשוי געלד״ ע״י חמשה אנשים שני זהו׳. ״שאץ געלד״ מכל מאה שני אחוזים. מעזבון מכל מאה עד אלף שני אחוזים. מאלף עד עשרת אלפים אחוז אחד ובכל העיתים מגיע מאלף הראשון שני אחוזים.

43. כל הכתבים בקיום נאמני הקהלה, וכן מסירת הקולמוס וקנין אשה המה בקיום ותוקף היותר אפשרי, וקנין סודר צריך להיות דווקא ע״י נאמני הקהלה.

44. אם שאחת מבנות ישראל תהי׳ הרה לזנונים לא מעמידים ביום החתונה את החופה אצל בית הכנסת. בשבת אסור לה לעמוד במקום שארי הכלות ולהתכסות במטפחת. ואם המליטה זכר יהיה הברית בביתה ולא בב״ה. וגם לא שייך לה מצוות. ואין הרשות ביד הרב לסדר קדושין לזרה אשר הרה לזנונים ובאה לכאן אם אח״כ מת בעלה אז אין לה שום זכות ויפוי כח על חזקת הקהלה.

45. קודם חנוכה ופורים אין שום רשות לכלי זמרים או משוררים ללכת לבתים, רק דווקא בחנוכה ופורים בו ביום ברשות אלופי קהל. שום סנדק או שושבין לא יערוך ארוחת בוקר לפני הקהלה, רק אם ירצה יוכל לעשות למוהלים וסנדק לבד, וגם אשת הסנדק. אבל שושבינה (?) לא תעשה קפה להנשים, יהיה זה עשיר, או בינוני, או עני, והעובר על זה יוקנס בקנס ח״י זהו׳, ולפיכך יזהיר כל ב״ב לאשתו שלא יבוא לידי קנס. ואל סעודת זכר אין הרשות ביד הבעל ברית וסנדק להביא לברכה יותר ממידה יין, ולא יותר בקנס גדול. וע״ז יגיע ... ר״ה החדש יתן חמישית ... לסיועת סעודה, זאת אומרת שעוד לא היה ר״ה אחד מטובים על אופן ... שני זה ... דמי (?) ר״ה ... לקבל לשלושה גובים לכל אחד ששה זהו׳ בצ׳ק (?) בי״ט ... אצל תנאים איפה ש... עבור אחד המצוות בב״ה צריך הגבאי ראשון לקחת אתו עוד גבאי ובאם שגבאי אינם בביתם צריך הגבאי ראשון לקחת אחד מטובי העיר.

46. כשנפגשים נער וב״ב במו״מ, מגיע לנער רק שליש ולב״ב שני שלישים.

כל התקנות הנ״ל אשר נקבצו מהתקנות הישנות. וגם נוספו על הראשונים. קיימו וקבלו עליהם בני קהלתינו לאשר ולקיים מבלי אשר יפול דבר ארצה, ואין הרשות לשנות כל התקנות אשר נאמרו ונשנו /מלבד בנידן הנוגע במטבע כמו שנזכר למעלה/ מהיום עד כלות עשרה שנים. רק אם שיהיה הכרח גדול בדבר שאין הציבור יכול לעמוד אזי עפ״י כל בני הקהלה הרשות לשנות קצת מהתקנות, אבל להוסיף על התקנות הרשות ביד אלופי קהל וכל בני הקהלה או ח״י אנשים או רוב בני קהלה ורובם ככולם להוסיף כפי העולה על יושר שכלם, וכל העובר על התקנות הנ״ל ענוש יענש על אופן זה. אם שהעובר הוא ממנהגי הקהלה או מח״י אנשים אז הוא נפסל מעבודתו, זאת אומרת מפטרים אותו מיד ממשרתו, ואם שהוא מב״ב או אותן מאן דהוא יענש עפ״י ראות עיני אלופי קהל וח״י אנשים דהיינו שהכל יהיה עפ״י עדים כשרים באם אמת הדבר שעברו על התקנות הנ״ל והכל לפי שגגתו אשר שגג כך הוא ענשו.

ולראיה באו אלופי קהל וכל בני הקהלה עה״ח פה צעהלים יום ד׳ וי״ו טבת תקעזיין לפ״ק.

חתימת יד אלופי קהל וח״י אנשים

הק׳ **יעקב שעהנבערג** ב״ה עקיבא ז״ל
[ראה לעיל מסמך ה]

הק׳ **מיכל סג״ל אדל?**
[כנראה המגיד בצעהלים. ראה לעיל פ״ח]

הק׳ **מאיר** במ״ה שלמה **בישיץ**
[ראה עליו לעיל פרק ז׳ הערה 4]

הק׳ **משה ליב ג״ש** [גאלדשמיד]
[נפ׳ טו אב תרו]

הק׳ **זנוויל** ב״ה אברהם ז״ל
[ר׳ זנוויל הרש נפ׳ טו טבת תרט]

הק׳ **מאיר שפיצר**
[ב״ר נחום הלוי. נפ׳ י סיון תרז]

הק׳ **ישראל ליפשיץ**
[דיין, אב״ד קעסטלי. ראה לעיל פרק ז׳]

הק׳ **מרדכי** ב״ה ליב?

הק׳ **עוזר קעניגסבערגר**
[ראה לעיל פרק ו׳ הערה 20]

הק׳ **שמעון...**

הק׳ **גרשון נ״ש**
[נפ׳ כו תשרי]

הק׳ **חיים יהודא סג״ל**
[נפטר ח שבט תקפד]

הק׳ **משה רייך**
[רופא. נפ׳ יט סיון תקצב]

הק' **יוסף ליב פלאך**
[ב"ר ישי. נפ' כא אב תרח]
בנימין שיף
[נפ' ו אדר ראשון תקצה]
ברוך נפ....

הק' **ליפמן גלאזר**
הק' **מרדכי** בר"מ **דרעזניץ**
הק' **אייזיק קעניגסבערגר**
[ראה לעיל פרק ט' הערה 7]
הק' **הרשלי** ב"ר?... **שפיגל?**

בטור השני:

חתימת יד בני הקהלה

הק' **איצק כץ**
[ר' איצק וואלף ב"ר כתריאל כץ.
נפ' א טבת תקפ]
הק' **ליפמן** ב"ה יהושע
[נפ' א אלול תקצב]
הק' **ליזר** בה"י **פישר** ז"ל
[אולי ר' ליזר ב"ר ישעי'. נפ' טו אייר תקעז]
הק' **משה שלמה שפיגל**
[אולי 'הזקן' ר' שלמה שפיעגעל משיטצען.
נפ' ר"ח אב תריא]

הק' **אפרים** ב"כ ק"ל ז"ל
[ר' אפרים וואלדנער נפ' כט אלול תרב]
הק' **הרשל ר"ב** [ראזענבערג]
[נפ' יח תשרי תריג]
הק' **אייזק** בה"מ
[אולי ר' אייזיק דרעזניץ ב"ר מאיר.
נפ' טו חשון תקפט]
הק' **בנציון זאלטצר**
הק' **איצק**...
הק' ....

בעמוד השני:

הק' **יודא** בה...
הק' ...
הק' **שלום** ב"ה יוסף ז"ל [קערן]
[נפ' כח תמוז תר]
הק' **איצק ליב** בן כ' צבי ז"ל
[נפ' ב אייר תקצה]
הק' **גרשון** [ב"ר] רפאל
[כנראה ר' גרשון שעפער.
נפ' בשנת תקפז]

הק' **העשל** בהי"ל ז"ל
[ראה לעיל מסמך ה]
הק' **משה נ"ש**
[ב"ר גרשון. נפ' ג שבט תרכא]
הק' **משה הרש**
[אולי ר' משה הרש שוורץ.
נפ' כג תמוז תקצט]
הק' **דוד באק**
[ראה לעיל מסמך ה']

* *

ואף גם משה בהסכמה על התקנות הנאמרים מע"ל למעלה, ודהיינו חוץ מה שנאמר בפונקט [סעיף] תשעה הנאמר למעלה, שהרה"ק [שהראש

הקהל] צריך להיות בקי במלאכת הכתיבה, ובכבר נתקבל מקדם וה״ה [והרי הוא] כחרס הנשבר. וגם מה שנאמר בפונקט 13 הקנסות הריהו כדמי כחמץ?. וגם מה שנאמר בפונקט כ״ו שהרב אב״ד יהיה לו חיוב בר״ה או בי״כ [דהברירה ביד הרב לבחור לעלות לתורה או בר״ה או ביוכ״פ], זה בטל ומבוטל כחרס הנשבר, כי כבר אני מוחזק במצוה כזה זה ערך היותי בכאן ששה ועשרים שנה להיות לי חיוב בר״ה בי״ט ראשון וגם ביה״כ. וגם הנאמר בפונקט כ״ז סכום המצות המאה הוא בערך עשרה צ״ל, הוא בטל ומבוטל, כ״א המאה ועשרים צ״ל. ויתר הפונקטי המה חזקי׳ ועומדים והם מקוימים ממני.

ולהיו׳ לעדות ולראי׳ בעה״ח היום יום ב׳ ט״ז טבת תקפ״ו לפ״ק.
משה הק׳ **הלוי מגלוגא** חופ״ק צעהלי׳ ואגפיה יע״א

* *

באשר לפי תקנה מספר 20 בלאו הכי כתוב שבב״ה יחליט אך ורק הגבאי. אך בחתונתו של הרב אב״ד דקהלתינו קרה מקרה של אי-הבנה בעת שחתנו הרב מק״ק סרדעהל נשא דרשה ואחד מטובי הקהל התיצב במקום הגבאי כבעל סגן וגם לא נתן לקרוא (למכור) אחרון ומפטיר. לפיכך הסכימו אלופי הקהל שדבר כזה לא יישנה, אלא כאשר ידרוש רב זר בהסכמה, אזי יהי׳ אך ורק הגבאי ולא אחד מאלופי הקהל בעל הסגן. הגבאי יתן לקרוא (למכור עליות) ללומדי תורה בלבד וגם יתן לקרוא אחרון ומפטיר. או באם שהרב או שאר למדן דרוש ידרוש לעת ערב בשבת אז יכול ר״ה או אחד מטובי הקהל במקומו להיות בעל סגן. ומעתה יהי׳ תוקף לתקנה הזאת בכל אופן היותר למען לא יקחו שום ה...

יום א׳ ב׳ דר״ח תמוז תקפא״ל.

היום דלמטה התאספו כל בני הקהלה דח״מ (דחתומים מטה) וקראו בעיון את התקנות הכתובים מעבר לדף אשר נמצאו לטובת הציבור ולתועלת הקהלה, אך עקב תמורות בדעות ועקב רוח הזמן זקוקות כמה מהם לשינויים ולתוספות. לשם כך דרוש שיקול דעת מדוקדק, ולפיכך אי אפשר להכניס את השינויים תוך זמן קצר. הוסכם איפא שמהיום אחר כלות

ארבעה שבועות יבוצע כל זה בשקידה רבה. אלופי הקהל בצירוף כל בני הקהלה יחליטו ויכריזו בשבת שקודם שבוע בו יתוקנו התקנות הנ״ל בבית הכנסת שהתיקונים יבוצעו בשבוע הבע״ל. אך עד אז לא זו בלבד שהתקנות מעבר לדף נשארות בתקפם כמקדם אלא גם נתנו התקנות ונתחזקו מחדש ביתר חזקה, ועוד שכל אחד מבני הקהלה ישמרו את התקנות מבלי ליפול שום דבר ארצה בכל הקנסות והעונשים המבוארים למעלה בכל פרטים. נשמט מלעיל שסעיף מספר ט מעבר לדף ובו נאמר שלא יבוא אדם לתוך התמניות שחייב (מעות מלכות) תשע שנים הוא בטל ומבוטל, מפני שהוא גרם לקשיים רבים.

אברם בראנדל
[נפ׳ א ניסן תרט]

חיים לאק
[ראה לעיל פרק י״א]

הק׳ **איצק לייטנר**
[ב״ר יהודה. נפ׳ יב תשרי תרג]

הקטן **משה שלמה שפיגל**
[ראה לעיל]

הירש דייטש?

הק׳ **יוסף ליב סג״ל**

הק׳ **איצק כץ**
[ראה לעיל]

הק׳....

יעקב וואל...

הק׳ **שלום קערן**
[ראה לעיל]

הק׳ **יעקב גאלדנר**
[ב״ר מרדכי. נפ׳ ו כסלו תרכז]

הק׳ **וואלף סינאי**
[ב״ר משה טריטש. נפ׳ יב חשון תקפט]

הק׳ **ליזר** ב״ה מרדכי הרש ז״ל
[נפ׳ א אייר תקצד]

הק׳ **מאיר?** ב״ה א״ל

הק׳...

אייזק קעניגסבערגר
[ראה לעיל]

הק׳...

* *

היום דלמטה הוחלט עפ״י תשעה אנשים דח״מ בענין השיבושים(?) בנוגע להתחדשות הקהל, מפני שראש הקהל לא רצה להכיר בטובי העיר שנבחרו ע״י הבוררים ולא מצאו חן בעיניו וזה גרם לקשיים רבים ולבזיונות למי שנבחר ע״י הבוררים לטובי העיר. לכן תוקנה עפ״י הסכמת האנשים

דח״מ תקנה שלא ניתנת לשינוי ונעשתה בתוקף הסכמת הרב אב״ד דקהלתינו והיא קובעת שמהיום דלמטה שכל טובי הקהל או שארי התמניות, יהי׳ מי שיהי׳ הנבחר ע״פ בוררים יתקבל ע״י ראש הקהל, יהי׳ מי שיהי׳ וזה לא יוכל לדחות את אותו טובי הקהל בשרירות ליבו אלא על ראש הקהל להכיר בטובי או שאר התמניות שנבחר עפ״י בוררים ולקבלו בכל אופן, כל הנ״ל נעשה עפ״י הרב אב״ד דקהלתינו ועפ״י תשעה אנשי׳ דח״מ יום ג׳ ויו שבט תקפא״ל.

הק׳ **משה הלוי מגלוגא** חפ״ק הנ״ל ואגפי׳ יע״א
הק׳ **חיים יהודא סג״ל** [ראה לעיל]
הק׳ **העשל** בהי״ל ז״ל [ראה לעיל]
הק׳ **וואלף סינאי** מטריביטש [ראה לעיל]
הק׳ **שמעון דאנציג** [נפ׳ כח תמוז תקצט]
הק׳ **משה שלמה שפיגל** [ראה לעיל]
הק׳ **משה קיטצע** [ב״ר ליב הרש. נפ׳ כז טבת תרטז?]
הק׳ **שלום קערן** [ראה לעיל]
אלי׳...
זלמן דוקס [נפ׳ ט׳ תשרי תר״כ]

* *

גם עלתה בהסכמה שאלופי קרו״ט מהיום עד כלות ארבעה שבועות יבחרו בעלי תקנות אשר יחברו בצירוף הרב אב״ד דקהלתינו תקנות לטובת קהלתינו, והם או ישאירו קטעים מסוימים מתוך התקנות הישנות ויבטלו קטעים אחרים או יתקנו חדשות שיתאימו לזמן החדש, והן תיקבענה חוק ולא יעבור כאשר הן יאושרו ע״י הרב אב״ד, למען לא יפול דבר ארצה כמו שנהוג עד עתה. נעשה עפ״י תשעה אנשי׳ דח״מ הנזכרי׳ מע״ל יום ג׳ ו׳ שבט הנ״ל נשמט מלעיל ח״י אנשי׳ בצירף הרב אב״ד יהיו תמיד מבעלי תקנות. יום הנ״ל.

הק׳ **משה הלוי מגלוגא** חפ״ק הנ״ל ואגפי׳ יע״א
הק׳ **חיים יהודא סג״ל** [ראה לעיל]
הק׳ **העשל** בהי״ל ז״ל [ראה לעיל]
אלי׳...

הק׳ **וואלף סינאי** מטרביטש [ראה לעיל]
הק׳ **שמעון דאנציג** [ראה לעיל]
הק׳ **משה שלמה שפיגל** [ראה לעיל]
הק׳ **משה קיטצע** [ראה לעיל]
הק׳ **שלום קערן** [ראה לעיל]
זלמן דוקס [ראה לעיל]

* *

בהסכמת אלופי הקהל וח״י אנשים [הוסכם] על שכירות רח״ש [כדלהלן] עפ״י רוב דעות [דהיינו] על חדשי׳ ושנים עשר חדשי׳ [ייחשבו] לשנה מגיע לרב לשנה תקפ״ב ל׳ 720, לחזן לשנה הנ״ל 480, לשמש לשנה הנ״ל 288, לר׳ זוסמן סג״ל הנ״ל 120.

[יש להוסיף שכל עוד יש לקהלה חוזה עם] קצבי׳ [של אדנבורג נשארים] להשמש תחת שכירות שלו המותרות [של מטבעות הבשר על ה]הוצאות כמקדם.

גם עלו בהסכמה יום הנ״ל [ש]מקופת הקהל [לא ילוו שום כסף למישהו וגם לא יוענק למאן דהוא שום ח״כ בלי אישור ע״י] ח״י אנשים לכל הפחות רוב דעות [והיינו ש]לעת ההיא [אין מנינם של] ח״י אנשי׳ [שלם, אז יש לזמן במקומן] גבוהים (= גובים?) שבסכומות עד שיהי׳ עכ״פ רוב מספר מח״י אנשים.

2. [לגבי ה]הלוואות [שהולוו עד עתה] מקופת הקהל [יש לזמן את הלווים לפני ה... ולקבוע את מועד התשלום ו[יש למסור את ההנחיה הזאת] לאלופי׳ גובי׳ [קרי ל]גובה שני [לגבית החוב].

3. [אותם] מטובי הקהל או משארי התמנות [אשר יזומן לאסיפת ה]קהל [ולא בא, יוקנס בכל פעם ב]שלשה פעמים ח״י פגים [ואותו] קנס [שייך] לקופת הצדקה. [מי] מח״י אנשים [שיזומן] לאסיפה [ונשאר בביתו (יוקנס) בכל (פעם) ... מלבד במקרה שה... מניעה מוצדקת ...] (קרוע)

נ״ב

וזאת לדעת מה שנאמר מעבר לדף ב[נקודה] 27 בענין הקרואים [הוסכם]

היום דלמטה באסיפת הקהל [ש]מהיום והלאה [כאשר] מפטיר [הוא] חובת היום [אין לקרוא לא] נער [ולא] בחור [ואף לא] חתן.

[מלבד זאת] עלה בהסכמה למגדר מילתא [שכל אחד] יהי' מי שיהי' [אשר יתחיל לצעוק] בבית הכנסת [או יקים רעש אחר, בין אם הצדק אתו ובין אם לאו יוקנס ב] ח"י זהובים [או יוענש בעונש מרתיע אחר, וב]תוך ששה שנים [לא יבוא לא] לתוך הברירה [ולא לתוך] התמנות.

התקנות הנ"ל [הוכרזו] בבית הכנסת בשביעי של פסח [ת]קפזיי"ן [כאשר יש] עת קהלה לכל, [ולא נשמעה נגד זה שום] התנגדות [לפיכך הסכימו] כל בני הקהלה לכל הנ"ל, שיהי' לחק ולא יעבור לאהבת עולם, ולרצי' באנו עה"ח בפקודת אלופי קהל.

מאיר חזן ונאמן
יוסף ש"ץ ונאמן דק"ק הנ"ל*)

* *

היום דלמטה נקבעו התקנות ההכרחיות הבאות עפ"י ח"י אנשים בצירוף קצת אלופי קהל יחידי סגולה, והם:

1. מפני שהברירה מורכבת משלוש מדרגות: עושר, בינוני ותחתון, ובגלל נסיבות הזמן הורדו שלוש המדרגות הנ"ל, דהיינו עושר (עשיר) הוא שמשלם החל משש זהו' מעות מלכות, בינוני משלושה עד חמשה זהו' ותחתון מזהוב אחד עד שלושה זהו' ולא עד בכלל.

2. כאשר מתברר שראש הקהל פועל בשרירות הלב בניגוד לתקנות הקהל אזי ח"י האנשים מוסמכים לפטרו (מתפקידו) תוך השנה, וזאת אחרי שהוכח שראש הקהל הפר את התקנות בכוונה תחילה.

3. על ראש הקהל להחזיק פלעטען**) השווה ארבע שבת פלעטען בשביל אורח מפורסם בשבת וי"ט, אך בכל שבוע הוא מקבל שבת פלעט פשוט. (על ראש הקהל לשמור מקום לארח אורח מפורסם וזה שווה ארבעה

*) מפנקס הקהילה קטו, א-ב. המלים שתורגמו מאידיש-טייטש הוכנסו לתוך מסגרות מרובעות.
**) פלעט (ברבים פלעטען): הנחיה לאירוח.

אירוחים שבתיים רגילים, אך באופן רגיל הוא מקבל שבוע אירוח שבתי פשוט.)

4. ח״י האנשים רשאים להתאסף לצורך דיונים מסוימים שמחייבים בהכרח אסיפה גם ללא אישור ע״י אלופי קהל, בתנאי שיודיעו לאלופי הקהל על נושא הדיון שבגללו הם מתאספים לפני עריכת האסיפה. כמו כן כאשר נזקקים אלופי הקהל בנושא מסוים לאסיפת ח״י האנשים, עליהם להגיש בכתב את הנושא לדיון לח״י האנשים. ח״י האנשים יתיעצו ואחר-כך יודיעו לאלופי הקהל את החלטתם לאשר או לדחות (את האסיפה). בכנס של ח״י האנשים עם אלופי הקהל עצמו תפול ההכרעה ע״פ רוב קולות וההחלטות הן ע״פ התוצאות.

5. בעת שהשמאים מעריכים את הונם של חברי הקהלה לצורך תשלות מעות המלכות ולצורך חלוקתם למדרגות חייבים ח״י האנשים להיות נוכחים כל הזמן, והכל ייעשה בהשפעתם.

6. כל המסמכים הדורשים אישור ע״י אלופי הקהל על האלופים לאשרם ללא כל תמורה. התקנות האלה נדונו ונקבעו עכשיו, ו(מלבד זה?) נשארות התקנות הישנות בפנקס הידוע בתוקפם.

7. אורח הגון יתארח בבית השמש.

8. מי שנבחר לבורר עפ״י קלפי ואין ברצונו לקבל את המנוי ישלם לשררה יר״ה שני זהו׳ במטבע וינאי, (מי שנבחר ל ?) ראש הקהל ומסרב (למנוי) שלוש פעמים ישלם ח״י זהו׳ במטבע וינאי, חצי לקופת הצדקה וחצי להשררה יר״ה. לגבי שאר ההתמניות, מי שמסרב ישלם ח״י זהו׳ במטבע וינאי, חצי לצדקה וחצי לשררה.

כל הנ״ל נעשה עפ״י ח״י אנשים בצירוף קצת אלופי קהל ושארי יחידי סגולה.*)

*) מאוסף מסמכים שבארכיון אייזנשטאט.

— ח —

החלטות לטובת בנין בית הכנסת

בשנת תקצ"ה*)

תקציר מהמסמך שנעשה ביום דלמטה

היום דלמטה התאספו קציני רו"ט בצירף בני קהלתינו יחידי סגולה כדי לנקוט באמצעים כדי שתוכל קהלתינו לשפץ את בית הכנסת יחד עם בית הקהל שלדאבון הלב נשרפו כליל בשריפה. מפני שלהקמת בנינים חיוניים כאלו דרוש סכום ניכר יבין כל אחד מבני קהלתינו אשר יראת אלקים בליבו, שאין מנוס אלא להטיל על בני קהלתינו או תוספת תשלום או מסים והיטלים חדשים, כדי שנוכל לשפץ את המבנים הנ"ל עד כמה שיותר מהר, ובמיוחד את בית הכנסת הקדושה החריבה. כדי למנוע כל מחלוקת ומריבות שנוטות להתעורר במצבים כאלה בין קצינים ובינונים ותחתונים, נמצא לאחר שקלא וטריא והתיעצות לנכון ונחתם בהחלטה איתנה, דהיינו:

1. ייגבה סכום מיוחד בגובה מעות המלכות של השנה הנוכחית לפי פנקס מעות מלכות, אשר ישולם כולו ע"י עשירים, בינונים ותחתונים בארבעה תשלומים, דהיינו כל חדש וחדש מהשנה החדשה עד לחג הפסח הבע"ל, בלי דיחוי נוסף.

2. לא זו אף זו ישולמו גם החובות בפנקס הנקרא קהלה בוך עד כלות שנה תמימה מחג הפסח הבע"ל, בתנאי שעשיר המכונה עשיר ברשימת מס הסובלנות ישלם בלי דיחוי תוך שנה הנ"ל, ואצל הבינונים ועניים ייעשה התשלום בהתחשבות מצד אלופי הקהל.

3. נקבע גם שישולמו כל החובות בפנקס מעות מלכות מעשיר, בינוני ותחתון עד כלות שנה תמימה מחג הפסח הבע"ל, והכספים האלה ישמשו לטובת הקהלה, למשל לקנות בהם ניירות ערך, דהיינו בארבעה תשלומים,

*) מאוסף מסמכים שבארכיון אייזנשטאט.

והמועד הראשון לתשלום הוא בחג הפסח הבע"ל. אצל בינונים ותחתונים מתחשבים כמו כנ"ל בפנקס הקהל בוך.

4. ניירות הערך שיירכשו יופקדו בידי שלושה אנשים נבחרים ואלה יתכננו לגבם ע"פ ההוראות מאלופי הקהל שחייבים להשגיח ולהחליט החלטות.

5. לגבי ההחזקות הוחלט כדלהלן: מכל (ליטרא) בשר, וכולל אפילו מבשר כבש, שני קרייצר, על פתק מדויק, הודו 9 קרייצר, עוף 3 קרייצר. כמו כן מן אקקע יין 4 ו"ו, בתקוה שהק' ר' ליב הארוואט כחוכר לא יסרב, כי זה לטובת כלל הקהלה, ובאם יסרב יערכו אלופי הקהל אתו דין תורה.

6. כל ההחזקות ייעשו באיסור גמור על ה-שוועצער שעושים תחבולות. אזי גם בקנס חצי זהב הן מליטרא בשר הן על פתק מעופות, יהי' מה שיהי' חצי לבנין בית הכנסת בה', וחצי לחוכר.

כל הנ"ל נעשה עפ"י אלופי קרו"ט ובני הקהלה הנ"ל יום א' דחנוכה תקצ"ה לפ"ק. ולראי' באעה"ח בשם אקרו"ט ובני קהלה יחידי סגולה חתמתי את שמי

מאיר חזן ונאמן פה

יוסף ש"ץ ונאמן דפה"ק.

— ט —

החלטות הקהלה

בשנת תקצ"ט*)

כהיום דלמטה התאספו ראשי עקורי הקהלה וברוב מנין [ואנו החלטנו חוק ולא יעבור שאיש לא יהין לעשות] בביתו מנין הן בשבת ויו"ט והן בחול [בשום פנים ואופן, רק] בשבעה ושלושים רחמנא ליצלן [או גם] בסעודת מצוה [אזי מותר בפירוש. אך כל מנין חוץ מב]שבעה ושלושים [או ב]סעודת מצוה ומעריב בזמנה בימי החורף, עלה במוסכם כולם [שמי ש]עובר על התקנה הזאת [יוקנס בפעם הראשונה ב[שלשה פעמים ח"י פגין [בפעם השניה עליו לשלם כפול וכך הלאה.] כל זאת [קבלנו] עלינו ברצונינו הטוב שלא באונס והכרח כלל כי אם לטובת קהלתינו יצ"ו.

ולראי' באנו על החתום אור ליום א' פ' וארא תקצ"ט לפ"ק.

נ"ב - [גם] באסיפת החברה ובאסיפת אלופי הקהל [מותר לעשות] מנין.

* *

[מפני שאנו החתומים מטה רואים לצערנו בבירור בירידת] (מ)קהלתינו [מפני שאין אנו שומרים את] כל תקנות אבותינו ז"ל בצדק וביושר [אלא מזניחים אותן, ולכן הוחלט] בהיום דלמטה בהתאספו ראשי עקורי הקהלה בצירוף רוב מאנשי קהילתינו יצ"ו [ש]מהיום והלאה [אנו מצהירים בתוקף חתימותינו שכל ה]תקנות הנמצאים בפנקס הלז [הם שרירים וקיימים ויש לשמרם] בפרט ובכלל.

ולראי' באנו על החתום יום א' פ' וארא תקצ"ט לפ"ק.

*) מפנקס הקהילה קטז,ב-קיז,א. המלים שתורגמו מאידיש-טייטש הוכנסו לסוגריים מרובעות.

[במושג] תקנות [הנ"ל הכוונה רק לאלה ממס' 1 עד למס' 46] הנעשים בשנת תקעזיי"ן ובשנת תקפוי"ו.

* *

גם עלה בהסכמה וברצון כל בני הקהלה [ש] ... ראש הקהל בצירוף שאר חמשה אנשים ראשונים מאלופי הקהל [הבחירות ... אשר ... יתקיימו(?) כל שנה בו זמנית בלי ...(קרוע) ... ובמקרה של אי שמירה על הכללים הוחלט בכל תוקף שאותם אנשי הקהל אשר ... (?) ומתחייבים לשלם] מכספם.

ולראי' באנו על החתום יום א' פ' וארא תקצ"טית לפ"ק.

זלמן דוקס	**ישראל ג"ש**
אייזק ...	הק' **משה ר"ב**
איצק ...	הק' **לעמל ר"ב**
אייזיק קעניגסבערגר	הק' **אברהם בראנדל**
משה יוחנן(?) כ"ץ(?)	הק' **אנשל ל"ב**
הק' **חיים לאק**	הק' **יעקב קיצע**
הק' **הרשל ר"ב**	**יוסף מאיר דוקס**
הק' **משה נ"ש**	**משה פיינוועגטער**
יצחק גאלדשמיד	**נפתלי ווייליער**
אלחנן לעווי	**הרשל וואלדנר**
אברהם הרש אונגר	**שלום** ...

— ו —

תקנות בית הכנסת*)

(לפני שנת תרמ"ב)

בע"ה

כתיב "את מקדשי תיראו" - זה מקדש מעט. כדי לשמור על השקט והסדר בביה"כ ראה הגוף המייצג (את הקהלה) לאחר שקלא וטריא צורך לתקן את התקנות דלקמן:

תקנה א

בכל עסקי וצרכי ביה"כ יקפידו אך ורק גבאי הצדקה על שמירת השקט והסדר. הערה: אם מאן דהוא על אף התראה מצד הגבאים בכל זאת לא יתנהג כשורה בביה"כ, אזי יעירו על כך גבאי הצדקה בפני אלופי הקהלה ואלה יקבעו את הקנס שיוטל על העובר.

תקנה ב

מי שצועק בביה"כ ובכך מפר את השקט והסדר - בין בצדק ובין שלא בצדק - ישלם לכל הפחות ח"י זהובים קנס ויאבד למשך שלוש שנים את זכויותיו כב"ב או את זכויותיו כחבר למשך זמן מסוים, הכל לפי אומד הקהל.

תקנה ג

את הכסף בקופת הצדקה ובשביל מצות ביום ב', וה', וכן בר"ח וחה"מ יש להעביר מיד לאחר התפילה למתן בסתר, ובכל ער"ח או בתום של שמונה ימים יוציאו את הכסף משם בנוכחות שני גבאים או, אם אלה אינם

*) תקנות אלו נמסרו לידינו - באמצעות הגב' מ. צלמון - ע"י הרב שמעון ריינר מירושלים. תודתינו נתונה לו בזה. במקור הם באידיש-טייטש. על התקנות חסר תאריך, ונסינו לתחום את השנים ע"פ החותמים עליהן.

נמצאים, בצירוף אחד מטובי העיר. לפני התחדשות הקהל חייבים שלושת הגבאים למסור על כספים אלה וכמו כן על כל ההכנסות וההוצאות למטרות צדקה דין וחשבון צדק לפני אלופי הקהל.

תקנה ד

בעת רישום המצות והנדבות צריך הגבאי הראשון לצרף אליו גבאי נוסף, וכשאין גבאי במקום יקח אחד מטובי העיר.

תקנה ה

גם סידור ה"לעגלאד" וגם רישום השמות ברשימת החילוק ייעשה בנוכחותם של חמשה אנשים, וכמו כן ייעשה חילוק התפילות בימים הנוראים בנוכחות גבאי הצדקה. הגבאים גם צריכים לכבד בהדלקת נרות חנוכה, בתפילת סליחות בין כסא לעשור ובשיר היחוד בליל כל נדרי רק בני תורה.

תקנה ו

ביום ב' בכל שבוע שייכת קופה אחת לצדקה וקופה אחת לביקור חולים. ביום ה' בכל שבוע שייכת קופה אחת לצדקה וקופה אחת לתלמוד תורה. ביום א' דר"ח אם הוא בחול שייך הכסף מהקופות ובשביל המצות לחברה קדישא. גם ב' שבתות קודם התחדשות ח"ק שייכת קריאת התורה אך ורק לאנשי החברה קדישא ועד אחרי התחדשות ישרתו גבאי החברה בלבד, כדאיתא בתקנות הח"ק. יוכ"ק שייך הכסף מהקופות למשכיל אל דל. בכל תענית ציבור בערב שייכת קופה אחת לקופת ארץ ישראל וקופה אחת למשכיל אל דל. בהושענא רבה ובפורים הרשות להסתובב עם קופה נתונה לכל החברות. בכל שבתות השנה אפי' בשבת שחל בו יו"ט וביוה"כ אפי' חל בשבת שייכת העליה הששית לתלמוד תורה. ביום שמוציאים שני ספרים כגון ר"ח וחוה"מ של פסח שייכת הגלילה השניה לרביעי.

תקנה ז

המאה מצות עולים בחול, שבת ויו"ט וגם בימים הנוראים כ צ"ל (קרייצר). כל חיוב משלם בעד חיובים בחול חי"ת צ"ל ובשבת ויו"ט ח"י צ"ל. כל אחד רשאי לקנות את סכום הצדקה המוטל עליו (?).

תקנה ח

ביו״ט אין לשום חיוב עליה, חוץ מחיוב יולדת בשבת של שלוש רגלים, ושארי החיובים עולים רק בשבת חוה״מ. כל חיוב חייב להודיע על חיובו לגבאי לפני מכירת המצות, ולא - לא ייחשב לחיוב. החיוב עולה רביעי. אם יש שני חיובים או כשמוציאים שני ספרים לא מוכרים מצות. כל חתן הוא חיוב גם בשבת לפני החתומה וגם בשבת שלאחריה. לאחר החתונה שייכת לו גם הגלילה. כשישנם חיובים אחדים קוראים קודם כל את הב״ב המבוגר יותר. כאשר עולה מספר החיובים על מספר העליות ולפיכך לאחד מהחיובים לא תהיה עליה, יכריע הרב אב״ד ע״פ הדין. שני אחים או יותר שהם חיובי יארצייט זכאים לעליה אחת בלבד. לחיובים אין זכות לקבל עליה שלישי, אחרון ומפטיר.

תקנה ט

שבת ויו״ט במוסף יכול בביה״כ רק ב״ב לקנות.

תקנה י

כל חבר הקהלה חייב לחלוק לאלופי הקהל את הכבוד הראוי, כי כבודם הוא כבוד הקהלה. על כן צריכים במעריב בערב שבת או במוסף של שבת להמתין לרה״ק כשהוא עוסק בצורכי הקהלה. כמו כן מקבל גם רה״ק וגם הרב אב״ד יצ״ו מדי שבת לסירוגין עליה שלישי, אך רה״ק רשאי לכבד בעליתו אחר מאלופי הקהל או למסרה למכירה לטובת צדקה. ובאם הוא כהן או לוי צריכים בכל פעם, שרה״ק הוא חיוב, לקרא לכהן או לוי כחיוב. אך לרה״ק ניתנה הרשות להמיר את עליתו בשלישי או אחרון, כדי שיוכל לכבד בה מישהו אחר.כמו כן אם הרב אב״ד הוא כהן או לוי שייכת העליה של כהן או לוי להרב אב״ד ובשני המקרים - זאת אומרת אם הרב אב״ד או רה״ק הוא כהן או לוי - מוכרים עליה שלישי לטובת צדקה. בשלוש רגליסת בר״ה וביוה״כ מקבל רק הרב אב״ד את עליתו, אך לא רה״ק. כאשר בשבת שבה שייכת העליה להרב אב״ד או לרה״ק ישנם חיובים אחרים צריך הרב אב״ד או רה״ק לותר עך עליתו לטובת החיובים, ובאם הרב או רה״ק הוא כהן או לוי, לא שייכת עליה שלישי לבעל סגן, אלא מוכרים אותה לטובת צדקה. גם במקרה שהרב לא יהי׳ בביתו שייכת העליה שלו לצדקה. כשיש לו העליה שלו נגד איזה חיובים והוא מחל ובשבת שלאחריו יהיו

שוב חיובים והוא יצטרך למחול שנית, אזי מגיע לו בשבת זו מפטיר. כמו כן כשהרב אב"ד לא הי' בביתו איזה שבתות ובשובו שייכת העליה לרה"ק או לשארי חיובים, מגיע להרב אב"ד מפטיר.

תקנה יא

מעשה מרכבה, פרשת זכר ושבת חזון ושמחת תורה חתן תורה צריך לעלות הרב אב"ד ובאם שלא יהי' הרב בביה"כ יהי' דיין הקהלה, ובאם לא יהי' דיין בקהלתינו ימכרו את עליות הנ"ל.

תקנה יב

בשבת ויו"ט וימים נוראים שלישי וכשמוציאים שני ספרים גם מפטיר יעלה לתורה רק ב"ב שהוא חבר, ובחור יעלה רק אצל שבעה קרואים או אצל שני ספרים כמפטיר.

תקנה יג

פתיחת ארון וגם הוצאה והכנסה צריך להיות ב"ב או חתן בלבד ולא בחור אפילו למד בישיבה. בימים נוראים ובתפילת גשם וטל שייכת הפתיחה הראשונה תמיד לבעל התפילה העומד בפני התיבה.

תקנה יד

הושענה רבה ביום הקרואים לספר תורה המה הגובה וכל הגבאים משארי חברות וזקנים, אך באם שאחד הגבאים או אחד מחמשה אנשים הוא מורינו אין קוראים אותו בהושענה רבה ביום מפני שקוראים אותו בליל שמחת תורה. בליל שמחת תורה הנקראים המה הרב אב"ד, בעל תפילה, חמשה אנשים ואח"כ מורינו, ומאותם מורינו קוראים קודם את זה שהתחתן ראשון, ולבסוף קוראים גם את אלה שיש להם ספרים משל עצמם בביה"כ. ביות ש"ת שחרית הקרואים לס"ת להקפה המה הרב אב"ד, בעל תפילה וראשי בעלי סכומות, ובכל ההקפות לא יכבדו בחור בספר התורה. כאשר מאן דהוא לא ימצא בביה"כ בקריאה הראשונה, תהי' לגבאי רשות להמשיך לקרא לפי הרשימה המונחת לפניו מבלי להתחשב בהלה, הגם שיהי' לאחר מכן בביה"כ. באשר לעולה לתורה בשמחת תורה מתחילים בהכרזת מצות ב-400, וכשב-400 אין קונים, מתחילים לקרא לפי הסדר עפ"י המושבים, דהיינו מתחילים במושב העליון ימין וממשיכים שמאלה, ובתוכם גם

המושבים לפני ארון הקדש. הגבהה וגלילה בליל שמחת תורה שייכת לבעלי בתים שהתחתנו באותה השנה, וביום שמחת תורה יכבדו הגבאים בהגבהה וגלילה את לומדי התורה. חתן בראשית שייך תמיד לרה"ק, חתן מפטיר לגבאי ראשון ואם הוא לא בביה"כ ימכרו אותו.

תקנה טו

איש חבוש קסדה (?) לא יקבל הוצאה והכנסה ולא עולה לתורה, גם לא יסובב עם קופה, אלא אם מושך את טליתו על ראשו. שבת וביו"ט חייב הבעל סגן לחבוש מגבעת.

תקנה טז

איש לא ידרוש דרשה בביה"כ אלא הרב דקהלתנו לבדו, חוץ משבת במנחה האיש שנקבע לכך ע"י שיעור חברה בהסכמת הרב אב"ד ובחור בשבת שלאחר החתונה בהסכמת הקהל ורב אב"ד.

תקנה יז

אבל ר"ל המבקש ספר תורה עד לאחר שלושים, מותר למסרו לו אך ורק בהסכמת הרב אב"ד, והלה ישלם בעד זה חמשה זהובים במטבע אוסטרי לצדקה, אך כאשר הוא מבקש את הספר רק עד לאחר השבעה ישלם זהוב אחד (?) במטבע אוסטרי לצדקה.

תקנה יח

את זמני התפילה בביה"כ יקבע ללא יוצא מהכלל אך ורק הרב אב"ד או מ"צ. ובאם שאלופי הקהל יצ"ו בעסק בצרכי צבור ימצאו לנכון להקדים או לאחר הזמן, עליהם לקבל את הסכמת הרב אב"ד, אם זה אפשרי על פי הדין.

תקנה יט

כאשר ישנו ש"צ בביה"כ לא יעבור אבל ר"ל או בעל יארצייט לפני העמוד, חוץ מאשרי ובא לציון גואל ותפילת מעריב. כשיש במקום בעל יארצייט אומרים אחר תפילת מנחה עלינו, כדי שבעל היארצייט יוכל להגיד קדיש.

תקנה כ

המשועבדים צריכים להגיע לביה״כ קודם התפילה ולהתיצב הן בשבת הן בחול עם ה״הייבעל ברעטל״ (מין קרש?) על הבימה, ולפני תחילת שמונה עשרה עליהם להכריז: שתיקה יפה בשעת התפילה.

ה״ק **עזריאל טויבר** ר״ה

[נפ׳ כ״ח כסלו תרמח]

ה״ק **איציק...**

שלמה בישיץ

[נפ׳ יא שבט תרמא]

ה״ק **אברם הרש [פרישמאנן]**

[נפ׳ ג אב תרסא]

ה״ק **ישראל נייאמאן**

ה״ק **זעליג ר״ב** [ראזענבערג]

[נפ׳ טו טבת תרמא. או: י ניסן תרנח]

— יא —

החלטות 'חברה בחורים'*)

(ללא תאריך)

התחייבות

הגבאים דחברה בחורים החתומים מתחייבים בזה בשם כל שאר הבחורים של החברה פה צעהלים לקבל את הנהלת החברה עם התנאים וההוראות הבאות של אלופי הקהל פה נוסף על התקנות שתוקנו זה מכבר:

1. החברה מתחייבת למנות בבחירות הבאות בעל בית הגון לגבאי ראשי שייחשב אצלם בעת התפילות ובקריאת התורה למנהל, וגם חובה לשאול את דעתו לגבי כל הוצאה החורגת מגדר הרגיל

2. את הגבאים האחרים אפשר למנות לפי התקנות הישנות, אך אלה חייבים להשמע לגבאי הראשי.

3. לחברה מוקנית הזכות לערוך בבית תפילתם הנבחר אך ורק תפילות מוסף של שבתות וימים טובים ולא יתנו להכנס לשום בעלי בתים דקהלתינו. חוץ מזה לא יערכו שום תפילות, לא בימי הסליחות, לא בחול המועד או פורים, תשעה באב או זכור ברית או שאר התפילות של שבתות וימים טובים, שלא לדבר על תפילה ...?, רק את תפילות המוסף של שבתות וימים טובים הנזכרים לעיל.

4. רק בימים הנוראים, ראש השנה ויום כפור הם יכולים להתפלל שם את כל התפילות, וגם לבעלי הבתים מותר להתפלל אז בבית הכנסת הזה, אך אין להם רשות לעלות שם לתורה.

5. אסור שיקרה שום מקרה של אי-סדר ולו הקטן ביותר, ועל הגבאים לדאוג שיתפללו שם בכוונה הראויה.

*) מאוסף מסמכים שבארכיון אייזנשטאט. תורגם מאידיש-טייטש.

6. גבאי החברה מתחייבים בזה לגבות את חלקם(?) בשביל ... של עצמם ושל אלה שימונו תחתיהם והחובות לא יעלו את המחירים(?). כל אחד חייב לשלם את חובותיו עד סוף השנה ואם לא אין לו עוד זכות לקנות דבר (עליות וכדו') בבית הכנסת הזה.

7. כאשר יימצאו בקופה 7 פ' יש להכניס את הכסף לתוך קופת חיסכון (או: בנק).

8. כל שנה חייבים הגבאים להציג בפני אלופי הקהל קבלות מסודרות בשביל כל הוצאות המשרה.

9. במקרה שהגבאים או בני החבורה לא ימלאו אחרי סעיף כלשהוא או אחרי אחת מהתקנות שהותקנו זה מכבר או שלא ימלאו אחריו בדיקנות, אזי תפוזר החברה מיד וחייבת לקבל עליה כל קנס שתוטל עליה ע"י אלופי הקהל ואין להם רשות למחות נגד זה בפני הערכאות.

[10]. כאשר נזקקים אלופי הקהל לכסף שישמש לצרכי בני החברה חייבים גבאי בני החברה למסור את הסכום הזה לאלופי הקהל ללא התנגדות. במקרה ויש להם השגות על זה עליהם למסרן עם ... גבאי שלהם לאב"ד דקהלתינו והלה יכריע עם מי הצדק.

— יב —

תקנות

אלו קיימו וקבלו עליהם החברא בחורים
דק"ק צעהלים יע"א*)

לטובת המתנדבים ומחזיקי התורה בגלילותינו
ובכל מקום שהם נזכיר את שמם לברכה

שנת שמח זבולון בצאתך וישששכר באהליך

לאקנבך 1894
דרוק פאן היינריך
חותמת: חברה מזונות דבחורים דק"ק צעהלים

קול קורא!

אליכם אישים אקרא אוהבי התורה ותושי׳ וקולי אל בני האדם הגדולים בני אברהם רחמנים וגומלי חסדים. שמעוני וישמע אליכם ה׳. הנה זה שנים רבות נפשי עלי תהמה ולבי יחיל בקרבי כראותי נערי ב"י צאן קדשים תלמידים חביבים ויקרים באים אלי לשאוב מים חיים מבארה של תורה הקדושה והם עמלים ויגעים בהתמדה גדולה ואינם מקבלים שכר לארוחת יום יום, לומדים מתוך הלחץ זה הדחק גם פת במלח אין להם, ותלמידים מוכרחים עי"ז לעזוב את מקומם לבקש להם מנוח להחיות את נפשם ממקום אחר.

הגם אנשי קהילתי יצ"ו עושים כפי יכלתם ויותר מיכלתם, אך אין הקומץ משביע את הארי ואין הבור מתמלא מחוליתה.

ועתה בעוה"ר הגיעו הימים אשר דבת רבים שמעתי אומרים, אין לנו

*) מתוך קונטרס שיצא לאור בשנת תרנ"ד, שנמצא תח"י הרב דניאל רוטנברג מלייקווד, והועתק ע"י הרב יו"ט ליפמן ראקוב רב ור"מ בלונדון. הכרוז והמשכו תורגם מגרמנית. מה שהוכנס למסגרת הוא עמוד השער של הקונטרס.

חפץ בתורת ה׳ ותורה מונחת בקרן זוית ומסיתים ומדיחים ושועלים מחבלים כרמים, קוראים ומצפצפים מה לך בחור נחמד להגות ועמל בתורה ישנה עמוק עמוק היא מי ימצאנה וחיי צער תחי׳ ולא תבא לעולם לתכלית הנרצה, ראה זה דבר חדש היא ללשוננו נגביר שפתינו אתנו לכה אתנו גורלך תפיל בתוכינו כיס אחד מלא יהי׳ לכולנו. כהנה וכהנה פתיות עד לרוב.

על כן עתה אקום יאמר נא ישראל, עת לעשות לה׳ כי הפרו התורה. קומו נא! בואו לעזרת ה׳ בגבורים וכובשים את יצרם לוחמים במלחמתה של תורה, משליכים הבלי עוה״ז אחר גיווים ואינם שומעים לקול המכחשים והמהרסים ואשר הטו שכמם לסבול עולה של תורה ומה נעשה להם יקר וגדולה כי באמת כבוד גדול ראוי להם בשביל זה והזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה.

לכן בקשתי שטוחה ואני תפילתי בעת רצון לפני כל אוהבי ומיודעי השומעים לקולי וביתר שאת אל אוהבי ב״ב בגלילותינו אחד ואחד לפי כבודו במקומו מונח שימו נא לבבכם על כל הדברים האלה ועל גודל ערך המצוה הזאת אשר כל חפצים לא ישוו בה ויקרה היא מפנינים, תנו כבוד לה׳ אלהיכם ואין כבוד אלא תורה, ואשר בשם ישראל יכונה יכתוב ידו לה׳ ויקחו לי תרומה כפי נדבת לבבם ורוחם הנדיבה וכל מעשה הצדק בספר נכתבין, והגבאים או כמותם יחזרו תדיר בכל חודש וחודש לגבות מן האחים מדעת את פרשת הכסף אשר נדר ליתן מידי חודש בחדשו אחד המרבה ואחד הממעיט העשיר ירבה לפי רוב עשרו ודל לא ימעיט ממה לתת תרומת ה׳ בעד נפשו ונפש ביתו ולא יהיה בכם נגע ומחלה אין יוצאת ואין צווחה.

וגדולה תורה שהיא מגנת ונותנת חיים לעושי׳ ולתומכי׳ בעוה״ז ובעוה״ב כאשר כבר הודיעו לנו חכז״ל גודל שכר המחזיקים ידי לומדי תורה כאמרם המטיל מלאי לכיס של ת״ח זוכה יושב בישיבה של מעלה כי בצל החכמה צל הכסף וגרסי׳ בב״ר זבולון לחוף ימים ישכון קדם זבולון לישששכר, הרי ישששכר גדול מזבולון אלא לפי שהי׳ ישששכר עוסק בתורה וזבולון בפרקמטיא ובא ומאכילו לפיכך קדמו הכתוב ועליו נאמר עץ חיים היא למחזיקים בה, אלו נאמר לעמלים בה לא היתה תקומה לאחרים אלא

למחזיקים בה נאמר אם בקשת לעשות צדקה עשה אותה עם עמלי תורה שנאמר אשריכם זורעי על כל מים וגו׳ כהנה וכהנה דברי קדש המזהירים ומיעדי׳ למחזיקים לומדי תורה את רב טוב הצפון להם ויזהירו כזוהר הרקיע. וזכות התורה הקדושה יעמוד לכם ולבניכם שתגדלו את בניכם לתורה ויהיו ברוכי ה׳ ממולאים במצות ובכל משלח ידכם יהיה ברכה ויקוים בכם רודף צדקה וחסד ימצא חיים וכבוד וכל המסייע ומקדים עצמו להיות זריז בדבר מצוה גדולה כזו יתברך מאת רוכב ערבות בכל מיני ברכות ושובע ויכתב לחיי׳ עם כל הכתוב לחיים בירושלים.

כ״ד המדבר לכבוד התורה ולומדיה וכבוד שמו הגדול ית״ש להגדיל התורה ולהאדירה

בעה״ח פה צעהלים יע״א בחודש אדר שני תרנ״ד לפ״ק
הק׳ **דוד** בה״ג מהרי״ק **איש שלום**
אבדק״ק הנ״ל והגליל

* *

כרוז!

אחים לדת היקרים, מעריצי תורתנו הקדושה, אליכם מופנות מילותיי, שמעו והקב״ה ישמע את בקשתותיכם.

קרביי חמרמרו ולבי כואב כאשר אני מוכרח לראות בסבל הבחורים, אשר מקדישים את עצמם למקצוע הקדוש ללמוד תורה כדי להעשיר ע״י זה את ידיעותיהם, ואשר אינם מונעים את עצמם מכל עמל וטרחה ומגיעים לשמוע את שיעוריי. ועקב כך סובלים עד כדי כך שכמעט אינם מסוגלים להשקיט את רעבונם אפילו בלחם יבש.

קהילתי אמנם עושה לפי מיטב יכלתה, וניתן לומר אפילו מעבר ליכלתה להקל במידת האפשר את גורלם.

לפני שנה היא הקימה בית תמחוי בה מקבלים הבחורים העניים את ארוחת הצהריים שלהם.

[מלבד זאת] נוסדה בזמן האחרון חברה אשר שמה לה למטרה לגייס

אמצעים כדי לחלק לעניים ביותר גם פת שחרית, אך אין הקומץ משביע את הארי, ולצערי נאלצים רבים לעזוב את ישיבתי עקב הדחק.

ועתה מתקרב לו בלעט קולו הערמומי של הפתיון ומשמיע: בחור, עזוב את לימוד התורה, היא הרי לא ניתנת לחקירה ואתה לעולם לא תגיע למטרתך. אם ברצונך להשיג את האושר תקדיש את עצמך ללימוד המדעים המודרניים, ובכך יהיה הצלתך!

דיבורים מפתים כאלה ודומיהם מאיימים על לימוד התורה!

לכן, קומו עמי ישראל! תורתנו הקדושה בסכנה. יעזור מי שביכלתו לעזור, כדי שזאת שמסתערים עליה [הכוונה כנראה לתורה] לא תובס. תחישו עזרה למי שמשליך מעצמו בבוז את דברי ההבל הללו ומטה את שכמו לשאת את עולה של תורה, מפני שחז"ל אמרו: הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה. אליכם ידידיי אפנה את בקשתי ובמיוחד אל אלה המתגוררים בקהילתי והסביבה. קחו נא את דבריי ללב לגבי המצוה הגדולה שלא תסולא בפז - היא לימוד התורה, ותפעלו כל אחד לפי כחותיו לכבוד הבורא ותורתו.

כל המכבד את שמו הגדול ית' ידאג להעביר את תרומתו לטובת הישיבה, והגבאים יגבו את הכסף פעם בחודש וירשמו את הכל בצורה מסודרת. מי יתן וישתתפו העני כמו העשיר לפי ראות עיניו לזכות עצמו ובני ביתו.

ובזכות זה וודאי יינצלו ממחלה ואסון, כי בצל החכמה צל הכסף, כלומר היכן שלומדים תורה ותומכים בה שם נמצאים העושר והכבוד. היו ברוכים, אוהבי תורתנו הקדושה היקרים, ברוכים בעושר ובכבוד! שתזכו בבנים גדולים בתורה וביראה ותכתבו בספר החיים והעושר. לכבוד ולתפארת תורתנו הקדושה!

בעה"ח פה צעהלים יע"א בחודש אדר שני תרנ"ד לפ"ק
הק' **דוד** בה"ג מהרי"ק **איש שלום**
אבדק"ק הנ"ל והגלילות

* *

יחד עם זאת אנו מוסרים בזה את התקנה שהתקבלה למטרה זו, אשר מבטיחה לכל חבר (משתתף) תמורה צנועה, מלבד השכר הגדול הצפון להם.

תקנות: מטרות החברא

א. לצייד בחורים עניים במצרכי המזון הבסיסיים ביותר.

ב. ... כל אחד לפי יכלתו, וכל התרומות יירשמו בדייקנות ב[פנקסי החשבונות של ה]חברא.

ג. נדרים ונדבות בבית הכנסת מתקבלים בברכה וקבלתם תאושר ע"י אדמו"ר הג'.

ד. את המשתתפים [= התורמים] מזכירים בימים הנוראים לטובה לפני הקב"ה ע"י מי שברך ותפלת הרבים, שהקב"ה יכתבם ברוב טובו לחיים טובים וארוכים.

ה. במקרה ויחלה אחד המשתתפים [= התורמים] או אחד מבני ביתו ח"ו, יודיע על כך ע"י מכתב או מברק ויתפללו [למען החולה] ברבים, ובכח תפלת רבים ישלח ה' דברו וירפאם.

ו. כאשר ח"ו אחד המשתתפים שבק חיים לכל חי, ילמדו בשבילו משניות ויגידו עליו קדיש משך שלשים יום.

ז. מי שקנה לו זכויות מיוחדות לגבי החברא או השאיר לה סכום מסוים לקרן קיימת, ... ילמדו עליו משניות ויגידו עליו קדיש יום יום משך שנה שלמה.

ח. ניהול החברא עומד תחת השגחתם הקפדנית של אדמו"ר הגאון ואלופי הגבאים יצ"ו.

נכתב ונחתם בחודש אדר [שני] תרנ"ד קרן התורה לפ"ק

— יג —

מת מצוה*)

(מעשה שהיה, אותו קראתי בספר הזכרון אשר להחברה קדישא יצ"ו בעדה קדושה צעהלים, מחוז עדענבורג, בארץ אונגריה)

נער הייתי בן שלש עשרה שנה, וגרתי בעיר הנזכרת בבית דודי התורני כ"מ... אשר אליו שלחוני הורי היקרים נ"ע, למען תת אותי בידי מורה ומלמד להועיל, להדריכני בדרך מקרא משנה וגמרא, יען במקום מולדתי, כפר קטן, לא נמצא כזה.

בימים ההם עוד לא הוחק חוק לבני עמנו בארצנו להיות להם ספרי החיים וספרי המתים (מאטריקעל) פתוחים לפניהם, אולם בכל זאת במקומות שונים פה ושם יש אשר מרצון נפשם עשו להם ספרי זכרונות לדור הבא אחריהם, אולי ראו את הנולד, והנסיון גם הוא העד העיד בם לחשוב מחשבות בענין הזה.

והנה אצל דודי הנזכר, אשר בעת ההיא כבר עברו לו חמש ועשרים שנה מעת היותו נפקד לראש, לגבאי הראשון של הח"ק, ראיתי ספר זכרון אשר נכתבו בו נפשות המתים כקטון כגדול, ומלבד אלה נרשמו בו גם כל שאר מקרים רעים וזרים אשר נקרו ויאתיו מדי פעם בפעם. לעתות המרגוע לקחתי הספר הזה בידי, וקראתי בו קורות דברי הימים, ילדי יום, מעשים נפלאים המושכים לב הקורא אחריהם. ואחד מהם נשאר חרות על לוח זכרוני, אותו אציגה לפניכם, ואשר חזיתי אספרה.

וזאת לדעת תחלה, בעיר הזאת תושביה היהודים כמאה וחמשים מספר משפחתותיהם, המה ישבו לבטח ובאחדות עם שכניהם מעם לועז, ואין מכלים דבר בארץ. אלה האחרונים לא הרעו מעולם להם, ולא זדו לעשות

*) נדפס ב'המגיד לישראל', קראקא ו' ניסן תרנ"ד (שנה ג' חוברת 15), עמ' 122. התודה להר"ר אברהם הלוי שישא מלונדון ששלח לנו צילום מהמאמר.

מעשי רשעה, כאשר יעשו היום אחיהם בני דתם כמעט בכל ארצות תבל. אכן בסתר לבם שנאו גם הם את בני שם, ולעת מצוא לא עצרו כח להראות זאת להם בדברים שנונים, לעגו להם, בזו להם, ויבטאו בשפתם לשון עלגים (מאשעלן), בעבור הרעימם, אך זה לבד כל פרי חטאתם ולא יותר.

ויהי היום, עת שמחות ומחולות לנוצרים (פאשינג), ויתלקטו בבית אחד השועים, גוגעריגל שמו, אחוזת מרעיו להשתעשע יחדיו בסוד משחקים, לאכול ולשתות כדי שבעה ולפזז ולכרכר, כטוב לבם ביין, אמר אחד הנאספים: אחי ורעי, למה זה נשב פה מסוגרים בין קיר וחומה, ונפלינו אנחנו מכל העם אשר על פני האדמה, ומדוע אנו מחשים ללא דבר, נעשה נא ככל אנשי עירנו להתחפש באפר על העינים, לשים מסוה על פנינו וללבוש חליפות בגדים, לגבר שמלת אשה ולאשה כלי גבר, ומלאה כל הארץ אך רינה דיצה וחדוה על ידינו.

ויען גוגריעגל בעל המשתה ויאמר: לא לנו שעשוע כזה, מה לנו ולמשחק, אשר כבר תקוץ בו נפש הרואה, הלא מדי שנה בשנה יעשו כן להתחפש, ישנו וישלשו ואין כל חדש בדבר. הבה אאלפכם אני לעשות משחק חדש אשר לא ראו אבותינו ואבות אבותינו, והוא נעים למראה אף נחמד להשכיל, כי בו נכה על הלחי לשכנינו העברים, שהמה לשכים וצנינים בעינינו כל היום. הראיתם את אשר יעשון המה בהובילם את מתיהם לשדי קבורתם, איך יקבצו ברחובות נדבות העם בקופת כסף על יד איש הקובר מתים, הוא השמש (ליברער) ההולך לפני מטת המת, והוא קורא לפניהם בקול פחדים 'צו מת מצוה'. מחזה כזה נעשה נא גם אנחנו היום הזה לפני כל העם על פני חוצות. והנה אנכי אהיה לכם למת, כל גופי אלבש לבנים, ופני יחורו בנתר או בשיד כמו מת, ושכבתי משתרע וסרוח על המטה, ואתם ארבעה אנשים מכם תשאו את גוית ה'מת החי' עם המטה על כתפותיכם להעבירני ברחובות קריה, וראיתם ושש לבכם ועצמותיכם כדשא תפרחנה, ותשבעו רב נחת וגיל. ואז יכלמו ויבושו אלה היהודים הארורים, והיו למשל ולשנינה בתוכנו, וגם כל אנשי המקום ירננו ויצהלו לכבוד היום, וכבוד ותהלה יזמרו לשמנו.

ויטב הדבר בעיני השומעים ויקראו כלם בקול אחד: טובה עצתך מאד מאד כן נעשה כאשר דברת. וימהרו ויביאו שדרות קרשים אשר עליהם

יוציאו את גללי צאת בקר ברפתים, ויעשו מהם מטה עומדת על ארבע רגלים. ויקם גוגריגעל היועץ וחכם החרשים, ויתכס בשמלה לבנה, ומכנסי בד לבנים על בשרו, ואת פניו משח בששר בנתר, וכן השתרע על המטה לכל אורך גופו, ויכסו אותו בשמיכה שחורה למעלה משערת ראשו ועד בהונות רגליו, וינוח על משכבו השקט ודומם מבלי נטות ימין או שמאל, ולא ניכר כי רוח חיים בקרבו. ארבעה אנשים גבורי חיל כבני ענק אחזו את המטה עם המת החי על שכמם, וישאוה במוט בשנים, למראשותיו שנים ולמרגלותיו שנים. ואיש אחד גבוה משכמו ומעלה על כל העם, מראהו ותארו כתואר פני הקובר מתים ליהודים, הוא ההולך לפניהם לבוש הבדים, מעיל ארוך מצוארו עד שרוך נעלו, וכובע בן שלש קצוות על ראשו, ובידו האחת מטה שש עשרה אמות ארכו, ובידו השני כלי חרס נשבר ללקט אל תוכו נדבות. וילכו ויעבירו את המטה עם המת החי בכל קצות העיר ומגרשיה, בשוקים וברחובות בכל מקום אשר שם ישכנו גם בני ישראל.

ויהי כצעדם אך ששה צעדים, ויקרא האיש ההולך לפני המטה בקול גדול ולא יסף: 'צו מת מצוה'! לקול הקורא נהרו אליו ויסובבו אותו המון אדם רב, ואיש איש מכל הבא בידו, חרש מחרשי אדמה, או חלוקי אבנים מעפר הארץ, או כל דבר נמבזה ונמס, אותו השליכו אל תוך כלי החרס הנשבר. ויהי אך צחוק ושחוק גדול בכל המון הצובאים בחוצות קריה. ואף היהודים בראותם את כל המחזה מלאו שחוק פיהם, ויאמרו אכן כמעט נבהלנו לראות נושאי מת מתוכנו, כי כן ישוה לו בתמונתו וצלמו, והעוסקים במחזה הזה אך באמונה הם עושים (גאר טרייא נאכגעמאכט).

אחרי אשר הקיפו והתהלכו עם המת החי את כל העיר לארכה ולרחבה, הפנו שכמם לשוב הביתה אל המקום אשר יצאו משם, אל בית השוע גוגריגל המת החי, ובהגיעם לפני פת הבית הורידו האנשים את המטה מעל כתפותיהם ויצגוה ארצה, למען ירד ממנה המת החי, וכל העם חרדו לקראתו לראות פניו, ויקרבו ויגשו אל המטה, איש את אחיו ידחקון להביט בלב שמח אל הגבור הזה, אשר הפליא לעשות להיות למת בעודו בחיים חיותו, אבל גוגריעגל לא אבה לרדת מעל מטתו, ויחכו עד בוש רגע אחר רגע, ולא קם ולא זע ממנה. ויאמרו: נחכה לו מעט אולי נרדם הוא, מרב הדרך מתקה שנתו והנהו חולם חלום מתענוגי העדן בארצות החיים. ובראותם כי לא ימוש ממקומו, ויגע אחד בקצה השמיכה השחורה אשר

עליו, ויסיר אותה מעט מעט, ויראו - ויתחלחלו מאד, נדמו כמו אבן, נצבו כמו נד מרב בהלה ורעדה, כי ראו את המת החי, והנה הוא - - מת! מת! הה! הוי! גוגריעגל, אשר זה מעט קט כל אנשי המקום השתעשעו על ידו, הנה הוא מת כאחד המתים, אשר ישאו היהודים לחצר המות, ויצעקו ויזעקו שבר על שבר! המת החי כלו מת ולא ישוב עוד! ורבים מהם הכו באגרוף על החזה, מרטו את לחייהם, גזו שערות ראשם, כי אמרו אנחנו הסבנו בכל אלה, ותהי לנו שמחתנו לאבל. עתה ראינו וידענו כי יש אלקים אלקי העברים שופטים בארץ, הוא הנוקם את נקמת חרפתם וכל הנוגע בם לא ינקה.

בודפסט

אברהם בר״ש **געשטעטנער**

— יד —

רשימת שוחטים*)

א. **רבי אברהם ליפשיץ** שו״ב באגארד (מחוז זעמפלן) בשנת תרס״ד. (270)

ב. **רבי אברהם מאנדל** מוצאו מעלעשד (סמוך לגראסווארדיין). תלמיד רבי מרדכי ליב וינקלר אב״ד ה׳ מאדע בברעזווא ורבי שמחה בונם סופר אב״ד פרשבורג. למד מלאכת השו״ב עוד בבחרותו בשוראן בשנת תרס״ג, ובשנה ההיא נשא לאשה את בתו של רבי משה אייבנשיץ שו״ב בשוראן. שימש בשנת תרס״ג כשו״ב בוועטשע. רצוף ׳קבלות׳ מרבו רבי מרדכי ליב וינקלר אב״ד ה׳ מאד (תרס״ג); רבי משה צבי פוקס אב״ד גראסווארדיין (תרס״ג) ורבי אהרן סג״ל וייס דיין בשוראן (תרס״ג). כן רצוף מכתב המלצה מרבי יוסף וייס משוראן אל רבי משה ליב שיף בצעהלים (תרס״ג. ׳הלא אלוף נעורי אתה... אני זה ג׳ שנים שלקחו אותי למלמד בבית הספר׳). (98, 87).

ג. **רבי אברהם מינדסנט [מינצנט]** (ב״ר יצחק) יליד תר״מ. בן בנו של רבי שלמה זלמן מינצנט אב״ד ערמיהאלפאלווא. תלמיד רבי שמואל זלמן ויינברגר אב״ד מארגרטין ורבי משה יוחנן שנפלד אב״ד ערמיהאלפאלווא. גר במארגרטין ולמד שם בשנת תרס״ג מלאכת השו״ב אצל השו״ב רבי מנחם מנדל קאליקער. בשנה ההיא נתמנה לשו״ב בהאידו באגאש [היה לו אז ילד אחד]. רצוף ׳קבלות׳ מרבי מנחם מנדל קאליקער שו״ב במארגרטין (תרס״ג); רבו רבי שמואל זלמן ויינברגר אב״ד מארגרטין; רבי יעקב צבי קלטמן אב״ד ווירטעש (תרס״ג) ורבו רבי משה יוחנן שנפלד אב״ד ערמיהאלפאלווא (תרס״ג). (בשנת תרס״ט שו״ב בערשעמיען, ולאמר מכן בגראסווארדיין). (237)

ד. **רבי אברהם מערזיל** יליד בורטש (סמוך לפרעמישלא) בשנת תרל״ב. בשנת תרס״ב הוא מסייע לשובי״ם בפרעמישלא. נסמך ע״י רבי שמעון עהרנפלד אב״ד מיהאלוויץ, רבי יהושע ברוך רייניץ אב״ד טשעטשאוויץ והרב״ד

*) בארכיון של קהילת צעהלים, מצאנו חומר מענין שכדוגמתו לא פגשנו -בהיקף כזה- בקהילות אחרות. אלה הם מכתבי פניה והמלצה עבור שוחטים שניסו להתקבל בכדי לשמש כשו״ב בקהילה זו. סידרנו את רשימת השוחטים לפי א-ב וצירפנו גם ביאוגרפיה קצרה עליהם. כמקור לכך שימש בראש וראשונה מכתבי הפניה שלהם וההמלצות. ובנוסף על כך השלמנו את החומר ממקורות נוספים אשר הובאו באותיות קטנות בסוגריים. המספרים בסוף כל ערך מורים על מספר הסידורי בתיק ״השוחטים״ שבארכיון אייזנשטאט. התודה להרב שמואל יערי על סיועו לעריכת מדור זה.

בפרעמישלא. (לאחר מכן שו״ב בסכודניצה שבגליציה). (209)

ה. **רבי אברהם יצחק ווינשטיין** בן 'הרבני הצדיק' רבי אליעזר ווינשטיין שו״ב בקליינוורדיין. משנת תרנ״ג שו״ב בקראלי, ומשנת תרנ״ה בווערעשוואר, בה כיהן עדיין בשנת תרנ״ז. רצוף 'קבלות' מרבי נפתלי הירצקא זילברמן אב״ד ראצפערט; רבי מנחם בראדי אב״ד טאש (תרנ״ב); רבי יאקב פרלס רב״ד קראלי (תרנ״ה. 'ובבואו הנה היה עוד בחיים אחי [רבי מאיר פרלס אב״ד קראלי] והסמיך אותו ונתמנה פה לשו״ב') ורבי חיים בוים אב״ד ווערשוואר (תרנ״ז). (238)

ו. **רבי אברהם ירוחם גוטליב** ב״ר דוב בער גוטליב. חתן רבי משה מרדכי קורנפלד שו״ב בטשארנא, וגר שם ליד חמיו בשנת תרס״א. שו״ב בסעמעריין בשנת תרס״ב. רצוף 'קבלות' מרבי זאב כהנא אב״ד טשארנא (תרס״א); רבי גבריאל מילר דיין במאטערסדארף (תרס״א); רבי שמחה בונם עהרנפלד אב״ד מאטערסדארף (תרס״א) ורבי מנחם גרינוולד אב״ד שופרון (תרס״א). (168)

ז. **רבי אברהם צבי גאנז** מוצאו ממארמרוש סיגעט. 'נתגדל מנעוריו בבית אבותיו הצדיקים'. תלמיד רבי דוד פרידמן אב״ד צעהלים, שם למד גם הלכות שחיטה במשך שני שנים. נשא 'בת תלמיד חכם וצדיק' במטערסדארף. משנת תרס״א שו״ב בשאטמנסדארף. במכתב אל ראש קהלת צעהלים רבי משה ליב שיף בשנת תרס״ד, הוא מציין שאחיו רבי אברהם שיף וגיסו רבי יהודה רוזנבוים הם בין מכיריו. רצוף 'קבלות' מרבו רבי דוד פרידמן אב״ד צעהלים (תרנ״ט); רבי שמחה בונם עהרנפלד אב״ד מאטערסדארף (תרנ״ט); רבי גבריאל מילר דיין במאטערסדארף (תרנ״ט); רבי שלמה צבי הכהן שטרסר אב״ד טירנא (תרס״א. 'כעת חונה בעיר דעברעצין' — תרס״ד). בשנת תרס״ג נסמך ע״י רבי אהרן שמואל אסאד אב״ד סערדאהעל, רבי אליעזר דוד גרינוולד דיין שם, וכן 'הדיין השני' שם. כן נסמך ע״י רבי ליב פרידמן רב״ד פרשבורג, שכתב לו התרה להורות 'על וושט וצומת הגידין', וכן ניקור חלק הפנימי מ'המשגיח הולנדר בפרשבורג', שם למד במשך חודש ימים. (264, 263, 262, 52, 45, 35)

ח. **רבי אהרן זינגר** יליד באניהאד. כנראה תלמיד האב״ד רבי אליעזר חיים דייטש. שו״ב בסאסוואר (מחוז בראניא). נסמך ע״י רבי אליעזר חיים דייטש אב״ד באניהאד. [בעת כתיבת מכתבו אל צעהלים (לא צוין התאריך) היה בן שלשים וארבע שנה, עם ארבעה ילדים]. (63, 22)

ט. **רבי אהרן מוזס** יליד פעריטשען (מחוז סיאלדי) בשנת תרל״ט. תלמיד רבי משה סופר אב״ד טיסא פירעד. גר בגראסוורדיין בשנת תרס״ג, שם למד אצל השובי״ם את מלאכת השו״ב. רצוף 'קבלות' מרבי פנחס סג״ל צימטבוים רב״ד גראסוורדיין (תרס״ג); רבי משה הרש פוקס אב״ד גראסוורדיין (תרס״ג) ורבו רבי משה סופר אב״ד טיסא פירעד (תרס״ג). כן נסמך ע״י השובי״ם בגראסוורדיין. (95)

י. **רבי אהרן הלוי פרייריך** נולד במחוז האידו בשנת תרכ״ז. נסמך ע״י רבי שרגא

צבי טננבוים אב״ד טשאטה, רבי יעקב טננבוים אב״ד פוטנאק והרב דאנאד [רבי יעקב יוסף כ״ץ. בשנת תרס״ג כבר לא היה בין החיים]. שו״ב בטארנאליא משנת תרנ״ט, ובה כיהן עדיין בשנת תרס״ג [אז היו לו חמש ילדים (׳נפשות׳)]. (2)

יא. **רבי אהרן רוזנר** שו״ב במיהאלאוויץ בשנת תרנ״ח [ראה להלן בערך רבי אריה ליב רפפורט].

יב. **רבי אהרן דוד קולמן** ב״ר קלמן **הרש** (כנראה ר׳ קלונימוס צבי ב״ר שלמה קולמן שו״ב בראב). שו״ב בראב סיגעט. נסמך ע״י רבי יעקב סנידרס אב״ד ראב סיגעט, רבי משה יוסף הופמן רב״ד פאפא ורבי אלכסנדר שטיינברגר אב״ד קאמאראן. (210)

יג. **רבי אהרן זאב וואלף אברהמזון** ב״ר אברהם. שו״ב בטאפלטשאהן בשנת תרנ״ח ועדיין כיהן שם בשנת תרס״ג. [ראה להלן בערכי רבי יעקב ברקוביץ ורבי משה הלוי לאוויי].

יד. **רבי אלטר אייזין** אביו (רבי אליעזר אייזן מח״ס ארבעה טורים אבן) שימש כמו״צ באוסטריק [בשנת תרנ״ד כנראה כבר לא היה בין החיים]. חתן ׳צדיק תמים׳ רבי נחמי׳ (פריינדל) מו״צ בעיר ישן (נפטר בשנת תרס״ו) בן האב״ד דעיר ישן. (רבי יהודה זינדל מרדכי פריינדל. מח״ס זכרון יהודא). למד את מלאכת השו״ב אצל השו״ב בטשערנאוויץ רבי אליעזר בשנת תרמ״ט. שו״ב בעיר ישן, לאחר מכן ׳שימש בדעש במקולין בעניני שו״ב׳ בשנת תרנ״ד. כן שימש שנה אחת כשו״ב בגליל בעטלאן. בהמלצת רבי משה שמואל גלזנר אב״ד קלויזנבורג נתמנה לשו״ב בגלילו בקהלת פאדארע (*MAGYAR-UJFALU, MAGYAR FODORHAZA*), בה כיהן עדיין בשנת תרס״ב. רצוף ׳קבלות׳ מרבי אליעזר שו״ב בטשערנאוויץ (תרנ״א); רבי בנימין ארי׳ הכהן ווייס אב״ד טשערנאוויץ (תרנ״א); רבי משה צבי גוטליב שו״ב בדעש (תרנ״ד); רבי משה פנעט אב״ד דעש (תרנ״ד); רבי יהודה ליכטנשטיין אב״ד בעטלאן; רבי משה שמואל גלזנר אב״ד קלויזנבורג (מכתב ׳אל הנגיד והקצין ר׳ מרדכי עם שאר בעלי בתים דגליל פאדארע׳, בו מודיע ששולח את רבי אלטר לשמש כשו״ב בקהלתם). כן היו לו קבלות מ׳רבני אוסטריה׳ שנשרפו. (רבי אלטר שלום יוסף אייזין־ברזל כיהן בסוף ימיו כשו״ב בבני ברק ובת״א. נפטר בשנת תרצ״ג ומנו״כ בת״א. רשם לעצמו מתורת רבותיו האדמורי״ם מסאדיגורא. מקצתם נתפרסמו במהדורה המחודשת של ׳קדושת אהרן׳). (10)

טו. **רבי אליעזר אייזנברגר** בן ה׳חבר׳ רבי אברהם אייזנברגר מאונגוואר (בשנת תרמ״א כבר לא היה בין החיים). תלמיד רבי שמחה בונם סופר אב״ד פרשבורג. נשא אשה מאונגוואר, ועסק שם במשא ומתן. לאחר שירד מנכסיו למד בשנת תרמ״א מלאכת השו״ב אצל השו״ב בראדוואנקא הסמוכה. משנת תרמ״א שו״ב באודווארד תחת דגל האב״ד קאטה, שם כיהן עדיין בשנת תרמ״ג. משנת תרמ״ו בוואגשעליע תחת דגל הרב דוואג ווועטש. בשנת תרמ״ז שו״ב בטשוס, משם נתמנה בשנת תרמ״ט לשו״ב בנעמסטוי, בה כיהן עדיין בשנת תרנ״ח. רצוף ׳קבלות׳ מרבי חיים צבי מנהיימר אב״ד אונגוואר (תרמ״א); רבי

שלמה גנצפריד רב"ד אונגוואר (תרמ"א); רבי מאיר רייכהרט אב"ד קאטה (תרמ"ג); רבי מרדכי דאנציג אב"ד וואג וועטש (תרמ"ז); רבי ברוך עקפעלד אב"ד טשוס (תרמ"ט) ורבי דוב בער דושינסקיא אב"ד נעמסטוי (תרנ"ח). (16 ,20 ,21)

טז. **רבי אליעזר בלייך** נולד בסטראפקוב לאביו השו"ב דשם. גם חמיו כיהן כשו"ב שם. משנת תרנ"א שו"ב במארקסדארף (*MARKUSFALU*) בגליל קירכדארף מחוז סעפש, בה כיהן עדיין בשנת תרס"ב [אז היו לו חמשה ילדים]. רצוף 'קבלות' מרבי אליעזר חיים דייטש אב"ד האנאשוויץ; רבי רבי שמואל רוזנברג אב"ד אונסדארף (תר"ס) ורבי פסח זינגר אב"ד קירכדארף. כן נסמך ע"י 'הרב הגדול והקדוש מו"ה אברהם יהושע העשיל נ"י אשר הוא חונה בצפת תובב"א' [בשנת תרס"ב]. רצוף גם מכתב המלצה מר' יחזקאל שוורץ ראש קהלת מארקסדארף. (205, 77, 76)

יז. **רבי אליעזר ויינשטיין** שו"ב בקליינוורדיין. [ראה לעיל בערך בנו רבי אברהם יצחק ויינשטיין].

יח. **רבי אלעזר מאיר קליינמן** שו"ב בווישניצא בשנת תרס"ב [ראה להלן בערך רבי חיים דוד גאסנער]. (לאחר מכן דומ"צ בטעשין. חתן רבי אליעזר ירוחם ברון חתנו של ה'דברי חיים' מצאנז).

יט. **רבי אריה ליב רפפורט** מוצאו מראווא רוסקא (גליציה). למד מלאכת השו"ב אצל רבי חיים שמואל שו"ב בפאפין. שו"ב בלאפיש פאטאק (*LAPIS PATAK* במחוז שארוש ליד קאשוי) בשנת תרס"ב תחת דגל רבי נפתלי הכהן ביין אב"ד לעמעש, ועדיין כיהן שם בשנה שלאחריה. רצוף 'קבלות' מרבי שלמה זלמן אפרים וקסלר אב"ד ווראנוב (תרנ"ח); רבי שמעון עהרנפלד אב"ד מיהאלאוויץ (תרנ"ח. 'שימש פה עירנו זה כמה חדשים תח"י השו"ב ר' אהרן רוזנר'); רבי מרדכי גימפל שו"ב בקליינוורדין (תרנ"ט. 'סייע כאן בשחיטת עופות מיום א' דסליחות ועד אחרי ימי החג, עופות לאלפים'); רבי נפתלי שרייבר דיין בקליינוורדיין (תרנ"ט); רבי נפתלי הכהן ביין אב"ד לעמעש (תרס"ב). כן נסמך מהאב"ד דראווא רוסקא (בשנת תרנ"ח או לפניה). (222, 220, 206, 73)

כ. **רבי אשר וואהלברג** נולד בשנת תר"ל לאביו 'הצדיק' רבי יוסף וואהלברג שו"ב בקליינוורדיין. תלמיד רבי משה גינז אב"ד באדראג קערעסטור. לאחר נישואיו גר בב' קערעסטור, ובשנת תרנ"ה למד מלאכת השו"ב אצל אביו בקו"ו. משנת תרנ"ו שו"ב בסיקסא, בה כיהן עדיין בשנת תרס"ב [אז היו לו חמשה ילדים]. רצוף 'קבלות' מרבי יעקב שפירא אב"ד טערצאל (תרנ"ה. 'שלחתי אותו גם להשו"ב מומחה בעירנו ר' גימפל')); רבו רבי משה גינז אב"ד ב' קערעסטור (תרנ"ה); רבי ישעי' עהרנפלד אב"ש שאראש פאטאק (תרנ"ה); רבי נפתלי שרייבר דיין בקליינוורדיין; רבי שאול עהרנפלד אב"ד סיקסא (תרס"ב). (252)

כא. **רבי אשר אנשיל לוק** (ב"ר יוסף חיים). יליד קראקא תרל"ב. תלמיד רבי שרגא צבי טננבוים אב"ד טשאטה (במשך ג' שנים), רבי שלמה זלמן בייטום אב"ד מילדוי סעפשי ורבי שמחה בונם סופר

אב"ד פרשבורג, שם למד עד לנישואיו (בשנת תרנ"ה אירס בפרשבורג את בת אחי רבי יונה ליב מנדלזון שעלה לירושלים). לאחר נישואיו למד שם את מלאכת השו"ב. שו"ב ומו"צ בפ' סעלי (מחוז פרשבורג) משנת תר"ס תחת דגל האב"ד גאלאנטא, ובה כיהן עדיין בשנת תרס"ג. רצוף תעודה מרבי יוסף צבי דושינסקיא אב"ד גאלאנטא (תרס"ב. 'כעת שו"ב ומורה בפ' סעלי, גם הוא יורה דעה... לנהל עדתו בדרך חיים ותוכחת מוסר'). נסמך ע"י הרב דשטיינמאנגר [רבי מרדכי מאיר בנעט], הרב דבאטורקעז [רבי ישראל רייך], הרב דטשוז [רבי אפרים פישל זוסמן סופר] והבית דין בפרשבורג. כן רצוף 'כתב מורינו' מרבו רבי שלמה זלמן בייטום אב"ד מילדוי סעפשי (תרנ"ו. 'זה שנה ומחצה... פה בבית מדרשי'). (לאחר מכן שו"ב בסערדאהעל עד לפטירתו בב' אלול תרפ"ז ושם מנו"כ). (193, 189)

כב. **רבי אשר זעליג קראמר** (נולד בטלוסט לאביו רבי יוסף) שו"ב ברוזניאטוב (גליציה) בשנת תרס"ב. (לאחר מכן רב בברוקלין. מח"ס שושן חוחים) (185)

כג. **רבי בנציון הלוי גולדשטיין** שו"ב בפעהרדע (*FEJERD*) מחוז קלויזנבורג. נסמך ע"י האב"ד קלויזנבורג, סענושארץ, באלזענדארף ומעדיעש. (86)

כד. **רבי בנציון לעהרמן** תלמיד רבי דוד פרידמן אב"ד צעהלים ורבי שמחה בונם סופר אב"ד פרשבורג. חתן רבי צבי הרש לאווי שו"ב בפרויענקירכען [בשנת תרס"ב]. רצוף 'קבלה' מרבו רבי דוד פרידמן אב"ד צעהלים (תרס"ב) וכן מכתב הערכה מרבו רבי שמחה בונם סופר אב"ד פרשבורג (תרס"ב. 'למד כאן שלש שנים רצופים'). כן נסמך ע"י חמיו רבי הרש לאווי שו"ב בפ"ק והשו"ב באייזנשטאט. (91)

כה. **רבי בנציון ניימן** יליד תרט"ז. שו"ב בטשאטה משנת תרל"ט, בה כיהן עדיין בשנת תרמ"א. לאחר מכן בבעקעש טשאבא, ומשם נתמנה בשנת תרמ"ה לשו"ב בסערדאהעל. משנת תר"נ שו"ב בגראס ריפין (ריפפען *NAGY RIPPENY*) תחת דגל הרב מטאפאלטשאהן, וכיהן בה עדיין בשנת תרנ"ה. בשנת תרס"ב שו"ב בעזדעג (*EOZDOGH*) ליד שוראן. רצוף 'קבלות' מרבי שרגא צבי טננבוים אב"ד טשאטה (תרמ"א); רבי יוסף קליין רב"ד סערדאהעל ורבי שלום דוב שטרן דיין בסערדאהעל (תרמ"ו); רבי אהרן שמואל אסאד אב"ד סערדאהעל (תרמ"ו); רבי כלב פייבל שלזינגר אב"ד טאפאלטשאהן (תרנ"ה) ורבי ישעי' זילברשטיין אב"ד וואטיצען (תרנ"ו). (200)

כו. **רבי ברוך אברהם קלאמקא** יליד רוסיה, בה שימש כשו"ב במשך כמה שנים. 'מחמת סיבות' הגיע לארץ הגר. משנת תרנ"ג שו"ב בקאטענדארף, בה שימש שש וחצי שנים. לאחר מכן בפיסקע (מחוז אסטרגום) תחת דגלו של הרב מקאמאראן, בה שימש כנראה עדיין בשנת תרס"ג. רצוף 'קבלות' מרבי צבי הרש פרלס אב"ד קיצע וקאטענדארף (תרנ"ד) ורבי דוד ניימן רב"ד פרשבורג (תרנ"ו). כן נסמך ע"י רבנים מארץ מולדתו רוסיה. (267, 191)

כז. **רבי גימפל** שו"ב בטערצאל בשנת תרנ"ה [ראה לעיל בערך רבי אשר וואהלברג].

כח. **רבי דוב בער בלייער** נולד בה' נאנאש בשנת תרל"ד לאביו רבי פנחס

בלייער. את מלאכת השו״ב למד אצל השו״ב במישקאלץ רבי שמעון פ״ר [פריירייך]. משנת תר״ס שו״ב בגאלאנטא, בה שימש עדיין בשנת תרס״ב [אז היו לו שנים ילדים]. רצוף ׳קבלות׳ מדייני מישקאלץ רבי יחיאל מיכל הרשקוביץ ורבי יצחק אייזיק ׳בלאאמ״ו הצדיק מו״ה מרדכי׳ שטרן; רבי מרדכי ליב וינקלר אב״ד ברעזווא (תר״ס) ורבי משה טננבוים אב״ד וועפעלעט (תר״ס. מחותני רבי יחיאל מיכל הרשקוביץ ביקש עבורו׳). כן ׳העיד עליו׳ רבי ישראל אפרים פישל סופר אב״ד ה׳ נאנאש. (47, 46)

כט. **רבי דוב גרינצווייג** נולד בדארא מחוז סאטמאר בשנת תרי״ג. מלמד במשך כמה שנים במעדיעש. בשנת תרנ״ח שימש אצל השו״ב ר׳ משה בס׳ וואראהל. בשנת תרס״ב שו״ב בביהאר אילייא (*JLLYE* מחוז ביהאר), בה שימש גם בשנה שלאחריה [אז הי׳ לו בת אחת]. רצוף תעודות מרבי יחזקאל בנעט אב״ד ס׳ וואראהל (תרנ״ח); רבי ישעי׳ הלוי יונגרייז אב״ד שעפרעש והגליל (זערינד תרס״ב) ורבי מאיר איזראל אב״ד בילקא (זערינד תרס״ג. בעת ביקור אצל חתנו האב״ד רבי ישעי׳ הלוי יונגרייז). (58)

ל. **רבי דוב בעריש פרידמן** נסמך ע״י רבי חיים צבי מנהיימר אב״ד אונגוואר ורבי שלמה גאנצפריד רב״ד אונגוואר. שו״ב בסיקסא כמה שנים, ועדיין כיהן בה בשנת תרס״ב. (151)

לא. **רבי דוד כ״ץ דאוויד** חתן מו״צ דק״ק האהאט. למד מלאכת השו״ב בפאפא. רצוף ׳קבלות׳ מרבי משה ארי׳ רוט אב״ד פאפא (תרס״ד); רבי משה יוסף הופמן דיין בפאפא (תרס״ד) ורבי מרדכי מאיר בנעט אב״ד שטיינמאנגר (תרס״ד). (כנראה הוא רבי דוד כ״ץ מקליין־קאפאני שנישא בשנת תרס״א לבת רבי אלחנן דייטש אב״ד האהוט). (230, 229, 223)

לב. **רבי דוד פטמן** שו״ב בצעהלים בשנת תרס״א [ראה להלן בערך רבי פסח ברנדסדורפר] (לאחר מכן שו״ב בפרשבורג במשך כ״א שנה. נפטר ז׳ אלול תרפ״ה ושם מנו״כ).

לג. **רבי דוד האס** שו״ב בוויזשאלי בשנת תר״ס לערך [ראה להלן בערך חתנו רבי חיים דוב וייסברגר].

לד. **רבי דוד ברוינפלד** שו״ב באונגוואר בשנת תרס״ג [ראה להלן בערך רבי ישראל זאב גרינפלד].

לה. **רבי דוד שטוקהמר** יליד תרל״ה. משנת תרנ״ז שו״ב בגליל סערענטש, ומשנת תר״ס שו״ב סאהלדיען (*NEMET SZOLGYEN* מחוז אסטרגום) תחת דגל הרב מבאטורקעז, שם כיהן עדיין בשנת תרס״ג. נסמך ע״י הבד״צ בקראקא, רבי פנחס הלוי ביליצר אב״ד סערענטש ורבי חיים יעקב פריד אב״ד טיסא ליק. רבי צבי הרש שפירא אב״ד מונקאטש היה בין מכיריו. (40)

לו. **רבי דוד מאיר יאקאב** נולד בשנת תר״ל לאביו רבי משה יאקאב מסאטמאר. למד מלאכת השו״ב אצל השובי״ם בסאטמאר רבי טובי׳ מאיר וייס ורבי ניסן פרידמן בשנת תרנ״ה. שו״ב בנאפקאר (ליד קאלוב) משנת תרנ״ו, משם נתמנה בשנת תרנ״ז לשו״ב במעוז טעלקי (*ELESDTELKI* במחוז ביהאר, כנראה תחת הרבנות של גראסווארדיין), בה כיהן עדיין בשנת תרס״ב. רצוף ׳קבלות׳ מהשובי״ם בסאטמאר הנ״ל (תרנ״ה); רבי

בנימין זאב מנדלבוים אב"ד סאטמאר (תרנ"ה) ורבי בעריש אברהם בנט אב"ד קאלוב (תרנ"ז). (204)

לז. **רבי דוד מאיר נייבויאר** שו"ב בראצסדארף (לפני שנת תרכ"א) תחת דגל רבי משה שיק אב"ד יערגען. לאחר מכן ש"ץ בגראן 'שלש שנים רצופות, ורק מחמת שאין יראת אלקים במקום הזה עזבתי'. לאחר שנת תרכ"ו ש"ץ ונאמן בקהלת אודוואר (*UDVARD*) ליד נייהייזל. רצוף מכתבי המלצות מרבי משה שיק אב"ד יערגען. כן נסמך ע"י רבי יהודה אסאד אב"ד סערדאהעל. (139, 138)

לח. **רבי דן יעקב קאנטור** תלמיד רבי ישכר דוב קאהן אב"ד ערדאסענדזשארץ, שבביתו נתגדל במשך שמונה שנים. שו"ב ומו"צ במאראשבאגאטה (*MAROS BOGAT*). ליד מאראש לודאש) בשנת תרס"ג לערך. כן שימש כממלא מקום השו"ב במאראש לודאש 'שהוא חלש'. נסמך ע"י רבי ישראל יעקב יוקיל טייטלבוים אב"ד גורליץ, רבו רבי ישכר דוב קאהן אב"ד ערדאסענדזשארץ ורבי גרשון שטרן אב"ד מאראש לודאש. (207)

לט. **רבי הלל מאיר גרוזינגר** שו"ב בטאפאלטשאהן בשנת תרנ"ח, ועדיין כיהן שם בשנת תרס"ג [ראה להלן בערכי רבי יעקב ברקוביץ ורבי משה הלוי לאוויו].

מ. **רבי חיים ברוין** יליד תרכ"ח. שו"ב בבאניהאד [משנת תרס"א, ועדיין כיהן שם בשנת תרס"ג. אז היו לו ארבע ילדים. לפני כן שו"ב בסאנטוב או בסביבתה]. (שו"ב בדאבסע בשנת תר"ס) נסמך ע"י רבי ארי' ליב ליפשיץ 'ראש דמדינתנו' (לפני כן אב"ד סאנטוב. 'אשר הייתי כמה שנים תחת דגלו'), 'הרה"ג דק"ק מאד ז"ל' [כנראה רבי נפתלי הכהן שוורץ], הרה"ג דק"ק טשאטה ז"ל' [כנראה רבי שרגא צבי טננבוים], הרה"ג דק"ק ווראנוף נ"י' [כנראה רבי שלמה זלמן אפרים וקסלר], ו'הרה"ג מסאנטוב נ"י' [כנראה רבי יהושע פאלק הלוי יונגרייז]. (רבי חיים בן מרת רבקה זיסל, ונכד רבי משה ברוין אב"ד דאברע. תלמיד רבי נפתלי הכהן שוורץ אב"ד ה' מאד. שימש במשך ח"י שנה כשו"ב בבאניהאד, נפטר בן ס"ח שנה ביום כ"ד טבת תרצ"ז, ושם מנו"כ). (111)

מא. **רבי חיים גולדברגר** שו"ב במאהאל (מחוז באטש בודרוג). (25)

מב. **רבי חיים שטארק** שו"ב בחוסט בשנת תר"ס. (143)

מג. **רבי חיים דוב וויסברגר** יליד תר"מ. תלמיד רבי מנחם בראדי אב"ד קאלוב. חתן 'הרב החריף' רבי דוד האס שו"ב בוויזשאלי. לאחר נישואיו דר ליד חמיו ולמד אצלו מלאכת השו"ב וכן אצל השובי"ם בקאשוי. משנת תרס"ג שו"ב בפעלשא דאבסא (*FELSO DOBSZA*) מחוז אבאי, בגליל רבנות קהלת אבאי סאנטוב, בה כיהן עדיין בשנה לאחריה. רצוף 'קבלות' מהשובי"ם בקאשוי רבי יוסף שרייבר ורבי צבי יעקב ב"ר אביש מאיר ברנדסדורפר; רבי משה הלוי יונגרייז אב"ד קאשוי (תרס"ג. 'נסיתיו במעמד חתני הרה"ג מזשאדני' רבי יוסף אלימלך כהנא); רבי צבי רייכמן אב"ד נאדי אידא (תרס"ג); רבו רבי מנחם בראדי אב"ד קאלוב (תרס"ג) ורבי פנחס הלוי ביליצר אב"ד סערענטש (תרס"ג). (236, 226, 192)

מד. **רבי חיים דוד גאסנער** נולד בשנת תרמ"ג בווישניצא לאביו רבי יצחק

אייזיק (בשנת תרס"ב כבר לא היה בין החיים). תלמיד רבי שמואל רוזנברג אב"ד אונסדארף במשך שלש שנים. למד מלאכת השו"ב בווישניצא אצל השו"ב רבי אלעזר מאיר קליינמן בשנת תרס"ב. בשנה זאת נתמנה לשו"ב בגליל קהלת קירכדארף תחת דגלו של האב"ד רבי מנחם מנדל שיק אב"ד קירכדארף. לאחר מכן באיינזיעדיל (סעפעש רעמעטע), כנראה לאחר תרס"ה [היו לו אז שני ילדים]. רצוף 'קבלות' מרבי אלעזר מאיר קליינמן שו"ב בווישניצא (תרס"ב); רבי ישכר דוב ורבי הלל שובי"ם בשינאווא; דייני ווישניצא רבי מאיר קליינהנדלר ורבי אלעזר מאיר במהרי"ל (תרס"ב); רבו רבי שמואל רוזנברג אב"ד אונסדארף (תרס"ב); רבי מנחם מנדל שיק אב"ד קירכדארף (תרס"ב). כן נסמך ע"י השובי"ם באונסדארף וקעזמארק. (265, 219, 218, 11)

מה. **רבי חיים יהודה שלזינגר** נולד בביסטריץ (זיבנבירגן) בשנת תרכ"ו (לאביו רבי יצחק דוב שלזינגר). תלמיד רבי מנחם מנדל פנעט אב"ד דעש, רבי משה הרש פוקס אב"ד גראסווארדיין, רבי מרדכי ארי' לעוו אב"ד אינטרדאם ורבי ישכר בער קאהן אב"ד סענדזשארץ. (חתן רבי שמואל משאראש פאטאק). בשנת תרמ"ח התגורר בסעבען (הערמנשטאט). (שם היה כבר בשנת תרמ"ז, בשנת תר"נ מו"צ בוואידא ס"ט איוואן). בשנת תרנ"ד מו"צ במעזא באנד. (ובשנת תר"ס בניראד סערעדא). לאחר מכן שו"ב ומו"צ בפאדע, בה כיהן עדיין בשנת תרס"ג. [במכתבו משנה זו הוא מציין שזה י"ד שנה הוא משמש כשו"ב ומו"צ]. רצוף 'קבלות' מרבי ישעי' הכהן רובין אב"ד מיהאלפאלווא (תרמ"ח. 'יש לו תעודה מהשו"ב ר' ישראל זאב נ"י שלמד אצלו דיני שו"ב'); רבו רבי מרדכי ארי' לעוו אב"ד אינטרדאם (תרמ"ח. כבר מוסמך מידידי הרב הג'... יהודה בר"ט וויס מהערמאנשטאט... ובהיותי כאן בעיר הערמאנשטאט בא לפני לנסיון'); רבי גרשון שטרן אב"ד מאראש לודאש (תר"נ). כן רצוף 'כתבי הוראה' מרבי שמעון פולק אב"ד יעמרינג (תר"נ); רבו רבי ישכר בער קאהן אב"ד סענזשארץ (תרנ"א) ורבי אברהם יצחק גליק אב"ד טאלטשאווא (תרנ"ד. 'הרב הגדול... כעת מושבו בעיר מעזא באנד'). (לאחר מכן רב ומו"צ בבודאפעסט. מח"ס לקוטי יהודא ג"ח וקונטרס ישועה ונחמה. נפטר י"ב אב תש"ג ושם מנו"כ). (110, 109, 108, 107, 106, 103)

מו. **רבי חיים יוסף בלייך** למד מלאכת השו"ב אצל רבי ישראל ארי' שו"ב בסטראפקוב (לפני תרנ"ה). שו"ב ביעמרינג. רצוף תעודות מרבי אליעזר דייטש אב"ד האנשאוויץ (תרנ"ד); רבי מרדכי גוטמן אב"ד טערעבעטש ורבי ארי' ליבש ליפשיץ [אב"ד סאנטוב] ('יושב תחת דגלי זה שנה ומחצה'). כן הוסמך ע"י רבי מנחם מנדל טננבוים אב"ד פוטנאק ומהרב אב"ד דפה [יעמרינג]. (175, 176)

מז. **רבי חיים יעקב הירש** שו"ב בקאבערסדארף בשנת תרס"ב. במכתבו אל קהלת צעהלים ובראשם אל 'חתנא דבי נשיאה' רבי משה ליב שיף, הוא מציין: 'יעשה למען דוד עבדו ה"ה הרבני המו"מ וכו' דוד פישמאן נ"י'. (78)

מח. **רבי חיים מאיר יחיאל וויס** נולד בשנת תרל"ו לאביו רבי יקותיאל יוסף

וייס שו"ב בווארי (כנראה ליד סאטמאר). תלמיד רבי שמואל דוד הלוי יונגרייז אב"ד פעהעריארמוט ורבי חנני' יו"ט ליפא טייטלבוים אב"ד סיגעט. למד מלאכת השו"ב אצל אביו, ושימש אצל השובי"ם בסאטמאר כמה שבועות בשנת תרנ"ט. שו"ב בטוניאג (מחוז סאטמאר) משנת תרנ"ט, תחת דגל הרב מפעהעריארמוט, ומשם נתמנה בשנת תר"ס לשו"ב בווינא באנקא (*VINNABANKA*) מחוז אונג תחת דגל הרב מסאבאראנץ, בה כיהן עדיין בשנת תרס"ג [אז היו לו שלשה ילדים]. רצוף 'קבלות' מהשובי"ם דסאטמאר רבי טובי' מאיר וייס ורבי ניסן פרידמן (תרנ"ט); רבי ארי' יהודה בר"ג ז"ל פלדמן דיין בסאטמאר (תרנ"ט) ורבי אברהם בנימין הלוי יונגרייז אב"ד פעהעריארמוט תר"ס). כן נסמך ע"י רבי מנשה שמחה פרידמן אב"ד סאבראנץ. (119 ,120)

מט. **רבי חיים שלום קופרשטיין** נולד בשנת תרכ"ד לאביו רבי יהודה קופרשטיין מהידאלמאש. למד מלאכת השו"ב בשופרון. שו"ב ומו"צ בקאטשע (בגליל טאב) במשך ארבע שנים, משם נתמנה לשו"ב בבעזי תחת דגל הרב מראב, בה כיהן במשך שלש שנים. משנת תרנ"ו שו"ב במילכדארף, בה כיהן עדיין בשנת תרס"ב. רצוף 'קבלות' מרבי מנחם גרינוולד אב"ד שופרון; רבי דוד פרידמן אב"ד צעהלים; רבי ידידיה גוטליב פישר אב"ד שטוהלווייסנבורג; רבי יעקב סנידרס אב"ד ראב; רבי בנימין וואלף ברייער אב"ד טאב; רבי שאול בראך אב"ד מאגענדארף; רבי אהרן שמואל אסאד אב"ד סערדאהעל ורבי שלום דוב שטרן דיין שם; רבי דוד ניימן רב"ד פרשבורג. (171)

נ. **רבי חיים שמעון מייזליש** בן רבי אברהם דוד מייזליש [בשנת תרנ"ו כבר לא היה בין החיים]. למד מלאכת השו"ב בזבארוב (גליציה) בשנת תרנ"ו. נתמנה לשו"ב בנאפקאר (ליד קאלוב) בשנת תרנ"ז. לאחר מכן שו"ב בטיסא דאדא עד לשנת תר"ס. שנה אחת שימש כשו"ב במעזא קיוועשד. לאחר מכן שו"ב בקון מאדאראש. רצוף 'קבלות' מרבי דוד קליינהנדל אב"ד זבארוב (תרנ"ו. 'העידו עליו בתעודה השובי"ם דפה ר' מנחם מענדל ור' שמואל'); רבי שמעון באב"ד אב"ד טארנאפאל (תרנ"ו); רבי בעריש אברהם בנעט אב"ד קאלוב (תרנ"ז); רבי יהושע בריסק אב"ד טיסא דאדא (תר"ס) ורבי שמואל עהרנפלד אב"ד מעזא קיוועשד. (160 ,7)

נא. **רבי חננאל שפירא** תלמיד רבי שלמה זלמן אפרים וקסלר אב"ד ווראנוב ורבי יהושע ברוך רייניץ אב"ד טשעטשאוויץ. שו"ב באוילאק בשנת תרס"ג תחת דגל הרב מנייטרא. רצוף 'קבלות' מרבו רשז"א וקסלר אב"ד ווראנוב (תר"ס); רבו רי"ב רייניץ אב"ד טשעטשאוויץ (תר"ס) ורבי משה כ"ץ אב"ד נייטרא (תרס"ג). (127)

נב. **רבי טובי' מאיר וייס** שו"ב בסאטמאר בשנת תרנ"ה, תרנט [ראה לעיל בערך רבי דוד מאיר יאקאב ורבי חיים מאיר יחיאל וייס]. (בשנת תרמ"ב שו"ב בה' מאדע).

נג. **רבי יאקאב סג"ל ריכטער** [כנראה זה שמו הלועזי, וכנראה שמו ..דל]. שו"ב

בקארפאנא (מחוז הונט) בשנת תרס. (261, 181)

נד. **רבי יהודה** שו״ב בזשיבא בשנת תרס״ב לערך [ראה להלן בערך רבי פסח צבי טאבאק]. (כנראה ר׳ יקותיאל יהודה וייס, ששימש כשו״ב בזשיבא בשנת תער״ב).

נה. **רבי יהודה אייבנשיץ** תלמיד רבי שמואל בירגר דיין בגאלאנטא ורבי שמחה בונם סופר אב״ד פרשבורג במשך חמש שנים. רצוף מכתב ׳מורינו׳ שמסר לו רבו האב״ד פרשבורג בעת שהתארס בשנת תר״ס. לאחר נישואיו גר בפרשבורג, ולמד ושימש במלאכת השו״ב בשנת תרס״א. שו״ב באלשא סעלי בשנת תרס״ב. רצוף ׳קבלות׳ מהשובי״ם דפרשבורג רבי מיכאל קונשטאט, רבי עמרם קורצווייל ורבי ישראל שרגא ווילקאוויטש (תרס״א); רבי דוד ניימן רב״ד בפרשבורג ורבי ליב פרידמן דיין בפרשבורג; רבו רבי שמואל בירגר דיין בגאלאנטא; רבי יוסף צבי דושינסקי אב״ד גאלאנטא (תרס״א); רבי דוד ביכלר אב״ד פאסטא (תרס״ב); רבי יוסף מאיר טיגרמן אב״ד נייהייזל. (בשנת תרנ״ד שו״ב עופות בשוראן). (287, 122, 19)

נו. **רבי יהודה הויפט** נולד בשנת תרל״ב לאביו רבי יעקב [בשנת תרס״ב כבר לא היה בין החיים]. התגורר בסיגעט, ושם למד בשנת תרנ״ח את מלאכת השו״ב. בשנת תרנ״ט נתמנה בהסכמת האב״ד סיגעט [רבי חנני׳ יו״ט ליפא טייטלבוים] לשו״ב בוויטשאפ־אפאטהי (*VICSAP APATHI*) גליל נייטרא תחת דגל הרב מנייטרא, שם כיהן עדיין בשנת תרס״ב. רצוף ׳קבלה׳ מרבי שלמה ליב טאבאק דיין בסיגעט (תרנ״ח. תעודה נוספת ממנו באותה שנה: ׳שימש אצלי בבדיקת הווישטין כפי הנהוג בעירי כאשר קבלתי ממורי הוראות שהיו מלפניי׳). (141)

נז. **רבי יהודה ארי׳ וייס** שו״ב בסעליש בשנת תר״ס [ראה להלן בערך רבי שמואל צבי וייס].

נח. **רבי יהודה שאול הלוי הורוויץ** נולד בסאלנאק (מחוז דאבקא) בשנת תרל״ד. תלמיד רבי משה הלוי פולק אב״ד באניהאד במשך חמש שנים (שם למדו אז גם רבי שלמה שפיגל ורבי גומפל הויזנר מצעהלים). משנת תרס״א שו״ב בבאניהאד, שם כיהן עדיין בשנת תרס״ד [אז היו לו שלשה ילדים]. נסמך ע״י רבי אליעזר חיים דייטש אב״ד באניהאד ורבי אברהם הלוי פולק דיין שם. (104)

נט. **רבי יהודה שימא נידרמן** שו״ב בבאניהאד משנת תר״מ. משם נתמנה בשנת תרמ״ג לשו״ב בשוראן, עד להתמנותו לשו״ב ביאנקאוויטץ בין השנים תרמ״ט־תרנ״ז. בשנת תר״ס ש״ץ בהאלאש [כנראה לא שימש שם כשו״ב]. רצוף ׳קבלות׳ מרבי משה הלוי פולק אב״ד באניהאד (תרמ״ג); רבי חזקי׳ פייבל פלויט אב״ד שוראן (תרמ״ט. הנני מצטער מאד שיעזוב קהלתינו׳) ורבי יהודה הכהן קרויס אב״ד יאנקאוויטץ (תרנ״ז). (123, 12)

ס. **רבי יהושע קליין** יליד תרל״ג. בשנת תרס״ג שו״ב בקיש מאניא (*K. MANYA*) ליד נאדי מאניא במחוז נייטרא) [אז היו לו שלשה ילדים]. נסמך ע״י האב״ד שוראן [כנראה רבי ישעי׳ עהרנפלד], מיהאלאוויץ [רבי שמעון עהרנפלד]

וטשעטשאוויץ [רבי יהושע ברוך רייניץ].
(59)

סא. **רבי יהושע דוד קורנפלד** מלאכת השו"ב למד בסאטמאר. שו"ב באלשא שאיא בשנת תרס"ג [אז היה לו ילד אחד]. נסמך ע"י הדיין בסאטמר, האב"ד פוטנאק [כנראה רבי מאיר טננבוים], ווערפעלעט [רבי משה טננבוים]. (114)

סב. **רבי יוסף וואהלברג** שו"ב בקליינוורדיין בשנת תרנ"ה [ראה לעיל בערך בנו רבי אשר וואהלברג].

סג. **רבי יוסף ווינדטנער** תלמיד רבי יצחק פריד אב"ד סענפעטער. שו"ב בטיסאנאנע (גליל טיסאפירעד) כבר שנת תרמ"ז, ועדיין שימש שם בשנת תרנ"ה. כן שימש בעוד בכמה קהלות, ובשנת תרס"ב משגיח במקולין של עדת הספרדים במישקאלץ. רצוף קבלה מרבי משה סופר אב"ד טיסאפירעד (תרנ"ה. 'הוסמך ממחותני הגאון דסענטפעטער זצ"ל... והנה זה שלש שנים ומחצה שאני פה וראיתי שהוא בקי היטב'). כן הוסמך מרבו רבי יצחק פריד. בנו רבי שמואל גר במישקאלץ בשנת תרס"ב. (208)

סד. **רבי יוסף פיין** תלמיד רבי שמואל עהרנפלד אב"ד מאטערסדארף. שו"ב באדא בשנת תרס"ד [ראה להלן בערך חתנו רבי יעקב עקשטיין].

סה. **רבי יוסף שרייבר** שו"ב בקאשוי בשנת תרס"ג לערך [ראה לעיל בערך רבי חיים דוב וייסברגר].

סו. **רבי יוסף אורי הורוויץ** בן 'התורני' רבי ראובן הורוויץ מבאלקאן. חתן רבי חיים צבי הרשנפלד מברעזווא, 'מלמד לחבורה תמכא אורייתא' בבערגסאז. את מלאכת השו"ב למד בגראסוורדיין ובבאלקאן בשנת תרנ"ט. שו"ב בקאטימאר (*KATYMAR*) ליד יאנקאוויטץ בשנת תר"ס ('שולחים משם הרב עופות ובהמות שחוטים למרחקים'). רצוף 'קבלות' מרבי אברהם יעקב רייניץ אב"ד באלקאן (תרנ"ט); רבי יהוסף רוטנברג אב"ד קאסאן (תרנ"ט. להפצרת חותנו הרב המופלג חיים צבי'); רבי יהודה הכהן קרויס אב"ד יאנקאוויטץ (תר"ס). כן רצוף מכתב פניה אל האב"ד צעהלים מחמיו רבי חיים צבי הרשנפלד (בערגסאז תר"ס. 'הייתי בשבת שובה לפני שש שנים בצעהלים, וגם הראיתי לו כתב הורמנא על הוראה ממרן מהר"ם שיק זצוק"ל ומהרה"ג אב"ד ברעזווא'). (194)

סז. **רבי יוסף זלמן מרמלשטיין** נולד במונקאטש בשנת תר"ל. שו"ב משנת תרנ"ה, ובשנת תרס"ג שימש בטשערעפ פאלו (*CSEREPFALU*) מחוז בורשוד [אז היו לו ארבע ילדים]. נסמך ע"י רבי מנחם בראדי אב"ד קאלוב, רבי שמואל קרויס אב"ד קאוואטש וואגאש [בשנת תרס"ג כבר לא היה בין החיים], רבי שמעון סופר אב"ד סענדרא, אב"ד פוטנאק [אולי רבי יעקב טננבוים או בנו רבי מאיר טננבוים], רבי משה יהודה ליב גרינפלד אב"ד רימאסעטש, רבי ישראל חיים הכהן קצבורג אב"ד באליאק. (36)

סח. **רבי יוסף חיים ארנשטיין** ילד תרכ"ז. שו"ב בנאדי אידא בשנת תרס"ג. (שם כיהן עדיין בשנת תרע"ב). נסמך ע"י האב"ד אוהעל, קאלוב [רבי מנחם

בראדי], סערענטש [רבי פנחס הלוי בילִיצר], נאדי קיוועשד, וויטקא. (54)

סט. **רבי יוסף יהודה גרוס** יליד תר״כ. שימש כשו״ב משנת תרמ״ג. בשנת תרס״ג שו״ב במארצאלטי (ליד פאפא). נסמך ע״י אב״ד סאטמאר [כנראה רבי בנימין זאב מנדלבוים], טורץ [רבי חיים פרידריך], סערענטש [כנראה רבי פנחס הלוי בילִיצר] ו׳מדאיש דיוער׳. (113)

ע. **רבי יוסף צבי [גרינברגר]** שו״ב באוהעל בשנת תרנ״ט [ראה להלן בערך רבי מרדכי גרין]. (שימש שם כבר בשנת תרנ״ד).

עא. **רבי יוסף שלמה הלוי גרוס** שו״ב בפילדעש עד שנת תרנ״ח, אז נתמנה לשו״ב בזאטעל ניידארף (ניעריעש — אויפאלו במחוז עסטרגום) תחת דגל הרב דקאמארן, בה כיהן עדיין בשנת תרס״ב [אז היו לו שלשה בנים]. רצוף ׳קבלות׳ מרבי מנחם מנדל שטרן אב״ד פילדעש (רנה וישועה לפ״ק — ׳שו״ב כאן כמה שנים תחת יד אבי [רבי יחיאל מיכל שטרן אב״ד פילדעש] וזה שנים אחדים תחת ידי. וכבר העיד עליו אבי בדבריו הטהורים׳); רבי שרגא צבי טננבוים אב״ד טשאטה (תרנ״ה); רבי משה הרש פוקס אב״ד גראסווארדיין (תרנ״ח) ורבי אלכסנדר הכהן שטיינברג אב״ד קאמאראן (תרס״א. ׳עומד על משמרתו ולהורות בדיני ושט וצה״ג בישוב זאטעל ניידארף השייך לדגלי׳). (173)

עב. **רבי יחזקאל עהרנטל** נולד בשנת תרכ״ט במאגענדארף. (חתן רבי משה הלוי קניג דיין בקאבערסדארף). בשנת תרס״ג כיהן בטויט מעדיער (מחוז נייטרא) [אז היו לו שני ילדים]. נסמך ע״י רבי דוד פרידמן אב״ד צעהלים ורבי משה כ״ץ אב״ד נייטרא ועוד. (בשנת תרע״ג עדיין כיהן כדיין בטויט מעדיער). (83)

עג. **רבי יעקב ברקוביץ** תלמיד רבי יהודה גרינוולד אב״ד סאטמאר. בהיותו חתן בשנת תרנ״ח למד מלאכת השו״ב אצל השובי״ם בטאפאלטשאהן. משנת תרנ״ט שו״ב ומו״צ בפיש (*BRASFUSS*) תחת דגל הרב משוראן, ובה כיהן עדיין בשנת תרס״ב [אז היה לו בן אחד]. רצוף ׳קבלות׳ מהשובי״ם בטאפאלטשאהן רבי אהרן זאב וואלף ב״ר אברהם ורבי הלל מאיר גרוזינגר (תרנ״ח); רבי כלב פייבל שלזינגר אב״ד טאפאלטשאהן (תרנ״ח); רבי אברהם פראגר רב״ד טאפאלטשאהן ורבי יצחק שווייגר דיין שם (תרנ״ח); רבו רבי יהודה גרינוולד אב״ד שוראן וסאטמאר (שוראן תרנ״ח); רבי ישעי׳ עהרנפלד אב״ד שוראן (תרס״ב. ׳אשר של״ח בחג הפסח העע״ל׳ [תרס״ב]). כן רצוף ׳כתב מורינו׳ מרבו רבי יהודה גרינוולד (שוראן תרנ״ח. ׳למד איזה שנים רצופים בבית מדרשינו׳). (255, 251, 179)

עד. **רבי יעקב גוטסמן** תלמיד רבי שמואל זלמן וינברגר אב״ד מארגרטין במשך שש שנים. חתן רבי מנחם מנדל קאליקער שו״ב במארגרטין, ולמד אצלו את מלאכת השו״ב. נסמך ע״י רבו האב״ד מארגרטין, וכן מהאב״ד דק״ק ווערטעץ. שו״ב בערשעמיען תחת דגלו של רבי משה יוחנן שנפלד אב״ד מיהאלפאלווא משנת תרנ״ה. שם שימש עדיין בשנת תר״ס. רצוף מכתב אודותיו מרבי יעקב דוב וינברגר מדעברצין בשנת תר״ס [בנו של רבי עקיבא יוסף וינברגר

ממארגרטין אחי האב"ד שם]. (296, 178, 28)

עה. **רבי יעקב גולדברגר** גר בבערעגסאז בשנת תרס"ג. רצוף 'קבלות' מרבי אברהם יצחק גליק אב"ד טאלטשאווא (תרס"ג); רבי חיים פרידלנדר אב"ד ליסקא (תרס"ג) ורבי פנחס הלוי ביליצר אב"ד סערענטש (תרס"ג). כן נסמך ע"י השוביי"ם במיהאלאוויץ. (61)

עו. **רבי יעקב גולדקלאנג** שו"ב בסענט יערעגן בשנת תר"ס. (266)

עז. **רבי יעקב עקשטיין** חתן רבי יוסף פיין שו"ב באדא. משנת תרנ"ז שימש כשו"ב, ובשנת תרס"ד בעטשקא (*ECSKA*). רצוף מכתב המלצה מחמיו רבי יוסף פיין (אדא תרס"ד) אל רבי משה ליב שיף בצעהלים ('למדנו יחד בסיקסא אצל רבי שמואל עהרנפלד... יש לי ארבע חתנים יראים ושלמים... י"ג נכדיי לומדים בישיבות סאטמאר, הומנא, וואדקערט. אני מכהן כשו"ב זה כ"ב שנה'). (202)

עח. **רבי יעקב שוורצמן** יליד תרל"ה. חתן רבי שלום שיפמן שו"ב בדעברצין. גר שם ליד חמיו בשנת תר"ס. נסמך ע"י שלשה רבנים. (24)

עט. **רבי יעקב דוב גרוס** יליד תרל"ו. את מלאכת השו"ב למד בבאלקאן. שו"ב בגראס ריפפען (*NAGY RIPPENY*) מחוז נייטרא תחת דגל הרב דטאפאלטשאהן בשנת תרס"ד [אז היו לו שני ילדים]. רצוף 'קבלות' מרבי אברהם יעקב רייניץ אב"ד באלקאן ('חתן בן אחי הרבני המופלג ר' יצחק רייניץ מיאנאשי') ורבי בעריש אברהם בנעט אב"ד קאלוב. כן היה לו 'תעודה מפרשבורג שם למדתי חמש שנים'. (23)

פ. **רבי יעקב ליב הירשלר** תלמיד רבי שמחה בונם סופר אב"ד פרשבורג. שו"ב בגלילות בעלעד 'כמה שנים' לפני תרנ"א, ובשנת תרנ"ד עדיין כיהן שם. רצוף 'קבלות' מרבי שמעון חיים פלנר אב"ד בעלעד (תרנ"א, תרנ"ד) ורבי דוד ניימן רב"ד פרשבורג (תרנ"ד). (97)

פא. **רבי יעקב משה לאנקסנר** שו"ב בנאדי טויטפאלו (סאלארד מחוז ביהאר). נסמך ע"י האב"ד והשו"ב בסאטמאר; האב"ד והשו"ב בגראסווארדיין; האב"ד והשו"ב בפעהער יארמוט. (147)

פב. **רבי יעקב נתן זילברמן** נולד בשנת תרל"א לאביו רבי יוסף חיים. שו"ב בס' אישטוואן (ליד מ' קיוועשד) בין השנים תרנ"ו־תרנ"ט. לאחר מכן שו"ב בשאלי (*SALY*) מחוז בורשוד, בה כיהן עדיין בשנת תרס"ב [אז היה לו בת אחת]. רצוף 'קבלות' מרבי יקותיאל שוורץ אב"ד מאנאשטאר (תרנ"ד); רבי מרדכי יהודה לעוו אב"ד אינטרדאם (תרנ"ד. 'השו"ב ר' שלמה מפה העיד עליו'); רבי יחזקאל פנעט אב"ד מאראש אויוואר (תרנ"ד); רבי משה פנעט אב"ד דעש (תרנ"ד); רבי משה סופר [בן ה'כתב סופר'] מוואמוש אודווארהעלי (תרנ"ה); רבי יהודה אלטמן 'רב דפה [טשאטה] והגליל' (תרנ"ו. 'הראה סכינו לפני מו"ח הגאון [רבי שרגא צבי טננבוים אב"ד טשאטה] נ"י ולפני'); רבי שמואל עהרנפלד אב"ד מ' קיוועשד (תרנ"ט). (169, 15, 14)

פג. **רבי יעקב קאפל פוקס** נולד בסאסרעגען בשנת תרכ"ו לאביו

'מוהרי"א' (רבי אליעזר פוקס). תלמיד רבי ישכר בער קאהן סענדזשארץ, וקיבל ממנו 'כתב מורינו' בשנת תרנ"ט. (חתן רבי יצחק חיים שוורץ). למד את מלאכת השו"ב בסאטמאר. בשנת תרנ"ט שו"ב ומו"צ בעדיעק. לאחר מכן (או לפני כן) שו"ב ומו"צ בבאשאטץ. (כנראה בשנת תרס"ג) בשנת תרס"ב שו"ב ומו"צ באודווארד (*UDVARD*. מחוז קאמארן), ומשם נתמנה בשנת תרס"ג לשו"ב ומו"צ בקיש צעל (מחוז אייזנבורג) ['קהל היראים דפה מועטים'. אז היו לו ארבעה ילדים]. רצוף 'קבלות' מרבי בנימין זאב מנדלבוים אב"ד סאטמאר; רבו רבי ישכר בער קאהן אב"ד סענזשארץ; רבי יהודה אלטמן אב"ד טשאטה ('גם נתונה לו רשות להורות ולדון בדיני איסור והיתר'. תעודה נוספת משנת תרנ"ט); רבי יוחנן וייס אב"ד איפאלשאג (תרנ"ט. 'תחת דגלי שימש בשחיטות ובדיקות'); רבי אהרן שמואל אסאד אב"ד סערדאהעל ('נסיתיו כמה פעמים בעת גר בגלילותי'. תעודה נוספת משנת תרנ"ט 'ויחי יעקב בארץ גלילותי משך זמן ועידן'). כן נסמך ע"י האב"ד סיגעט, דעברצין, קאלטה ועוד. (בשנת תרע"ג מו"צ בפעריאמאש). (166, 49, 30)

פד. **רבי יצחק אהרן [שוורץ]** ב"ר נחום (חתן ר' צבי ארי' דיין בסיגעט מח"ס 'אמרי בינה'). שו"ב בסיגעט בשנת תרס"א [ראה להלן בערך רבי נפתלי צבי הלוי הלר]. (ראש השוחטים בסיגעט. בשנת תרס"ז עלה לירושלים).

פה. **רבי יצחק איציק ויינווארם** שו"ב בבוהר (*BUR ST. MIKLOS*) בשנת תרכ"ז. רצוף מכתב המלצה מרבי יעקב בר"ש פישר 'חו"פ ק"ק בוהר והגלילו' (תרכ"ז). (140)

פו. **רבי יצחק פרידמן** נולד בשנת תר"ל לאביו רבי ישראל פרידמן מאונגוואר. שו"ב בפארקאשד משנת תרנ"ח תחת דגלו של רבי אברהם ליב טרוצר אב"ד שאק סעליצע. לאחר מכן בדערעטשקע משנת תרס"א. ומשנת תרס"ג שו"ב בראר (*RARA*) תחת דגלו של רבי יעקב סנידרס אב"ד ראב סיגעט, בה כיהן עדיין בשנת תרס"ד. רצוף 'קבלות' מרבי מאיר וייס שו"ב בראדוואנקא (ליד אונגוואר) שלמד אצלו מלאכת השו"ב (תרנ"ז); רבי אלעזר לעוו אב"ד אונגוואר (תרנ"ז); רבי גרשון וואלף בנעט דיין ומגיד באונגוואר (תרנ"ז); רבי שלמה זלמן ברודא דיין באונגוואר (תרנ"ז); רבי אברהם ליב טרוצר אב"ד שאק סעליצע (תר"ס); רבי יוסף ליב סופר אב"ד דערעטשקע (תרס"ב). (282)

פז. **רבי יצחק רוזנברג** שו"ב בלאזע (*PALYANKA LIP JLOZVA*) מחוז בערעג) בשנת תרס"ג. (131)

פח. **רבי יצחק דוב איצקוביץ** שו"ב באלשא יארע (*ALSOYARA*) מחוז אראניוש טורדא) בשנת תרס"ג. נסמך ע"י הדיין בסיגעט, הרב הצדיק ז"ל מדעש [רבי משה פנעט], האב"ד קראלי [רבי יעקב משה שוורץ], פעהער יארמוט [כנראה רבי אברהם בנימין הלוי יונגרייז] וטורדא [כנראה רבי בנציון וועזל]. (112)

פט. **רבי יצחק מאיר קליין** מוצאו מאלמאשד (מחוז ביהאר). שו"ב בק' טאריאן (*KOROS TARYAN*) במחוז ביהאר. רצוף 'קבלות' מדייני גראסוורדיין רבי

פנחס צימטבוים ורבי יעקב שלום קליין (תרס"ג) ורבי משה הרש פוקס אב"ד גראסווארדיין (תרס"ג). כן נסמך ע"י הרב מווירטעש [רבי יעקב צבי קלטמן], והרב מבאלקאן [רבי אברהם יעקב רייניץ]. (224, 225)

צ. **רבי יצחק מרדכי הכהן גרוס** יליד תרל"ב. גר במונקאטש. שאר בשרו של רבי משה הלוי יונגרייז אב"ד קאשוי. בשנת תר"ס למד את מלאכת השו"ב אצל קרובו השו"ב בפארארא, ושימש גם תח"י השו"ב דקאשוי. משנת תר"ס שו"ב בגליל סיקסא תחת דגלו של רבי שאול עהרנפלד אב"ד סיקסא במשך שנה ומחצה, ומשנת תרס"א שו"ב באינאטשקא (ליד פילעק, מחוז ג'ומור), תחת דגל רבי משה ליב גרינפלד אב"ד רימאסעטש, בה כיהן עדיין בשנה שלאחריה [אז היו לו שני ילדים]. רצוף 'קבלות' מרבי חיים מרדכי אדלר אב"ד פארארא (תר"ס. 'קרובו הרב דקאשוי אינו מסמיך למי שאינו גר במקומו'); רבי יוסף אלימלך כהנא אב"ד זשאדאן (תר"ס); רבי פנחס הלוי ביליצר אב"ד סערענטש; רבי שאול עהרנפלד אב"ד סיקסא (תרס"א). (152)

צא. **רבי יקותיאל דוב גבירץ** ב"ר משה גבירץ שו"ב בקאצקא (ליד דעש). תלמיד רבי שמחה בונם סופר אב"ד פרשבורג. את מלאכת השו"ב למד עוד בבחרותו בשנת תרנ"ה. משנת תרנ"ו שו"ב בנעדיעד (גליל שאק סעליצע), ועדיין כיהן שם בשנת תרנ"ט. משם נתמנה לשו"ב בטעט. רצוף 'קבלות' מרבי שמחה בונם עהרנפלד אב"ד מאטערסדארף (תרנ"ה); רבי אהרן שמואל אסאד אב"ד סערדאהעל (תרנ"ז); רבי גרשון שטרן אב"ד מאראש לודאש (תרנ"ח); רבי אברהם ליב טרוצר אב"ד שאק סעליצע (תרנ"ט. 'מוסמך להורות בדיני וושט'); רבי דוד ניימן רב"ד פרשבורג ורבי ליב פרידמן דיין שם (תרס"א). (שימש בטעט עד לחורבן הקהלה. נהרג עקה"ש כ"ג סיון תש"ד). (84)

צב. **רבי יקותיאל יוסף וייס** שו"ב בווארי (כנראה ליד סאטמאר) בשנת תרנ"ט [ראה לעיל בערך בנו רבי חיים מאיר יחיאל וייס]

צג. **רבי ישעי' עלבויגן** נולד בשנת תרכ"ד לערך לאביו 'הרב' יעקב קאפל עלבויגן (בשנת תרנ"ז היה עדיין בין החיים). שו"ב בטשענגר משנת תרנ"ה, לאחר מכן שו"ב בווערפעלעט משנת תרנ"ז, ומשם נתמנה בשנת תרנ"ח לשו"ב בסעטשין, בה כיהן עדיין בשנת תרס"א [אז היו לו שני ילדים]. רצוף 'קבלות' מרבי אברהם הלוי יונגרייז אב"ד טשענגער (תרנ"ז); רבי משה טננבוים אב"ד ווערפעלעט (תרנ"ח) ורבי שלמה מילר אב"ד סעטשין (תרס"א). כן נסמך ע"י הרה"ג דאונגוואר [רבי אלעזר לעוו], רבי אברהם יצחק גליק אב"ד טאלטשאווא והרה"ג דאוהעל. (155, 153)

צד. **רבי ישעי' נתן פריילין** נולד בבארדיוב בשנת תרל"ג (לאביו רבי משה צבי פריילין). תלמיד רבי משה גרינוולד אב"ד חוסט ורבי ישעי' עהרנפלד אב"ד שוראן. משנת תרנ"ט שו"ב בטירנוי, בה כיהן עדיין בשנת תרס"ג [אז היו לו שני בנים ובת אחת]. (בשנת תרס"ה שו"ב ביעמערינג. כן שימש כשו"ב ומו"צ בפעלעדהאזא, בנעמעש אטשא בשנת תרע"ג, ובשימלויא בשנת תרס"ט). נסמך ע"י רבו רבי משה גרינוולד אב"ד חוסט, רבו רבי

ישעי׳ עהרנפלד אב״ד שוראן, רבי שמעון עהרנפלד אב״ד מיהאלאוויץ, רבי שלמה צבי שטרסר אב״ד טירנוי ולאחר מכן בדעברצין (׳שתחתיו שירתתי כאן׳) ורבי אברהם רייכנברג אב״ד טירנוי (׳המרא דאתרא כעת [בטירנוי בשנת תרס״ג]... מלפנים אב״ד סעקעלהיד׳). (כן נסמך להוראה ע״י רבי שמואל ענגל אב״ד ראדמישלא, רבי מרדכי ליב וינקלר אב״ד ה׳ מאד ורבי ישעי׳ זילברשטיין אב״ד ווייצען. לאחר מכן שו״ב ומו״צ בסאבאדקא. ההדיר מחדש את הספר ׳שערי דורא השלם׳ ב״ח עם הוספותיו, נהרג עקה״ש בשנות השואה). (99)

צה. **רבי ישראל גרוס** יליד תרל״ה. שו״ב באטורקעז משנת תרנ״ח, שם כיהן עדיין בשנת תרס״ב. רצוף ׳קבלה׳ מרבי ישראל רייך אב״ד באטורקעז (תר״ס), וכן מכתב המלצה מרבי יצחק אייזיק שטרן דיין במישקאלץ (תר״ס). (271, 256, 227, 198, 182, 130, 4)

צו. **רבי ישראל יעגענדארף** שו״ב בקהלה סמוכה לפאפא, ולאחר מכן שו״ב בסיל (שופרון) תחת דגל הרב מבעלעד (במכתבו אל רבי משה ליב שיף בצעהלים [ללא תאריך] הוא מציין: ׳נתמעטו הפרנסות כאן עקב אגודת הגויים פעראיין, והוכרחו אנשי שלומינו לעזוב דירתם כאן׳). (32)

צז. **רבי ישראל מרגליות** שאר בשרו של רבי צבי הרש שפירא אב״ד מונקאטש. רבי דוד אולמן אב״ד לאקענבאך הוא ממכיריו. שו״ב בקהלת הספרדים במישקאלץ משנת תרנ״ג. בשנת תרס״ג עדיין כיהן שם. רצוף מכתב המלצה של רבי יצחק אייזיק שטרן דיין במישקאלץ אל מחותנו ראש הקהלה רבי משה יהודה שיף (תר״ס). (בשנת תרע״ב שו״ב בטשעטשאוויץ, ועדיין כיהן שם בשנת תרפ״ו). (289, 212, 182, 60)

צח. **רבי ישראל איסר גלנץ** בן רבי שלמה זלמן גלנץ שו״ב בגראסווארדיין. תלמיד רבי משה צבי פוקס אב״ד גראסווארדיין. שו״ב בבאניהאד משנת תרנ״ח, ושנה לאחריה שו״ב בקעזמארק, בה כיהן עדיין בשנת תר״ס. לאחר מכן באדא, כנראה שימש גם שם כשו״ב (אולי משנת תר״ס). רצוף ׳קבלות׳ מרבי אליעזר חיים דייטש אב״ד באניהאד (תרנ״ט) ורבי אברהם גרינבורג אב״ד קעזמארק (תר״ס). כן נסמך ע״י רבו רבי משה צבי פוקס אב״ד גראסווארדיין, רבי משה שמואל גלזנר אב״ד קלויזנבורג ורבי מנחם מנדל שטרן אב״ד פילדעש. (203)

צט. **רבי ישראל זאב** שו״ב במיהאלפאלווא בשנת תרמ״ח [ראה לעיל בערך רבי חיים יהודה שלזינגר].

ק. **רבי ישראל זאב גרינפלד** יליד שימלויא. תלמיד רבי מאזעס חיים ליטש רוזנבוים בשימלויא וקליינווארדיין ורבי משה סופר אב״ד טיסאפירעד. חתן רבי נתן וואלף [אחי רבי שלום משה וואלף שו״ב באונגוואר]. למד מלאכת השו״ב אצל השובי״ם דאונגוואר בשנת תרס״ג. רצוף ׳קבלות׳ מדודו רבי שלום משה וואלף שו״ב באונגוואר (תרס״ג); רבי דוד ברוינפלד שו״ב באונגוואר (תרס״ג); רבי מאיר פרישמן שו״ב באונגוואר; רבי גרשון וואלף בנעט רב״ד אונגוואר (תרס״ג); רבו רבי מאזעס חיים ליטש רוזנבוים אב״ד קליינווארדיין (תרס״ג) ורבו

רבי משה סופר אב"ד טיסא פירעד (תרס"ג). (105, 65, 64, 38)

קא. **רבי ישראל חיים וויס** שו"ב בב' סעמיהאלי בשנת תרס"ב, בה כיהן עדיין בשנה שלאחריה. (52/א, 26)

קב. **רבי ישראל שרגא ווילקאוויטש** שו"ב בפרשבורג בשנת תרס"א [ראה לעיל בערך רבי יהודה אייבנשיץ]

קג. **רבי ליביש שלזינגר** שו"ב באלאפ בשנת תרנ"א תחת דגל הרב מצעצע. משנת תרנ"ב שו"ב בגליל אילאק. שנה לאחריה נתמנה לשו"ב בקעצעל ומשנת תרנ"ז בוואדקערט, בשני הקהלות תחת דגל רבני קיש קערעש. משם נתמנה בשנת תרס"ב לשו"ב בדונא מאטש (*DUNA MACS*) מחוז אסטרגום, בה כיהן עדיין בשנת תרס"ד. רצוף 'קבלות' מרבי יואל אונגר אב"ד פאקש (תרמ"ד); רבי אליעזר זוסמן סופר אב"ד פאקש (תרנ"ז); רבי אברהם ליב טרוצר אב"ד צעצע (תרנ"א); רבי פנחס הכהן שטיינר אב"ד אילאק (תרנ"ג); רבי יהודה הכהן קרויס אב"ד יאנקאוויטץ (תרנ"ט. 'מוסמך להורות בדיני ושט וצוה"ג.. יורה יורה') ורבי דוב לעבלאוויטש אב"ד קיש קערעש (תרס"ב. 'ששה שנים תחת יד אדומו"ר רבי משולם רובינשטיין ושלשה תחת ידי'). (235)

קד. **רבי מאיר וויס** שו"ב בראדוואנקא בשנת תרנ"ז [ראה לעיל בערך רבי יצחק פרידמן].

קה. **רבי מאיר פרישמן** שו"ב באונגוואר בשנת תרס"ג [ראה לעיל בערך רבי ישראל זאב גרינפלד]

קו. **רבי מאיר שפיטץ** שו"ב ברודא באנניא (*RUDA BANYA*) מחוז בורשוד בשנת תרס"ב (ב' דחנוכה). וכנראה בשנה ההיא עבר לכהן כשו"ב בפורטשאלמא (מחוז סאטמאר. שם היה כבר בפרשת קדושים). נסמך ע"י הרבנים דסאטמאר, טשענגער וקראלי. (190, 145)

קז. **רבי מאיר חיים לפקוביץ** יליד באדראג סענטעש (מחוז זעמפלן) בשנת תרל"ג. תלמיד רבי אהרן שמואל אסאד אב"ד סערדאהעל במשך שלש שנים. למד מלאכת השו"ב אצל השובי"ם בפאפא בשנת תרנ"ו. משנת תרנ"ז שו"ב בנאדי איגמאנדי שבגלילות אטש, משם נתמנה בשנת תר"ס לשו"ב בפרויענקירכן, בה שימש עדיין בשנת תרס"ג [אז היו לו שלשה ילדים]. רצוף 'קבלות' מרבי משה ארי' רוט אב"ד פאפא (תרנ"ו); רבו רבי אהרן שמואל אסאד אב"ד סערדאהעל (תר"ס) ורבי יעקב קאפל קרויס אב"ד אטש (תר"ס). (96)

קח. **רבי מיכאל קונשטאט** (נולד בשנת תר"א לאביו רבי אליעזר ליפמן קונשטאט מפרשבורג). שו"ב בפרשבורג בשנת תרס"א. [ראה לעיל בערך רבי יהודה אייבנשיץ]. (נפטר י' סיון תרע"ו ושם מנו"כ).

קט. **רבי מנחם קליין** נולד באונגוואר בשנת תרל"א. תלמיד רבי משה פולק אב"ד באניהאד ורבי יהודה גרינוולד אב"ד סאטמאר. מאחר שהיה מחוסר פרנסה למד את מלאכת השו"ב בגראסווארדיין. נסמך ע"י רבי פנחס צימטבוים רב"ד גראסווארדיין; רבי משה הרש פוקס אב"ד גראסווארדיין; רבי יהוסף רוטנברג אב"ד קאסאן ורבי עמרם בלום אב"ד בערטי אויפאלו. משנת תרנ"ט שו"ב בטשיטשא (*CSUCSA*) תחת דגל

האב"ד קלויזנבורג, ועדיין כיהן שם בשנת תרס"ב. (272)

קי. **רבי מנחם מאניס דייטש** תלמיד רבי מנחם בראדי אב"ד קאלוב ורבי משה גרינוולד אב"ד חוסט. נשא אשה מקהלת סאבראנץ, ודר שם כמה שנים. משנת תר"נ שו"ב בגעוויטץ תחת דגל רבי אלעזר לעוו אב"ד אונגוואר. לאחר מכן שו"ב בבאנרעווע משנת תרנ"ב תחת דגל רבי יעקב טננבוים אב"ד פוטנאק. משם נתמנה בשנת תרנ"ג לשו"ב בסעטשין, עד להתמנותו בשנת תרנ"ט לשו"ב בפאקש, בה כיהן עדיין בשנת תרס"ב. רצוף 'קבלות' מרבו רבי משה גרינוולד אב"ד קליינוורדיין (תר"נ); רבו רבי מנחם בראדי אב"ד טאש (תר"נ); רבי מנשה שמחה פרידמן אב"ד סאבראנץ (תרנ"א); רבי אלעזר לעוו אב"ד אונגוואר (תרנ"א); רבי יעקב טננבוים אב"ד פוטנאק (תרנ"ג) ורבי שלמה מילר אב"ד סעטשין (תרנ"ט). (146)

קיא. **רבי מנחם מנדל בוימל** יליד סערדאהעל. למד את מלאכת השו"ב בעיר מולדתו בשנת תרנ"ז. משנת תרנ"ז שו"ב במאדיאר תחת דגל רבי יצחק ברזניץ אב"ד ווארטבערג במשך שנה ומחצה, לאחר מכן בגאלאנטא עד שנת תר"ס. לאחר מכן שו"ב בקהלה ליד סערעד, בה כיהן עדיין בשנת תרס"ג. רצוף 'קבלות' מרבי אהרן שמואל אסאד אב"ד סערדאהעל (תרנ"ז); רבי יצחק איציק ברזניץ אב"ד ווארטבערג (תרנ"ח); רבי יוסף צבי דושינסקיא אב"ד גאלאנטא (תר"ס); רבי משה מרדכי פשרהופר אב"ד סערעד (תרס"ג) ורבי דוד וועסעלי דיין בסערעד (תרס"ג). (102, 101, 100, 39)

קיב. **רבי מנחם מנדל וויטץ** שו"ב בזאטור בשנת תרס"א [ראה להלן בערך רבי פסח ברנדסדורפר].

קיג. **רבי מנחם מנדל פרוכטר** נולד באויבער ווישווא בשנת תרל"ז. חתן האב"ד סיל שארקאן [רבי עזריאל ברוין]. שימש כשו"ב בגליל בעלעד יותר משלש שנים תחת דגל האב"ד דשם רבי שמעון חיים פלנר. בשנת תרס"ג גר בטשארנא [כנראה שו"ב שם. ללא ילדים]. רצוף 'קבלה' מרבי יואל פלנר אב"ד בעלעד (תרס"ג). כן נסמך ע"י רבי גבריאל מילר דיין במאטערסדארף, רבי שמחה בונם עהרנפלד אב"ד מאטערסדארף ורבי שמעון חיים פלנר אב"ד בעלעד. (126, 121)

קיד. **רבי מנחם מנדל קאליקר** שו"ב במארגרטין בשנת תרס"ג [ראה לעיל בערך רבי אברהם מינדסנט ובערך חתנו רבי יעקב גוטסמן].

קטו. **רבי מרדכי ברגר** נסמך ע"י רבי מאיר טננבוים אב"ד פוטנאק, רבי משה דייטש אב"ד שאלגאטאריאן, רבי שרגא צבי טננבוים אב"ד מעזאטשאט, רבי שמואל זאב סג"ל יונגרייז אב"ד ביהאר נאדי באיאם ו'הרב החסיד' דטיסא ליק. שו"ב בביהאר נאדי באיאם בשנת תר"ס, ובשנת תרס"ג שו"ב בבורשוד מעזא קערעסטעש. (295, 88)

קטז. **רבי מרדכי גרין** גר באוהעל, שם למד ושימש אצל השו"ב רבי יוסף צבי בשנת תרנ"ט. בשנת תר"ס שימש כשו"ב כמה חדשים באוגראטץ תחת דגלו של

רבי חיים צבי רייך אב״ד נאוואק. לאחר מכן בשאק סעליצע, בה כיהן עדיין בשנת תרס״ד. רצוף ׳קבלות׳ מרבי צבי הכהן דיק דיין באוהעל (תרנ״ט); רבי אברהם יצחק גליק אב״ד טאלטשאווא (תרנ״ט); רבי חיים צבי רייך אב״ד נאוואק ואסלאני (תר״ס) ורבי אברהם ליב טרוצר אב״ד שאק סעליצע (תרס״ג). כן נסמך ע״י רבי יהודה גרינוולד אב״ד סאטמאר, רבי שמעון סופר אב״ד ערלוי; רבי שמחה בונם סופר אב״ד פרשבורג ורבי יוסף צבי שו״ב באוהעל. (276, 241, 28)

קיז. **רבי מרדכי ליפשיץ** נולד ברוסיה בשנת תרכ״ח לאביו רבי יהודה אליעזר ליפשיץ. שימש בארץ מולדתו כשו״ב וגם להורות בעניני או״ה. הוכרח לעזוב משמרתו מחמת גזירת המלכות׳, ונתמנה בשנת תרנ״ב לשו״ב בגיהמעש (*GHYMES*) בגלילות קהלת נייטרא, בה כיהן עדיין בשנת תרס״ג [היה לו אז ילד אחד]. רצוף ׳קבלות׳ מרבי אברהם ליב שטרן אב״ד שאק סעליצע (תרנ״ב); רבי אליעזר רוזנר אב״ד נייטרא (תרנ״ו) ורבי משה כ״ץ אב״ד נייטרא (תרס״ג). כן נסמך ע״י רבנים מארץ מולדתו רוסיה. (233, 232, 211, 118, 117, 116, 115)

קיח. **רבי מרדכי כ״ץ קאהן** שו״ב בטשארנא בשנת תרס. (279)

קיט. **רבי מרדכי שוורץ** ב״ר יצחק אהרן (ראש השוחטים בסיגעט, וחתן ר׳ אברהם ארי׳ ליב ביינהורן שו״ב במונקאטש). שו״ב בסיגעט בשנת תרס״א [ראה להלן בערך רבי נפתלי צבי הלוי הלר]. (שו״ב וראש השוחטים בסיגעט במשך כ״ו שנה. מח״ס ׳לוטה בשמלה׳ על ׳שמלה חדשה׳. נפטר י״ט אדר א׳ תרע״ט ומנו״כ בסיגעט).

קכ. **רבי מרדכי יהודה מרקוביץ** שו״ב באלוועד (אילוועט. *NAGY OLYVED* במחוז אסטרגום) בשנת תרס״ב. בשנה ההיא נחנך בית הכנסת במקום. כנראה נתקבל אז לשו״ב בצעהלים. (215, 214, 144)

קכא. **רבי מרדכי ליב רוטמן** יליד תרל״ה. מצאצאי רבי יהודה כהנא אב״ד סיגעט בעל ׳קונטרס הספיקות׳. תלמיד רבי נפתלי הכהן שוורץ אב״ד ה׳ מאדע. בשנת תרנ״ו (לאחר נישואיו) למד מלאכת השו״ב אצל רבי שמעון אמסל שו״ב באוהעל. שו״ב בערלוי בשנת תרנ״ז, לאחר מכן ביאנקאוויטץ במשך שנתיים עד שנת תרנ״ט, משם נתמנה לשו״ב בקראנשטאט (בראשוב), ובשנת תר״ס נתמנה לשו״ב בבית חרושת לנקניק בסעבען (הערמאנשטאט) שבהכשר רבי שמעון פולק אב״ד בעלעניעש, שם כיהן עדיין בשנת תרס״ב [אז היו לו שני בנים ושני בנות]. במכתבו לצעהלים בשנה זו הוא מתנצל שאינו יכול לבוא לנסיון מכיון ש׳נותן ההכשר לא מרשה לשו״ב אחר לשחוט במקומו שלא עמד לנסיון אצלו׳. רצוף ׳קבלות׳ מרבי שמעון אמסל שו״ב באוהעל (תרנ״ו); רבי ישעי׳ קנפפלר דיין באוהעל (תרנ״ו); רבו רבי נפתלי הכהן שוורץ אב״ד ה׳ מאדע (תרנ״ו); רבי יעקב שפירא אב״ד טערצאל (תרנ״ו); רבי שמעון סופר אב״ד ערלוי (תרנ״ז); רבי יהודה הכהן קרויס אב״ד יאנקאוויטץ (תרנ״ט); רבי בנציון וועזעל אב״ד קראנשטאט (תר״ס). כן נסמך ע״י רבי יהושע פאלק סג״ל יונגרייז אב״ד סאנטוב

ורבי משה מרדכי פשרהופר אב״ד סערעד. (258, 234, 201, 172, 167, 165)

קכב. **רבי משה אונגר** יליד תר״כ. שימש כשו״ב בכמה קהלות, וביניהם בקיש קערע (בגליל רבנות ערדאטעלעק) במשך שנה. בשנת תרנ״א עזב את משרת השו״ב בוואטא (בסביבות אבראהאם), ׳מחמת שנתמעטה העדה׳, לאחר ששימש שם כמה שנים. בשנת תרס״ב שו״ב באבאדסאלאק [אז היו לו ארבעה ילדים. ׳פה ישנו קהלה עם ששים משפחות אורטודוקסיות. זה שמונה שנים הצטרפה לקארצאג]. רצוף ׳קבלות׳ מרבי שרגא צבי טננבוים אב״ד טשאטה (תרמ״ז); רבי שבתי בר״י ברוינפלד אב״ד ערדא טעלעק ורבי שמואל גינז אב״ד אבראהאם (תרנ״א). (158)

קכג. **רבי משה אייבנשיץ** שו״ב בשוראן (שם כיהן כבר בשנת תרנ״ד). בשנת תרס״ג כבר לא היה בין החיים. [ראה לעיל בערך חתנו רבי אברהם מאנדל].

קכד. **רבי משה גבירץ** שו״ב בקאצקא (ליד דעש). [ראה בערכי בניו רבי יקותיאל דוב גבירץ ורבי שלום גבירץ].

קכה. **רבי משה כהנא** יליד תרל״ו. שו״ב ברימאסעטש משנת תר״ס, בה כיהן עדיין בשנת תרס״ב. (195)

קכו. **רבי משה הלוי לאווי** ב״ר יהודה הלוי. תלמיד רבי נח ברוך פישר אב״ד עפעריעס בעת כהונתו בפישטיאן [למד עמו שם רבי יצחק ב״ר שמואל שיף מצעהלים]. בשנת תרס״ב נשא בת ׳ת״ח וצדיק נ״י׳. למד את מלאכת השו״ב בטאפאלטשאהן בשנת תרס״ג, וכנראה ששם התגורר. רצוף ׳קבלות׳ מהשובי״ם בטאפאלטשאהן רבי אהרן זאב וואלף ב״ר אברהם אברהמזון ורבי הלל מאיר גרוזינגר (תרס״ג); רבי כלב פייבל שלזינגר אב״ד טאפאלטשאהן (תרס״ג); רבי יצחק שווייגר רב״ד טאפאלטשאהן (תרס״ג). כן רצוף ׳כתב מורינו׳ מרבו רבי נח ברוך פישר אב״ד עפעריעס (תרס״ב). (90, 89, 42, 41)

קכז. **רבי משה לאנגר** שו״ב בבארדיוב בשנת תר״ס. (290, 135)

קכח. **רבי משה שטיינר** שו״ב ומו״צ בטיסא בעא בשנת תרס״ג. נסמך ע״י האב״ד גראסווארדיין [רבי משה הרש פוקס], אוי ווארוש [רבי נתנאל הכהן פריד], טיסא פירעד [רבי משה סופר], טשעטשע ועוד. (37)

קכט. **רבי משה דוד ביליצר** שו״ב בקאבערסדארף בשנת תרפ״ג. (69)

קל. **רבי משה זאב וואלף ראמער** נולד בשנת תרל״ג בנירעדהאז. משנת תרנ״ח שו״ב ביאנקאוויטץ, שם כיהן עדיין בשנת תרס״ג [היו לו אז שני בנים ובת]. רצוף ׳קבלה׳ מרבי יהודה הכהן קרויס אב״ד יאנקאוויטץ (׳ומצפה לבא לטובה לק״ק לאקענבאך׳, יום א׳ אחרי תרס״ב). כן נסמך ע״י רבי שלום קוטנא אב״ד אייזנשטאט, רבי דוד ניימן רב״ד פרשבורג, רבי גרשון שטרן אב״ד מאראש לודאש ורבי יצחק ברעזניץ אב״ד ווארטבערג. (268, 157, 85)

קלא. **רבי משה יהושע דווארקין** שו״ב ביאנקאוויטץ בשת תר״ס. נסמך ע״י רבי אליעזר חיים דייטש אב״ד באניהאד ורבי ישעי׳ זילברשטיין אב״ד וואיטצען. רצוף

המלצה מרבי יהודה הכהן קרויס אב"ד יאנקאוויטץ (תר"ס). (228)

קלב. **רבי משה ליב שוורצבארד** שו"ב בבאן קעסי (*BANKESZI* מחוז נייטרא) בשנת תרס"ב. (154)

קלג. **רבי משה מאשיל הירשהורן** שו"ב באפאגי (*APAGY*) בבית פרטי תחת דגל האב"ד קאלוב רבי מנחם בראדי משנת תרס"ג. משנת תרע"א שו"ב בנאסוד. 'באתי לגליציה ונתקבלתי בבוטשאטש, ואיני יכול לקבל המשרה עקב חוסר דירה'. בשנת תרפ"ג ותרפ"ד גר בזאגארז (גליציה) [אז היו לו שני בנים ושתי בנות]. במכתב פניה אל קהלת צעהלים מעת היותו בביקור במ' אוסטרוי הוא מציין 'ר' חיים ליב ראמראז סופר מעירנו העירני שאציע א"ע לשו"ב, הייתי שמונה שנים שו"ב בארץ הגר'. נסמך ע"י רבי מנחם בראדי אב"ד קאלוב, הרב דסאמאש אוויואר [רבי יצחק יוסף הכהן], הרה"ג דק"ק לבוב והרה"ג דק"ק סטריא סטניסלאב ועוד. (79, 67, 66, 13)

קלד. **רבי משה מרדכי קורנפלד** שו"ב בטשארנא בשנת תרס"א [ראה לעיל בערך חתנו רבי אברהם ירוחם גוטליב].

קלה. **רבי משה צבי גוטליב** שו"ב בדעש בשנת תרנ"ד [ראה לעיל בערך רבי אלטר אייזין].

קלו. **רבי ניסן פרידמן** שו"ב בסאטמאר בשנת תרנ"ה, תרנ"ט [ראה לעיל בערך רבי דוד מאיר יאקאב ורבי חיים מאיר יחיאל וייס].

קלז. **רבי נפתלי מנחם** שו"ב בבארשא בשנת תרס"ד [ראה להלן בערך רבי שלמה קאנדל].

קלח. **רבי נפתלי צבי הלוי הלר** נולד בסיגעט בשנת תרל"א לאביו רבי נתן נטע הלוי (בשנת תרס"א כבר לא היה בין החיים). רבי שלמה דוב הלוי הלר דיין בסיגעט היה שאר בשרו. בעיר מולדתו למד את מלאכת השו"ב. בשנת תרס"ב שו"ב (זמני) בנייאפעסט [אז היו לו שני בנים ושני בנות]. רצוף 'קבלות' מרבי מרדכי ב"ר יצחק אהרן נ"י שוורץ שו"ב בסיגעט (תרס"א. 'למד אצלנו מלאכת השו"ב); רבי יצחק אהרן ב"ר נחום [שוורץ] ז"ל שו"ב בסיגעט (תרס"א); רבי שלמה ליב טאבאק דיין בסיגעט (תרס"א) ורבי יהושע ברוך רייניץ אב"ד טשעטשאוויץ (תרס"ב). (159)

קלט. **רבי נתן אלי' לבוביץ** (בן רבי משה יהודה לבוביץ אב"ד זענטא). נסמך ע"י רבי שלמה ליב טאבאק דיין בסיגעט. גר בבארשא בשנת תר"ס [לא צוין אם שימש שם כשו"ב]. (125)

קמ. **רבי עמרם קורצווייל** (חתן רבי אליעזר ליפמן קונשטאט מפרשבורג). שו"ב בפרשבורג בשנת תרס"א [ראה לעיל בערך רבי יהודה אייבנשיץ]. (נפטר ב' אייר תרע"ח ושם מנו"כ. חתנו רבי שמואל דונט, רב דח"ק בפרשבורג. מח"ס חדושי שמואל הרמש"י).

קמא. **רבי פייש פלדברנד** שו"ב בשאמבאקרעט (מחוז נייטרא) בשנת תר"ס. (216)

קמב. **רבי פנחס הכהן קאהן** נולד ברודנא ניידארף בשנת תר"כ. תלמיד רבי מנחם כ"ץ פרוסטיץ אב"ד צעהלים

(בשנת תרל"ח), רבי משה שיק אב"ד חוסט ורבי שמואל עהרנפלד אב"ד מאטערסדארף. בשנת תרנ"ב התגורר בפרשבורג ולמד את מלאכת השו"ב אצל השו"ב בפעזינג. בשנה ההיא נתמנה לשו"ב בטאלאש (*TALLOS*. דיאסעג מחוז פרשבורג) תחת דגל הרב מיאקא, ובה כיהן עדיין בשנת תר"ס [אז היו לו שלשה בנים ושלש בנות]. במכתבו אל קהלת צעהלים הוא מציין כי 'בפרשת תרומה לא אוכל לצאת מפה כי כל בני הח"ק נקראים לס"ת'. רצוף 'קבלות' מרבי אהרן וילהיים אב"ד פעזינג (תרנ"ב); רבי משה שמעון הלוי אב"ד יאקא (תרנ"ב. תעודה נוספת ממנו 'בעת נסיעתו מיאקא' — 'יאקא ר"ח כסלו תרנ"ג... ומצ"פ לק"ק פ"ק'); רבי מרדכי מאיר בנעט ('כג' חדשים אחר שבא ליאקא, אשר נתקבל כעת לקהלת שטיינמאנגר' [בשנת תר"ס]). (149, 148)

קמג. **רבי פנחס שכטר** מוצאו ממילניצא (גליציה). בשנת תר"ס גר בווינה. רצוף מכתב על מהימנותו מרבי נחמי' פרידמן רב ביהכנ"ס מרפא לנפש בווינה, ומכתב נוסף ממנו שבירר שלא היה נמנה בין תלמידי ה'קאנסרוואטריום' שם. שו"ב בצעהלים בשנת תרס"א [ראה להלן בערך רבי פסח ברנדסדורפר]. (אולי בנו הוא רבי חיים ב"ר פנחס שכטר. שו"ב במילניצא, ולאחר מכן אב"ד יאנוב. מח"ס מקור מים חיים, שונה הלכות ושא"ס. נהרג עקה"ש בשנת תש"ג). (294, 286, 275, 132)

קמד. **רבי פסח ברנדסדורפר** יליד תרכ"ו. למד את מלאכת השו"ב בצעהלים בשנת תרס"א. שו"ב (ממלא מקום) בקעמפען. בשנת תרס"ב גר בזאטור [את המכתב לקהלת צעהלים כתב בקראקא. אז היו לו שלשה ילדים]. רצוף 'קבלות' מהשוביו"ם דצעהלים רבי דוד פטמן ורבי פנחס שכטר (תרס"א); רבי דוד פרידמן אב"ד צעהלים ('ממשפחת חתני הה"ג [רבי מרדכי רוטנברג] נ"י'); רבי אברהם מרדכי הכהן גוטווירט אב"ד זאטור (תרס"א); רבי מנחם מנדל וייטץ שו"ב בזאטור (תרס"א. 'מה יקרה תעודת מרן שליט"א אב"ד צעהלים') ורבי אלעזר מינץ אב"ד קעמפען. (150)

קמה. **רבי פסח צבי טאבאק** יליד סיגעט. בן אחי רבי שלמה ליב טאבאק רב"ד שם בעל 'ערך ש"י'. חתן רבי שלמה זלמן קליין שו"ב בשימלויא. את מלאכת השו"ב למד אצל חמיו בשימלויא, וכן שימש אצל רבי יהודה שו"ב בזשיבא. בשנת תרס"ב שו"ב בערדאד (קאראלי ערדאד, *ERDAD*, מחוז סאטמאר). רצוף 'קבלה' מרבי יחזקאל בנעט אב"ד ס' וואראהל (תרס"ב), וכן מכתבי המלצה מחמיו רבי שלמה זלמן קליין שו"ב בשימלויא (תרס"ב). (213, 163, 162)

קמו. **רבי צבי אונסדורפר** יליד תר"ל. נסמך ע"י רבי אליעזר חיים דייטש אב"ד באניהאד, רבי אייזיק עזריאל קעלער אב"ד שאמקוט ורבי שמואל רוזנברג אב"ד אונסדארף. שו"ב בטיסא דאדא בשנת תרס"ב [ללא ילדים]. (199)

קמז. **רבי צבי ברעזניץ** בן רבי יוסף ברעזניץ אב"ד וואכטערליץ (וחתן רבי שלמה הס מוואיטצען). משנת תרנ"ו שו"ב בטאראק באלינט תחת דגל הרבנות האורטודוקסית בבודאפעסט, ומשנת תרנ"ט שו"ב בראקאשפאלאטא, בה כיהן עדיין בשנת תרס"ב. נסמך ע"י רבי ישעי' זילברשטיין אב"ד וואיטצען, רבי יעקב

קאפל רייך אב"ד בודאפעסט ורבי יעקב שלום סופר דיין בבודאפעסט. (156)

קמח. **רבי צבי גרוס** שו"ב בפעלדעברא (*FELDEBRO*) מחוז העוועש, תחת דגל הרב מוועהרפעלעט. (239)

קמט. **רבי צבי הרש לאווי** שו"ב בפרויענקירכען בשנת תרס"ב [ראה לעיל בערך חתנו רבי בנציון לעהרמן].

קנ. **רבי צבי אליעזר הוכהייזר** נולד בזבאראב לאביו רבי יצחק הוכהייזר. תלמיד רבי חיים מרדכי אדלר אב"ד פאררא. את מלאכת השו"ב למד בסאטמאר. רצוף 'קבלות' מרבי משה דוד וינטרניץ רב"ד סאטמאר (תרס"א); רבו רבי חיים מרדכי אדלר אב"ד פאררא (תרס"א. 'למד אצלי בימי בחרותו עוד בהיותי במעדיסא') ורבי פנחס הלוי ביליצר אב"ד סערענטש (תרס"א). (129, 93, 8)

קנא. **רבי צבי ארי' ברייער** יליד תרל"ח. שו"ב בוויזלקעלעט בשנת תרס"ד. (292)

קנב. **רבי צבי ארי' ברנשטיין** משנת תרנ"ב שימש כשו"ב. בשנת תרס"ב שו"ב בווישניעץ (ליד טארנאפאל, גליציה). רצוף מכתב פניה אל קהלת צעהלים מרבי אברהם שכטר שו"ב בזאלאשיץ שבגליציה (תרס"ב). (186, 184)

קנג. **רבי צבי יהודה הרשטיין** יליד תרכ"ז. נסמך ע"י רבי ישראל אפרים פישר סופר אב"ד ה' נאנאש, רבי שרגא צבי טננבוים אב"ד טשאטה ורבי יהודה גרינפלד אב"ד ב' סעמיהאלי. שו"ב בהאידו שאמשן משנת תרנ"ג, ובה כיהן עדיין בשנת תרס"ג. (71)

קנד. **רבי צבי יעקב ברנדסדורפר** ב"ר אביש מאיר. שו"ב בקאשוי בשנת תרס"ג לערך [ראה לעיל בערך רבי חיים דוב וייסברגר].

קנד*. **רבי קאפל רוזנשטיין** ש"ץ ונאמן במאלאצקא בשנת תר"ס (כבר בשנת תרמ"ב שימש שם כשו"ב) (196)

קנה. **רבי ראובן שלייפשטיין** נולד בשנת תרכ"ה במעזריטש (פולין־רוסיה). את מלאכת השו"ב למד בעיר מולדתו. משנת תרנ"ח שו"ב בפעטער וואשאר, ומשנת תרס"א שו"ב בשימאני (ואש), בה כיהן עדיין בשנה שלאחריה [אז היו לו ארבע ילדים]. נסמך ע"י רבני ארץ מולדתו האב"ד ובד"צ מעזריטש, האב"ד מינסק, סאקלוב וטשיזעווע, וכן ע"י רבי יהודה אלטמן אב"ד טשאטה, רבי משה טננבוים אב"ד וועהרפעלעט ורבי מאיר טננבוים אב"ד פוטנאק. רצוף מכתב המלצה מרבי שמואל ריניץ אב"ד פעטער וואשאר (תר"ס. מופנה אל רבי גרשון פישר 'אבן יקרה בערלוי'). (75, 29, 9)

קנו. **רבי ראובן שרייבר** שו"ב בדאמבראד, כנראה בשנת תרס"ג לערך [היו לו אז שני ילדים]. (259)

קנז. **רבי שלום גבירץ** נולד בשנת תרכ"ד לאביו רבי משה גבירץ [שו"ב בקאצקא]. תלמיד רבי משה שמואל גלזנר אב"ד קלויזנבורג. את מלאכת השו"ב למד כנראה בקלויזנבורג. משנת תרנ"ב שו"ב בבאלאוואשאר (*BOLOVASAR*) ליד מאראשוואשארהעל, בה כיהן עדיין בשנת תרס"ב [אז היו לו שלשה ילדים]. רצוף 'קבלות' מרבו רבי משה שמואל גלזנר אב"ד קלויזנבורג (תר"נ. 'השו"ב מומחים דפה העידו עליו') ורבי משה

אהרן מנדלבוים אב"ד מאראש וואשארהעל (תרנ"א). כן רצוף פניה לצעהלים מאחיו רבי שמואל גבירץ שו"ב במאטערסדארף (תרס"ב) [מח"ס 'הוראת שעה']. (3)

קנח. **רבי שלום שיפמן** (יליד ניר אטשאד) שו"ב בדעברצין בשנת תר"ס (שם כיהן כבר בשנת תרנ"ד). [ראה לעיל בערך חתנו רבי יעקב שוורצמן].

קנט. **רבי שלום משה וואלף** (ב"ר אברהם יעקב). שו"ב באונגוואר בשנת תרס"ג [ראה לעיל בערך חתן אחיו רבי ישראל זאב גרינפלד]. (נפטר כ"ד חשון תרפ"ג ושם מנו"כ).

קס. **רבי שלמה הרשקוביץ** יליד תרכ"ח. שו"ב בבערטיאויפאלו בשנת תר"ס במשך מחצית השנה, משם נתמנה לשו"ב בנוגראד (כתובתו: *VACZ* — נוגראד) תחת דגל הרב דנאדי אראסי, בה כיהן עדיין בשנת תרס"ב [אז היו לו שש ילדים]. נסמך ע"י רבי משה הרש פוקס אב"ד גראסווארדיין, הרב מבאלקאן [רבי אברהם יעקב ריניץ], הרב מפילדעש [רבי מנחם מנדל שטרן], הרב מביהאר, הרב מבערטיאויפאלו [רבי עמרם בלום] ומהרב דפה [רבי יצחק לורנץ אב"ד נאדי אראסי]. (217)

קסא. **רבי שלמה קאנדל** ב"ר חיים קאנדל מבארשא (מארמרוש). רצוף 'קבלות' מרבי נפתלי מנחם שו"ב בבארשא (תרס"ד); רבי משה עזריאל ולדמן 'חונה פה' (רב"ד) בארשא (תרס"ד) ורבי יהודה יואל דייטש אב"ד גאניטש (תרס"ד). (269)

קסב. **רבי שלמה זלמן קליין** (נולד בסביבת סאטמאר בשנת תר"ל לאביו ר' אלעזר קליין. תלמיד רבי שלמה זלמן עהרנרייך אב"ד שימלויא ורבי משה גרינוולד אב"ד חוסט. שו"ב בבאסשט (ליד סילאדי טשעה). לאחר מכן). שו"ב בשימלויא בשנת תרס"ב [ראה לעיל בערך חתנו רבי פסח צבי טאבאק]. (לאחר מכן בסילאדי טשעה. נהרג עקה"ש בשנת תש"ד. מח"ס זכרון שלמה עה"ת ב"ח).

קסג. **רבי שמואל אולמער** שו"ב בפעטער וואשאר בשנת תר"ס. (274)

קסד. **רבי שמואל גבירץ** ב"ר משה גבירץ שו"ב בקאצקא. (תלמיד רבי מנחם מנדל פנט אב"ד דעש). שו"ב במאטערסדארף. (מח"ס הוראה שעה). [ראה לעיל בערך אחיו רבי שלום גבירץ]. (נפטר י"ב אדר תרפ"ח ומנו"כ במט"ד).

קסה. **רבי שמואל הייברג** נסמך לשו"ב ע"י רבי יהודה ליביש וואלגעפעלד אב"ד ברזאסטקל (תרנ"ט. 'בהיותי מסתופף פה טארמי') ו'הרה"ג הישיש מק"ק ליזענסק'. (257)

קסו. **רבי שמואל וואסרברגר** ב"ר מרדכי צבי [בשנת תרנ"ג היה עדיין בין החיים]. למד מלאכת השו"ב בפאסטא בשנת תרנ"ג. שו"ב ונאמן בשימאני בשנת תרנ"ד, ובה כיהן עדיין בשנת תרנ"ו. רצוף 'קבלות' מרבי דוד סודיטץ ביכלר אב"ד פאסטא (תרנ"ג); רבי משה ליב גרינפלד אב"ד רימאסעטש (תרנ"ג); רבי מנחם מנדל טננבוים אב"ד פילעק (תרנ"ג); רבי מרדכי פרידמן אב"ד שימאני וטעטה (תרנ"ד. 'כאשר נתקבל לשו"ב בק"ק שימאני העמדתי אותו באבן הבוחן'); רבי שבתי שעפטיל וייס אב"ד שימאני (תרנ"ו. 'שימש כאן כשתי

שנים תחת דגלו של רבי מרדכי פרידמן אב"ד טעט ותחתי'). (92)

קסז. **רבי שמואל עפרמוביץ** בן רבי אברהם דוב שמנו"כ בירושלים [בשנת תרס"ב כבר לא היה בין החיים]. שו"ב בפעלבאר (*FELBAR*) מחוז פרשבורג בשנת תרס"ב. (197)

קסח. **רבי שמואל צבי וויס** ב"ר יצחק אייזיק וויס מפריטש. את מלאכת השו"ב למד בשנת תר"ס אצל השו"ב בסעליש רבי יהודה ארי' וויס. בשנת תרס"א שו"ב בטשאקאי (*CSOKALY*). מחוז ביהאר ליד סעקעלהיד) [אז היה לו בן אחד]. רצוף 'קבלות' מרבי יהודה ארי' וויס שו"ב בסעליש (תר"ס); רבי אליעזר מאיר שיפמן אב"ד ניר לוגאש (תר"ס) ורבי יעקב צבי קלטמן אב"ד ווירטעש (תרס"א). כן נסמך ע"י האב"ד סעקעלהיד [כנראה רבי אברהם רייכנברג]. (170)

קסט. **רבי שמחה מנהיים** ב"ר ישראל מנהיים מדערעטשקע. בשנת תרס"א 'מורה ילדי ישורון' בקהלת וויטשא תחת דגל הרב מנייטרא. רצוף תעודות מרבי יצחק יוסף בליך אב"ד גאווע (תרמ"ט 'להורות ולדין בישראל כאחד המורים'). ורבי משה כ"ץ אב"ד נייטרא (תרס"א). [ספק אם מדובר בשו"ב, או בתפקיד תורני אחר]. (17)

קע. **רבי שמעון אמסל** שו"ב באוהעל בשנת תרנ"ו [ראה לעיל בערך רבי מרדכי ליב רוטמן].

קעא. **רבי שמעון פ"ר [פרייריך]** שו"ב במישקאלץ. (בה כיהן בשנת תרנ"ד). [ראה לעיל בערך רבי דוב בער בלייער].

קעב. **רבי שמעון מרדכי מרקביין** שו"ב ביאנושהאזא בשנת תר"ס [אז היו לו שני ילדים]. (174)

קעג. **רבי שרגא וויגאדא** שו"ב בווערבוי בשנת תר"ס. (288)

מפתח אישים - למדור רשימת השוחטים

(ליד שמות הרבנים והדיינים צוין בסוגריים מקום כהונתם.
האיות מתייחס לסדר השוטף של מדור זה)

אברהמזון, ר' אברהם יג קכו
אברהמזון, ר' אהרן זאב וואלף יג קכו
אדלר, ר' חיים מרדכי (פאררא) צ קנ
אולמן, ר' דוד (לאקענבאך) צז
אולמר, ר' שמואל קסג
אונגר, ר' יואל (פאקש) קג
אונגר, ר' משה קכב
אונסדורפר, ר' צבי קמו
איזראל, ר' מאיר (בילקא) כט
אייבנשיץ, ר' יהודה נה
אייבנשיץ, ר' משה ב קכג
אייזין, ר' אלטר שלום יוסף יד
אייזין, ר' אליעזר (אוסטריק) יד
אייזנברגר, ר' אברהם טו
אייזנברגר, ר' אליעזר טו
איצקוביץ, ר' יצחק דוב פח
אלטמן, ר' יהודה (טשאטה) פב פג קנה
אמסל, ר' שמעון (אוהעל) קכא קע
אסאד, ר' אהרן שמואל (סערדאהעל) ז כה מט פג צא קז קיא
אסאד, ר' יהודה (סערדאהעל) לז
ארנשטיין, ר' יוסף חיים סח

באב"ד, ר' שמעון (טארנאפאל) נ
בוים, ר' חיים (ווערעשוואר) ה
בוימל, ר' מנחם מנדל קיא
בייטום, ר' שלמה זלמן (מילדוי) כא
ביין, ר' נפתלי הכהן (לעמעש) יט
ביינהורן, ר' אברהם ארי' קיט
ביכלר (סודיץ), ר' דוד (פאסטא) נה קסו
ביליצר, ר' משה דוד קכט
ביליצר, ר' פנחס הלוי (סערענטש) לה מג סח סט עה צ קנ
בירגר, ר' שמואל (גאלאנטא) נה
בלום, ר' עמרם (אויפאלו) קט קס
בלייך, ר' אליעזר טז
בלייך, ר' חיים יוסף מו
בלייך, ר' יצחק יוסף (גאווע) קסט
בלייער, ר' דוב בער כח
בלייער, ר' פנחס כח
בנט, ר' בעריש אברהם (קאלוב) לו נ עט
בנט, ר' גרשון וואלף (אונגוואר) פו ק
בנט, ר' יחזקאל (סינערוואראל) כט קמה
בנט, ר' מרדכי מאיר (סומבוטהל) כא לא קמב
בראדי, ר' מנחם (קאלוב) ה מג סז סח קי קלג
בראדי, ר' שלמה זלמן (אונגוואר) פו
בראך, ר' שאול (קאשוי) מט
ברגר, ר' מרדכי קטו
ברוין, ר' חיים מ
ברוין, ר' משה (דאברע) מ
ברוין, ר' עזריאל (סילשארקאן) קיג
ברון, ר' אליעזר ירוחם יח
ברונפלד, ר' דוד לד ק
ברונפלד, ר' שבתי (ערדאטעלעק) קכב
ברזניץ, ר' יצחק (וארטברג) קיא קל קמז
ברזניץ, ר' צבי קמז
ברייער, ר' בנימין וואלף (טאב) מט
ברייער, ר' צבי ארי' קנא
בריסק, ר' יהושע (דאדא) נ
ברנדסדורפר, ר' אביש מאיר קנד

ברנדסדורפר, ר' פסח קמד
ברנדסדורפר, ר' צבי יעקב מג קנד
ברנשטיין, ר' צבי ארי' קנב
ברקוביץ, ר' יעקב עג

גאנז, ר' אברהם צבי ז
גאנצפריד, ר' שלמה (אונגוואר) טו ל
גבירץ, ר' יקותיאל דוב צא
גבירץ, ר' משה צא קכד קנז קסד
גבירץ, ר' שלום קנז
גבירץ, ר' שמואל קנז קסד
גוטווירט, ר' אברהם מרדכי הכהן (זאטור) קמד
גוטליב, ר' אברהם ירוחם ו
גוטליב, ר' דוב בער ו
גוטליב, ר' משה צבי יד קלה
גוטמן, ר' מרדכי (טערעבעטש) מו
גוטסמן, ר' יעקב עד
גולדברגר, ר' חיים מא
גולדברגר, ר' יעקב עה
גולדקלנג, ר' יעקב עו
גולדשטיין, ר' בנציון הלוי כג
גינז, ר' משה (קערעסטור) כ
גינז, ר' שמואל (אבראהאם) קכב
גלזנר, ר' משה שמואל (קלויזנבורג) יד צח קנז
גליק, ר' אברהם יצחק (טאלטשווא) מה עה צג קטז
גלנץ, ר' ישראל איסר צח
גלנץ, ר' שלמה זלמן צח
גסנר, ר' חיים דוד מד
גסנר, ר' יצחק אייזיק מד
גרוזינגר, ר' הלל מאיר לט עג קכו
גרוס, ר' יוסף יהודה סט
גרוס, ר' יוסף שלמה הלוי עא
גרוס, ר' יעקב דוב עט
גרוס, ר' יצחק מרדכי הכהן צ
גרוס, ר' ישראל צה

גרוס, ר' צבי קמח
גרין, ר' מרדכי קטז
גרינבורג, ר' אברהם (קעזמארק) צח
גרינברגר, ר' יוסף צבי ע קטז
גרינוולד, ר' אליעזר דוד (סאטמאר) ז
גרינוולד, ר' יהודה (סאטמאר) עג קט קטז
גרינוולד, ר' מנחם (שופרון) ו מט
גרינוולד, ר' משה (חוסט) צד קי קסב
גרינפלד, ר' יהודה (סעמיהאלי) קנג
גרינפלד, ר' ישראל זאב ק
גרינפלד, ר' משה יהודה ליב (רימאסעטש) סז צ קסו
גרינצווייג, ר' דוב כט

דוורקין, ר' משה יהושע קלא
דויד, ר' דוד הכהן לא
דונט, ר' שמואל (פרשבורג) קמ
דושינסקי, ר' דוב בער (נעמעסטא) טו
דושינסקי, ר' יוסף צבי (חוסט) כא נה קיא
דייטש, ר' אלחנן (האהוט) לא
דייטש, ר' אליעזר חיים (באניהאד) ח טז מו נח צח קלא קמו
דייטש, ר' יהודה יואל (גאניטש) קסא
דייטש, ר' מנחם מאניס קי
דייטש, ר' משה (שאלגאטאריאן) קטו
דיק, ר' צבי הכהן (אוהעל) קטז
דנציג, ר' מרדכי (ועטש) טו

הויזנר, ר' גומפל נח
הויפט, ר' יהודה נו
הויפט, ר' יעקב נו
הוכהייזר, ר' יצחק קנ
הוכהייזר, ר' צבי אליעזר קנ
הופמן, ר' משה יוסף (פאפא) יב לא
הורוויץ, ר' יהודה שאול הלוי נח
הורוויץ, ר' יוסף אורי סו
הורוויץ, ר' ראובן סו
הייברג, ר' שמואל קסה

הירש, ר' חיים יעקב מז
הירשהורן, ר' משה מאשיל קלג
הירשלר, ר' יעקב ליב פ
הלברשטם, ר' חיים (צאנז) יח
הלר, ר' נפתלי צבי הלוי קלח
הלר, ר' נתן נטע הלוי קלח
הלר, ר' שלמה דוב הלוי (סיגעט) קלח
הס, ר' דוד לג מג
הס, ר' שלמה קמז
העשיל, ר' אברהם יהושע (צפת) טז
הרשטיין, ר' צבי יהודה קנג
הרשנפלד, ר' חיים צבי סו
הרשקוביץ, ר' יחיאל מיכל (מישקולץ) כח
הרשקוביץ, ר' שלמה קס

ואהלברג, ר' אשר כ
ואהלברג, ר' יוסף כ סב
ואלגפלד, ר' יהודה ליביש (ברזאסעקל) קסה
ואלף, ר' אברהם יעקב קנט
ואלף, ר' נתן ק
ואלף, ר' שלום משה ק קנט
וזל, ר' בנציון (טורדא) פח קכא
ויגאדא, ר' שרגא קעג
ויינברגר, ר' יעקב דוב עד
ויינברגר, ר' עקיבא יוסף עד
ויינברגר, ר' שמואל זלמן (מרגרטין) ג עד
ויינוורם, ר' יצחק פה
ויינשטיין, ר' אברהם יצחק ה
ויינשטיין, ר' אליעזר ה יז
וייס, ר' אהרן סג"ל (שוראן) ב
וייס, ר' בנימין ארי' הכהן (טשרנוביץ) יד
וייס, ר' חיים מאיר יחיאל מח
וייס, ר' טובי' מאיר לו מח נב
וייס, ר' יהודה (סעבען) מה
וייס, ר' יהודה ארי' נז קסח
וייס, ר' יוחנן (איפאלשאג) פג
וייס, ר' יוסף ב
וייס, ר' יצחק אייזיק קסח
וייס, ר' יקותיאל יהודה נד
וייס, ר' יקותיאל יוסף מח צב
וייס, ר' ישראל חיים קא
וייס, ר' מאיר פו קד
וייס, ר' שבתי שפטל (שימאני) קסו
וייס, ר' שמואל צבי קסח
וייסברגר, ר' חיים דוב מג
וייץ, ר' מנחם מנדל קיב קמד
וילהיים, ר' אהרן (פעזינג) קמב
וילקוביץ, ר' ישראל שרגא נה קב
וינדטנר, ר' יוסף סג
וינדטנר, ר' שמואל סג
וינטרניץ, ר' משה דוד (סאטמאר) קנ
וינקלר, ר' מרדכי ליב (ה' מאדע) ב כח צד
ולדמן, ר' משה עזריאל (בארשא) קסא
וסלי, ר' דוד (פרשבורג) קיא
וסרברגר, ר' מרדכי צבי קסו
וסרברגר, ר' שמואל קסו
וקסלר, ר' שלמה זלמן אפרים (וראנוב) יט מ נא

זוסמן סופר, ר' אפרים פישל (טשוז) כא
זילברמן, ר' יוסף חיים פב
זילברמן, ר' יעקב נתן פב
זילברמן, ר' נפתלי הירצקא (ראצפערט) ה
זילברשטיין, ר' ישעי' (וייצען) כה צד קלא קמז
זינגר, ר' אהרן ח
זינגר, ר' פסח (קירכדארף) טז

טבק, ר' פסח צבי קמה
טבק, ר' שלמה ליב (סיגעט) נו קלח קלט קמה
טיגרמן, ר' יוסף מאיר (נייהייזל) נה
טייטלבוים, ר' חנני' יו"ט ליפא (סיגעט) מח נו

טייטלבוים ר' ישראל יעקב יוקיל (גורליץ) לח
טננבוים, ר' יעקב (פוטנאק) י סז קי
טננבוים, ר' מאיר (פוטנאק) סא סז קטו קנה
טננבוים, ר' מנחם מנדל (פוטנאק) מו קסו
טננבוים, ר' משה (וערפעלעט) כח סא צג קנה
טננבוים, ר' שרגא צבי (טשאטה) י כא כה מ עא פב קטו קכב קנג
טרוצר, ר' אברהם ליב (שאקסעליצע) פו צא קג קטז

יאקאב, ר' דוד מאיר לו
יאקאב, ר' משה לו
יגנדורף, ר' ישראל צו
יונגרייז, ר' אברהם הלוי (טשענגער) צג
יונגרייז, ר' אברהם בנימין הלוי (פ' יארמוט) מח פח
יונגרייז, ר' יהושע פאלק הלוי (סאנטוב) מ קכא
יונגרייז, ר' ישעי' הלוי (זערינד) כט
יונגרייז, ר' משה הלוי (קאשוי) מג צ
יונגרייז, ר' שמואל דוד הלוי (פ' יארמוט) מח
יונגרייז, ר' שמואל זאב הלוי (באיאם) קטו

כהן, ר' יצחק יוסף (סומושאויוואר) קלג
כהנא, ר' זאב (טשארנא) ו
כהנא, ר' יהודה (סיגעט) קכא
כהנא, ר' יוסף אלימלך (אונגוואר) מג צ
כהנא, ר' משה קכה
כ"ץ, ר' יעקב יוסף (אנאד) י
כ"ץ, ר' משה (נייטרא) נא עב קיז קסט

לבוביץ, ר' משה יהודה (זענטא) קלט
לבוביץ, ר' נתן אלי' קלט
לבלוביץ, ר' דוב (קישקערעש) קג
לוי, ר' יהודה הלוי קכו
לוי, ר' משה הלוי קכו
לוי, ר' משה שמעון הלוי (פרוינקירכן) קמב
לוי, ר' צבי הרש כד קמט
לוק, ר' אשר אנשיל כא
לוק, ר' יוסף חיים כא
לורנץ, ר' יצחק (נ' אראסי) קס
ליכטנשטיין, ר' יהודה (בעטלאן) יד
ליפשיץ, ר' אברהם א
ליפשיץ, ר' ארי' ליב (סאנטוב) מ מו
ליפשיץ, ר' יהודה אליעזר קיז
ליפשיץ, ר' מרדכי קיז
לנגר, ר' משה קכז
לנקסנר, ר' יעקב משה פא
לעוו, ר' אלעזר (אונגוואר) פו צג קי
לעוו, ר' מרדכי יהודה (אינטרדם) מה פב
לפקוביץ, ר' מאיר חיים קז
לרמן, ר' בנציון כד

מאנדל, ר' אברהם ב
מוזס, ר' אהרן ט
מייזליש, ר' אברהם דוד נ
מייזליש, ר' חיים שמעון נ
מילר, ר' גבריאל (מטרסדורף) ו ז קיג
מילר, ר' שלמה (סעטשין) צג קי
מינץ, ר' אלעזר (קעמפען) קמד
מינצנט, ר' אברהם ג
מינצנט, ר' שלמה זלמן (מיהאלפאלווא) ג
מנדלבוים, ר' בנימין זאב (סאטמאר) לו סט פג
מנדלבוים, ר' משה אהרן (מ' ואשארהעלי) קנז
מנדלזון, ר' יונה ליב כא
מנהיים, ר' ישראל קסט
מנהיים, ר' שמחה קסט
מנהיימר, ר' חיים צבי (אונגוואר) טו ל
מערזיל, ר' אברהם ד
מרגליות, ר' ישראל צז

מרמלשטיין, ר׳ יוסף זלמן סז
מרקביין, ר׳ שמעון מרדכי קעב
מרקוביץ, ר׳ מרדכי יהודה קכ

נידרמן, ר׳ יהודה שימא נט
נייבויאר, ר׳ דוד מאיר לז
נייטן, ר׳ בנציון כה
נייטן, ר׳ דוד (פרשבורג) כו מט נה פ צא קל

סופר, ר׳ אליעזר זוסמן (פאקש) קג
סופר, ר׳ יוסף ליב (דערעטשקע) פו
סופר, ר׳ יעקב שלום (פעסט) קמז
סופר, ר׳ ישראל אפרים פישל (נאנאש) כח קנג
סופר, ר׳ משה (טיסאפירעד) ט סג ק קכח
סופר, ר׳ משה (בן הכת״ס) פב
סופר, ר׳ שמחה בונם (פרשבורג) ב טו כא כד נה פ צא קטז
סופר, ר׳ שמעון (ערלוי) קטז קכא
סופר, ר׳ שמעון (פאקש) סז
סנידרס, ר׳ יעקב (ראב) יב מט פו

עהרנטל, ר׳ יחזקאל (טויטמעדיער) עב
עהרנפלד, ר׳ ישעי׳ (שוראן) כ ס עג צד
עהרנפלד, ר׳ שאול (סיקסא) כ צ
עהרנפלד, ר׳ שמואל (מטרסדורף) סד עז קמב
עהרנפלד, ר׳ שמואל (מ׳ קיווועשד) נ פב
עהרנפלד, ר׳ שמחה בונם (מטרסדורף) ו ז צא קיג
עהרנפלד, ר׳ שמעון (מיהאלאוויץ) ד יט ס צד
עהרנרייך, ר׳ שלמה זלמן (שימלוי) קסב
עלבויגן, ר׳ יעקב קאפל צג
עלבויגן, ר׳ ישעי׳ צג
ענגל, ר׳ שמואל (ראדמישלא) צד
עפרמוביץ, ר׳ אברהם דוב קסז
עפרמוביץ, ר׳ שמואל קסז
עקפלד, ר׳ ברוך (טשוז) טו
עקשטיין, ר׳ יעקב עז

פולק, ר׳ אברהם הלוי (באניהאד) נח
פולק, ר׳ משה הלוי (באניהאד) נח נט קט
פולק, ר׳ שמעון (בעלעניעש) מה קכא
פוקס, ר׳ אליעזר פג
פוקס, ר׳ יעקב קאפל (פעריאמאש) פג
פוקס, ר׳ משה צבי (גרוסווארדיין) ב ט מה עא פט צח קט קכח קס
פטמן, ר׳ דוד לב קמד
פיין, ר׳ יוסף סד עז
פישמן, ר׳ דוד מז
פישר, ר׳ גרשון קנה
פישר, ר׳ ידידיה גוטליב (שטו״ו) מט
פישר, ר׳ יעקב (בוהר) פה
פישר, ר׳ נח ברוך (עפעריעס) קכו
פלדברנד, ר׳ פיש קמא
פלדמן, ר׳ ארי׳ יהודה ליב (סאטמאר) מח
פלויט, ר׳ חזקי׳ פייבל (שוראן) נט
פלנר, ר׳ יואל (אוהעל) קיג
פלנר, ר׳ שמעון חיים (בעלעד) פ קיג
פנט, ר׳ יחזקאל (דעש) פב
פנט, ר׳ מנחם מנדל (דעש) מה קסד
פנט, ר׳ משה (דעש) יד פב פח
פראגר, ר׳ אברהם (טאפאלטשאן) עג
פרוכטר, ר׳ מנחם מנדל קיג
פרוסטיץ, ר׳ מנחם כ״ץ (צעהלים) קמב
פריד, ר׳ חיים יעקב (טיסאליק) לה
פריד, ר׳ יצחק (סענפעטער) סג
פריד, ר׳ נתנאל הכהן (אויוואורוש) קכח
פרידלנדר, ר׳ חיים (ליסקא) עה
פרידריך, ר׳ חיים (טורץ) סט
פרידמן, ר׳ דוב בעריש ל
פרידמן, ר׳ דוד (צעהלים) ז כד מט עב קמד
פרידמן, ר׳ יצחק פו

פרידמן, ר' ישראל פו
פרידמן, ר' ליב (פרשבורג) ז נה צא
פרידמן, ר' מנשה שמחה (סאבראנץ) מח קי
פרידמן, ר' מרדכי (טעט) קסו
פרידמן, ר' נחמי' (וינה) קמג
פרידמן, ר' ניסן לו מח קלו
פריליך, ר' ישעי' נתן (סאבאדקא) צד
פריליך, ר' משה צבי צד
פריינדל, ר' יהודה זינדל (עיר ישן) יד
פריינדל, ר' מרדכי יד
פריינדל, ר' נחמי' (עיר ישן) יד
פריירייך, ר' אהרן הלוי י
פריירייך, ר' שמעון כח קעא
פרישמן, ר' מאיר ק קה
פרלס, ר' יאקב (קראלי) ה
פרלס, ר' מאיר (קראלי) ה
פרלס, ר' צבי הרש (קיצע) כו
פשרהופר, ר' משה מרדכי (סערעד) קיא קכא

צימטבוים, ר' פנחס הלוי (גרוסוורדיין) ט פט קט

קאהן, ר' ישכר דוב (סענזשארץ) לח מה פג
קאהן, ר' מרדכי כ"ץ קיח
קאהן, ר' פנחס הכהן קמב
קאליקר, ר' מנחם מנדל ג עד קיד
קוטנא, ר' שלום (אייזנשטאט) קל
קולמן, ר' אהרן דוד יב
קולמן, ר' קלמן הרש יב
קונשטאט, ר' אליעזר ליפמן קח קמ
קונשטאט, ר' מיכאל נה קח
קופרשטיין, ר' יהודה מט
קופרשטיין, ר' חיים שלום מט
קורנפלד, ר' יהושע דוד סא
קורנפלד, ר' משה מרדכי ו קלד
קורצוויל, ר' עמרם נה קמ
קלאמקא, ר' ברוך אברהם כו
קלטמן, ר' יעקב צבי (וירטש) ג פט קסח
קליין, ר' אלעזר קסב
קליין, ר' יהושע ס
קליין, ר' יוסף (סערדאהעל) כה
קליין, ר' יעקב שלום (האלמין) פט
קליין, ר' יצחק מאיר פט
קליין, ר' מנחם קט
קליין, ר' שלמה זלמן קמה קסב
קליינהנדל, ר' דוד (זבארוב) נ
קליינהנדלר, ר' מאיר (וישניצא) מד
קליינמן, ר' אלעזר מאיר (טעשין) יח מד
קלר, ר' עזריאל אייזיק (שאמקוט) קמו
קנדל, ר' חיים קסא
קנדל, ר' שלמה קסא
קנטור, ר' דן יעקב לח
קניג, ר' משה הלוי (קאבערסדארף) עב
קנפלר, ר' ישעי' (אוהעל) קכא
קצבורג, ר' ישראל חיים (באליאק) סז
קראמר, ר' אשר זעליג (ברוקלין) כב
קראמר, ר' יוסף כב
קרויס, ר' יהודה הכהן (לאקענבאך) נט סו קג קכא קל קלא
קרויס, ר' יעקב קאפל (אטש) קז
קרויס, ר' שמואל (ואגאש) סז

ראמר, ר' משה זאב וואלף קל
ראמראז, ר' חיים ליב קלג
רובין, ר' ישעי' הכהן (מיהלפאלווא) מה
רובינשטיין, ר' משולם (קישקערעש) קג
רוזנבוים, ר' יהודה ז
רוזנבוים-ליטש, ר' מוזס חיים הלוי (קו"ו) ק
רוזנברג, ר' יצחק פז
רוזנברג, ר' שמואל (אונסדורף) טז מד קמו
רוזנר, ר' אהרן יא יט
רוזנר, ר' אליעזר (נייטרא) קיז

רוזנשטיין, ר' קאפל קנד*
רוט, ר' משה ארי' (פאפא) לא קז
רוטמן, ר' מרדכי ליב קכא
רוטנברג, ר' יהוסף (קאסאן) סו קט
רוטנברג, ר' מרדכי (אנטוורפן) קמד
רייך, ר' חיים צבי (נאוואק) קטז
רייך, ר' יעקב קאפל (פעסט) קמז
רייך, ר' ישראל (באטורקעז) כא צה
רייכהרט, ר' מאיר (קאטה) טו
רייכמן, ר' צבי (נאדי אידא) מג
רייכנברג, ר' אברהם (טירנוי) צד קסח
רייניץ, ר' אברהם יעקב (באלקאן) סו עט פט קס
רייניץ, ר' יהושע ברוך (טשטשוביץ) ד נא ס קלח
רייניץ, ר' יצחק עט
רייניץ, ר' שמואל (פטרוואשאר) קנה
ריכטר, ר' ..דל נג
רפפורט, ר' ארי' ליב יט

שווייגר, ר' יצחק (טאפאלטשאן) עג קכו
שוורץ, ר' יחזקאל טז
שוורץ, ר' יעקב משה (קראלי) פח
שוורץ, ר' יצחק אהרן פד קיט קלח
שוורץ, ר' יצחק חיים פג
שוורץ, ר' יקותיאל (מאנאשטאר) פב
שוורץ, ר' מרדכי קיט קלח
שוורץ, ר' נחום פד קלח
שוורץ, ר' נפתלי הכהן (ה' מאדע) מ קכא
שוורצברד, ר' משה ליב קלב
שוורצמן, ר' יעקב עח
שטארק, ר' חיים מב
שטוקהמר, ר' דוד לה
שטיינברגר, ר' אלכסנדר (קאמארן) יב עא
שטיינר, ר' משה קכח
שטיינר, ר' פנחס הכהן (אילאק) קג
שטרן, ר' אברהם ליב (שאקסעליצע) קיז
שטרן, ר' גרשון (מ' לודאש) לח מה צא קל
שטרן, ר' יחיאל מיכל (פילדש) עא
שטרן, ר' יצחק אייזיק (מישקולץ) כח צה צז
שטרן, ר' מנחם מנדל (פילדש) עא צח קס
שטרן, ר' שלום דוב (סרדהל) כה מט
שטרסר, ר' שלמה צבי הכהן (דברצין) ז צד
שיף, ר' אברהם ז
שיף, ר' יצחק קכו
שיף, ר' משה ליב ב ז מז עז צו צז
שיף, ר' שמואל קכו
שיפמן, ר' אליעזר מאיר (נ' לוגאש) קסח
שיפמן, ר' שלום עח קנח
שיק, ר' מנחם מנדל (קירכדורף) מד
שיק, ר' משה (חוסט) לז סו קמב
שכטר, ר' אברהם קנב
שכטר, ר' חיים (יאנוב) קמג
שכטר, ר' פנחס קמג קמד
שלזינגר, ר' חיים יהודה (פעסט) מה
שלזינגר, ר' כלב פייבל (טאפאלטשאן) כה עג קכו
שלזינגר, ר' יצחק דוב מה
שלזינגר, ר' ליביש קג
שלייפשטיין, ר' ראובן קנה
שנפלד, ר' משה יוחנן (מיהלפאלווא) ג עד
שפיגל, ר' שלמה נח
שפיץ, ר' מאיר קו
שפירא, ר' חננאל נא
שפירא, ר' יעקב (טערצאל) כ קכא
שפירא, ר' צבי הרש (מונקאטש) לה צז
שרייבר, ר' יוסף מג סה
שרייבר, ר' נפתלי (קליינוורדיין) יט כ
שרייבר, ר' ראובן קנו

בית העלמין של הקהילה

האיזכור הראשון של בית העלמין הוא בפריבלגיה שהעניק הנסיך פאול אסטרהאזי לקהילה בשנת ת"פ (1720) ובה סעיף על אודות הרשות להקים בית קברות שם (ראה ברשימות הארכיון המחוזי באייזנשטט AI 1-8). ואכן ברישום בפנקס החברה קדישא המכיל את רשימת הנקברים מוזכר המצבה הראשונה משנת תפ"א. ז.א. שבית העלמין של הקהילה היה קיים למשך למעלה מ-200 שנה. ואמנם הוא "היה קיים", כי בתקופת השואה הוא חולל עד לאין היכר. רוב רובן של המצבות "הועברו" למרחק של כ-10 ק"מ מהיישוב לאתר בשם Nikitsch שם נמצא ארמון קטן אשר היה שייך לבית אסטרהאזי. הארמון הוחרם ע"י ה-ס.ס. המקומי ובמצבות של יהודי צעהלים ריצפו את הרחבה שמאחורי הטרקלין בחצר. 38 מצבות שלימות שנותרו בבית העלמין לפליטה הועברו לאחר השואה ביזמת קהלת וינה, והוקמו בבית העלמין החדש של הקהלה.

בקרב תושבי המקום מסופר שכאשר כבר הישוב היה "נקי" מיהודים ואחד מנכבדי המקום יזם וגם ביצע את פינוי בית הקברות היהודי, כאשר התקרב למקום הקבר של רבינו מנחם כ"ץ זצ"ל השתולל הסוס עליו הוא רכב ונפל מת ארצה. ואכן מבין כל המצבות שרדו רק מצבות ספורות ליד מצבתו. בין השאר גם מצבת הרבנית. מלבד זה נטמנו בבית הקברות 265 יהודים הונגרים בקבר אחים לאחר שנרצחו על ידי הגרמנים לקראת סיום מלחמת העולם השניה.

לזכותו של אחד מצאצאי בני הקהילה תזקף העובדה שבית העלמין היום הוחזר למצבו ונשמר כאתר קדוש. הר' שלום פריד עסק במלאכת הקודש במשך תקופה ארוכה ובע"ה הוא הצליח לשמור על המקום ושלא יהפך לכרם או לשדה. כי בניגוד לשאר הקהילות אשר בבתי העלמין שלהן לחילופין נותרו בהן מצבות או שהן נמצאות בתוך היישובים בצורה מגודרת. לא כן המצב בצעהלים. תושביה הראשונים הקימו אותו מחוץ לעיירה. גם היום משום מה ההתפתחות הטבעית היא לכיוון אחר מאשר לאיזור בית הקברות. וכך הוא נמצא בשולי היישוב באיזור החקלאי ליד השדות והכרמים. ואכן כאשר בית העלמין נעשה פרוץ ללא מצבות וללא

בית העלמין בחורבנו

גדר מסביב, קיים היה חשש סביר שהוא יהפך ח״ו לשדה חרוש או לכרם. היום קיבל בית העלמין את צורתו כפי שניתן היה לעצבו מחדש. הוחזרו כל המצבות מוינה והועמדו על מקומותיהם בהתאם לזיהוי שניתן היה לעמוד עליהם על פי פנקס הח״ק. שברי המצבות שהוחזרו מניקיטש שובצו לתוך חומת בית העלמין.

פנקס הח״ק - שמכיל בתוכו רישום כרונולוגי של הפטירות משנת תר״ט עד חיסול הקהילה, וכן רישום הנקברים ע״פ השורות והחלקות מתחילת יסודו של בית העלמין - הוברח ע״י אחד מפליטי הקהילה והובא לא״י. ביזמתו של הר׳ שלום הנ״ל והאירגון שהקים מיוצאי הקהילה, הודפס הפנקס במהדורה פאקסימיליה בשנת תש״ן לרגל בניית החומה סביב בית החיים. למעשה ע״פ הרישום בפנקס הזה ניתן לשחזר מחדש את בית הקברות כי ע״פ החלקות והשורות ידוע היום מקום מנוחתו של כל נפטר ונפטרת.

ת.נ.צ.ב.ה.

* *

גולד בספר הזכרון שלו בשפה הגרמנית על הקהילות היהודיות של בורגנלד (ת״א 1970), מביא בשם ד״ר בארב סיפור אודות ״קבר־דג״ בבית העלמין של צעהלים. הנ״ל שמע מפי יהודי המקום בעת שהותו שם בשנת תרפ״ח את הסיפור על דג אשר בזמן שרצו להמיתו בערב שבת אחת, יצאו קולות של ״שמע ישראל״ מפיו. כמובן שכבר לא הכינו אותו לכבוד השבת אלא נקבר בירכתי בית העלמין. הראו לו את מקום הקבר, בניגוד לקבר דג שבוינה אין ציון כלשהוא על המקום. יש להעיר שהארוע הזה לא נרשם בפנקס הח״ק המצוי בידינו.

* *

בנספח שלפנינו הבאנו את הנוסח של אותן המצבות הקיימות היום בבית העלמין. הנוסח שלהן נמסר ע״י ר׳ שלום פריד נ״י. יש לציין שבחלקן הן משובשות או אינן שלימות כתוצאה מפגעי הזמן.

שברי מצבות בחומת בית העלמין המשוקם

מצבות מספרות

אונגר

פ״נ איש אמונות
כל עסקיו היו רק באמונה
הלך בדרכי אבותיו
וגידל את בניו לתורה וליראה
כ״ה **אברהם צבי**
בן מו״ה מאכל **אונגר** ז״ל
וש״א רחל לאה ע״ה
נפטר א׳ דר״ה עזר״ת
ת.נ.צ.ב.ה.

בישיץ

פ״נ מוהר״ר
שמואל העללמאן
בן מוהר״ר שלמה **בישיטץ** ע״ה
יצאה נשמתו במוצש״ק ונקבר למחרתו
ביום א׳ ז אדר ראשון תרצה לפ״ק
ת.נ.צ.ב.ה.
וש״א לאה

גולדשמיד

פ״ט איש מפורסם לשם ולתהילה צדיק
תמים ומאד נעלה מובחר בקצינים
התורני הנכבד
מו״ה **מענדל** ז״ל
בן החבר ר׳ יוסף הרש **גאלדשמיד**
ע״ה
י״נ ביום יט כסלו תרסח לפ״ק
וכבוד גדול עשו לו במותו
מאוד נפלאת בגודל צדקותיך
נצח יהללו שם תפארתך
חסדיך תמימותיך ויראתך
משען היית לאביונים ויתומים
זכית לבנות לך בית עולמים
לאות ביתך בירושלם בנין בית עולמים
גמולך הטוב שמור וצפון כל הימים
ת.נ.צ.ב.ה.
ושם אמו שינדל

*

פ״ט איש זקן ונכבד ירא מרבים
כ׳ **ליב** ע״ה
בן הח׳ יצחק **גאלדשמידט** ע״ה
י״נ יט אדר תרעח
בעיר עדענבורג
ולמחרתו הובל לקבורת אבותיו
ונקבר בכבוד גדול
ת.נ.צ.ב.ה.

*

פ״ט אשה מהוללה במעשיה צנועה
וחסודה
מ׳ **רחל** ע״ה
בת ר יוסף הרש **גאלדשמידט** ע״ה
י״נ כה כסלו תרעט לפק
רבות בנות עשו חיל ואת עלית על
כולנה
חגרה בעוז מתניה
להחזיק אוהבי תורה ולומדיה
לא תירא לביתה כי עשתה צדקה כל
ימיה
עליה השלום ינוח
וזכרה לא יסוף מקרוביה
ת.נ.צ.ב.ה.
וש״א שינדל

*

אשה זקנה ונכבדה אשת חיל
עטרת בעלה
מ' **בלימעלע** ע"ה **[גאלדשמיט]**
י"נ בעיר עדענבורג
ביום כ מרחשון תרעט
ולמחרתו הובלה לקבורה הנה
תהי מנוחתה כבוד
ת.נ.צ.ב.ה.
וש"א רחל

האקער

פ"נ איש תם וישר הולך תמים ופועל
צדק
ה"ה היקר כ"ה
שלמה בן ר' בנימין זאב **האקער** ז"ל
ואשתו מ' חיה שרה ע"ה
מת בזקנה טובה במלאת לו שבעים
ושלושה שנים
ביום טו כסלו תרפה ק'
ת.נ.צ.ב.ה.

*

פ"נ איש תם וישר ירא אלהים כה"ר
מרדכי בן חיי שרה **האקקער** ע"ה
י"נ מוצש"ק כה ניסן תרצא לפ"ק
מלאו בטוב שנות חייך
רצה אלהים את מעשיך
דת התורה שמרת כלבבך
כל ימיך על אדמתך
יגעת לטוב אשתך ובניך
ת.נ.צ.ב.ה.

ווירטה

פ"נ האשה החשובה מרת **ברוינדל**
אשת כ"ה **יצחק צבי ווירטה** נ"י
מיישוב ניקלא

מתה יא אלול שנת תרעא לפק
בחרת תמיד בחיים ואיך נלכדת
רחק ממנו נחמה משיב נפשנו
ידו פרש צר ולקח אמותינו
ידי לאנחו לעבודה לטובת בני
נפשה אותה לגדלם לתורה לתושי'
דמעותינו יזלו על גודל שברינו
לך לשלום ותנוח עד ביאת עת התחי'
מתה בת ע שנה
ת.נ.צ.ב.ה.

ווילער

פ"נ **משה ווילער** ע"ה
ביתו בהרחבה היה פתוח
נמצא לעזרת אביונים לנכי רוח
יח שבט תרפא
ת.נ.צ.ב.ה.

טויבר

מרים א' **יואל טויבער**
י"נ יום ד ז שבט תרלב

כהן

יהודי מעיר הבירה וויען
פ"נ
ושמו **מרדכי יהודה הכהן**
הוא היה איש נקי כפיים ובר לבב
נשא ונתן באמונה עושה ומעשה
אוהב תורה ולומדיה
בניו ובנותיו גדל והדריך על דרך
התורה והיראה
נפ' בש"ט יג אלול תרעז ק'
ש"א בילה
ת.נ.צ.ב.ה.

*

פ״ט
אשה רכה וענוגה חסודה וצנועה
עטרת בעלה ותפארת למשפחתה
מרת **ליעבלא** ע״ה
אשת הרבני מו״ה **צבי הכהן** נ״י מעיר
וויען
יצאה מביתה ושבה לבית אביה
ועדנה באיבה נקטפה לדאבון לב בעלה
ומשפחתה וכל בני עדתה
ביום ו תמוז תרעה לפק
ובו ביום הובלה לקבורות
באבל גדול ומספד רב
והלכה לפניה גודל צדקתה ומדת
ענותנותה
שם אמה בלימלא
ת.נ.צ.ב.ה.
[אביה היה ר׳ עזריאל שיף ז״ל]

ליפשיץ

שוכן מעונה ענה ושמע נא תחינה
להנחילו יפי שי טוב צוה מנה נא
לאבינו החשוב והצדיק מו״ה
שמעון ליפשיץ ז״ל
י״נ בליל כפור תרפח ק׳
שנים רבות היה ראש לקהילתו
מהר לרוץ רק לטובת עדתו
עניים ודלים היו בני ביתו
ולהרים התורה היה מגמתו
נפשו מסר על תינוקות של רבים
זן לבחורים להחזיק בהם
לבניו לתורה ולירא בנותיו גדלם
ת.נ.צ.ב.ה.
ש״א שרה נטל

*

פולק

פ״ט האשה החשובה מרת **פעסל**
אשת ר׳ **דוד פאלאק** ע״ה
י״נ ביום ה שבט תרצא ק׳
פעלת טוב ימי חייך
עבדת ביראה בוראך
סלית ליצרך בכל כוחך
ת.נ.צ.ב.ה.

*

פ״נ איש תם וישר כה״ר
דוד פאללאק ע״ה
י״נ יום כט אדר ב תרעט לפ״ק
דרך התורה בניך גידלת
ויושר ומשפט אותם למדת
דאבה נפשם על פטירתך
ת.נ.צ.ב.ה.

פוקס

פ״נ איש יקר מאד נעלה זקן מופלא
כה״ר **הרש פוקס** ע״ה
נ׳ ביום א דר״ח מרחשוון
שנת תרסא ק׳
צבי עטרת לכל משפוזתו
פנה היום לקבל משכורתו
והלך צדקתו מקום דירתו
קדם אבוהון חבל גחלתו
סכו בשלום וכבוד מנוחתו
ת.נ.צ.ב.ה.

*

פייגלשטאק

פ״נ כש״ת מוה״ר
ר שלום פייגלשטאק
בן מוה״ר יוסף יצחק זצ״ל
מחמד עינינו ופאר ראשינו
זקן ונשוא פנים
שימש גאוני הדור והקהילה הקדושה
באמונה
נפטר בשם טוב
ט טבת תרחץ לפק
ושם אמו מרים ע״ה
ת.נ.צ.ב.ה.

פלנר

פ״ט מ׳ **הינדל פעללנער** ע״ה
מ׳ נ׳ פערעסטעג
ממשפחת שיללער
הלכה לעולמה טו שבט ה׳תרס״ה
ת.נ.צ.ב.ה.

*

לזכר עולם פ״נ האיש שלום ויקר
כ״ה **מאיר פעללנער** ע״ה
מי ומי ההולכים
אשרי האיש שהיה לו צידה לדרך
יתן לבוראו הודיה ושבח
ראה את עניו בנעוריו עוד בכלח
נפטר בן פ שנים ביום שבת קודש
יח אב תרעח לפ״ק
ש״א מערל
ת.נ.צ.ב.ה.

פרוסטיץ

נוסח מצבת האב״ד רבי **מנחם כ״ץ**
פרוסטיץ זצ״ל
נדפס לעיל בפרק י׳

*

האשה הרבנית המפורסמת
בצדקתה וטוב לבה וכשרון מעשיה
וחכמתה בכל דרכיה
מר׳ **ברכה** ע״ה
בת הצדיק מו״ה בער פרענק ז״ל
[מח״ס] אור האמונה מחנה ישראל...
אשת א׳מ׳ו׳ה׳ הגאון המפורסם
מוה״ר **מנחם כץ פרוסטיץ**
אב״ד דקהלתינו
יג כה תשרי תרמא ק
ת.נ.צ.ב.ה.

-

פ״נ **ברכה** ב״ר בער פרענק זצ״ל
אשת הגאון המפורסם מוה״ר
מנחם כץ פרוסטיץ
אב״ד דקהלתינו י״ג כה תשרי תרמא
ת.נ.צ.ב.ה.

פרידמן

נוסח מצבת האב״ד רבי **דוד**
פריעדמאן זצ״ל
נדפס לעיל בפרק י״ד

*

פ״נ בחור נחמד אף נעים
עטרת תפארת אבותיו
פסח ליב ב״ר שמואל **פריעדמאן**
מעיר גאלאץ
נולד ביום יג מרחשון תרמו
ונפטר ביום ח שבט תרעג ק׳
ת.נ.צ.ב.ה.

פריידער

פ״נ אשה נכבדה כשרה וצנועה
מרת **יענטל**
אשת מו״ה **אלחנן פריידער**
נפטרה ביא שבט תרעה ק׳
בק״ק וויען
יש עושר שמור לבעליו לעולמים
עזר כי ימצא הולכת תמים
נשים באהל תבורך במעשים נעימים
טורי זהב לחלק בגנזי מרומים
לכן נתנה צו ופקודה השאירה
בניה יובילוה אצל בעלה לקבורה
רב טוב הצפון יחלקו בינותם
ינוחו על משכבם בארץ לידתם
יוצאי חלציה קיימו וקבלו דבריה
דרך כבוד הובילוה לארץ מגוריה
על כן זכותה תגן על צאצאיה
רוב ברכות יחולו על ראש בניה
ת.נ.צ.ב.ה.

פרישמן

פ״נ איש תם וישר כה״ר
אברהם פרישמאנן ע״ה
י״נ כ שבט תרפא
אוי כי פתאום נלקחת
בעוד גבורתך מאתנו נקטפת
רעייתך ובניך מהר עזבת
הדרת אותם בדרך אמונה
מה רב טוב אשר לך צפונה
ת.נ.צ.ב.ה.

צולשאן

י״נ ביום שבת קודש יא סיון שנת עתר לפ״ק
פ״ט איש ישר וירא אלהים בכל לבבו נפשו ומאודו [יקר] הערך במעלות טובות
כה״ר **יעקב** המכונה **קאפל צאללשאן**
בן כה״ר יוסף חיים ע״ה
יעקב הלך לדרכו לארץ החיים
עבד את בוראו בלי עצלתיים
קנה שם טוב לדור ודור תהלתו
בצד גדל בניו יש שכר לפעולתו
ת.נ.צ.ב.ה.
שם אמו חנה

קאהן

פ״נ איש חי רב פעלים
פועל צדק והולך תמים
התורני והרבני מו״ה
משה יצחק כץ ע״ה
בנו של הצדיק הישיש
מו״ה יעקב כ״ץ **קאהן** זצ״ל
נפטר בשם טוב
יום כח אייר שנת תרפג לפ״ק
ת.נ.צ.ב.ה.

ריינער

פ״נ איש ישר מאוד נעלה ומפורסם
לשם ולתהילה
הקצין המרומם
כ״ה **נתן הרש** ע״ה
בן החבר ר׳ מענדל **ריינער סג״ל** ע״ה
י״נ בדרך בע״מ בערלין ביום צום גדליה
בשנת תרסב לפק
והובל לקברות אבותיו הנה כאשר צוה

ונקבר בכבוד גדול
נתן תתן קיימת בשמחה כפליים
צדקה פזרת מהונך בשתי ידיים
ברכת אביך גברו ובירך ה׳ חילך
יתום ואלמנה תמכת ישלם ה׳ פעלך
ת.נ.צ.ב.ה.
וש״א גאלדה

שוורץ

פ״נ האשה מרת **מאטל**
אשת ר׳ **משה שווארץ** ע״ה
מגיזינג
י״נ ה אדר תרצא

שיינברגר

פ״ט האשה יראת ה ...
גמלתהו טוב בימי חייה
לאביון ולעני פרשה כפיה
מרת **אסתר** ע״ה
אשת כה״ר **משה שעהנבערגער** ע״ה
נפטרה בש״ט יח לחודש שבט תרסט ק׳
ת.נ.צ.ב.ה.

*

פ״נ אשה יראת השם
מר׳ **קריינדל** ע״ה
אשת ר׳ **דוד שאנבערגער** ע״ה
בת ר׳ יוסף הרש גאלדשמידט ע״ה
י״נ ביום כד שבט תרצו לפק
הניחה אחריה צדקה לעניים ולקרן
הקיימת
ת.נ.צ.ב.ה.
ש״א שינדל

*

פ״נ איש תם וישר כ״ה
עקיבא בן יוסף **שענבערגער**
מת ביום ו אדר ונקבר ביום ז אדר
תרעא ק׳
על מותך תמיד נגרו עינינו
קו האהבה וחסד נמית עלינו
יצאת לישועת בני עמיך
במרום תתענג בנעימים נשמתיך
אך בשלום תשכב על מנוחותיך
מת בן סא שנה
ת.נ.צ.ב.ה.
ש״א אסתר

שיפף

פ״נ מו״ה **בן ציון שיפף**
בן טשארנא
נולד יא מרחשון תרד
ונפטר כו טבת תרעח
ת.נ.צ.ב.ה.

*

פ״ט
איש יקר מאוד נעלה נגיד ושוע בעדתו
טוב ומיטיב לזולתו מו״ה
עזריאל
בן החבר **גבריאל שיפף** ע״ה
י״נ ביום כה טבת תרעח בעיר וויען
והובא הנה למקום מנוחת אבותיו
ונקבר באבל גדול ובמספד רב
עזר דלים בכל עת ועונה
זה מגמתו מנעוריו ועד מותו
רב טוב עשה ליתום ולאלמנה
יום ליום יביע עד אחריתו
טוב לנדכאים בכל עבר ופינה
לא הניח דבר טוב מלעשות
זה שמו לעולם וזה זכרו
לדורות עד יעמוד לגורלו
שם אמו אידל
ת.נ.צ.ב.ה.

פ״נ מ׳ **זעלדא** אשת **בנציון שיפף**
בת שמואל
י״נ כו ניסן שנת הצור ת׳מ׳י׳ם׳ פ׳ע׳ל׳ו׳
[תרע״ו]
ת.נ.צ.ב.ה.

שפיגל

החשוב המרומם הרבני
פ״נ
מהו״ר **משה שפיעגעל** ע״ה
משה היה ראויה לשמו כי היה משה
באמת
שש במצוות קבל יסורין באהבה
ובאמונה
היינו דאהני לי׳ לשחוק ליום אחרון
כאשר יצאה נשמתו
שלשה היו גברין בו תורה יראה חכמה
בפאר גדולי הדור התחתן וגם שבניהם
גדולי חכמה וטהרה
יראה ראו אצלו בתפלה של התלהבות
ועל הסדר
עזה היתה אצלו חיבת א״י ולעובדיה
באמת
גדול היה בהכנסת אורחים ובגמ״ח
ובתומכין דאורייתא
לו דומי׳ תהלה כמרגנית דלית בה
טימי
י״נ בקדושה ובטהרה ח באדר תרעט
בק״ק שארווור
והובל לקבורת אבותיו לק״ק צעהלים
ביום שלאחריו אדר שני
ת.נ.צ.ב.ה.
ושם אמו חיילא

*

פ״נ אשה כבודה מפנינים יקרה
צנועה וחשובה עטרת בעלה
מרת **חנה** ע״ה
אלמנת מוה״ר **שלמה שפיעגעל** ז״ל
י״נ ביום כא אייר תרפז ק׳
ונקברה למחרתו בכבוד גדול ומספד רב
חכמות נשים בנתה ביתה
נאה לקדוש לשם ולתהילה
הדרכה בדרך עולה מעלה
בניה ובנותיה לשם ולתפארה
תחת כן
מנוחתה היא במטה שלימה
למעלה תחת כנפי השכינה
כגודל מעשים טובים עשתה
ה׳ ישלם שכר לפעולתה
וש״א מלכה
ת.נ.צ.ב.ה.

*

פ״נ אדם נכבד ואיש ישר מאוד נעלה
פועל טוב לעם בצורכי צבור באמונה
ועשה צדקה בכל עת הקצין המרומם
נגיד ושוע ומצוה לבניו אחריו
לשמור דרך ה׳ לעשות צדקה ומשפט
הרבני המפואר
מו״ה **שלמה** ע״ה בן לאותו מפורסם
מו״ה יצחק הרץ **שפיעגעל** ז״ל
יצאה נשמתו באחד
ביום א שבט תרפו לפ״ק
ולמחרתו הובל לקבורה בכבוד גדול
ומספד רב
שמש בא בצהריים באבו נקטף ועלה
למעלה
למצוא מנוחה נכונה תחת כנפי
השכינה

משכורתו לקבל על צדקתו ועבודתו התמימה
השלום יהיה על משכבו וינוח במנוחה שלמה
ביתו בהרחבה היה פתוח
נמצא לעזרת אביונים לנכי רוח
ת.נ.צ.ב.ה.

*

הרבני המופלג בתורה ויראת שמים
צדיק תמים רודף צדקה וחסד
גביר לאחיו המפורסם בכל המדינה
לשם לתפארת ולתהילה
פ"נ
מו"ה **יצחק נפתלי** זצ"ל
בן כ"ה יחיאל **שפיעגעל** ע"ה
שהי' ראש הקהל וגבאי דת"ת פק"ק
כמה שנים והי' נבחר בין ראשי מנהלי
הקאנצלאיי דהיראים במדינתינו
יושר אורחותיו אין לספר ואין למלל
צדקה וחסד פעל ועשה יומם וליל
חן ושכל טוב מצא בעיני א' ואדם
קנה שם טוב לעצמו מאז ומקדם
נדבת לבו הטוב נודע בכל המדינה
פתוח תפתח את ידך קיים באמונה
תורה ועבודה וגמ"ח עסק בדעת ובתבונה
לטובת הכלל פעל הרבה לחזק הדת ביושר
יתומים ואלמנות סמך ועזר באמת ובכושר
בצרכי צבור עסק באמונה וצדק
ננפשו נתן לחזק בבית ה' כל בדק
חנון ורחום הי' להציל שוד עניים אנקת אביונים
יבאו ויגידו צדקתו נערים וזקנים גדולים וקטנים
ירא ה' היה מימי נעוריו באמת ובתמים
לכן בעל הרחמים יסתירה בכנפיו לעולמים
המציא לו מנוחה נכונה בין החסידים ישרים ותמימים
נפטר בשם טוב זקן ושבע ימים
ביום ג' לחודש אלול שנת עזרת לפ"ק
ת.נ.צ.ב.ה.

*

חיילה א' לוו...
תרכד

*

פייערל

*

איש תם ישר הלך בדרך תמים
סר מרע ועשה טוב כל הימים
רבים יהללו מעשיו ורב תומתו
..... בכו על מותו
גדל כל זרעו באמת ואמונה
מגמת נפשו היתה במדה נכונה
וימת בשיבה טובה בן סד שנה
ביום ש"ק יד כסלו עזרת לפק
ת.נ.צ.ב.ה.
ש"א גיטל

משפחות הקהלה

ערב השואה

כפי שהודגש בפרק על תולדות הקהלה, לא נשאר היום אף יהודי בקהלת צעהלים. ע״כ ראינו לנכון לתעד את המשפחות שהתגוררו במקום ערב השואה, ומתוכם הן את אלו שנספו והן את אלו שיבלח״א הצליחו למלט את נפשם ונותרו כשארית הפליטה של קהלה מפוארת זו ונתפזרו לכל קצוות תבל.

התיעוד מבוסס על רשימה של יהודי המקום משנת 1937 לערך, הנמצאת במועצה המקומית. תודתנו לר׳ שלום פריד אשר המציא לנו רשימה זו. ההשלמות בסוגריים המרובעות מתייחסות לזיהוי השמות העבריים ופרטים נוספים על פי פנקס החברה קדישא, פנקסי המאטריקל וראיונות עם יוצאי וצאצאי בני הקהלה, שנערכו ברובם ע״י הרב שבתי שמואל ווייס.

משפחות הקהלה

אדלר

מרת צעציליה אדלר (לבית רייך). [אשת ר׳ חנה (הענריק) אדלר ב״ר זלקא אדלר ומרת אסתר לבית שלזינגר. נפטר בן פ״ד שנה ד׳ אייר תרצ״ג].

[בתם: מרת אסתר אשת אלברט ב״ר שמואל שפיגל ומרת קאטאלין לבית שפיגל מנויקירכען].

אונגר

מרת איזאבעלא (אליזאבעט) אונגר (לבית הרצוג). [אשת ר׳ יעקב אונגר נפטר בן נ״ט שנה כ״ב אדר תרצ״א. ב״ר מיכאל ומרת לאה רחל לבית גשטטנר].

ילדיהם: לאופולד - ראה להלן; סלומון אונגר (יליד תרס״ט); מיכאל אונגר (יליד תרע״ב).

לאופולד אונגר. [ב״ר יעקב אונגר ומרת איזאבעלא לבית הרצוג].

זוגתו: מרת רגינה [ב״ר ישראל הולנדר ומרת אטלקה לבית קאהן מנייטרא].

ילדיהם: הוגו (יליד תרצ״א); אלווירה (ילידת תרצ״ב).

אייזנברג

איזאק מוריץ אייזנברג [מלמד בצעהלים. בן לאזאר אייזנברג ומרת פאני לבית צוקרמנדל].

זוגתו: מרת שרה [ב״ר יוסף בינדר ומרת מלכה לבית בויאר].

ילדיהם: אשר (יליד תרפ״ב); עמנואל (יליד תרפ״ז); פרידה (ילידת תרפ״ט); הלן (ילידת תרצ״א); יוסף (יליד תרצ״ג); אדית (ילידת תרצ״ו).

אנגלוס

מרת הדסה אנגלוס [בת האב״ד הגאון רבי דוד פרידמן. אשת יענו אנגלוס].

[בתם: מרת מטילדה אשת ר׳ משה ב״ר אברהם ווייס - ראה שם].

יולאן אנגלוס (ילידת תר״ע).

אפעל

מרת לעני אפעל [ב״ר אלעזר דוד שפיגל ומרת גיטל לבית שטייסל. אשת הרמן אפעל בן נאטאן אפעל ומרת שרי לבית האק מבודאפעסט].

בתם: סערען (ילידת תרפ״א).

באהנצקי

איזידור באהנצקי. [ב״ר שרגא (פרידריך) באהנצקי נפ׳ י״ד אייר תר״צ ומרת יוליה לבית גרשטל].

זוגתו: מרת עליזבט (אליס. לבית בוים).

ילדיהם: פרידריך (יליד תרצ״א); ארוין (יליד תרצ״ג).

לאו באהנצקי (יליד תרנ״ז). [בן שאמו באהנצקי ומרת יאנקה לבית גולדנר].

מרת פאולה באהנצקי (ילידת תרנ״ח). [בת ר׳ שרגא (פרידריך) באהנצקי ומרת יוליה לבית גרשטל].

ר׳ מרדכי (מארקוס) באהנצקי. [ב״ר שרגא (פרידריך) באהנצקי ומרת יוליה לבית גרשטל].

זוגתו: מרת אדעלע (לבית בוקסבוים).

ילדיהם: שארלוטה (ילידת תרפ״ט); יוליה (ילידת תרצ״ג).

בישיץ

אדאלבערט בישיץ [ב״ר הלמן (הרמן) בישיץ נפטר בן פב שנה ביום ז׳ אדר ראשון תרצ״ה ומרת הרמינה לבית גשטטנר. זוגתו מרת טערעזיה ב״ר יוסף שכטר ומרת דאנקא לבית סימעק מטאפלטשאהן].

בלוי

מרת ברריינדל (בעטי) בלוי [ב״ר שלמה יהודה קרויצר מסערדאהעל. אשת ר׳ שמחה בלאו נפטר כ״ב טבת תרע״ח. ראה עוד לעיל ב׳חכמי צעהלים׳ פ״ו הערה 30].

ילדיהם: מרת בילה אשת ר׳ אהרן (ארמין) פישר בן קארולי פישר ומרת פאני לבית פייגלשטוק מראב. נהרגו עקה״ש י״ז תמוז תש״ד]; ר׳ יחיאל בלוי -

ראה להלן; מרת שרה אשת ר׳ דוד שמואל קאהן - ראה שם; [ר׳ גרשון בלוי, זוגתו מרת רייזל ב״ר מנחם מנדל פאלל, גרו בטעט. נהרגו עקה״ש כ׳ סיון תש״ד; מרת חנה אשת ר׳ שלמה (שאמו) ב״ר דוד פליישמן משופרון ומרת לוטי לבית לעוי. נהרגו עקה״ש י״ז תמוז תש״ד].

ר׳ יחיאל בלוי [יליד צעהלים תרנ״ב. נפטר בירושלים ב׳ אייר תש״מ. ב״ר שמחה בלאו ומרת ברריינדל לבית קרויצר].

זוגתו: מרת שיינדל חיה (שרלוטה) [ב״ר שלום פייגלשטוק ומרת נענע לבית לדרר, נפטרה בירושלים י״ג ניסן תשמ״ד].

ילדיהם: מרת טובה גיטל (מארגרטה) פריד בבני ברק [אלמנת ר׳ שמעון פריד מפרויענקירכען. נפטר בב״ב כ״ג אב תש״נ]; ר׳ שמחה (זיגמונד) בירושלים; ר׳ יצחק (איגנאץ) בירושלים; ר׳ שלמה (לודוויג) בפתח תקוה; ר׳ ראובן צבי (הוגו) בירושלים; ר׳ משה (אוטו) בירושלים; ר׳ מרדכי (לאו) בירושלים; ר׳ מאיר (ארוין) בירושלים; הב׳ נחום שמואל (נורברט) נפ׳ בירושלים ער״ה תשט״ו.

בראנדל

פיליפ בראנדל (יליד תרנ״ה). [ב״ר יעקב בראנדל ומרת אמליה לבית ברונר].

זוגתו: מרת בילה (ברטה) [ב״ר קויפמן פישר ומרת חנה לבית סיני].

ילדיהם: בנימין (יליד תרפ״ז); אנסעלמה (ילידת תרצ״א).

ארנולד בראנדל.

זוגתו: מרת רוזה (לבית ריגלר).

ילדיהם: ליביאה (ילידת תר״פ); יולאן (ילידת תרפ״א); מרגרטה (ילידת תרפ״ה); פרידריך (יליד תרפ״ו).

ברגר

היינריך ברגר (יליד תרנ״ט) [בן סלמון ברגר ומרת רוזה לבית פליישמן].

זוגתו: מרת רוזא [ב״ר שמואל פליישמן ומרת יוהנה בלאו משופרון].

ילדיהם: ליביאה (ילידת תרפ״ח); אריש (יליד תר״צ); אילזה (ילידת תרצ״א); נעמי (ילידת תרצ״ג).

ברוין

ר׳ יוסף ברוין. [בן וילהלם ברוין ומרת פאולה לבית פרידמן].

ברוקנר

ר׳ משה (מור) ברוקנר. [נהרג עקה״ש בשנות השואה].
זוגתו: מרת חנה (יאנקה) [לבית שוסברגר. נפטרה בוויען בשנת תרצ״ט].
צאצאיהם: מרת ברכה (ברטה) [נפטרה בניו יורק. אשת אויגן קראוס מוויען. ילדיהם: ד״ר אלן קראוס - ניו יורק; מרת חנה אשת ר׳ אהרן גריווער - א״י]; ר׳ לוי ברוקנר - ראה להלן; מרת שרה אשת ר׳ שמשון האקער - ראה שם; ר׳ דוד ברוקנר - ראה להלן; [מרת מטילדה אשת אימרה בוק מבודפעסט. נהרגה עקה״ש. ילדיהם: טיבור ושוני]; מרת אנה (הלן) בוק [בבודאפעסט נהרגה עקה״ש]; מרת מינה אשת לודוויג ווייס - ראה שם; [מרת פרידה ברוקנר. נפטרה בארה״ב]; ר׳ בנציון ברוקנר - ראה להלן.

ר׳ גבריאל (גוסטאב) ברוקנר. [זוגתו: מרת אסתר (רגינה) ב״ר דוד שימל ומרת נעטי לבית ברוקנר. נפטרה בת ס״ג שנה ביום כ״ג אב תרצ״ב].
בתם: ברטה (ילידת תרנ״ו).

מרת האני ברוקנר (לבית מילר. ילידת תרל״ג).

ר׳ לוי (לאופולד) ברוקנר. [נפטר בפילדלפיה כ״ג אב תשל״א. ב״ר משה ברוקנר].
זוגתו: מרת חיה שרה [בת ר׳ שלמה האקער - ראה שם. נפטרה בפילדלפיה ז׳ אב תשמ״ז].
ילדיהם: מרת בריינדל [אשת ר׳ עקיבא יוסף וינברגר בפילדלפיה בן הג״ר הלל אב״ד סערדאהעל. ילדיהם: הלל ומשה שמואל]; שלמה בפילדלפיה; ר׳ דוד [זוגתו מרת חנה לבית אפשטיין] בפילדלפיה.

ר׳ דוד (דעזידריאוס) ברוקנר. [עלה לא״י. ב״ר משה ברוקנר].
זוגתו: מרת לאה [ב״ר ברוך כ״ץ ומרת צפורה לבית האקער. נהרגה עקה״ש עם הוריה].
בנם: עגון (יליד תרצ״ו) [נהרג עקה״ש].

ר׳ בנציון (אדאלבערט) ברוקנר. [ב״ר משה ברוקנר. מנו״כ בניו יורק. זוגתו מרת מאטיל ב״ר ישראל ערדמן מוויען. בנם: ד״ר צבי הרש ברוקנר בניו יורק].

גוטהארד

ר׳ גרשון גוטהארד. [ב״ר יוסף גוטהארד ומרת יעטי לבית גרשקוביץ].

זוגתו: מרת רוזא (שושנה) [ב״ר ליב (ליפוט) דוכס ומרת גיטל (קאטי) לבית האקער].

בנם: ר׳ יוסף (לאופולד). [נפטר בבני ברק].

גולדברג

ר׳ יוסף גולדברג (יליד תרכ״ח).

גולדמן

הדיין הגאון רבי יו״ט ליפמן (לאופולד) גולדמן. [עליו ועל צאצאיו ראה לעיל בחכמי צעהלים פרק כ].

זוגתו: הרבנית רייזל (טערעזיא. לבית קאהן).

ר׳ יצחק (איזאק) גולדמן [בהג״ר יו״ט ליפמן גולדמן].

זוגתו: מרת מאריא (לבית לוינגר).

ילדיהם: מרת לאה (בערטא. ילידת תרפ״א); ר׳ שמואל (אדמונד) גולדמן בלונדון; ר׳ אליהו (פרידריך) גולדמן בלונדון; מרת חיה (רענא. ילידת תרפ״ז).

גולדנר

ר׳ ליב (לאופולד) גולדנר [נפטר כ״ו שבט תרצ״ז. ב״ר אלעזר גולדנר (נפטר כ״ח טבת תרנ״ב) ומרת מרים לבית קופשטיין (נפטרה אב תרעז)]. **זוגתו:** מרת פעפי (יוספה) [לבית שוסברגר].

ילדיהם: זיגמונד - ראה להלן; מרת אירמה אשת ר׳ זלמן זיידמן - ראה שם.

ארנולד גולדנר (יליד תרל״ה).

מרת קארולינה גולדנר (לבית פישר). [אשת ר׳ מרדכי וואלף (וילמוש) גולדנר נפטר כ״ה שבט תרפ״ז ב״ר אלעזר גולדנר ומרת מרים לבית קופשטיין].

זיגמונד גולדנר [ב״ר ליב גולדנר ומרת פעפי (יוספה) לבית שוסברגר].

זוגתו: מרת גיזעלא [ב״ר משה יהושע הירשל ומרת אדעלהייד לבית האקער].
ילדיהם: אריך (יליד תרצ״ג); רוזא (ילידת תרצ״ז).

גולדשטיין

מרת רעזי גולדשטיין (ילידת תרמ״ב).

ר׳ גדליהו הכהן (געזא) גולדשטיין. [נפ׳ בירושלים י״ט אד״ב תשי״ט. ב״ר יוסף גולדשטיין ומרת שיינדל לבית בינט מהאידו נאנאש].
זוגתו: מרת ברכה (בערטא). [נפ׳ בירושלים י״ח אלול תשמ״ז. ב״ר שלמה שפיגל (נפטר בן נ״ה שנה י״א שבט תרפ״ו) ומרת חנה (הרמינה) לבית מושקוביץ נפטרה בת נ״ג שנה כ״א אייר תרפ״ז].
ילדיהם: ר׳ שלמה (אלכסנדר) בבני ברק; יוסף [נהרג עקה״ש]; ר׳ יצחק נפתלי (ארוין) בירושלים; מרת חנה (הערטא) [נפ׳ ד׳ שבט תשנ״ד בברוקלין. אשת ר׳ יקותיאל יהודה טייטלבוים]; הרב אברהם (ארתור) בירושלים; ר׳ מאיר (טיבור) בירושלים.

אויגן גולדשטיין (יליד תרע״ה).

גולדשמיד

מרת פאולה גולדשמיד [ב״ר יעקב ב״ר יוסף ברנפלד ומרת הינדל לבית וינמן מטאפלטשאהן (שופרון). אשת ר׳ מענדל (עמנואל, מאנו) גולדשמיד ב״ר יוסף גולדשמיד ומרת שיינדל לבית בעהם. נפטר י״ט כסלו תרס״ח].
ילדיהם: ארמין (יליד תרס״ג); אלפרד (יליד תרס״ז) בארגנטינה; [ר׳ יונה גולדשמיט בארגנטינה; הוגו גולדשמיד בארגנטינה. זוגתו מרת בלאנקה בת ברנט רדלינגר ומרת שארלוט שובער מפרשבורג. בתם: אניטה; איזידור גולדשמיד ראה להלן.

איזידור גולדשמיד [בארגנטינה. ב״ר מענדל גולדשמיט].
זוגתו: מרת גבריאלה (עלא). [ב״ר דוד מרטון ומרת ויקטוריה לבית דושינסקי מסומבוטהלי]

גינסברגר

יוליוס (ג׳וילו) גינסברגר. [ב״ר יוסף ליב גינסברגר נפטר שביעי של פסח תרפ״ב ומרת הענדל לבית פלנר נפטרה כ״ט אדר א׳ תר״ע].

זוגתו: מרת מאריה [ב״ר אברהם ליבנוי ומרת יוליה לבית גינסברגר].
ילדיהם: הלן (ילידת תרפ״ג); קורנעליא (ילידת תרפ״ה); וואלעריע (ילידת תרפ״ו); לאופולד (יליד תרפ״ז); זיגמונד (יליד תרפ״ט); אנזעלינא (ילידת תרצ״א); רענע (ילידת תרצ״ג).

גליק

מרת רוזה (רוזאליא, קארולינה) גליק. [ב״ר הרש אונגר נפטר א׳ דר״ה תרע״ז ומרת פלורה (פאני) לבית דויטש. אשת ר׳ אביגדור (ויקטור) ב״ר דוב גליק ומרת מאטל לבית שטיינר. נפטר כ״ד חשון תרצ״ו].
[ילדיהם: רבי אברהם צבי גליק דומ״צ צעלדאמעלעק (ראה עליו למעלה בחכמי צעהלים פרק כב); מרת סופי אשת ר׳ שמחה בונם (בענו) גבירץ מפאפא בן ר׳ יקותיאל דוב (ברנרד) גבירץ שו״ב בטעט ודבורה ב״ר יהושע גולדשטיין מסערדאהל (חתן רבי עזרא צורף רב״ד סערדאהעל); מרת קלרה אשת אויגן ב״ר וואלף מאיר רפפורט ומרת קארולינה לבית בוים מפאפא].

מיכאל גליק (יליד תרע״ו).

גרוסמן

מרת גיזעלא גרוסמן (ילידת תרל״ו). [לבית ריינר].

גרינברגר

מרת חיה שרה גיטל גרינברגר. [נהרגה עקה״ש. בת ר׳ איצק (איגנאץ) האקער ומרת יענטא לאה (יוליה) לבית שלעמל (האקער). אשת ר׳ מענדל (מוזעס) גרינברגר מפרשבורג ב״ר עזרא גרינברגר ומרת פאני לבית הרשקוביץ].
[בתם: גערטרודה (ילידת תרצ״ז)].

גרינוולד

האב״ד הגאון רבי לוי יצחק גרינוולד. [עליו ראה לעיל בחכמי צעהלים פרק כא].
זוגתו: הרבנית מרת סילקא (לבית גרינוולד).

ר׳ אברהם (אדולף) גרינוולד [זוגתו: מרת בלימלה (בעטי) בת ר׳ דוד פרישמן ומרת שיינדל (לוטה) לבית וולנר נפטרה בת ע״ד שנה ח׳ שבט תרצ״ב].

געזא גרינוולד [ב״ר אברהם גרינוולד ומרת בלימלה לבית פרישמן].

זוגתו: מרת בערטא [בת ר׳ איזאק סיני ומרת פאני לבית קאהן משופרון].

ילדיהם: העדוויג (יליד תרפ״א); גבריאלה (ילידת תרפ״ג); פאול (יליד תרפ״ד); דעזידעריאוס (יליד תרפ״ו); קורנעליאה (ילידת תר״צ); אנזעלנא (ילידת תר״צ); מאקסמיליאן (יליד תרצ״ב).

מרת שארלוט גרינוולד (ילידת תרנ״ז).

גרשטל

אדולף גרשטל. [ב״ר יצחק גרשטל ומרת אסתר לבית טופף נפטרה י״ב שבט תר״ע].

זוגתו: מרת שרה. [בת ר׳ הרש (הענריק) האקער נפטר ח׳ אדר ראשון תרפ״ז ומרת בילה (איזבלה) לבית העניגסבערג נפטרה ד׳ תשרי תרפ״ה].

ילדיהם: אדית (ילידת תרע״ד); לאה (ילידת תר״פ); נורברט (יליד תר״פ); מרת מאלאניע אשת ר׳ אהרן רבינוביץ - ראה שם; [מרת קארנעליא אשת אלפרד ב״ר נתן גרינהוט ומרת מטילדה לבית גרינוולד].

לאופולד גרשטל [בן מיקשה גרשטל ומרת רוזה לבית בראנדל מבעלעד].

זוגתו: מרת שרה [בת ר׳ ליב (ליפוט) פולק נפטר כ״ח אדר ב׳ תרפ״א ומרת ריזל (טרעזיא) לבית רעכניצר].

דויטש

נורברט דויטש [בן לאופולד דויטש ומרת רגינה לבית וואלף].

זוגתו: מרת פרידה [בת היינריך מוזס ומרת רייזל (רגינה) לבית אסטרייכר].

בתם: אילזה (ילידת תרצ״ז).

דוכס

ר׳ אברהם דוכס (יליד תרל״ט). [נהרג עקה״ש].

ר׳ זאב וואלף (וילהלם) דוכס [ב״ר יהודה ליב דוכס (נפטר כ״ב כסלו תרע״ו) ומרת גיטל ב״ר בנימין זאב האקער ומרת חיי שרה לבית קורנפיין נפטרה ט״ז אייר תרס״ח].

זוגתו: מרת חיי שרה [בת ר׳ מרדכי האקער ומרת יהודית לביאה לבית פאלצער].

ילדיהם: ר׳ אברהם (אלפרד) בלאס אנג׳לס; מרת צפורה (סטעלא) [אשת ר׳ מאיר פוסקלינסקי בגבעתיים]; פיגלא (ילידת תרפ״ח. נהרגה עקה״ש); מערטא, נהרגה עקה״ש; לאה, נהרגה עקה״ש; מרדכי, נהרג עקה״ש.

ר׳ גרשון (יוליוס) דוכס. [ב״ר יהודה ליב דוכס ומרת גיטל לבית האקער].

זוגתו: מרת ריזה [בת ר׳ מרדכי האקער ומרת יהודית לביאה פאלצער]. נהרגו עקה״ש.

ילדיהם: מרת גיטל (קאטרינה) אשת ר׳ אברהם יצחק מאנן באנגליה; ר׳ יהודה (לאופולד) ביהוד; ר׳ אברהם יצחק (אלפרד) נפטר באנגליה; מרת מנוחה (נאטאלי) אשת ר׳ אברהם גליק באנגליה; צבי (היינריך) נפטר באנגליה.

האקער

ר׳ יצחק איציק (איגנאץ) האקער [נפ׳ ו׳ סיון תש״ה. ב״ר בנימין זאב וואלף האקער ומרת חיי שרה לבית קורנפיין].

זוגתו: מרת יענטל לאה (יוליה) [ב״ר אליעזר. לבית שלעמעל [האקער]. נפטרה ח׳ תמוז תשי״א].

ילדיהם: ר׳ בנימין זאב (וילהלם) האקער [נפטר בירושלים ח׳ אד״ב תשמ״א. זוגתו מרת לאה]; ר׳ אלתר (אלכסנדר) האקער בירושלים; רבי כלב (קולמאן) האקער [נפטר בירושלים י״א אד״ב ת״ש. מחבר ספר ׳שארית כלב׳ על סוגיות הש״ס]; מרת גרייטל (מארגארעטא) דויטש; ר׳ משה (לאופולד) האקער בירושלים; ר׳ מרדכי (מאקס) האקער בירושלים; [מרת חיה שרה גרינברגר - ראה לעיל; מרת רייזל אשת ר׳ אברהם (ארפאד) בן לודוויג גינסברגר ומרת קאטארינה לבית בודנצקי מפאפא].

מרת יהודית לביאה (לאורה) האקער (לבית פאלצער). [אשת ר׳ מרדכי (מאקס) האקער נפטר בן ע״ה שנה כ״ה ניסן תרצ״א. ב״ר בנימין זאב וואלף האקער ומרת חיי שרה לבית קורנפיין].

ילדיהם: יוליוס האקער (יליד תר״נ) [נהרג עקה״ש]; [ר׳ בנימין האקער. זוגתו מרת נחמה ב״ר יצחק ב״ר משה שמואל בן הצדיק רבי יוסף דוב רעבנוורצל (תלמיד החת״ס) ומרת חיה לבית זאלצער מבודפעסט]; מרת פרידה

אשת היינריך פישר - ראה שם]; ר' קלמן האקער - ראה להלן; מרת ריזה אשת ר' גרשון דוכס - ראה לעיל; ר' שמשון האקער - ראה להלן; מרת חיי שרה אשת ר' בנימין זאב דוכס - ראה לעיל; [מרת צפורה אשת ר' ברוך כ"ץ ב"ר גרשון כ"ץ בן האב"ד הג"ר מנחם כ"ץ פרוסטיץ ומרת לאה ב"ר יצחק אונגר. צאצאיהם: ר' נחמן נח; ר' בנימין נפ' בוויען; ר' גרשון - ראה להלן; מרת לאה אשת ר' דוד ברוקנר - ראה לעיל; ר' יצחק בגבעתיים; מרת קעטע (קאטארינה) אשת ר' יחיאל גולדברג ברמת השרון; ר' מנחם בלונדון].

ר' שמואל האקער [ב"ר בנימין זאב וואלף האקער ומרת חיי שרה לבית קורנפיין].

זוגתו: מרת מלבינה [ב"ר יוסף ליב גינסברגר ומרת הענדל לבית פלנר].

מרת רחל (רוזה) האקער [ב"ר פנחס מולר. נפטרה כ"א חשון תרצ"ט בוויען. אשת ר' שלמה (אלכסנדר, שאנדור) האקער נפטר בן ע' שנה י"ז כסלו תרפ"ה. ב"ר בנימין זאב וואלף ומרת חיי שרה לבית קורנפיין].

[ילדיהם: ר' יחיאל מיכל (מאקס) האקער. זוגתו מרת דבורה (דורה) ב"ר שמעון ליפשיץ ומרת בילא (גרשטל) - ראה שם. נהרגו עקה"ש. ילדיהם: מרת אסתר אשת ר' בנימין צבי ברגר בניו יורק; לאה, נהרגה עקה"ש. - ר' צבי (היינריך) האקער. נפטר בפילדלפיה 29 אוגוסט 1950. זוגתו מרת לביאה ב"ר שאול שטרן ומרת לינה רבענוורצל מבודאפעסט. ילדיהם: מרת שיינדל (סילביה) אשת ר' יונתן גרוס; מרת שרל (גלאדיס) אשת ר' יוסף כ"ץ. - מרת חיה שרה אשת ר' לוי ברוקנר - ראה שם. - מרת סידוניה אשת ר' משה שפיגל - ראה שם. - בתם מרת פלורה ברנרד. נהרגה עקה"ש].

ר' שמשון (שמואל, שאמו) האקער [ב"ר מרדכי האקער ומרת יהודית לביאה פאלצער].

זוגתו: מרת שרה [ב"ר משה ברוקנר ומרת חנה שוסברגר].

ילדיהם: ר' אליעזר (לאו) האקער בוויען; מרת צפורה (זעלמא) ניידרמן בארה"ב, נפטרה ברמת גן; מרת חיה גוטמן, נפטרה ברמת גן; מרת רבקה (רענע) ברוק ברמת גן; ר' לוי (לאופולד) האקער ברמת גן; מרת מרים (מארטה) שטיינר בפתח תקוה; ר' מרדכי (מאקסמיליאן) האקער בארה"ב.

ר' קלמן (קולמאן) האקער [ב"ר מרדכי האקער ומרת יהודית לביאה פאלצער].

זוגתו: מרת פראנציסקה (פרידה) [ב"ר קויפמן פישר ומרת חנה סיני].

ילדיהם: מרת יוהנה מרקין, נפטרה בלונדון; מרת פאולה דויס באוסטרליה; מעלא; סעראפינה; מאקס.

הירשל

ר׳ משה יהושע (מוזעס) [שמש הקהילה].
זוגתו: מרת אדעלע (האקער)
[בתם: מרת גיזלה אשת זיגמונד גולדנר - ראה שם]

וויטמן

ר׳ שלום (סאלומון) וויטמן [ב״ר ר׳ פנחס וויטמן נפטר בן ע״ז שנה כ״ב אייר תרצ״ב ומרת הענדל (הינדל לבית רעכניצר) נפטרה בת פה שנה ה׳ ניסן תרצ״ה].
זוגתו: מרת רגינה [בת אנטאל שפיצר ומרת יוזפה לבית שפילמן].
[בתם: אולגה וויטמן].

ר׳ שלמה (אלכסנדר) וויטמן [נפטר ערב ר״ה. ב״ר פנחס וויטמן ומרת הינדל].
זוגתו: מרת אסתר (אירענע) [בת אלכסנדר נויבויאר ומרת רבקה שוורץ נפטרה ט׳ סיון תרצ״ז].
ילדיהם: מרת חדוה (פרידה) [אשת ר׳ מאיר יערי בבני ברק]; [ר׳ שלום יהודה (הוגו) וויטמן בטורונטו].

ווייס

ר׳ אברהם ווייס [שו״ב בצעהלים. בן פיליפ ווייס ומרת רוזה לבית ווייס ממאראש אויוואר]
זוגתו: מרת הלן (אילונה) [בת ר׳ פנחס ברגר נפטר ח׳ טבת תרע״א ומרת פעסל (שלעגעל) נפטרה כ״ה אדר שני תרפ״ד בצעהלים].
[בנם: ר׳ משה (מוריץ) ב״ר אברהם ווייס. זוגתו מרת מטילדה בת יענו אנגלוס ומרת הדסה בת הגאב״ד רבי דוד פרידמן].

ד״ר ווייס. זוגתו לבית ראמער.

לודוויג ווייס [בן יואכים ווייס ומרת יוליאה קאהן מאורבאווע].
זוגתו: מרת מינה [בת ר׳ משה ברוקנר ומרת חנה שוסברגר]. גורשו לבריה״מ [נהרגו עם ילדיהם עקה״ש].
ילדיהם: פאול (יליד תרצ״ד); ליאנה (ילידת תרצ״ו).

ווינר

ר׳ דוד ווינר [מורה בקהילה. נפטר בחדרה].
זוגתו: מרת גיטל (גיזלה לבית קאנצלר).
ילדיהם: ארנסט; מרת אסתר (וואלעריע) [אשת ר׳ יוסף גזית בחדרה]; עלא [נהרגה עקה״ש].

ווצלר

ר׳ דוד ווצלר (יליד תרע״א).

זיידמן

ר׳ זלמן זיידמן [מקישינוב].
זוגתו: מרת אירמה [בת ר׳ ליב גולדנר ומרת פעפי לבית שוסברגר - ראה לעיל].
ילדיהם: לאו [נפטר בחיפה]; נורברט [חיפה]; מארטה [בארה״ב]; שארלוט.

כ״ץ

ר׳ שמואל מאיר כ״ץ [ב״ר גרשון כ״ץ (בן האב״ד הג״ר מנחם פרוסטיץ) ומרת לאה ב״ר יצחק אונגר. זוגתו מרת גאלדה נפטרה ט״ז אלול תרצ״ג. בת ר׳ אברהם גולדשמיד נפטר כ׳ אלול תרע״ט ומרת פרומט לבית ריינר נפטרה ג׳ תמוז תרע״ח].
ילדיהם: לאה (ילידת תרס״ז); גרשון (יליד תרס״ח); שארלוט (ילידת תר״ע); הוגו (יליד תרע״ג); עליזאבעט (ערזעבעט) (ילידת תרע״ה); פאני (ילידת תר״פ).

ר׳ גרשון כ״ץ (יליד תרס״ח). [ב״ר ברוך כ״ץ ומרת צפורה ב״ר מרדכי האקער - ראה שם].

אחותו מרת קעטע (קאטארינה) [אשת ר׳ יחיאל גולדברג ברמת השרון].

לאנגר

סלומון לאנגר (יליד תרע״ט) [בן מרקוס ומרת אנה לבית למברג].

לבוביץ

סלמון לבוביץ (יליד תרע"ד).

לוינגר

ר' יוסף לוינגר (יליד תרי"ח).

מרת נעטי לוינגר (ילידת תרל"ז. לבית דויטש)

יוליוס לוינגר (יליד תרנ"ח).

יוהנה לוינגר (ילידת תרס"ו).

לוריא

ר' שמעי' (זיגמונד) לוריא [ב"ר ברוך לוריא ומרת אדל לבית ריגלר מקייזרסדארף. נפטר כ"ד שבט תרצ"ז].

זוגתו: מרת אלה [נפ' בירושלים כ"ט אדר תשמ"ה. ב"ר שלמה נויבויאר ומרת רבקה לבית שוורץ נפטרה בת ע"ה שנה ט"ז אדר תרצ"ד].

ילדיהם: ר' ברוך (ברנרד) בירושלים; ר' בנימין זאב (וילהלם) בירושלים; ר' יהודה צבי (פעליקס) בירושלים; ר' דוד בירושלים.

ליבנוי

ר' אברהם (אדולף) ליבנוי [בן סימון ליבנוי ומרת סאלי לבית שטרן].

זוגתו: מרת יוליה [ב"ר אלעזר גינסברגר ומרת אסתר לבית פלנר נפטרה י"ב אדר א' תרפ"א].

ילדיהם: ברטה (ילידת תרס"ד); [מרת אליזבעט אשת ר' ישראל יצחק שוורץ - ראה שם; מרת מאריה אשת יוליוס גינסברגר - ראה שם].

לייטנר

זיגמונד לייטנר (יליד תרע"ז).

ליפשיץ

מרת בילא (בעטי) ליפשיץ [ב"ר יצחק גרשטל ומרת אסתר לבית טופף. [אשת ר' שמעון ליפשיץ נפטר בן ס"ב שנה יוכ"פ תרפ"ח ב"ר ארי' צבי ליפשיץ ומרת שרה נעטיל לבית רוזנצווייג].

[**ילדיהם**: מרת דבורה אשת ר׳ יחיאל מיכל האקער - ראה שם; מרת רבקה אשת ר׳ יוסף פלדמן בן פראנץ פלדמן ומרת מאריה האס ממישקולץ. נהרגו עקה״ש; ר׳ ארי׳ צבי (הרש) אשת מרת טויבא ב״ר אברהם דוד פויער ומרת חיה בורגניכט מוויען. בוויען כעת בברוקלין; מרת שיינדל (אוגעניה) אשת ר׳ יהושע (סימון) ב״ר צבי ברקוביץ ומרת צציליה לבית רייזנר מגיבארט. במאנטשסטער; מרת לאה פעסיל (אילונה) אשת ר׳ אלי׳ חיים (ארנו) בן מאנועל פאלל ומרת ברטה לבית דויטש מטעט. נהרגו עקה״ש. בנם ר׳ חיים פאלל בניו יורק; ר׳ מנחם ליפשיץ במאטערסדארף. נהרג עקה״ש עם זוגתו וילדיו; ר׳ יוסף יצחק - ראה להלן].

ר׳ יוסף יצחק ליפשיץ [ב״ר שמעון ליפשיץ ומרת בילא לבית גרשטל]. בלאס אנג׳לס.

זוגתו: מרת מארגיטה [ב״ר מאיר הויכהויזר ומרת יולינדע לבית פלאסטער מקאשוי].

ילדיהם: זיגמונד (יליד תרצ״ה); ארנסט (יליד תרצ״ו); רענאטע (ילידת תרצ״ח).

מוזס

היינריך (הנריק) מוזס [ב״ר ר׳ פיש ליב מוזס ומרת פראדל לבית קרויצר נפטרה ז׳ תשרי תרס״ז. זוגתו מרת צילי ב״ר פנחס מילר נפטר ב׳ דר״ה תרס״ז ומרת נעטי (אנה) לבית שטיינברג. זוגתו בזיווג שני מרת רייזל (רגינה) לבית אסטרייכר].

[**ילדיהם**: מרת פאולה בת מרת צילי מילר אשת ר׳ דוד טויבר ב״ר יוסף טויבר ומרת רוזליה לבית קנפפמכר מהונדשהיים; פרידה בת מרת צילי לבית מילר (ילידת תרס״ב); הבח׳ שרגא יהודה בן מרת רייזל לבית אסטרייכר נפטר בן ט״ז שנה ה׳ אייר תרפ״א; יוהנה (ילידת תרס״ו); מרת פרידה אשת נורברט דויטש - ראה שם].

מאקס מוזס [בן ברנרד מוזס ומרת בעטי לבית גלאזער].

זוגתו: מרת לינה [ב״ר ר׳ מאכל פרישמן ומרת שרל לבית גליס].

ילדיהם: ברונו (יליד תרפ״ח); אנזלמה (יליד תר״צ); אמיל (יליד תרצ״א); ארוין (יליד תרצ״ג); קלארה (ילידת תרצ״ה).

מילר

ברנרד מילר (יליד תרפ״ה) [בן היינריך מילר ומרת אסתר לבית לוריא].

נויבויאר

ר׳ יהודה זאב (וילהלם) נויבויאר [נפטר י״ד אב תשט״ז בירושלים].
זוגתו: מרת לינה לאה (שארלוטה) [לבית שטאדלר. בזיוו״ש אשת הג״ר שרגא שמואל שניצלר אב״ד בעקעשטשאבא. נפטרה כ״ו אב].
ילדיהם: ר׳ יהושע (אלפרד) בירושלים; ר׳ מרדכי (ארנסט) בירושלים; ר׳ מאיר (הוגו) בירושלים.

סיני

איגנאץ סיני (יליד תרכ״ז).
זוגתו: מרת פיגלה (פאני) [לבית קאהן. ילידת תרכ״ט).
[בתם: מרת לאורה אשת לאופולד פוקס ב״ר שמואל פוקס ומרת לינה לבית קאהן מטשרנא].

מרת בעטי סיני [לבית גלאזר. ילידת תרכ״ט].

פאלל

ר׳ יעקב (אויגן) פאלל [ב״ר מנחם מנדל פאלל מטעט. לאחר הגירוש עבר לפאפא. נהרג עקה״ש כ״ה ניסן תש״ה].
זוגתו: מרת צירל רמה (רוזה) [ב״ר עקיבא יהודה קומין. נהרגה עקה״ש].
ילדיהם: שיינדל (שארלוטה) [נהרגה עקה״ש]; שמחה (אלכסנדר) [נהרג עקה״ש]; הרבנית מרים [נפ׳ י״ז שבט תשנ״ט, אשת יבדלט״א הג״ר יוחנן סופר אב״ד ערלוי]; מרת ניסל (נאטאלי) [אשת ר׳ אלטר רפאל זקהיים בצירין]; חנה (אלאנורה) [נהרגה עקה״ש].

פולוביץ

מרת אגנס פולוביץ [לבית נויאטש. ילידת תרכ״ב].

פולק

אליאש פולק (יליד תרמ״ד) [זוגתו מרת אילונה לבית צולשיין].
בתם: מרת ברטה [אשת ר׳ יהודה (פליקס) קולמן בלונדון - ראה שם].

מרת רגינה פולק (ילידת תרפ״ח).

מרת רבקה (רוזה) פולק [בת סימון פירסט ומרת בילה לבית פרישמן. נפטרה בת פ״ח שנה ו׳ שבט תרצ״ז. אשת ר׳ מאיר פולק נפטר ערב פסח תרס״א ב״ר שמעון פולק ומרת אירני לבית רעכניצר].

פוקס

ר׳ ברוך (ברנאט) פוקס.
זוגתו: מרת בערטא [לבית עטלער].
ילדיהם: מוריץ - ראה להלן; לאו (יליד תרס״ז); ליפוט (לאופולד) (יליד תרס״ט).

מוריץ פוקס [ב״ר ברוך פוקס ומרת בערטא לבית עטלער].
זוגתו: מרת נאטאליע [ב״ר יעקב קומין ומרת מירל לבית גרשטל - ראה שם].
ילדם: עגון (יליד תרצ״ז).

פייגלשטוק

ר׳ שלום (אלכסנדר, שאנדור) פייגלשטוק [נפטר ט׳ טבת תרצ״ח. ב״ר ר׳ יוסף צבי ומרת מרים לבית זעקל].
זוגתו: מרת נענע (קארולינה, לינה) [לבית לדרר].
[ילדיהם: איגנאץ. זוגתו מרת שושנה (רוזה) בת זיגמונד רייכנר ומרת פרנציסקה לבית ואלטער; מרת מרים (מאריה) אשת ר׳ מיכאל (מיהאלי) ווייס ב״ר שמואל זנויל ווייס ומרת מרים לבית שטיינר מסערדאהעלי]; ר׳ נתן (תיאודור). זוגתו בת ר׳ ישראל וולשטיין ואמה לבית הירשהויזער מבעלעד; קארל. זוגתו מרת שרה (שארלוטה) בת ר׳ ישראל וולשטיין ואמה לבית הירשהויזער מבעלעד]; מרת שיינדל חיה אשת ר׳ יחיאל בלוי - ראה שם; ר׳ אברהם (ארטור). זוגתו לבית פרידמן מטאפאלטשאהן נכדת החת״ס; מרת ברטה אשת ר׳ נפתלי (נאטאן) רייכנר בן זיגמונד רייכנר ומרת פרנציסקה לבית ואלטער; זיגמונד. זוגתו מרת גולדה (מארגארעטה) 1903 בת ר׳ ישראל וולשטיין ואמה לבית הירשהויזער מבעלעד; ר׳ גדלי׳ (גוסטאב). זוגתו מרת שוורציל לבית רעבנוורצל מבודפעסט; ר׳ ראובן צבי - ראה להלן; מרת לאה (אלזה) אשת ר׳ יעקב חיים קאהן מבאניהאד - בודאפעסט; הילדה גיטל].

ר׳ ראובן צבי (הוגו) פייגלשטוק.
זוגתו: מרת אירלאן (יולאן) [לבית גולדשטיין].
ילדיהם: נעמי אילזה (ילידת תרצ״ב); הילדה גיטל (ריטה) נפטרה כ״ט טבת תרצ״ח [האחרונה שנקברה בצעהלים לפני הגירוש]; [ר׳ שלום בירושלים].

פישקוס

ר׳ דוד פישקוס (יליד תרע״ו).

פישר

קארל פישר.
זוגתו: מרת טערעזיא [לבית קאפל].
ילדיהם: ר׳ יוסף בגייטסעהד; מרת חנה (יוהאנה) הויכהויזער.

היינריך פישר [נהרג עקה״ש. ב״ר קויפמן פישר נפטר בן ע״ב שנה ב׳ אב תרפ״ט ומרת חנה לבית סיני].
זוגתו: מרת פרידה [נהרגה עקה״ש. בת ר׳ מרדכי האקער ומרת יהודית לביאה לבית פאלצער - ראה שם].
ילדיהם: איגנאץ (יליד תרפ״ח); יוהאנה (ילידת תרפ״ט); קארל (יליד תרצ״א); גערטרודע (ילידת תרצ״ד); מאקס (יליד תרצ״ה). נהרגו עקה״ש.

מוזעס פישר [יליד תרס״ד. ב״ר קויפמן פישר ומרת חנה סיני].

פלנר

מרת יודית (יוליע) פלנר [נפטרה ב׳ דר״ח תמוז תרצ״ו. ב״ר משה טויבער ומרת מרים לבית שפיצער. אשת ר׳ יהושע פלנר נפטר בן ע״ו שנה י״ג כסלו תרפ״ט. בן מאקס פלנר ומרת אסתר לבית גינסברגר].

מרת נעטי פלנר (ילידת תרמ״א).

פראנקל

ר׳ יודא הירש פראנקל [בן מארקוס פראנקל ומרת נעטי לבית רוסניץ מנאדימעדיער].
זוגתו: מרת פאני (פראנציסקה) [בת ר׳ יודא פירסט נפטר כ׳ תמוז תרס״ח ורוזי ומרת אדעל לבית פרישמן].
ילדיהם: [עמנואל (מאנו). זוגתו מרת הרמינה בת אדולף גרוס ומרת גיזלה לבית קעניג; מרת רוזה אשת אלפרד פישר מנוימרקט בן אלברט פישר ומרת מאלי קייזר]; שאנדור (אלכסנדר) (יליד תרע״ד); אירענע (ילידת תרע״ט).

פרישמן

ר׳ ליב (לאופולד, ליפוט) פרישמן [נפטר עשרה בטבת. ב״ר יהודה פרישמן].
זוגתו: מרת מרים לאה (מאריאה) [לבית שטיינר מנייטרא. ער״ח אלול].

ילדיהם: ר׳ יהודה (יוליוס) בארצה״ב; מרת פעסיל (פירושקא) נפטרה בבאלטימור; מרת שרה ליבער בניו יורק; רבקה (רעבעקא) (ילידת תרפ״ד); אדית (ילידת תרפ״ו); אלעזע (ילידת תר״צ); ר׳ אברהם בבורופארק].

ר׳ שלום (שמואל) פרישמן [ב״ר יהודה פרישמן].

זוגתו: מרת פיגלה (פלורה) [לבית גרוס]

ילדיהם: [מרת חיה שרה אשת הרב ברוך זלצמן. נפטר בלונדון; הרבנית מרים אשת הג״ר גדלי׳ רבינוביץ, מלונדון - בני ברק; הילדה טושענע; חוה; יהודה]; ר׳ ישראל (איזידור) (יליד תרע״ה); מארגארעט (ילידת תרפ״ח); מרת אסתר אשת ר׳ אלכסנדר רכניצר; ר׳ יוסף בלונדון; הב׳ אליעזר דוד (לודוויג) [יליד תרפ״ט. נהרג עקה״ש]; [בנם הב׳ חיים. תלמיד ישיבת נייטרא. נפטר י״א תשרי תרצ״ז].

[ר׳ אפרים (פרידריך) ב״ר יהודה פרישמן מראב. נהרג עקה״ש. זוגתו מרת אסתר חיה לבית גרוס. ילדיהם: ד״ר בנימין בגבעתיים; מרת מרים גרול בגבעתיים].

צולשאן

ר׳ מאיר (מאקס, מיקשה) [בן מור צולשאן ומרת האני לבית שלעגעל].

זוגתו: מרת נעטי [בת ר׳ יודא פרישמן בן שושנה. נפטר ג׳ חשון תרס״ט ומרת מרים בת פעסל לבית שעיי נפטרה כ״ד טבת תרס״ז].

[ילדיהם: ר׳ יהודה. זוגתו מרת מרים; מרת מרים גאבעל נפטרה באנגליה].

קאהן

מרת יענטל (יוליה) קאהן [נפטרה כ״ז תמוז תרצ״ו. בת ארון זאלצער ומרת חיי שרה לבית דוכס. אשת ר׳ בצלאל (סאלאמון) קאהן נפטר ער״ח טבת תרס״ג בן ג׳וילו קאהן ומרת אסתר לבית וולנר].

[בתם: ערענסטינה אשת פרוים טייטלבוים בן גיטל טייטלבוים מוינה].

מרת לאה (קארולינה, ליני) [בת ר׳ יעקב בוימר ומרת רבקה לבית דאנציג בת מרת שרל נפטרה י״א טבת תרנ״ט. אשת ר׳ יוסף הכהן קאהן נפטר י׳ טבת תרפ״ו. בן ליפוט קאהן ומרת ראכלה לבית לאמפל מיאקא].

[ילדיהם: מרת ריסה אשת סלומון שטיינברגר משאלגאטאריאן בן גיזלה לבית שטיינברגר; נתן. זוגתו מרת בלאנקה בת ר׳ יוסף ווייס ומרת רוזה לבית לאנגער מוינה]; רגינה (ילידת תרס״ה).

שעיה קאהן (יליד תרל״ה).

אדאלבערט קאהן (יליד תרמ״ה).

ר׳ דוד שמואל קאהן [בן אדולף קאהן ומרת נעטי לבית בלאו מיעמרינג].

זוגתו: מרת שרה [בת ר׳ שמחה בלאו ומרת בריינדל לבית קרויצר - ראה שם]. נהרגו עקה״ש י״ז תמוז תש״ד.

הלן קאהן (ילידת תרנ״ב).

קוגלר

מאקס קוגלר.

זוגתו: מרת פירי (רוזעטא) [לבית גוטליב].

ילדיהם: אויגן (יליד תר״צ); וערוניקה (ילידת תרצ״ד); ואלטער (יליד תרצ״ה); הייניריך (יליד תרצ״ז).

קולמן

ר׳ יהושע צבי (זיגמונד הרמן) קולמן [בן איגנאץ קולמאן ומרת מאריה לבית גולדשטיין מוואגסערעד].

זוגתו: מרת מרים (מריה) [בת ר׳ שלמה נויבויאר ומרת רבקה לבית שוורץ].

ילדיהם: קלמן (קארל. יליד תר״ע. נהרג עקה״ש); ר׳ יהודה (פליקס) נפטר באנגליא. זוגתו מרת ברטה לבית פולק - ראה שם; אוטו (יליד תרע״ה. נהרג עקה״ש); מרת אלישבע אשת ר׳ יוסף ב״ר שלמה הקר מקויבערסדורף בפתח תקוה; טובה (קאטארינה. ילידת תרפ״א. נהרגה עקה״ש); אסתר (קארנעליאה. ילידת תרפ״ג. נהרגה עקה״ש); נאטאלי (ילידת תרפ״ד. נהרגה עקה״ש); מרת מארטה בעלה היינץ איזאק. נפטרה באנגליא; שולמית (הערטא. ילידת תר״צ. נהרגה עקה״ש).

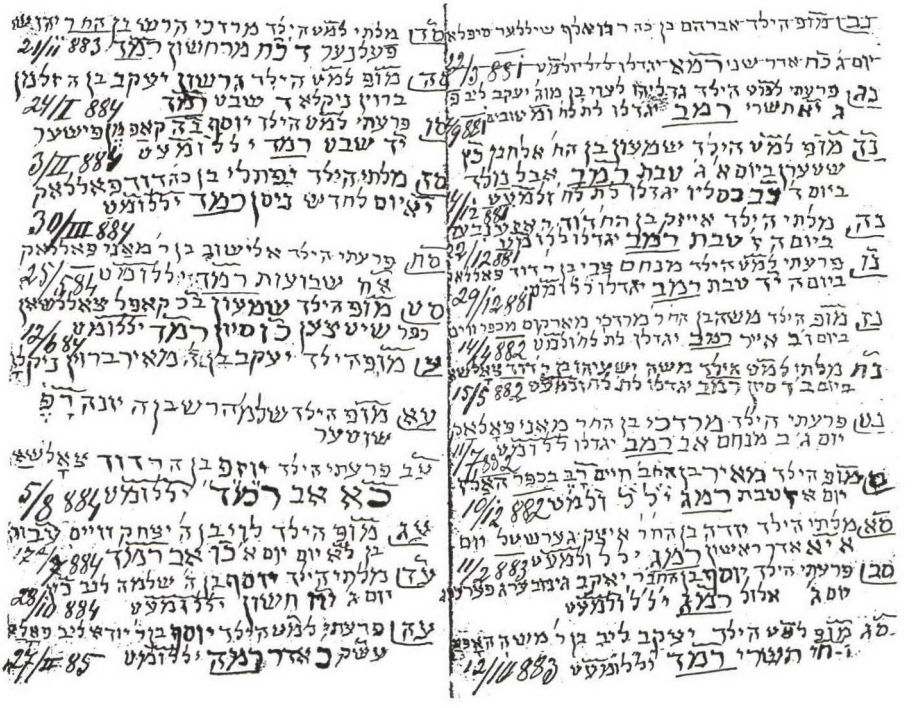
קומין

ר׳ עקיבא יהודה (יאקוב) קומין [ב״ר יחיאל קומין בן מוזעס ומרת שרל נפטר ב׳ דר״ח אייר תרס״ח. (שימש כמוהל, ראה כאן צילום מ׳פנקס מילה׳ שלו) אמו מרת ניסל לבית קראוס נפטרה ד׳ אדר ראשון תרע״ט. ר׳ עקיבא יהודה נפטר ב׳ דר״ח אלול תרצ״ח ומנו״כ בפיומא. על מצבתו נחרת מ״מגורשי צעהלים״].

בעה

לעצור דם המילה גפ

הן אמת חפצת בטוחות ובסתום חכמיד
תזריעני – המטיב לאדונים עבדים
נקשרים – אדם נעצ גן משה קרע את
הים – ויבקעו מעינות תהום רבה וארבות
השמים נפתחו – ויכלו הגשם מן הארץ

דף מ׳פנקס מילה׳ של המוהל רבי יחיאל קאמין
צעהלים תרל״ג - תרס״ה

זוגתו [בזיווי"ש]: מרת מירל (מלבינה) בת ר' יצחק גרשטל ומרת אסתר לבית טופף. זוגתו בזיווג ראשון אחותה מרת שינדל (שארלוטה) נפטרה שביעי של פסח תרס"א].

[ילדיהם: מרת צירל רמה אשת ר' יעקב פאלל - ראה שם; מרת נאטליה אשת מוריץ פוקס - ראה שם; זלמה אשת אויגן גשייד בן ר' יוסף גשייד ופאולה לבית בארוק משאלגאטאריאן].

סלומון קומין (יליד תר"ל).

רוזה קומין (ילידת תרל"ו, לבית ברויאר).

קליינמן

מוריץ קליינמן [ב"ר מאיר קליינמן ומרת לענקא לבית שטיינברג]. גורש לבריה"מ.

קעצלער (קסלר)

לינה קעצלער [בת הרמן גולדברגר ומרת מרים בת גיטל לבית קאהן נפטרה ב' אלול תרס"א. בעלה מור קעצלער בן איזאק קעצלער ומרת פעריעל לבית קעצלער מווייקערסדארף].

רבינוביץ

מרת מעלאניע רבינוביץ [בצירין. בת אדולף גרשטל ושרה לבית האקער - ראה שם. בעלה ר' אהרן רבינוביץ מוינה ב"ר יעקב רבינוביץ ומרת פאני לבית שוורצקופף].

רוזנבוים

העדוויג רוזנבוים (יליד תרנ"ד). [זוגתו מרת פלורה לבית גולדשמיט].

רוזנברג

לודוויג רוזנברג (יליד תרפ"א). [בן איזאק ומרת אידה לבית ארנוביץ].

ריינר

מרת הינדל (האני, יאנקה) [לבית פלנר. אשת ר' יוסף ליב ריינר בן מרת גולדה. נפטר א' טבת תרנ"ח].

[ילדיהם: יואל ריינר מלייפציג. זוגתו מרת ב״ר ברוך מיכאלוביץ ורחל יעקבוביטש מלייפציג; מרת ברטה אשת סאלאמון שטיינר בן לאזאר שטיינר ומרת האני לבית זינגר מיעמרינג].

מוזעס פלנר.

זוגתו: מרת רעזי [לבית קריצלר].

ילדיהם: יואכים (יליד תר״פ); אדית (ילידת תרפא); אליס (ילידת תרפ״ד); גיזלה (ילידת תרפ״ה); רענע (ילידת תרפ״ז).

רעזמיווש

שמואל רעזמיווש [בן עמנואל ומרת רגינה לבית הלפרט] (יליד תרע״ז).

שוובל

מרקוס שוובל [ב״ר אשר סג״ל ומרת ביילה לבית קראם] (יליד תרע״ט).

שוורץ

ר׳ ירמי׳ (ירמיאש) שוורץ [תלמיד האב״ד רבי דוד פרידמן] שו״ב [נהרג עקה״ש באוישוויץ א׳ אב תש״ד. ב״ר מאיר צבי שוורץ ומרת ריזל (רעזי) לבית שטילר מערלוי].

זוגתו: מרת גיטל (קאטרינה, קאטאלין) [נהרגה עקה״ש באוישוויץ א׳ אב תש״ד. בת ר׳ משה סיני נפ׳ כ״ה אלול תרס״ה ומרת אסתר לבית שלעגל נפטרה הושענא רבה תרפ״ב].

[ילדיהם: ר׳ ישראל יצחק - ראה להלן; ר׳ יו״ט ליפמן נפ׳ בבני ברק י״ג אד״א תשי״ט. זוגתו מרת פריידיל נפטרה כ״ד תשרי תשמ״א בת ר׳ יצחק זאב סיני ומרת איזאבעלא לבית ברויאר. בתם ביילה נפטרה ט״ז טבת תרצ״ב; ר׳ משולם יהודה - ראה להלן; ר׳ אורי - ראה להלן; ר׳ משה מאיר נפ׳ במאנשעסטער ד׳ חשון תשמ״ד. זוגתו מרת מירל ב״ר יהודה ליב פרישמן ומרת חוה ב״ר שבתי קערן. בניהם אברהם יצחק, יהודה ליב; ר׳ דוד נפ׳ בבני ברק ג׳ כסלו תשנ״ג. זוגתו בזיווג ראשון מרת הינדא ב״ר אלעזר יונה גינסברג נפטרה ז׳ שבט תש״א. בנם ר׳ יקותיאל צבי באנטוורפן. זוגתו בזיווג שני מרת מאטיל בבני ברק. ילדיהם: ר׳ אהרן מתתיהו בב״ב, מרת גיטל אשת ר׳ רפאל אהרן קנפפלר בברוקלין, מרת יהודית אשת ר׳ משה יעקבוביץ בבני ברק; מרת בילא (ברטה) [נפטרה בלונדון כ׳ תמוז תשמ״ג] אשת ר׳ עקיבא ב״ר אלעזר יונה

גינסברג ומרת פערל לבית ראטה מוינה כעת בלונדון. ילדיהם: מרת טויבא, מרת אסתר נפטרה באנטוורפן כ״ד אדר תשנ״ד, ר׳ אלעזר יונה בלונדון].

ר׳ ישראל יצחק (איגנץ) שוורץ [ב״ר ירמי׳ שוורץ ומרת גיטל לבית סיני].

זוגתו: מרת אליזאבעט [ב״ר אברהם ליבנוי ומרת יוליה לבית גינסברגר - ראה שם]. נהרגו עקה״ש עם כל ילדיהם א׳ אב תש״ד.

ילדיהם: שמעון (זיגמונד. יליד תרפ״ז); מאיר צבי (מאקס. יליד תרפ״ח); וואלף (וילהלם. יליד תרצ״ג); עמנואל (יליד תרצ״ה); אלכסנדר (יליד תרצ״ז); [משה; לאה].

ר׳ משולם יהודה (קולמאן) שוורץ [נפטר בלונדון ז׳ תמוז תשמ״ג. ב״ר ירמי׳ שוורץ ומרת גיטל לבית סיני].

זוגתו: מרת חנה (יוהנה) [ב״ר חיים ישעי׳ שאטין. נהרגה עקה״ש. היאצ״ט נקבע ליי״ז תמוז]. - [זוגתו בזיווג שני מרת מרים ב״ר מרדכי גולדשטיין מפפד״מ. נפטרה בלונדון ז׳ אייר תשנ״א].

ילדיהם: ר׳ ישי (אוטו) בלונדון; מאיר צבי (ארנסט. יליד תרצ״ז) [נהרג עקה״ש].

ר׳ אורי (יוליוס) שוורץ [נפטר בפתח תקוה ח׳ אד״א תשי״ט. ב״ר ירמיהו שוורץ ומרת גיטל לבית סיני].

זוגתו: מרת מאשה (מאריה) [נפטרה בפ״ת ז׳ סיון תשנ״ב. בת ר׳ קויפמן פישר].

ילדיהם: [מרת אסתר ברקוביץ בבני ברק]; מרת חנה (יוהנה) כהן בפתח תקוה; ר׳ משולם (קורט) בפתח תקוה.

שטדלר

מרת גיזלה שטדלר [בת ר׳ יהודה דוב ב״ר מאיר גרשטל ומרת חי׳ שרה לבית פולק. בעלה ר׳ אלכסנדר ב״ר עמנואל שטדלר ומרת גיזלה לבית גולדברגר].

שטיין

הרמן שטיין (יליד תרע״ט) [בן עמנואל שטיין ומרת ויקטוריה לבית דויטש].

שטיינר

אלכסנדר שטיינר.

זוגתו: מרת אולגה [לבית נוימן].

שטייסל

לאה (אליזאבעט) שטייסל (ילידת תרע״ח). [ב״ר אברהם שטייסל ומרת ריקל חיה (הלן) לבית האקער].

שמואל שטייסל (יליד תרפ״א). [ב״ר אברהם שטייסל ומרת ריקל חיה (הלן) לבית האקער].

שטרובאך

איזידור שטרובאך (יליד תרע״ח). [ב״ר יעקב שטרובאך ומרת ברטה לבית לוי].

שלוסר

זולטאן שלוסר (יליד תרפ״א). [בן ארמין שלוסר ומרת רוזליה לבית גרוס].

שלזינגר

ר׳ טודרוס (אנטון) שלזינגר. [נפ׳ ט׳ טבת תרצ״ח. [בן לאופולד שלזינגר ומרת קאטרינה לבית האקער].

זוגתו: מרת צציליה (צילי) [לבית האקער].

[ילדיהם: אשת אדולף ב״ר יעקב קורנשטיין ומרת פרידה לבית זוסמאן מוינה; מרת סאלי אשת וילמוש נויפלד בן מיקשה נויפלד ומרת האני לבית ווייס מלאקנבאך].

מרת פאני שלזינגר (ילידת תרמ״ח).

מרת סופי שלזינגר (ילידת תרנ״ג).

יוליוס שלזינגר (יליד תרנ״ד).

שפוטץ

מרת סידוניה שפוטץ [בת הג״ר יקותיאל יהודה גרינוולד אב״ד יארע ומרת צציליה לבית פריד. נתגדלה בבית דודה האב״ד הג״ר לוי

יצחק גרינוולד. בעלה רבי דוד שפוטץ ב״ר אהרן שפוטץ ומרת מטילדה לבית נויארט מוינה].

שפיגל

ר׳ אלעזר דוד שפיגל. [ב״ר יצחק נפתלי שפיגל תלמיד ה׳כתב סופר׳, ראש הקהילה ומראשי הקאנצליי האורטודוקסי בהונגריה].

זוגתו: מרת גיטל (קאטי) [לבית שטייסל].

ילדיהם: מרת לעני אשת הרמן אפעל - ראה שם; מרת יוהנה (ילידת תרנ״ו); לאופולד (יליד תרנ״ז); עמנואל - ראה להלן; [מרת ארנסטינה אשת ר׳ מנדל וייסקופף ב״ר הרש וייסקופף ומרת שרה לבית קופפלר מאויבער ווישווא]; ר׳ משה - ראה להלן; מרת ברטה (ילידת תרס״ג); מרת יולאן (ילידת תרס״ד); מרת יוליאנה (ילידת תרס״ה); ר׳ יעקב (יליד תרס״ו); מרת יודית [אשת קולמאן פרידמן משופרון ב״ר יוסף פרידמן ומרת לינה לבית בלאו]; מרת רוזה (ילידת תרס״ט); ר׳ שמואל בנימין וואלף (וילהלם, יליד תרע״ב). [גר בת״א ובבני ברק. נפטר י״א שבט תשנ״ט].

רבי יצחק נפתלי שפיגל

רבי אלעזר דוד שפיגל

עמנואל שפיגל. [ב״ר אלעזר דוד שפיגל ומרת גיטל לבית שטייסל].
זוגתו: מרת הלן [לבית גליק].
ילדיהם: יעקב (יליד תרצ״ב); רות (ילידת תרצ״ו).

ר׳ משה (מוזעס) שפיגל. [ב״ר אלעזר דוד שפיגל ומרת גיטל לבית שטייסל].
זוגתו: מרת סידוניה. [נהרגה עקה״ש. ב״ר שלמה האקער ומרת רחל לבית מולר].
בתם: אילזה (ילידת תרצ״ה). [נהרגה עקה״ש].

ר׳ יחיאל מיכל (מאקס) שפיגל (יליד תרס״ה). [ב״ר שלמה שפיגל ומרת חנה לבית מושקוביץ - ראה לעיל במשפחת גולדשטיין. נפ׳ ו׳ שבט תשנ״ב ומנו״כ בהר המנוחות - ירושלים].
זוגתו: מרת אסתר שפיגל (ילידת תרס״ז). [לבית לוין. מנו״כ בהר המנוחות - ירושלים].

ר׳ יוסף שפיגל (יליד תרס״ח). [ב״ר שלמה שפיגל ומרת חנה לבית מושקוביץ. מנו״כ בהר המנוחות - ירושלים].

מרת חיילה (הלן) שפיגל (ילידת תרע״ג). [בת ר׳ שלמה שפיגל ומרת חנה לבית מושקוביץ. כעת בבני ברק אלמנת הר״ר יו״ט ליפמן ב״ר יוסף אהרן פרידמן מפ״ת, ושם מנו״כ].

שפיצר

ר׳ גדלי׳ (אנטון, קארל) שפיצר. [נפטר בן פ״ב שנה ח׳ אדר תקצ״ז. בן היינריך שפיצר ומרת גיטל לבית גולדשמיד]
זוגתו: מרת פעפי (יוספינה) [לבית שפילמן].

מרת ריזה שפיצר [בת ברנאד שפילמן ומרת לוטי רייך מטשארנא. אשת יואכים שפיצר ב״ר גדלי׳ (אנטון) שפיצר ומרת יוספינה לבית שפילמן].

תלמידים בישיבה המקומית בשנת תרפ"ח

תלמידים בביה"ס המקומי

תרכה

עשורה ז׳

א	ר׳ זלכין פאל׳צער	ג׳	ח	אייר	תקצה
ב	ר׳ גרשון בן ר׳ יודא לעווי	ג׳	כט	סיון	תרט
ג					
ד	הדיין ר׳ שמעון סגל שפיטצער	ג׳	א׳	תמוז	תרלט
ה	הרב ר׳ משה לעווי זצללה״ה	ג׳	יב	תשרי	תקצה
ו	הרבנית מ׳ רבקה אשת ההג׳ למשה לעווי	ג׳	כט	כסלין	תקפח
ז	מ׳ חי׳ שרה אשת ר׳ שמחה בלוי	ג׳	כה	אלול	תקפח
ח	הרבנית מ׳ קיילא אשת ההג׳ מ׳ משה לעווי בת הגאון אור תדש זצללה״ה	ג׳	יד	תשרי	תקצה
ט	ר׳ אדל דאנציג	ג׳	כה	אב	תקצב
י	מ׳ שרל אשת ר׳ ברוך נ״ש	נ׳	ד	תשון	תקצב
יא	מ׳ רבקה פרענקל	ג׳	ל	אב	תקפח
יב	הכלה רחל בת ר׳ משה נ״ש	ג׳	כ	תשרי	תקפד
יג	מ׳ חי׳ שרה זיידלער	ג׳	יב	אלול	תקפד
	ר׳ משה פרענקל	ג׳	ז	סבת	תקפז
יד	מ׳ צירל קעניגסבערג	ג׳	ו	אדר	תרו
טו	ר׳ עזיר קעניגסבערג	ג׳	יב	אייר	תקפו
טז	ר׳ גרשון באדאנסקי	נ׳	כג	אדר	תקפב
יז	ר׳ מיכל לעווי	ג׳	יג	ניסן	תקפח
יח	מ׳ חי׳ לאה אונגער אשת ר׳ אברהם יהיה	ג׳	טז	שבת	תריט
יט	כלבה				
כ	ר׳ בצלאל בן אהרן טריעטש	ג׳			
כא	מעבת פרנס וטוניהג				
כב	ר׳ יוסף חיים בן הרב ר׳ ליב האמבורגער	ג׳	יא	שבט	תקסה
כג	הרב ר׳ גרשון וואהרמס אבדקק לוואה	ג׳	א׳	אב	תקע
כד	ר׳ איצק בן ר׳ יוסף קערן	ג׳	כז	ניסן	תקסט
כה	מ׳ שבע אשת ר׳ זנוויל סגל	ג׳	ט׳		תקסט
כו					
כז	ר׳ יעקב ליב בלוהאשל	ג׳	כא	סיון	תקסב
כח	ר׳ צבי הרש בן אברהם	ג׳	טו	תשרי	תקעא

לזכרון בהיכל ה׳

איש אציל הרוח ומורם מעם
ת״ח ומתנהג בחסידות משרידי דור דעה
הרב ר׳ **יוסף יצחק** בן הרה״ג רבי מרדכי זצ״ל
ראטטענבערג מאנטווערפען
ימי חייו מלאו אוצרות תורה חסד ומעשר
ויט שכמו ולבו לסבול את עול הפרט והכלל
סימל דמות נפלאה מדור חכמים סופרים
פאר המזיגה של מח ולב מחשבה ומעשה
ידיו כוננו וסייעו לשקם את יהדות אנטווערפען
צרכיה בקודש עמל להחזיר לאחר חורבנה
חינוך וקיום הישיבות שאיפת נפשו תמיד
קיבל תורה ונתחבב על גדולי דור
תנצב״ה

*

לזכר עולם

אאמו״ר ר׳ **מנחם דראך** הי״ד
בן ר׳ אברהם ומרת קילא ע״ה
מפאפא, צעהלים, מעדיאש
אמי מורתי מרת **חנה בילא** הי״ד
בת ר׳ מאיר מנחם ומרת מרים ווידער ע״ה
נהרגו עקה״ש ביום י״ג סיון תש״ד
אחי **חיים גבריאל** ב״ר מנחם ע״ה
נפטר א׳ דסוכות תש״ד
תנצב״ה

הונצח ע״י בנם ואחיו הר״ר **שמואל דרַך** - נתניה

לזכרון עולם

אבי מורי מוהר״ר **שמואל שמעלקא** ב״ר צבי **פיש** ז״ל
תלמיד הג״ר שלמה זלמן אולמן זצ״ל בביסטריץ, אח״כ שנים מספר בישיבת צעהלים אצל הג״ר דוד פרידמן (איש־שלום) זצ״ל וממלא מקומו הג״ר אליעזר דוד גרינוולד זצ״ל, עד שנת תרס״ד (ראה בפנים הספר עמ׳ 178)
נפטר בבני ברק י״ד סיון תש״ל בן פא שנה, ומנו״כ בחלקת ב״ב שבבית העלמין בפ״ת

דודי מוהר״ר **אהרן משה** ב״ר צבי **פיש** ז״ל
תלמיד הג״ר שמואל לוי ויינברגר זצ״ל בנאדי באניא, אח״כ שנים רבות בישיבת צעהלים אצל הג״ר דוד פרידמן זצ״ל
נהרג בעת מילוי תפקידו במלחמת העולם הראשונה, כ״ח בכסלו תרע״ד
ומנו״כ בבית העלמין בקארצאג (הונגריה)

אדמו״ר הרה״ג רבי **יעקב שלום** בן הרה״ג רבי אליהו **קליין** הי״ד
אב״ד ור״מ האלמין
נהרג על קידוש השם

יחד עם הרבנית **גיטל** הי״ד בת הג״ר משה הרש פוקס זצ״ל אב״ד גרוו״ד
ובניהם הדיין מהאלמין הג״ר **דוב קליין** הי״ד ואחיו הג״ר **שמואל שמעלקא קליין** אב״ד עלעשד וב״ב - בחודש סיון תש״ד
ארץ אל תכסי דמם ואל יהא מקום לצעקתם
הונצח ע״י הר״ר **מרדכי פיש** הי״ו - בני ברק

*

לעילוי נשמת

הרבני היקר ומאד נעלה, יליד צעהלים
מוהר״ר **דוד** ב״ר ירמי׳ **שוורץ** ז״ל
נפטר בשם טוב ביום ג׳ כסלו תשנ״ג
תנצב״ה
הונצח ע״י חתנו הר״ר **רפאל אהרן קנפפלר** הי״ו
וזוגתו מרת **גיטל** תחי׳ - ברוקלין

לעילוי נשמת

האי גברא רבא ויקירא מוקיר רבנן רודף צדקה וחסד

הר״ר **שמואל בנימין וואלף שפיגל** זצ״ל

משרידי ק״ק צעהלים

בן הרב אלעזר דוד זצ״ל

ונכד הרב יצחק נפתלי שפיגל זצ״ל

מתלמידי הכתב סופר ומראשי הקאנצליי האורטודוקסי בהונגריה

שהיו ראשי הקהל בק״ק צעהלים

נצרים לשפחת שפיגל, מראשוני ובוני שבע הקהלות

נפטר י״א שבט תשנ״ט

תנצב״ה

*

לזכרון עולם ולעי״נ

אבי מורי ר׳ **יעקב** ב״ר אלעזר דוד **שפיגל** ז״ל

נפטר כ״ו תמוז תש״ל

אמי מורתי מרת **חיה בלומה** ב״ר מיכאל הלוי רוזנברגר ע״ה

נפטרה ט״ז אדר א׳ תשמ״ט

אשתי היקרה **צפורה (ציפי) שפיגל** ב״ר אברהם ע״ה

אשת חיל רבת הפעלים אשר סעדה במסירות נפש חולים ובני משפחותיהם - היתה מיוחדת באצילות רוחה ובמידותיה הטובות, וכל מכיריה המליצו עליה את המקרא ״רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה״

נפטרה במיטב שנותיה - ל׳ בסיון תשנ״ז

בתי הבכורה **שרית שפיגל** ע״ה

נקטפה באיבה כשהיא בת י״ב שנה - ל׳ בניסן תשל״ז

בני היקר **אלעזר (אלי) שפיגל** ז״ל

נקטף במיטב שנותיו כשהוא בן כ״ב שנה - כ״ד בסיון תש״נ

תנצב״ה

הונצחו ע״י בנם, בעלה ואביהם

ר׳ **מיכאל שפיגל** הי״ו

יעמדו על הברכה

המסייעים להוצאת הספר

הר״ר **אלי׳ אונגר** נ״י - רמת גן

הר״ר **ראובן צבי בלוי** נ״י - ירושלים

הר״ר **מאיר בלוי** נ״י - ירושלים

הר״ר **לוי** ומרת **עפרה הקר** שיחי׳ - רמת גן

מרת **לאה הקר** תחי׳ - ירושלים

הר״ר **מאיר** ומרת **חדוה יערי** שיחי׳ - בני ברק

הר״ר **בנימין זאב לוריא** נ״י - ירושלים

הר״ר **יוסף פרישמן** נ״י - בני ברק

ד״ר **בנימין פרישמן** נ״י - גבעתיים

הרב **דוד רוטנברג** נ״י - בני ברק

הרבנית רבינוביץ (רבינוב) תחי׳ - בני ברק

הר״ר **אהרן שוורץ** נ״י - בני ברק

הר״ר **אליעזר מרדכי שטאלצברג** נ״י - לונדון

לע״נ אמו מרת **הינדא** ב״ר ארי׳ צבי ע״ה - נפ׳ ב׳ תמוז תשנ״א

Table of Contents

* The History of the Community . . . . . 9 - 50
* The 'County-Rabbi' (Rav Ha-Medinah) . . . . . 51 - 66
* The Sages of Zelem . . . . . 67 - 226
* Documents from the Community Archives . . . . 227 - 320
* The Cemetery and Tombstones . . . . . 321 - 332
* Families on the Eve of the Holocaust . . . . . 333 - 360

©
All Rights Reserved

Zikaron, Institute for the Memory of the Hungarian Jewry
Bne-Brak, 11 Beith Yossef St, Israel

THE HISTORY OF THE JEWISH COMMUNITY OF ZELEM (DEUTSCHKREUTZ) AND ITS SAGES

M.A.Z. KUNSTLICHER S.J. SPITZER

MACHON ZIKARON
Bne-Brak 1999

קהילת צעירים וחכמיה

ספר זכרון

